

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ

В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Матеріали
науково-практичної конференції

(Харків, 5 червня 2010 р.)

Харків 2010

*Друкується відповідно до видавничого плану
Харківського національного університету внутрішніх справ на 2010 рік*

- А 45 **Актуальні** проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 червня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 240 с.

У збірці матеріалів конференції знайшли відображення наукові розробки ад'юнктів, слухачів магістратури та здобувачів Харківського національного університету внутрішніх справ та інших юридичних вузів України, присвячені розкриттю проблем, що існують в основних галузях правоохоронної та правозастосовчої діяльності, в першу чергу – ОВС України.

Для науковців, правоохоронців-практиків, ад'юнктів, аспірантів, курсантів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів юридичного профілю.

ББК 67.9(4УКР)

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники.

СЕКЦІЯ 1

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Б. А. Бурбело, викладач кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії ННІ ПФПСД ХНУВС

ПРОФІЛАКТИКА І ПРИПИНЕННЯ – ЄДИНИЙ ПРОЦЕС ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

У сучасний період глобального значення набуває профілактика правопорушень. При розслідуванні конкретної кримінальної справи слідчий зобов'язаний швидко і повно розкрити злочин, викрити винних, а також виявити причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів, та вжити заходів до їх усунення (ст. 23, 23¹ КПК України).

Проблема процесуальних функцій – одна з найактуальніших і разом з тим складних у науці кримінального процесу. З нею пов'язана характеристика найсуттєвіших сторін процесуальної діяльності, від яких у вирішальній мірі залежить реалізація завдань кримінального судочинства. Цим обумовлюється також практичне значення правильного розв'язання зазначеної проблеми.

Найпоширенішою є думка, висловлена М. С. Строговичем, про те, що кримінально-процесуальні функції – це окремі види та напрями кримінально-процесуальної діяльності [7, с. 188].

В. М. Савицький зазначає, що процесуальна функція – певний напрям, особливим чином відмежована сторона, вид кримінально-процесуальної діяльності [5, с. 30].

І. В. Тиричев вказує, що даним поняттям охоплюються види та напрями діяльності суб'єктів кримінального процесу, обумовлені їх роллю, призначенням та метою участі у справі [6, с. 15].

Саме одним з таких напрямів є обвинувачення, як особлива процесуальна функція, сутність якої виражається у притягненні особи як обвинуваченого, його викритті, тобто обґрунтуванні твердження, що вона винна. Така спрямованість припускає сукупність певних, внутрішньо узгоджених та пов'язаних між собою процесуальних рішень і дій, у тому числі: винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, пред'явлення йому обвинувачення, складання обвинувального висновку, затвердження його прокурором, підтримання обвинувачення в суді, тощо.

Усе це має єдину цільову спрямованість і тому створює особливу процесуальну функцію – обвинувачення.

Не менш важлива профілактична функція слідчого при провадженні у кримінальній справі. З однієї сторони, роль кримінального судочинства щодо злочину, з приводу якого провадиться конкретна кримінальна справа, в профілактичному розумінні пасивна, але з іншої – з його допомогою можна попереджати злочини, їх наслідки і найголовніше нові злочини.

Л. А. Маріупольський і Г. Р. Гольст виділили попередження злочинів як самостійну функцію слідчого. Вони довели, що «зводити роль слідчого до одного лише завдання об'єктивного розслідування справи – тобто обмежувати діяльність слідчого, обмежувати її в різносторонності і живому змісті, які притаманні діяльності слідчого як активного учасника кримінального процесу» [4, с. 114].

Вважається, що сутністю профілактичної функції слідчого є встановлення процесуальним шляхом та усунення передбаченими законом і виробленими практикою засобами причин злочинів й умов, які сприяли їх вчиненню, як того потребує кримінально-процесуальний закон. Однак, на мою думку, кримінальне судочинство тільки тоді виконує завдання, сформульовані у законі, коли діяльність їх головних учасників вийде за рамки формально-юридичного характеру і буде відрізнятися виховною спрямованістю. Наведене свідчить, що особливістю профілактичної функції є не тільки виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, а й етичність процесуальної діяльності, виховна суть процесуальних рішень.

Враховуючи особливості виховного впливу кримінального судочинства та значення цього напряму кримінально-процесуальної діяльності у виконанні профілактично – виховних завдань, вважаю, що існує певна специфіка у діяльності слідчого із встановлення і усунення причин злочину та умов, які сприяють його вчиненню.

Так завданням профілактичної діяльності слідчого є з'ясування причин і умов, які сприяють вчиненню злочину. Сучасна правова наука дає визначення причин і умов, які сприяють вчиненню конкретних злочинів, та їх класифікацію. Однак ще не склалася єдина думка про класифікацію обставин, охоплених поняттями «причини та умови», які сприяють вчиненню злочину певною особою.

Виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню конкретних злочинів, та вживання заходів до їх усунення складають основу змісту діяльності слідчих органів по попередженню злочинів.

Дослідження певних причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, є найважливішою передумовою для розробки ефективних заходів із усунення цих причин та умов. Результати дослідження останні можуть бути використані для проведення профілактичної роботи як у процесуальних рамках, так і за її межами.

Безперечно, профілактична діяльність при провадженні у кримінальних справах виступає як самостійна функція слідчого. Остання у рівній мірі притаманна органу дізнання, прокурору, суду та впливає із загальних засад правосуддя і повністю їм відповідна, а у рамках кримінального процесу звернена до всіх його стадій й інститутів. Свідченням підвищення уваги до профілактичної функції слідчого і до результатів її здійснення є те, що вона виступає як критерій роботи слідчого за визначений період і підлягає обліку, також як і виконання вимоги швидкого й повного розкриття кожного злочину, притягнення до передбаченої законом відповідальності всіх винних, відшкодування заподіяні злочином шкоди, виконання вимог законності при провадженні слідства. Все це повинно фіксуватися у спеціальному розділі звітності про слідчу роботу.

Характер мети профілактики дозволяє відмежувати її від діяльності слідчого по попередженню злочинів, яка полягає у перешкоджанні за допомогою кримінально-правових засобів продовженню початого злочину. Разом з тим важливо підкреслити взаємозв'язок діяльності слідчого по профілактиці та припиненні злочинів.

Отже, вивчення особи обвинуваченого або підозрюваного, виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, при розслідуванні кримінальної справи дозволяє розглядати профілактику і припинення як єдиний процес попередження злочинів.

Література: 1. Белкин Р. С. Криминалистика : Общетеоретические проблемы / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М.: Юрид. лит., 1973. – 264 с. 2. Білечук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого / П. Д. Білечук. – К.: Атіка, 1999. – 352 с. 3. Клименко Н. И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя : учеб. пособие для юрид. вузов и фак-тов / Н. И. Клименко. – К.: ВШ, 1990. – 103 с. 4. Мариупольский Л. А. К вопросу о процессуальных функциях следователя / Л. А. Мариупольский, Г. Р. Гольст // Сов. гос. и право. – 1963. – № 6. – С. 113–117. 5. Савицкий В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве / В. М. Савицкий. – М.: Наука, 1975. – 383 с. 6. Советский уголовный процесс / под ред. Л. М. Карнеевой, П. А. Лупинской – М.: Юрид. лит., 1980. – 682 с. 7. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. / Строгович М. С. – М.: Наука, 1968. – Т. 1. – 470 с.

О. О. Герцен, слухач магістратури ХНУВС

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблема торгівлі людьми має глибоке історичне та етнонаціональне коріння. Поняття торгівлі людьми складалося протягом віків, разом з зміною історичних епох, з розвитком і гуманізацією суспільства та переглядом існуючих моральних канонів. На різних етапах свого розвитку

людство по-різному ставилося до неї. Так, наприклад, у римському праві, як і у правових джерелах Сходу, не існувало відповідальності за торгівлю людьми. Навпаки, продаж людини свого часу був одним із заходів покарання. Так, таблицею III «Законів XII таблиць» передбачалося, що боржники, які не примирилися з кредитором і не сплатили борг, піддавалися смертному покаранню або продавалися за кордон [1, с. 7].

Що стосується правових пам'яток Європи та Азії, то тільки в деяких із них було встановлено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Наприклад, Хаммурапі, бажаючи встановити дуже сильну владу батька в родині, своїми законами надавав можливість останньому продавати власних дітей, а також передавати їх під заставу в рахунок повернення боргу. Але § 14 «Законів Хаммурапі, царя Вавілона» свідчив: «якщо людина вкраде малолітнього сина людини, то її потрібно вбити». Так у законах було закріплено кримінальну відповідальність за крадіжку дитини.

Римському праву був притаманний інститут самопродажу людини в рабство, як, власне, і за часів Стародавньої Русі. Наприклад, титул V «Про стан людей» Дігест Юстиніана у ст. 21 містив таке: «Вільна людина, яка продала себе в рабство і потім була звільнена від рабства, не повертається до становища, від якого вона відмовилася». У цьому ж титулі наводилося тлумачення понять «свобода» і «рабство» [2, с. 83].

В Київській Русі становище рабів мали холопи. Вони були позбавлені практично всіх прав, тому навіть у випадках вчинення ними будь-якого злочину відповідальність ніс їхній господар, оскільки холопи належали йому за правом власності.

«Руська правда» київського князя Ярослава Мудрого у своїх статтях містила відомості про наявність купівлі-продажу людей. Оразу слід зазначити, що поняття «торгівля людьми» у «Руській правді», як, власне, і в подальших правових джерелах, не визначалося [1, с. 101–107].

Характерною рисою торгівлі людьми згаданих часів було те, що негативного забарвлення у кожній державі набували лише викрадення та торгівля вільними громадянами. Купівля – продаж полонених ворогів, захоплених жителів малорозвинених племен, іноземців та власних рабів вважались, говорячи сучасною мовою, нормальною підприємницькою діяльністю, котра не засуджувалась ні законами ні мораллю.

Лише у XX ст. з'явилися міжнародно-правові документи, що забороняють не тільки работоргівлю, а й саме рабство [3, с. 32–43].

Як синонім торгівлі людьми часто вживається термін «біле рабство». Вперше він з'явився на початку XX ст., коли більшість держав тодішньої Європи у 1904 році підписали у Парижі Міжнародну угоду щодо боротьби з рабством. У той час особлива увага приділялась жінкам з Великої Британії, яких змушували займатись проституцією в країнах континентальної Європи. Пізніше поняття білого рабства поширилось на загальне поняття торгівлі живим товаром. Ввезення жінок до країн як

«наречених по листуванню», хатніми робітницями, офіціантками, танцівницями чи фотомоделями досить часто оберталось залученням їх до роботи в секс-бізнесі шляхом обману чи погроз [4, с. 12–13].

Першим міжнародно-правовим документом про викоренення рабства і водночас черговим документом щодо боротьби з работоргівлею стала прийнята 25 червня 1926 р. Конвенція «Про рабство», яка мала намір покласти край рабству і торгівлі рабами. Конвенцію підписали 38 держав, зокрема й Радянський Союз. За рішенням Генеральної Асамблеї в 1953 р. спадкоємцем Ліги Націй у справі застосування Конвенції про боротьбу з рабством офіційно стала Організація Об'єднаних Націй.

Наступним кроком у боротьбі з рабством і работоргівлею стала підписана 7 вересня 1956 р. «Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі й інститутів та звичаїв, подібних до рабства». У статтях 5 і 6 даної Конвенції рабство та работоргівля визначалися як злочини за законами держав-учасниць і вказувалося, що особи, котрі будуть визнані винними за вчинення цих дій, підлягатимуть кримінальному покаранню [2, с. 84].

Черговим міжнародно-правовим документом щодо боротьби з торгівлею жінками стала прийнята 18 грудня 1979 р. ООН Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У ст. 6 цієї Конвенції зазначається: «Держави-учасниці вживають усіх відповідних засобів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок». Проаналізувавши цю статтю, можна дійти висновку, що вона не передбачає відповідальності й покарання щодо жінки і тим паче не вимагає їх.

Конвенція про ліквідацію дискримінації щодо жінок визначає торгівлю жінками як форму насильства. Аби виконати свої зобов'язання відповідно до Конвенції та усунути всі форми насильства проти жінок, комітет Конвенції у Загальній рекомендації № 19 рекомендує державам-учасницям вживати ефективних заходів, «які гарантували б поважне ставлення і поширення такого ставлення до жінок у засобах масової інформації», а також «запровадження суспільно-інформаційних програм, які сприяли б усуненню упереджень, що перешкоджають установленню рівності статей».

Конкретні кроки до формування дієвих механізмів було запропоновано державам-учасницям Пекінської конференції (1995), наприклад:

- розгляд питання про ратифікацію та забезпечення застосування міжнародних конвенцій, що стосуються торгівлі людьми і рабства;
- співробітництво й погоджені дії всіх відповідних правоохоронних органів;

– виділення ресурсів на розроблення всеосяжних програм, розрахованих на надання терапевтичної допомоги і повернення в суспільство осіб, які стали жертвами торгівлі;

– налагодження співробітництва з неурядовими організаціями з метою надання медичних і соціальних послуг жертвам [5].

Конвенція про права дитини 1989 р. заслуговує на особливе згадування як один із найбільш ефективних засобів боротьби з практикою, подібною до рабства, маючи на увазі кількість дітей, що є її жертвами. Ця конвенція забезпечує захист дітей від небезпеки сексуальної, економічної та інших форм експлуатації, зокрема їхній продаж, незаконне переправляння і залучення у збройні конфлікти (ст. 34) Наприклад, у ст. 35 закріплено: «Держави-учасниці вживають... усіх необхідних заходів щодо запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми або їх контрабанді в будь-яких цілях і в будь-якій формі».

15 листопада 2000 р. Генеральна Асамблея ООН – прийняла Резолюцію 55/25, яка містить Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Визначення, яке міститься в Протоколі ООН про торгівлю людьми, прийнятому в листопаді 2000 р., є поки що єдиним юридично обов’язковим міжнародним визначенням торгівлі людьми.

Не зважаючи на сучасний розвиток суспільства, проблема торгівлі людьми залишається й досі актуальною. Усі країни світу намагаються викоренити це ганебне явище, створюючи безліч правових інститутів, діяльність яких спрямована на попередження та припинення різного роду правопорушень та злочинів, що посягають на права та свободи, честь, гідність, недоторканність і безпеку людини. Саме тому виникає необхідність в подальшому висвітленні цієї проблеми та пошуку шляхів її подолання.

Література: 1. Уривалкін О. М. Таємнічі грані історії / О. М. Уривалкін. – К. : КНТ, 2007. – 340 с. 2. Лизогуб Я. Г. Еволюційний процес нормативно-правового регулювання міжнародно-правової боротьби з торгівлею людьми як злочином, що посягає на свободу та недоторканність людини / Я. Г. Лизогуб // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України : наук.-теор. журнал. – 2000. – Вип. 4. – С. 197. – 3. Галиця Олександр. Торговля людьми. Історія. Сучасність / Олександр Галиця. – К., 2009. – 246 с. 4. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми / за ред. акад. О. М. Бандурки. – К. ; Х., 2001. – 244 с. 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk>. - Інформація на веб-сайті служби новин Бі-Бі-Сі.

С. В. Давидов, ад’юнкт ХНУВС

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЩО ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Протягом 2009 року в Україні було зареєстровано 3339 злочинів, що посягають на трудові права людини. Однак, у зв'язку з особливостями статистичних обліків, на жаль, відсутня повна інформація про осіб, які їх вчинили. Тому отримання додаткової інформації про злочинність проти трудових прав нами було здійснене за допомогою емпіричного дослідження. З цією метою за окремими методиками було вивчено 400 вироків судів першої інстанції та опитані співробітники прокуратур різного рівня, деякі результати якого, що стосуються особи злочинця, представляються на ваш розсуд.

Вчення про особу злочинця є однією з основних складових предмета науки кримінології. Без нього неможливо до кінця з'ясувати всі інші кримінологічні проблеми, будь-то детермінанти злочинності чи організація запобігання їй. Зміст **поняття особи злочинця** поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне поняття злочинця, тому ця проблема має вирішуватись на основі загальносоціологічного вчення про особу.

Людину як особу формує вся сукупність економічних, політичних, ідеологічних, моральних, правових, побутових, культурних, естетичних та інших умов, які становлять зміст громадського та індивідуального буття, їх відображення у суспільній та індивідуальній свідомості.

Необхідно зазначити, що у вітчизняній кримінології поняття особи злочинця трактується по-різному. Одними вченими під нею розуміють особу, яка винно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом. І злочинців об'єднує тільки те, що вони вчинили злочин. Іншими наголос робиться на якісну відмінність особи злочинця від особи незлочинця. В цілому **особу злочинця** можна визначити як сукупність соціально значущих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, що характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, і які в поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами впливають на її злочинну поведінку.

Кримінологічна характеристика такої особи нерозривно пов'язана зі злочином, який вона вчинила. Але кримінологів більше цікавить генезис особи злочинця, тобто процес її становлення і розвитку, який розкриває детермінанти її формування. Вітчизняні кримінологи поділяють **основні ознаки особи злочинця** на такі групи:

- а) кримінально-правові;
- б) соціально-демографічні;
- в) соціально-рольові;
- г) морально-психологічні характеристики.

Кримінально-правові ознаки особи злочинця виражають якості, властиві саме особі злочинця, а не будь-якій іншій людині. Наведемо деякі факти. Так, за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, у 2009 році найбільшій розповсюдженості набули такі види злочинів, як грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України) – 1821 випадок; не виплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК) та порушення авторського

права і суміжних прав (ст. 176 КК) – відповідно 1011 й 476 випадків. Інші види злочинів носили поодинокий характер і не набули більш-менш масового характеру. Серед злочинців категорії, що вивчається, було виявлено 74 особи (або 2,2 %), які раніше вчиняли злочини та 37 осіб (1,1 %), які вчинили злочини у групі. Щодо призначених видів покарань особам, які визнані винними у вчиненні злочинів, то останнім часом відмічається загальна тенденція до гуманізації, зменшення кількості призначених покарань з його реальним відбуванням.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають стать, вік, освіту, соціальний та сімейний стан, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки властиві будь-якій особі і самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців.

Така ознака, як вік злочинців, дає змогу виявити криміногенну активність різних вікових груп населення (неповнолітніх, молоді, осіб зрілого віку). Освітня характеристика вказує на залежність злочинної поведінки від рівня освіти та інтелектуального розвитку особи, які значною мірою впливають на потреби й інтереси людини.

За отриманими нами даними, статевий розподіл засуджених цієї категорії вказує на домінування осіб чоловічої статі (386 або 96,5 %) проти 14 жінок (або 3,5 %). Ці показники, в цілому, корелюють із загальними даними про наявний в нашій державі гендерний дисбаланс у кар'єрному просуванні чоловіків і жінок.

Найбільшу вікову групу серед осіб, що вчинили злочини проти трудових прав (300 осіб або 75 % обвинувачених) становить група від 30 до 45 років; на другому місці – група старше 45 років (72 обвинувачених або 18 %) і на третьому – наймолодша вікова група – від 18 до 29 років (28 обвинувачених або 7 %). Такий розподіл пояснюється тим, що посади, пов'язані з виконанням владних повноважень у сфері трудових правовідносин, переважно обіймають особи більш старшого віку. Відповідно й освітній рівень злочинців цієї категорії є достатньо високим: лише 39 % підсудних мали повну середню освіту, інші 61 % – вищу освіту (майже половина з яких закінчили навіть два або більше ВНЗ).

Вивчення місця проживання визначає географію злочинності, яка у переважній більшості випадків (майже 94 %) є міською.

Соціально-рольові характеристики розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодія з іншими людьми та організаціями в різних сферах громадського життя. Поширеними ознаками осіб, які вчинюють такі злочини, є досить висока престижність їхніх соціальних ролей, завищені претензії, для задоволення яких доводиться ігнорувати правові норми.

Так, серед осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів досліджуваної категорії, більше половини це фізичні особи – підприємці. Важливим питанням для створення портрету злочинця, який вчинив злочини проти трудових прав, є визначення їх спеціальностей. Серед 400 підсудних – 152 юристи, 69 економістів, ще 24 особи – представники інших професій (серед них 22 мали кваліфікацію інженерів виробництва, 1 – журналіст і 1 філософ). Середній стаж на керівних посадах становить від 5 до 7 років. Їх матеріальне становище можна оцінити як задовільне: 250 підсудних (62,5 %) мали власну квартиру, а 150 (37,5 %) – будинок.

Зрозуміло, що соціально-демографічні ознаки й соціальні ролі характеризують особу злочинця зовнішньо, не розкриваючи її внутрішнього змісту, який найбільше проявляється у морально-психологічних особливостях особи злочинця і допомагає з'ясувати, чому дана особа вчинила злочин і яке її внутрішнє ставлення до цього.

Моральні властивості особи включають її світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації. Злочинці досліджуваної категорії відрізняються негативним або байдужим ставленням до додержання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом, ігноруванням суспільних інтересів тощо. **Психологічні властивості** особи злочинця включають особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей, психічні аномалії, що не виключають осудність. Наше дослідження показує, що більшість осіб, які вчинили злочини проти трудових прав, характеризуються досить високим рівнем як розумового розвитку, так і загальноосвітніх знань, достатнім життєвим досвідом, не страждають розладами психіки, не мають алкольної або наркотичної залежності.

Таким чином підводячи підсумки, можна зробити висновок, що вчення про особу злочинця має як науково-пізнавальне, так і практичне значення, конкретизуючи у собі проблеми детермінації злочинності та боротьби з нею. Так, кримінологічні дані про особу злочинця допомагають правильно вирішити питання про її звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, відіграють важливу роль при провадженні досудового слідства, виявленні причин і умов вчинення злочину та застосуванні заходів щодо їх усунення. Співробітники органів внутрішніх справ, які здійснюють боротьбу зі злочинністю у будь-якій сфері своєї практичної діяльності – запобіганні, розкритті і розслідуванні злочинів – завжди повинні мати на увазі індивідуальну неповторність особливостей кожного конкретного підозрюваного, обвинуваченого, засудженого.

**В. В. Дараган, ад'юнкт Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ**

**До питання оперативно-розшукової характеристики злочинів,
пов'язаних з викраденням державних коштів
під час проведення закупівлі товарів, робіт і послуг
на державних підприємствах залізничного транспорту**

Проблема оперативно-розшукової характеристики (ОРХ) злочинів у теорії ОРД почала досліджуватися порівняно недавно – з кінця сімдесятих років ХХ ст, тому рівень наукових розробок у визначенні поняття, змісту, структурної побудови й інших питань характеристики злочинів ще недостатній. На даний час серед учених немає єдиного погляду на теоретичні питання ОРХ. В основному дискусії ведуться навколо загального поняття, визначення кількісного та якісного складу елементів, місця ОРХ злочинів у системі теорії ОРД.

ОРХ злочинів розглядається з позиції функціонування суб'єктів ОРД та тісно пов'язана з кримінально-правовою, кримінологічною та криміналістичною характеристиками злочинів. Однак при цьому із загальногалузевих (кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних) ознак виділяються найбільш важливі – пошукові, які в сукупності дають більш глибоке уявлення про суб'єкт злочину, дозволяють правильно прийняти рішення щодо проведення тих ОРЗ, які забезпечують ефективне виявлення та розкриття злочинів. Таким чином, ОРХ не дублює змісту характеристик, даних іншими юридичними науками, а являє собою самостійний вид комплексної характеристики злочинів [4, с. 69].

Загальні теоретичні аспекти оперативно-розшукової характеристики злочинів досліджувались у працях багатьох вчених, серед яких, на нашу думку, найвагоміший вклад внесли К. В. Антонов, Д. В. Гребельський, В. С. Кубарев, І. В. Кубарев, В. Ф. Луговик, В. Д. Пчолкін, К. М. Тарсуков, Ю. М. Худяков, М. Л. Шелухін, В. П. Шиєнок та інші.

Проведений аналіз процедур закупівель, здійснених державними підприємствами залізничного транспорту¹ України за період 2008-2009 рр., дозволяють зробити висновок, що більшість злочинів та інших правопорушень, які мали місце під час проведення закупівель, мають системний характер.

Так, за даними, ДТМ МВС України у 2009 році, Управліннями МВС України на залізничному транспорті викрито 42 злочини пов'язані з проведенням закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти, здебільшого це злочини у сфері службової діяльності (ст. 364-370 КК

¹ У даному випадку і далі під «підприємствами залізничного транспорту» розуміється державні підприємства залізничного транспорту України, а саме: ДП «Придніпровська залізниця», ДП «Львівська залізниця», ДП «Південна залізниця», ДП «Південно-Західна залізниця», ДП «Одеська залізниця», ДП «Донецька залізниця».

України) та розкрадання і шахрайство (ст. 190–191 КК України) – виявлено 29 та 13 відповідно, з них зі збитками понад 100 тис. гривень – 13 злочинів, і зі збитками понад 1 млн гривень – 8 злочинів. При цьому не виявлено жодного фіктивного підприємства (ст. 205 КК України), низькою залишається й кількість виявлення фактів хабарництва (ст. 368–370 КК України).

Аналіз статистичних даних МВС України показав, що найбільш розповсюджені злочини цього виду зареєстровані на підприємствах: ДП «Львівська залізниця» – 33,3 %, ДП «Донецька залізниця» – 19,1 % та ДП «Придніпровська залізниця» – 16,7 %. Дещо менша кількість зареєстровано на підприємствах: ДП «Південна залізниця» – 11,9, ДП «Одеська залізниця» – 9,5 та ДП «Південно-Західна залізниця» – 9,5 %.

Для опрацювання моделі оперативно-розшукової протидії, злочинам пов'язаним з викраданням державних коштів під час проведення закупівель товарів, робіт і послуг на державних підприємствах залізничного транспорту необхідно проаналізувати та класифікувати ці злочини та виділити ті, які найчастіше вчиняються. Серед них можна виділити наступні:

1. Злочини, які скоюють посадові особи підприємств-постачальників, які, в свою чергу, можна умовно поділити на:

- злочини, що передують укладанню договору поставки (виконання робіт або послуг). Як правило, це злочини, передбачені ст. 190, 358, 366 КК України;

- злочини, які вчиняються під час виконання договірних зобов'язань. Як правило, це злочини, передбачені ст. 190, 205, 227, 358, 364, 365, 366, 369 КК України.

Дані злочини, як правило вчиняються, керівниками підприємств або особами, які мають право підпису договору закупівлі.

2. Злочини, що вчиняються посадовими або матеріально відповідальними особами підприємств залізничного транспорту умовно можна поділити на:

- злочини, що передують укладанню договору поставки (виконання робіт або послуг). Як правило, це злочини, передбачені ст. 364, 365, 366, 367, 368, 370 КК України;

- злочини, які вчиняються під час здійснення контролю за виконанням договірних зобов'язань. Як правило, це злочини, передбачені ст. 191, 364, 365, 366, 367, 368, 370 КК України.

Дані злочини, як правило, вчиняються членами тендерного комітетів, особами, які здійснюють приймання товарів (виконаних робіт, послуг) або керівниками відокремлених структурних підрозділів залізниці, які досконало володіють знаннями щодо проведення процедури тендерних закупівель, адже згідно з п. 18 Положення «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» Голова, заступник голови та секретар тендерного комітету повинні отримати документ про проходження

навчання (підвищення кваліфікації) у сфері закупівель[5], окрім цього на залізницях існують внутрішні накази, які регулюють данні питання, як правило, вони повністю відповідають вимогам положення [1–3].

Класифікація злочинів пов'язаних з викраданням державних коштів під час проведення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти на державних підприємствах залізничного транспорту сприяє побудові ефективної моделі оперативного обслуговування зазначеної сфери підрозділами ДСБЕЗ на залізничному транспорті.

Література: 1. Наказ начальника ДП «Придніпровська залізниця» «Про затвердження порядку укладання договорів» № 1152/Н від 19.12.2007 р. 2. Наказ начальника ДП «Придніпровська залізниця» «Про затвердження порядку укладання договорів» № 351/Н від 19.05.2008 р. 3. Наказ начальника ДП «Придніпровська залізниця» «Про ндерні комітети з питань закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти на ДП «Придніпровська залізниця» № 535/Н від 24.09.2009 р. 4. Некрасов В. А. Розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв : навч.-практ. посіб. / [В. А. Некрасов, А. М. Лисенко, С. В. Пеньков, В. В. Матвійчук]. – О. : Юридична література, 2009. – 160 с. 5. Постанова КМУ від 17 жовт. 2008 р. № 921 «Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.html>.

І. В. Дегтярьова, ад'юнкт ХНУВС

Відмежування суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 150-1 та 304 КК України, за об'єктивною стороною складів злочинів

Аналіз чинного кримінального законодавства України показує, що у ньому передбачено низку статей, які встановлюють відповідальність за посягання на неповнолітніх, їх фізичний, психічний, соціальний та духовний розвиток.

Одна з форм втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність передбачає втягнення у заняття жебрацтвом – умисне схиляння неповнолітнього в будь-який спосіб до систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб як самостійно неповнолітнім, так і спільно з дорослими особами. Схиляння може проявлятися у підмовленні або примушуванні неповнолітнього до самостійного заняття такою антигромадською діяльністю або в залученні його до участі в ній разом із дорослим. Згідно з п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України (ПВСУ) «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» «від 27 лютого 2004 р. № 2 втягнення передбачає певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість займатись, зокрема,

антигромадською діяльністю [1, с. 159]. Втягнення полягає у впливі на свідомість конкретного неповнолітнього завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Воно здійснюється шляхом умовлянь, залякування, підкупу, обману, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність певних дій, навчання способам та прийомам їх виконання тощо. Також має важливе практичне значення встановлення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 304 КК України. Більшість науковців дотримуються думки, що такий злочин вважається закінченим з моменту вчинення винним дій, спрямованих на залучення або схилення неповнолітнього до вчинення злочину або іншого антигромадського діяння, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній будь-який злочин або антигромадські дії, оскільки інтереси попередження злочинності неповнолітніх потребують припинення антигромадського впливу на них з боку дорослих осіб на ранніх стадіях їх вияву [3, с. 17; 4, с. 12]. Це положення також відповідає абз. 3 п. 5 Постанови ПКСУ від 27 лютого 2004 р. № 2. [1, с. 159]. Злочин, передбачений ст. 304 КК вважається закінченим з моменту вчинення винним дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього у злочинну або іншу антигромадську діяльність незалежно від того чи вчинив неповнолітній злочин або інші правопорушення, зазначені в законі. Вказані положення свідчать про те, що втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом розглядається як процес (здійснення дорослою особою дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього в систематичне жебрацтво), а не як результат (дитина займається систематично жебрацтвом). При цьому слушною є думка В. В. Дзундзи, що «...категорія систематичності тут повинна пов'язуватись також з діями неповнолітнього, а не тільки з діями дорослого втягувача, оскільки у неповнолітнього цілком може виникнути бажання систематично займатися вказаними антигромадськими діями не тільки в результаті неодноразових втягувань, але і в результаті одноразового, ретельно підготовленого і переконливо проведеного втягування» [2, с. 145].

Інша ситуація складається при використанні малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Відповідно до ч. 1 ст. 150–1 КК під використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом розуміються систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. Власне такими діяннями можуть бути: тримання на руках немовляти чи іншої маленької дитини, контролювання зовні дій дитини, яка самостійно випрошує матеріальні цінності у сторонніх осіб тощо. При цьому випрошувати матеріальні цінності у сторонніх осіб може як дитина, так і доросла особа, яка використовує дитину (найчастіше – у випадках, коли дитина ще не вміє розмовляти). Випрошування може відбуватися усно, письмово або конклюдентними діями (акт поведінки, який сам собою свідчить про наміри чи бажання особи). Злочин, передбачений ст. 150–1 КК, є продовжуваним

злочином – злочином, що складається із двох чи більше тотожних діянь, які є реалізацією єдиного злочинного наміру винної особи щодо використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. На відміну від «втягнення» дітей у жебрацтво, передбаченого ст. 304 КК України, що по суті є свідомим рішенням дитини, поняття «використання» стосується не здатних усвідомлювати вчинки немовлят або дітей молодшого віку, яких злочинці використовують в якості не людини, а «корисної речі», що відкриває гаманці громадян. Систематичність при цьому означає вчинення зазначених дій багаторазово (три і більше епізоди усного висловлення прохання подати милостиню або письмове чи конклюдентними діями висловлення такого ж прохання трьом і більше стороннім особам). Таке положення, безумовно, ускладнює процес доказування цього складу злочину, оскільки відповідної адміністративної відповідальності за таке правопорушення загалом не передбачено. Дитина використовується систематично, тобто при кваліфікації враховується не тільки процес, але й результат. Злочин вважається закінченим від початку третього епізоду випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб з використанням.

Література: 1. Нове кримінальне законодавство та постанови Пленуму Верховного Суду України (2001–2007 рр.) / [авт. наук. ст. та упоряд. В. В. Кузнецов]. – К. : Паливода А. В., 2007. – 220 с. 2. Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дзундза В. В. – Х., 2005. – 214 с. 3. Трофимов Н. Вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность / Н. Трофимов // Сов. юстиция. – 1968. – № 14. – С. 17–19. 4. Харшак Е. Роль взрослых в совместной преступной деятельности с несовершеннолетними / Е. Харшак // Сов. юстиция. – 1967. – № 23. – С. 12–13.

О. В. Захарченко, викладач кафедри кримінального процесу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ДО НЬОГО ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

Становлення України як незалежної, суверенної держави, передбачає перш за все побудову її як правової держави. Забезпечення прав і законних інтересів громадян є однією з центральних та основних задач правової держави. Українська держава згідно зі ст. 3 Конституції України визнала, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи громадянина та їх гарантії є основним змістом діяльності держави.

Додержання прав і свобод особи особливого сенсу набуває в межах кримінального судочинства, що обумовлено специфікою діяльності органів

досудового слідства по розслідуванню та розв'язанню кримінальних справ. Специфіка такої діяльності перш за все пов'язана з можливістю застосування до громадян жорстких примусових заходів, в тому числі затримання, взяття під варту, обшуків, засобів кримінального покарання. Вирішення задач кримінального судочинства можливо лише в умовах режиму законності, для якого притаманне не тільки проголошення, але й забезпечення прав і свобод громадян. Розв'язання цієї проблеми знаходить своє відображення в роботах багатьох процесуалістів, таких як Е. Ф. Куцовой, М. О. Ковальова, Н. Я. Калашнікової, В. Трофименко, А. Мінюкова, В. Маринів, В. Тертишника, В. С. Юрченка, А. Р. Туманянц, але гострі кути в ній все ж таки залишаються.

Застосування заходів кримінально-процесуального примусу завжди зачіпає конституційні права громадян, оскільки це передбачає обмеження різноманітних прав та свобод учасників кримінального судочинства. Але при цьому, слід зазначити, що при застосуванні заходів процесуального примусу до обвинуваченого обмежуються не всі його конституційні права, а тільки ті з них, котрі у випадках їх здійснення перешкоджають виконанню призначення кримінального судочинства.

Останніми роками проведено немало роботу, направлену на реалізацію ідей правової держави у сфері кримінального судочинства. Але разом з тим в діяльності органів дізнання та досудового слідства ще багато недоліків. Мають місце порушення прав і свобод людини при провадженні у кримінальних справах, незаконне притягнення до відповідальності невинуватих осіб, незабезпечення принципу презумпції невинуватості обвинуваченого та його права на захист.

При попередженні та припиненні злочинної діяльності, переслідуванні обвинуваченого представникам правоохоронних органів досить часто доводиться затримувати особу, діючи негайно, без додаткових узгоджень та отримання відповідних дозволів. Тим більше, якщо має місце соціально агресивна поведінка правопорушника, якщо в наявності реальна загроза життю та здоров'ю сторонніх людей.

Таким чином, коли йдеться про проблематику забезпечення конституційних прав і свобод особи при розслідуванні кримінальних справ, то, насамперед, в центрі уваги постає порядок та режим затримання осіб, що переслідуються. При цьому характерним є те, що затримання як фізична дія відбувається, як правило, «на піку «психологічного, морального напруження, в специфічному емоційному стані всіх її учасників. Воно «переносить на себе «соціальну реакцію на скоєний злочин, його наслідки. Затримання відбувається негайно, швидко, з миттєвим прилаштуванням до відповідної оточуючої обстановки. Нерідко при затриманні доводиться не тільки дбати про фізичне захоплення особи, але також і про її безпеку, захист від помсти, від розправи, «вуличного правосуддя».

Затримання відбувається в інтересах правосуддя та безпеки суспільства, але при цьому не можуть ігноруватись і інтереси осіб, що затримуються.

Тому при виконанні даної процесуальної дії як зазначено у Принципі 3 Своду принципів захисту всіх осіб, яких затримують чи беруть під варту в будь – якій формі не допускається будь-якого обмеження прав людини, що визнаються або існують в державі у відповідності із правом, конвенціями, правилами або звичаями. Затримання є невідкладним і специфічним примусовим заходом, що застосовується на підставі закону до осіб, підозрюваних чи обвинувачених у скоєнні злочину. Цей тимчасовий запобіжний захід слугує досягненню задач кримінального судочинства і є одним із найвідповідальніших етапів кримінального переслідування. Він дає можливість припинити злочинну діяльність, запобігти ухиленню обвинуваченого від слідства, забезпечити присутність даної особи при проведенні слідчих дій, перешкодити фальсифікації доказів та встановленню істини у справі.

Підводячи підсумок необхідно зазначити, що задача забезпечення прав обвинуваченого при застосуванні до нього заходів кримінально-процесуального примусу потребує подальшого вдосконалення практики розслідування, в тому числі шляхом підвищення рівня правосвідомості посадових осіб, які здійснюють провадження по кримінальній справі, а також належного виконання норм кримінально-процесуального закону.

С. О. Захарченко, викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії ХНУВС

ПІДГОТОВКА МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Розвиток транспортних засобів та доріг, засобів регулювання, вдосконалення технічних та інших засобів, що забезпечують функціонування системи «людина-автомобіль-дорога», в цілому втілюють в собі найновіші досягнення науково-технічного прогресу та визначають рівень соціально-економічного розвитку країни. Однак, разом з очевидними економічними благами автомобілізація приносить багаточисленні витрати та проблеми негативного характеру. Найбільш серйозною з них є проблема дорожньо-транспортних пригод (ДТП) у яких щорічно гинуть та травмуються тисячі громадян.

Розслідування обставин ДТП становить значну складність при прийнятті об'єктивного рішення, так як лежить на стику різних наук, зокрема в області фізики, хімії, математики, психології, і, безумовно, медицини.

Свого часу дослідженням та вирішенням питань, що стосуються механізму отриманих травм в результаті ДТП приділяли увагу у своїх працях М. І. Авдєєв, А. А. Матишев, А. А. Солохін, В. К. Стешиц, М. М. Тагаєв та ін. Проте більшість наукових досліджень було здійснено ще

у радянські часи. За цей час достатньо зросла технічна оснащеність автомобільного парку, яка істотно впливає на складність розслідування справ, пов'язаних з ДТП. Тому у цій статті зроблено наголос на необхідність повної та якісної підготовки матеріалів для проведення судово-медичної експертизи (СМЕ) при розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Відповідно до ст. 76 КПК України експертиза призначається обов'язково для встановлення причин смерті та тяжкості і характеру тілесних ушкоджень адже левова частка ДТП спричиняє смерть або завдає значних травм.

Сучасний стан СМЕ дозволяє повно та всебічно вирішити різноманітні складні питання, що виникають у процесі розслідування та судового розгляду кримінальних справ даної категорії. Однак слідча практика показує, що при розслідуванні ДТП цілком не використовуються можливості СМЕ, і особливо для з'ясування механізму отриманих тілесних ушкоджень.

Вивчення кримінальних справ про ДТП свідчить, що питання відносно механізму травм при призначенні СМЕ ставляться в переважній більшості випадків. Слід відмітити, що формулювання цих питань нерідко носить загальний характер, що зазвичай призводить до неконкретних відповідей експертів. Звичайно це відбувається через брак інформації, яка міститься в матеріалах, що направляються експертові. В результаті в одних випадках подовжуються терміни проведення експертизи і експерти просять надати їм додаткові відомості, в інших – в проведених дослідженнях не використовуються повністю можливості даної експертизи. Щоб уникнути цих помилок, слідчі повинні знати, які матеріали, в залежності від конкретної обстановки, потрібно надати судово-медичним експертам. Якщо слідчий утрудняється, то йому слід порадитися зі спеціалістом про обсяг матеріалів, які повинні направлятися на експертизу.

Багато важливих відомостей для проведення СМЕ міститься в протоколах огляду місця ДТП. Зокрема, це дані, що стосуються опису трупа (його положення, локалізація і характер травм на тілі), виду, марки, моделі і цільового призначення транспортного засобу, а також його деформацій (на зовнішніх поверхнях, в кабіні, салоні). Однак, великим недоліком СМЕ залишається відсутність попереднього вивчення експертами протоколів огляду місця пригоди і транспортних засобів, що брали участь у пригоді.

Експертами при проведенні СМЕ використовуються і результати слідчих експериментів, які проводяться наприклад, з метою з'ясування можливостей нанесення травм певними частинами транспортних засобів, перевірки і уточнення можливості виникнення певних слідоутворень на одязі та тілі потерпілих.

В процесі проведення СМЕ можуть бути використані відомості, що містяться в протоколах освідувань потерпілих, допитах потерпілих, свідків і обвинувачених, висновків експертів (автотехнічної, трасологічної та інших

експертиз), історіях хвороби і інших документах. Однак аналіз слідчої практики показує, що при проведенні процесуальних дій не завжди повністю і належним чином фіксується інформація, яка має важливе значення для з'ясування обставин пригоди, зокрема, шляхом проведення СМЕ.

При СМЕ можуть використовуватися фотознімки і відеомагнітні записи, зроблені при огляді місця пригоди та інших слідчих діях. Зокрема, орієнтуючі і оглядові фотознімки дозволяють експертові добре уявити обстановку наслідків пригоди. Вузлове фото показує взаємозв'язок об'єктів на місці пригоди, а детальні знімки можуть бути важливим допоміжним матеріалом при вивченні безпосередніх об'єктів дослідження.

Час призначення СМЕ визначається тактичними міркуваннями, зокрема, важливістю і необхідністю даних, які можуть бути встановлені шляхом проведення експертизи. Поряд з цим, момент призначення цієї експертизи обумовлений наявністю певної інформації про пригоду, чітким уявленням про обставини, які необхідно встановити шляхом СМЕ, достатньою кількістю матеріалів і відомостей для проведення дослідження.

Проведення СМЕ доцільно доручати особі, яка брала участь в огляді місця пригоди, поверхневого огляді трупа в якості спеціаліста. Доречі, з тактичної точки зору, доцільно залучати до огляду місця ДТП лікаря-фахівця в галузі судової медицини або лікаря іншої спеціальності і при отриманні потерпілим несмертельних травм. У таких випадках спеціаліст може допомогти і кваліфіковано зафіксувати сліди біологічного походження, а також оцінити інші слідоутворення.

Однією з умов надання повноцінного висновку є ознайомлення експерта з обставинами пригоди. Тому слідчий в описовій частині постанови про призначення експертизи (ст. 130 КПК України), повинен докладно їх викласти. Окрім цього, він повинен поставити перед експертом саме ті питання, які цікавлять слідство.

Висновки судово-медичних експертів будуть всебічними та обґрунтованими тільки тоді, коли експерти отримують можливість своєчасно знайомитися з обставинами пригоди, оглядати місце ДТП та транспортний засіб, знайомитися зі свідченнями очевидців, а іноді і брати участь у їх допитах.

Таким чином, якісна підготовка матеріалів при призначенні судово-медичної експертизи в значній мірі забезпечує успішне розслідування кримінальних справ даної категорії.

А. В. Кочура, ад'юнкт ХНУВС

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФУНКЦІЯ»**

Право є загальним регулятором суспільних відносин, але між тим право та суспільні відносини є взаємозалежною системою, через те, що саме завдяки цим відносинам право формується як певне явище об'єктивної істини. Тому при вивченні феномену права важливу роль займає його функціональне призначення. В теорії права функції є усталеним інститутом. Загальноприйнятим є поділ функцій на соціальні та сутоюридичні. Кримінальний процес є окремою галуззю права і, звісно, йому також притаманно виконання певних функцій. Вивчення останніх звісно неможливо проводити без урахування досягнень, що маютьс'я в загальній теорії права, яка в свою чергу має методологічне значення для всіх галузей права.

В науці кримінального процесу дослідженню функцій приділено багато уваги. Ця проблема розглянута в роботах багатьох видатних вчених, але здебільшого в цих працях мова йде про функції окремих учасників процесу і це не є дивним, тому що з урахуванням об'єктивних вимог часу вони потребували першочергової розробки. Та поняття цих функцій буде лише уявним без урахування функціонального призначення кримінально-процесуального права. Адже, слід підкреслити, що кримінальний процес є не лише специфічною діяльністю із застосування норм права, це також і самостійна галузь права, що займає особливе місце у правовій системі України, а тому функції окремих учасників та загальні функції кримінального процесу є взаємопов'язаними, взаємозалежними та взаємообумовленими.

Саме поняття «функція» до наукового обігу було введено Г. В. Лейбніцем у 1692 році, і на даний час можна відзначити, що в багатьох сферах життєдіяльності суспільства це поняття інтерпретується по-різному. Його значення змінюється в залежності від того контексту, у якому цей термін застосовується.

В процесуальній науці термін «функція» з'явився наприкінці XIX сторіччя, але важко сказати, хто саме вперше ввів його до наукового обігу, адже він зустрічається в роботах таких видатних вчених-процесуалістів як Д. Г. Тальберга, В. К. Случевського, І. Я. Фойницького. В науці кримінального процесу радянського періоду гостра дискусія щодо кримінально-процесуальних функцій виникла наприкінці 50-х років, після прийняття Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. Ця дискусія стала відправною точкою в розвитку теорії кримінально-процесуальних функцій, яка в подальшому отримала загальне визнання. На даний час інтерес до визначення поняття «кримінально-процесуальна функція» не зменшився, воно як і раніше залишається спірним. Причина цього, полягає в тому, що закон не надає визначення цьому терміну, а тому думки вчених у відношенні його сутності розділились і багато з них в зазначене поняття вкладають різний зміст.

На думку В. А. Баніна та О. О. Чепурного в процесуальній літературі чітко визначилось чотири підходи до з'ясування сутності кримінально-процесуальної функції: 1. видовий (М. С. Строгович), 2. суб'єктивний

(В. В. Шимановський), 3. напрямково-суб'єктивний (П. С. Елькінд), 4. психологічний (В. П. Нажимов).

Іншою є точка зору З.З. Зинатулліна, який зазначає, що усі існуючі трактування поняття «кримінально-процесуальна функція» можна розподілити на дві групи:

1) головні напрями діяльності учасників процесу, які забезпечують хід та вирішення процесу, з розв'язання завдань кримінального судочинства;

2) роль чи призначення учасника процесу, втілені в напрямку його діяльності.

Існують інші думки з приводу визначення поняття функції кримінального процесу, але здебільшого вони є лише модифікаціями двох останніх названих підходів.

Такі точки зору, беззаперечно, мають право на існування, але ясності до питання про те, що ж слід розуміти під процесуальною функцією вони не вносять і лише ускладнюють розуміння цього явища. А тому при визначенні поняття функції кримінально-процесуального права в перше чергу необхідно звертатися як до загальної трактовки розуміння функції у різних галузях знань, так і до розробок загальної теорії права, спираючись при цьому на досягнення сучасної науки кримінального процесу.

Література: 1. Банин В. А. О понятии и системе уголовно-процессуальных функций / В. А. Банин // Проблемы совершенствования законодательства и повышения эффективности деятельности правоохранительных органов в свете новых конституций. – Уфа, 1979. – С. 115–126. 2. Зинатуллин З. З. Сущность и социальное назначение уголовно-процессуальных функций / З. З. Зинатуллин // Категориальный аппарат уголовного права и процесса. – Ярославль, 1993. – С. 41–50. 3. Случевский В. К. Уголовное судопроизводство / В. К. Случевский. – [3-е изд. пересмотр.]. – СПб., 1882. – 444 с. 4. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2 т. / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1 – 470 с. 5. Тальберг Д. Г. Русское уголовное судопроизводство. Пособие к лекциям / Д. Г. Тальберг. – К., 1889. – Т. 1. – 318 с. 6. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и фак-тов / под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М. : Издат. группа ИНФРА М-НОРМА, 1997. – 570 с. 7. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. / И. Я. Фойницкий ; под общ. ред. А. В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 1. – 552 с. 8. Черпурний О. О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. О. Черпурний // Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 195 с. 9. Элькінд П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права / П. С. Элькінд. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 172 с.

О. Д. Максимюк, ад'юнкт ХНУВС

**ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

В умовах сучасного стрімкого науково-технічного прогресу та в зв'язку зі зростанням кількості злочинів, які вчиняються у сфері господарської діяльності, що передбачені новим КК України, актуальними постають питання щодо розробки методик розслідування зазначених вище злочинів з урахуванням суттєвих змін в кримінальному законодавстві. Зокрема, окремим напрямком незаконних дій в сфері господарської діяльності є злочини, пов'язані з незаконним обігом підакцизних товарів. Перелік цих товарів є виключним і, згідно чинного законодавства, вони визначаються як товари, до ціни яких включається сума загальнодержавного податку – акцизного збору. Відносно товарів підакцизної групи діє спеціальне законодавство. Природні властивості цих товарів та їх соціально-економічне значення змушують законодавця постійно посилювати елемент державного контролю за їх виробництвом та обігом. Наприклад, Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» № 481/95-ВР від 19.12.1995, є одним з жорстких законів регулятивного характеру в нашій державі. Він передбачає велику кількість умов та обмежень у здійсненні господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом та обігом зазначеної продукції, а також передбачає спеціальні санкції за порушення його вимог.

Злочини у цій сфері посягають на різні об'єкти: економічну систему, фінансову стабільність, функціонування системи оподаткування, створюють загрозу діяльності законних товаровиробників (як незаконна «конкуренція» на ринку товарів). Поряд з цим, підакцизні товари – це товари, які мають стабільний широкий попит серед споживачів. Чинним КК України (ст. 204) окремо передбачено відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Оскільки ця норма, як самостійна, з'явилась з часу набуття чинності нового КК України, то питання методики розслідування зазначених злочинів у вітчизняній науковій літературі потребують комплексного дослідження.

Слід зазначити, що незаконний обіг підакцизних товарів складає вагомую долю злочинів у сфері господарської діяльності і привертає до себе увагу злочинного середовища. Більш того, дії злочинців набувають усталеного, систематичного, групового характеру та не тільки завдають збитків економіці держави, а й становлять загрозу здоров'ю і життю осіб, які споживають товари, що відносяться до предмету злочину.

Криміналістична характеристика злочинів, що є основою для розробки окремої криміналістичної методики, і базується, власне, на криміналістичній класифікації певного виду злочинів, має відмінності від кримінально-правової характеристики цієї ж групи злочинів, адже в основі останньої лежить кримінально-правова класифікація, яка в криміналістиці використовується як орієнтуюча підстава при розробці окремих методик. Окрема криміналістична методика може бути більш вузькою – враховувати

лише деякі ситуації вчинення певного виду злочинів (пов'язані з особливостями способу його вчинення, обстановкою, характером предмета посягання тощо), або більш широкою – розглядати певні злочини, які передбачені різними статтями кодексу, але під час розслідування їх встановлення об'єднане єдиним процесом і має єдину специфіку.

У зв'язку з цим, поняття злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів можна розглядати у широкому розумінні, як таке, що охоплює не тільки злочини, передбачені ст. 204 КК України, а й інші види злочинів, предметом яких є підакцизні товари (законно виготовлені, незаконно придбані) – за КК: ст. 198, 201, ч. 1 ст. 202, 203, 227, 229. Водночас, інші злочини, безпосереднім предметом яких не є підакцизні товари, також можуть бути віднесені до сфери незаконного обігу підакцизних товарів, у зв'язку з тим, що сприяють вчиненню злочину чи його прихованню. До них відноситься: «Фіктивне підприємництво» (ст. 205 КК), яке може полягати в створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності у сфері виготовлення та обігу підакцизних товарів; «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок» (ст. 216 КК), що здійснюється з метою приховання основного злочину, предметом якого виступають підакцизні товари, і імітації сплати акцизного збору; «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів» (ст. 358 КК); «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару» (ст. 229 КК) та ін.

Вважаємо, що при розробці положень методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, поняття цих злочинів не слід розглядати у широкому розумінні, оскільки більшість з названих вище злочинів містять не лише суттєві кримінально-правові відмінності, а й різняться за механізмом і способом їх вчинення. У зв'язку з цим, основні положення щодо їх розслідування повинні мати диференційований самостійний характер, який підвищуватиме їх достовірність, практичну доцільність та значущість.

Стаття 204 КК передбачає таку спеціальну ознаку предмета злочину як «незаконне виготовлення», отже в вузькому розумінні сфера незаконного обігу підакцизних товарів має включати злочини, пов'язані з незаконно виготовленими підакцизними товарами. Враховуючи природу предмету злочинних дій, передбачених ст. 204 КК, як товару, призначеного для споживання, і принцип індивідуалізації товару, дотримання якого забезпечує існування ринкових відносин, можна виділити тісний зв'язок реалізації незаконно виготовлених підакцизних товарів (як форми вчинення злочину, передбаченого ст. 204 КК), з незаконним використанням знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення

походження товару як злочину (ст. 229 КК). Законна реалізація таких видів підакцизних товарів, як алкогольні напої і тютюнові вироби, передбачає оснащення кожної одиниці такого товару спеціально розробленими знаками – марками акцизного збору. Останні виготовляються спеціалізованим підприємством Міністерства фінансів України і мають особливий правовий режим виготовлення, реалізації, використання та обліку як документи суворої звітності. Отже, незаконні дії з такими марками (в порушення встановлених правил) – (ст. 216 КК) тісно пов'язані з незаконним обігом підакцизних товарів, зокрема, така форма цих дій як використання для маркування незаконно виготовлених алкогольних напоїв та тютюнових виробів незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених акцизних марок.

Таким чином, в кримінально-правовому і криміналістичному розумінні поняття певного виду та роду злочинів можуть не збігатися. На нашу думку, основні положення методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів повинні розроблятися з урахуванням наступних форм злочинних дій: а) незаконне їх виготовлення будь-яким способом і за будь-яких умов особою, яка раніше вже була засуджена за ст. 204 (ч. 2 ст. 204 КК); б) незаконне їх виготовлення шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів (ч. 2 ст. 204 КК); в) незаконне їх виготовлення з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров'я людей (ч. 3 ст. 204 КК); г) незаконне придбання, зберігання, транспортування незаконно виготовлених підакцизних товарів з метою подальшого збуту (ч. 1 ст. 204 КК); д) незаконний їх збут (ч. 1 ст. 204 КК); е) використання для їх маркування незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору (ст. 216 КК); є) незаконне використання щодо їх позначення чужого знака, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження (ст. 229 КК).

С. В. Маркевич, слухач магістратури ХНУВС

Надання правової допомоги особам, які мають психічні або фізичні вади, під час досудового слідства

Категорією суб'єктів кримінального процесу, щодо яких необхідно встановлювати додаткові гарантії здійснення конституційного права на правову допомогу, є особи, які мають психічні чи фізичні вади, що не дозволяють їм самостійно реалізувати свої права. Діюче законодавство забезпечує право на захист лише деяким з таких осіб: обвинуваченим із психічними чи фізичними вадами, неосудним, які вчинили суспільно-небезпечні діяння, особам, які скоїли злочини, але захворіли психічним захворюванням до винесення вироку чи під час відбування покарання (п. 2, 5 ч. 1 ст. 45 КПК). Що ж до інших суб'єктів процесу із психічними чи

фізичними недоліками, то право на правову допомогу їм фактично не гарантується.

У науці кримінального процесу розповсюдженим є визначення фізичних недоліків як «повної або часткової втрати зору, слуху чи мови, у силу яких в особи втрачена чи ослаблена одна із здатностей правильно і повно сприймати обставини, що мають значення у справі, і відтворювати сприйняте, або такий фізичний стан, що хоча і не порушує пізнавальну здатність, однак позбавляє можливості обходитися без сторонньої допомоги і використовувати свої права» [1, с. 16]. Досить невизначене роз'яснення поняття фізичних вад дається Пленумом Верховного Суду України – «особи з істотними дефектами мови, зору, слуху тощо» [2]. На думку авторів Науково-практичного коментаря Кримінально-процесуального кодексу України «до осіб, зазначених у п. 2 ч. 1 ст. 45 КПК, відносяться не тільки німі, глухі, сліпі, це можуть бути також особи з іншими фізичними вадами» [3, с. 121].

Дискусійним залишається питання про те, хто і яким чином визначає наявність психічних чи фізичних недоліків у суб'єктів процесу. Пленум Верховного Суду України в постанові «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 року № 8 лише вказує, що «захисник допускається до участі у справі щодо такої особи з моменту, коли було встановлено наявність у неї зазначених вад» [2]. Більш детально це питання було регламентовано у п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує підозрюваному, обвинуваченому, підсудному право на захист» від 07 червня 1995 року № 10: «питання про допуск захисника у справах про злочини осіб з фізичними або психічними вадами вирішується в кожному конкретному випадку залежно від того, чи позбавляють ці вади можливості здійснити право на захист. Рішення щодо наявності підстав для обов'язкової участі захисника приймає особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя, суд у кожному конкретному випадку» [4, с. 401]. Але таке положення не гарантує повною мірою реалізацію конституційного права особи на правову допомогу, адже не регламентується процесуальний порядок визначення критеріїв оцінки значимості психічних чи фізичних недоліків. Також не передбачається процедура оскарження рішення про наявність чи відсутність підстав для обов'язкової участі адвоката особами, які мають фізичні чи психічні вади.

Для визначення наявності (або відсутності) психічного чи фізичного недоліку, необхідно звертатися до відповідних фахівців. Якщо фізичні вади і ступінь їхньої виразності очевидні, то слідчому немає необхідності їх встановлювати, засвідчувати.

Наявність же або відсутність психічної хвороби повинна встановлюватись за вимогою слідчого відповідними фахівцями. Це обумовлено тим, що згідно із ст. 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» [5] кожна особа вважається такою, яка не має психічного

розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених законодавством України. Але наявність медичних документів щодо психічної хвороби, які видані не в зв'язку із розслідуванням кримінальної справи, буде лише підставою для призначення судово-психіатричної експертизи.

Отже, при визначенні правових критеріїв неможливості особисто здійснювати процесуальні права необхідно співвідносити ступінь психічного чи фізичного недоліку й обсягу процесуальних прав. Якщо психічна чи фізична вада не дозволяє особі самостійно реалізувати хоча б одне з наданих йому прав для захисту особистих інтересів, участь суб'єкта надання правової допомоги в таких випадках повинна бути обов'язковою.

Література: 1. Щерба С. П. Расследование и судебное разбирательство по делам лиц, страдающих физическими или психическими недостатками / С. П. Щерба. – М. : Юридическая литература, 1975. – 144 с. 2. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 8 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6 (40). – С. 20–24. 3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – К. : Форум. – 2003. – 938 с. 4. Про застосування законодавства, яке забезпечує підозрюваному, обвинуваченому, підсудному право на захист : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 черв. 1995 р. № 10 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Х. : Одиссей, 2000. – С. 397–405. 5. Про психіатричну допомогу : закон України від 22 лют. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.

Ю. М. Мирошніченко, здобувач ХНУВС

Умови, що впливають на тактику судового розгляду КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Тактика судового розгляду, як система криміналістичних рекомендацій з вибору правильного ходу судового розгляду кримінальної справи, яка реалізується в певній діяльності, звичайно, залежить від оточуючої обстановки, тобто від сукупності певних умов.

Зміст загальних умов судового розгляду кримінальних справ докладно розглянутий О. І. Чучукало [1, с. 42–60], але очевидно, що в рамках загальних умов судового розгляду кримінальних справ можна виділити специфічні тактико-криміналістичні умови судового розгляду кримінальних справ. Їх також можна розділити на загальні, які впливають на специфіку судової тактики взагалі, та окремі, які впливають на тактику судового розгляду конкретної кримінальної справи. Останні, очевидно, виходячи з теорії криміналістичної тактики, повинні бути включені в поняття тактичної ситуації. Отже метою цієї статті є визначення загальних тактико-криміналістичних умов судового розгляду кримінальних справ.

В. Ю. Шепітько вважає, що розробка тактики судового розгляду передбачає необхідність врахування принципів кримінального процесу, порядку, передбаченого законодавством, положень професійної етики судді та інших учасників процесу [2, с. 309–310]. Л. Ю. Ароцкер відзначає, що найважливішими умовами, які визначають своєрідність застосування положень криміналістичної тактики судом, є: а) розгляд справи судом у колегіальному складі; б) участь у дослідженні доказів, у проведенні всіх судових дій поряд із судом представників обвинувачення й захисту, підсудного, потерпілого, цивільних позивача й відповідача та їхніх представників, а в необхідних випадках – експертів і свідків; в) активна участь підсудного у всьому судовому слідстві; г) вимога безпосереднього сприйняття судом всіх доказів, ретельної їхньої перевірки й оцінки; д) проведення судового слідства в умовах усності й гласності, у присутності значного числа громадян, на яких воно здійснює виховний вплив; е) доказування в значно більш стислі строки, ніж на досудовому слідстві; ж) проведення судом як процесуальних дій, що вже раніше проводилися слідчим, так і нових. Тому для проведення багатьох судових дій характерні елементи повторності, що не може не мати певного значення для тактики їх проведення й оцінки результатів [3, с. 17–19].

С. П. Сухов до особливостей допиту та інших судових дій відносить наступні моменти: 1. Судове слідство відбувається в умовах гласності, у присутності громадян у судовому засіданні, що, безсумнівно, впливає на зміст тактичних прийомів допиту. 2. У проведенні судового слідства бере участь не одна особа, а всі учасники кримінально-процесуальної діяльності. Це набагато збільшує можливості суду у встановленні об'єктивної істини в справі й дозволяє застосовувати такі прийоми допиту, які неможливі на досудовому слідстві (шаховий і перехресний методи). 3. Концентрація всіх джерел доказів в одному місці й у той самий час дає можливість більш оперативного дослідження всіх фактичних обставин справи. 4. Судовий розгляд кримінальних справ відбувається в значно більш стислі строки, ніж досудове слідство, що не може не впливати на тактику допиту та інших процесуальних дій [4].

Отже, проаналізувавши думки цих та інших науковців та на основі власного дослідження, до тактико-криміналістичних умов судового розгляду кримінальних справ ми віднесли наступні фактори:

1. Колективний характер судової тактики. У дослідженні доказів, у проведенні всіх судових дій поряд із судом беруть участь всі учасники кримінально-процесуальної діяльності, що сприяє збільшенню об'єктивізму у дослідженні, перевірці та оцінці доказів – буде звернуто увагу на більшу кількість обставин, зроблені зауваження, думки, висновки та інші моменти, які можливо в ході досудового слідства пройшли поза увагою учасників слідства та самого слідчого у зв'язку з певним суб'єктивізмом.

2. Гласність, присутність громадян у судовому засіданні, що, безсумнівно, впливає на зміст тактичних прийомів. Це, з одного боку,

набагато збільшує можливості суду у встановленні об'єктивної істини в справі й дозволяє застосовувати такі прийоми допиту, які неможливі на досудовому слідстві (шаховий і перехресний методи). Але, з іншого боку, в деяких випадках зменшує можливості застосування тактичних прийомів у зв'язку з можливим впливом присутності інших учасників процесу, представників громадськості та взагалі скупчення багатьох людей – певної публіки. Наприклад, це виключає застосування прийомів психологічного тиску, оскільки підсудний відчуває певну підтримку присутніх.

3. Активна участь підсудного у всьому судовому слідстві. Що виключає використання можливості введення в оману, ефекту раптовості у більшості випадків.

4. Повторність судово-слідчих дій, відповідно до вимоги безпосереднього сприйняття судом всіх доказів, ретельної їхньої перевірки й оцінки, не може не мати певного значення для тактики їх проведення й оцінки результатів.

5. Складність, а іноді неможливість безпосереднього виконання в суді тих або інших судово-слідчих дій. Оскільки судовий розгляд за часом більш віддалений від моменту вчинення злочину, ніж досудове слідство.

6. Доказування відбувається в значно більш стислі строки, ніж на досудовому слідстві. Отже, у суб'єктів тактики небагато часу на роздуми та вибір тактичних прийомів.

7. Концентрація всіх джерел доказів в одному місці й у той самий час дає можливість більш оперативного дослідження всіх фактичних обставин справи у їх сукупності, їх взаємозв'язків, протиріч, суперечностей.

8. Ситуаційність – судова тактика, як і будь-яка інша криміналістична тактика, має відповідати певній ситуації, яка склалася на момент її застосування.

Тактики суду зокрема притаманні наступні особливості.

1. Відсутність супротивника. Суд не займає ні ту ні іншу сторону і не протистоїть жодній зі сторін.

2. Суд у випадку колегіального розгляду кримінальної справи є колективним суб'єктом тактики.

3. Суд обирає подальший хід розгляду на підставі клопотань (іноді обов'язково – без них не має права вчиняти певні дії), і вибір може бути невірним тактично, або схилитися на користь однієї сторони, або ж взагалі (може стати) неможливим, оскільки суддя у певних випадках не має права власної ініціативи.

Підсумовуючи, можна сказати, що стислі строки, рівні права всіх учасників розгляду щодо впливу на хід дослідження доказів та інші розглянуті нами умови вимагають від суду більш високого рівня тактичної майстерності ніж той, яким володіють учасники розгляду. При підготовці до засідання суд не може не планувати як воно пройде, отже він вже має певну лінію своєї поведінки, обмірковує тактичні особливості окремих судових дій. Сторони ж та особи, що в них входять, переслідуючи свій

інтерес намагаються вплинути на суд при прийнятті рішення, а він повинен враховуючи і ці клопотання та доводи, і покладені на нього функції прийняти правильне тактичне рішення з тим, щоб слідство йшло по шляху наближення до істини і не були порушені права учасників судового розгляду.

Література: 1. Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. І. Чучукало . – К., 2004. – 199 с. – С. 42–60. 2. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография / В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с. 3. Ароцкер Л. Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел / Ароцкер Л. Е. – М. : Юрид. лит., 1964. – 223 с. 4. Сухов С. П. О месте тактики судебного следствия в системе науки советской криминалистики / С. П. Сухов // Сборник аспирантских работ. Вып. 10. – Свердловск, 1969. – С. 176–181.

**Р. С. Нєдов, ад'юнкт Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

На сьогоднішній день в Україні та і у всьому світі проблема дотримання авторський та суміжних прав в мережі Інтернет є досить актуальною. Якщо в пошуковій системі «Google» задати запит «скачати фільми безкоштовно та без реєстрації» і включити фільтр «сторінки з України» то пошукова система видає 543 000 посилань. Наприклад в кінотеатрах України з 6 травня 2010 розпочалася демонстрація фільму «План Б», але на деяких сайтах ще з 24 квітня була можливість завантажити на свій комп'ютер цей фільм в чудовій якості, зовсім безкоштовно. Нажаль такі приклади не поодинокі. Поширення фільму в мережі Інтернет до його прем'єрного показу, або підчас демонстрації в кінотеатрах набуло систематичного характеру. Цими діями порушуються вимоги ЗУ «Про авторське право та суміжні права». У зв'язку з чим правовласники не доотримують велику кількість грошей під час прокату фільму на території України. Також на даний час в мережі Інтернет без великих зусиль можливо знайти будь-яке програмне забезпечення яке розповсюджується без додержання ЗУ «Про авторське право та суміжні права», що завдає їхнім виробникам значних збитків.

Порушення авторських прав в Інтернеті набуло таких масштабів завдяки тому, що майже всі користувачі мережі Інтернет вважають, що це є безкарним діянням. Поширенню такої думки сприяло те, що правоохоронні органи до недавнього часу не приділяли значної уваги цим правопорушенням.

Так в лютому 2009 року працівниками ДСБЕЗ МВС України була призупинена робота майже 50 музичних веб-сайтів, власники яких порушували авторські права. З метою припинення фактів незаконного розповсюдження музичних творів у мережі Інтернет Департаментом Державної служби боротьби з економічною злочинністю спільно з його регіональними підрозділами організовано проведення постійного моніторингу інтернет-мережі та локальних мереж з метою встановлення інтернет-сайтів, що пропонують завантаження музичних та аудіовізуальних творів. Загалом підрозділами МВС проведено перевірки діяльності 71 інтернет-сайта, технічні ділянки яких знаходяться на території України. Під час відпрацювання були встановлені провайдери, які надають послуги хостингу вказаним сайтам, а також особи, що зареєстрували доменні імена даних сайтів та здійснюють їх наповнення «піратських» музичним контентом [2].

Як зазначив начальник ДСБЕЗ МВС України Скалозуб Л.П. більш суворо ніж призупинення діяльності інтернет-сайтів на даний час МВС України впливати на провайдерів не дозволяє нормативна база [1, с. 68].

Тобто як ми бачимо правоохоронні органи зіткнулися з недосконалістю нашого законодавства. Тому вважаю за необхідне більш детально розглянути це питання.

Згідно ст. 1 ЗУ «Про телекомунікації» Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [3].

З цього визначення перед нами постає одна з головних проблем протидії злочинам в сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет, а саме те що Інтернет це **всесвітня** інформаційна система. Тобто протидіяти злочинам цієї категорії необхідно на міжнародному рівні. Протидія лише на національному рівні приведе до того, що власник ресурсу на якому поширюється піратська продукція розмістить цей ресурс в іншій державі. І буде в подальшому здійснювати злочину діяльність безкарно. На користь цього твердження свідчить приклад протидії злочинам в сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет на території Російської Федерації

26 травня 2009 року Управління «К» МВС Російської Федерації та слідчий комітет Російської Федерації провели рейд проти власників піратського сайту Interfilm.ru. В результаті проведеного рейду були затримані власники цього сайту та заблоковано доступ до цього сайту [5]. Але вже через декілька днів при спробі зайти на цей сайт була встановлена автоматична переадресація на сторінку Interfilm.nu Тобто з точки зору права даний ресурс розташований вже за межами Російської федерації (домен nu належить республіці Ніве[4]) і тому юрисдикція правоохоронних органів Російської Федерації вже на нього не розповсюджується. В лютому 2010 року компанія «Ру-Центр» призупинила делегування домена torrents.ru на

підставі постанови слідчого відділу по Чертановському району Прокуратури м. Москви від 16.02.2010. Але torrents.ru як і Interfilm.ru змінив назву на rutracker.org і продовжує здійснювати піратську діяльність [6]. Тобто навіть після закриття піратського сайту, який розташований на території України немає ніяких гарантій, що такий самий сайт не буде відкритий на території іншої країни, де захист авторських прав знаходиться на більш низькому рівні, а його власники не будуть продовжувати займатися розповсюдженням піратської продукції.

На даний момент досить суттєвою є проблема протидії власникам сайтів, які розповсюджують піратську продукцію за допомогою програми uTorrent, або подібних до неї. Популярність таких сайтів стрімко росте тому, що на цих сайтах завдяки технічним особливостям швидкість скачування більше ніж на сайтах, де файл знаходиться на самому сайті. З технічної точки зору власник сайту надає користувачем лише посилання на місця (комп'ютери користувачів цього сайту) де зберігаються файли які цікавлять користувача. Користувач такого сайту самостійно залишає посилання на інформацію, яка в нього є на комп'ютері для широкого загалу, нерідко порушуючи авторські права. Тобто з юридичної точки зору авторські права порушує користувач, а не власник сайту, так як власник сайту на даний момент не зобов'язаний слідкувати за тим посилання на які саме файли залишає користувач. Власник сайту для підтвердження своєї невинуватості не рідко розміщує на сайті заклики дотримуватись авторських та суміжних прав та угоди між власником і користувачем сайту про те, що вся відповідальність про дотримання авторських прав покладається на користувача цього сайту. Також специфікою цієї програми є те, що скачування файлу здійснюється не з одного місця, а з багатьох (в деяких випадках сотень місць). Це не тільки підвищує швидкість скачування, але дуже ускладнює пошук осіб, які розповсюджували файли з порушенням авторських прав. Так як особи які порушують авторські права можуть знаходитись на території іноземних держав. Навіть якщо оперативними працівниками ДСБЕЗ буде встановлено усі місця з яких користувач сайту здійснював скачування файлу розповсюдження якого порушило авторські права іншої особи і всі вони будуть на території України, то залишиться питання хто саме з осіб які мають доступ до встановлених комп'ютерів здійснили незаконне розповсюдження цього файлу. А на це питання буде досить важко відповісти тому, що зазвичай місцями з яких здійснювалась роздача є домашні комп'ютери і доступ до них мають близькі родичі, які мають право не свідчити проти один одного, який скоріше за все вони і скористаються.

Також суперечливим питанням при такому виді піратства є визначення шкоди завданої правопорушниками, так як правопорушник надає для скачування лише фрагмент файлу а не увесь файл. На сьогоднішній момент чітко не розроблена навіть методика для визначення шкоди завданої правовласнику від розповсюдження цілого файлу в мережі Інтернет.

З вище викладеного можна зробити висновок, що якісно протидіяти піратству в мережі Інтернет правоохоронним органам дуже важко, а в деяких випадках майже неможливо, тому що ці правовідносини в законодавстві України та в міжнародному праві не врегульовані.

Література: 1. Сахно Ю. Чи бути України серед лідерів світового «інтелектуального піратства»? / Ю. Сахно // Інтелектуальна власність. – 2010. – № 3. – С. 66–68. 2. Міліція призупинила роботу майже 50 музичних веб-сайтів [Електронний ресурс] / УНІАН. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/189603.html/>. 3. Закон України «Про телекомунікації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1280-15.html>. 4. Подборка сервисов и статей о странах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whoyougle.ru/place/countries/NU.html>. 5. Interfilm.ru закрыт. Над владельцами ресурса устроят показательную «казнь»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donbass.ua/news/technology/internet/2009/06/02.html>. 6. Российская прокуратура закрыла сайт Torrents.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/tech/technews/1048776.html>.

**О. С. Островський, здобувач Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ПРАВА ОСОБИ НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ
В ЧАСТИНІ ВЕДЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(СТ. 180 КК УКРАЇНИ)**

Насамперед звернемо увагу, на те, що склад злочину, передбачений ст. 180 КК України, порівняно із іншими складами, якими забезпечено кримінально-правовий захист права особи на свободу віросповідання (ст. 178, 179, 181 КК України), має власну специфіку. Так, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, а також незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь своїм об'єктом переважно мають матеріальне втілення релігії (культові будинки, релігійні споруди, могили святих, ікони тощо), що і впливає на визначення об'єкту цих злочинів та їх об'єктивної сторони (пошкодження, зруйнування, осквернення, знищення). На відміну від них, як ми вважаємо, в ст. 180 КК України під кримінально-правовий захист узята власне релігійна діяльність в її мабуть найбільш виразному та такому, що найбільш змістовно втілює в себе аспект реалізації права особи на свободу віросповідання, – здійсненню релігійного обряду. І така специфіка об'єкту кримінально-правового захисту впливає на особливості об'єкта злочину та його об'єктивної сторони.

З цього приводу відмітимо, що в Особливій частині КК України включення та розташування складів злочинів відбувається з урахуванням

родового, видового, безпосереднього об'єктів злочинів. Зокрема, стосовно предмету цього дослідження видовим об'єктом є саме право на свободу віросповідання як цілісна правова можливість, що надана особі, а вже безпосереднім об'єктом виступає конкретний зміст тих правовідносин, що виникають у зв'язку із реалізацією особою права на свободу віросповідання.

Так, як відомо, що релігійна діяльність особи або групи осіб з реалізації права на свободу віросповідання має відповідні зовнішні форми свого прояву, що забезпечує задоволення тих чи інших потреб в цій сфері. І одне з центральних місць в реалізації особою цього права займає релігійний обряд. Взагалі, можна вести мову, що обряд виступає певною ланкою завдяки якій людина здатна відчувати певні переживання, що пов'язані із її релігійними почуттями, отримати певні емоційні переживання, відчувати себе частиною релігійного вірування тощо. Отже, можна відмітити, що проголошене в ст. 35 Конституції України право особи на свободу віросповідання, враховуючи особливості та істотну специфіку релігійної свідомості, не може бути належним чином реалізоване, якщо особа не приймає участі в певних діях – обрядах, які є невід'ємною складовою релігійного буття, релігійної діяльності. В цьому контексті К. Марисюк звертає увагу, що нормою, яка традиційно притаманна значній кількості КК держав ЄС у релігійній сфері є перешкоджання відправленню релігійних обрядів, культів [1, с. 287]. І визнання значення цього аспекту свободи віросповідання знаходить своє правове закріплення і у вітчизняному праві. Так, ст. 35 Основного закону прямо передбачає, що це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно **відправляти** одноособово чи колективно **релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність** (виділено авт.). Саме тому, враховуючи важливість цього елементу релігійної діяльності, держава бере проведення релігійних обрядів під захист засобами кримінального права, вводячи в КК України норму – ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду». Тому можна відмітити, що цей аспект релігійної діяльності вважається важливою його складовою, що є визнаним в багатьох країнах світу моментів та забезпечений відповідним кримінально-правовим захистом.

Однак, є всі підстави вести мову про можливість уточнення змісту об'єкту цього злочину. Як ми вважаємо, вказівка законодавця лише на релігійний обряд дещо не відповідає дійсному призначенню цієї статті. Насамперед, звернемо увагу, що ст. 35 Конституції України веде мову про безперешкодне відправлення одноособово чи колективно релігійних культів і ритуальних обрядів, ведення релігійної діяльності. Тобто бачимо наступну структуру цього права і відповідних систему правовідносин в аспекті його реалізації: дві складові (відправляти релігійні культу і ритуальні обряди) і загальне явище (вести релігійну діяльність). При чому, як слідє з аналізу тексту ч. 2 ст. 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» в ній йдеться мова про богослужіння, релігійні обряди,

церемонії та процесії, а із змісту ч. 1 цієї статті можна зробити висновок про виділення ще й і релігійних зібрань. До того ж, як слідує з аналізу тексту ч. 6 ст. 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» синонімом словосполученню «релігійна діяльність» є словосполучення «віросповідна діяльність» (віросповідний – прикметник до віросповідання. / віросповідання, -я, с. Різновид якого-небудь вівровчення з усталеною обрядовістю; належність до якої-небудь релігії [2, с. 346]), а тому їх можна використовувати одночасно. Отже, є всі підстави для висновку, що диспозиція ч. 1 ст. 180 КК України потребує свого вдосконалення за рахунок розширення тих явищ, невід’ємно пов’язаних із реалізацією особою (особами) права на свободу віросповідання, котрі підлягають охороні та захисту з боку кримінального-права, оскільки, окрім релігійного обряду, також є типовими формами реалізації особою права на свободу віросповідання.

До речі, на це було звернуто увагу В.Я. Лиховою. Вона прямо вказує на те, що релігійні обряди є складовою частиною релігійної діяльності, і при цьому відмічає, що до релігійної діяльності слід віднести крім релігійних обрядів також богослужіння, релігійні церемонії, процесії, індивідуальні чи колективні дії, пов’язані із сповіданням та поширенням віри. Тому, на її думку, діяння, передбачене в диспозиції ст. 180, слід сформулювати більш широко, а саме: «перешкоджання здійсненню богослужіння, релігійного обряду та інших видів релігійної діяльності...» [3, с. 30]. І ми в цілому підтримуємо її пропозицію. Зі свого боку зауважимо, що в разі, коли родовим явищем виступає релігійна (віросповідна) діяльність взагалі, то її конкретними проявами, як свідчить аналіз чинного законодавства ат фахової літератури, є богослужіння, релігійні обряди, церемонії процесії та релігійні зібрання. Наприклад, в проекті Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», розміщеному на інформаційному порталі Харківської правозахисної групи, поняття релігійна діяльність розкривається наступним чином – богослужіння, релігійні церемонії, процесії, релігійні обряди, інші індивідуальні чи колективні релігійні дії, пов’язані із сповіданням і поширенням обраної віри.

Відповідно, узагальнюючи наведене вище щодо змісту поняття релігійна (віросповідна) діяльність, а також враховуючи існуючі точки зору науковців, то, на наш погляд, безпосереднім об’єктом ч. 1 ст. 180 КК України слід вважати нормальне, таке що не суперечить закону здійснення релігійної діяльності в формі богослужіння, релігійного обряду, релігійної церемонії, процесії або релігійного зібрання. Тому вважаємо, що вказану статтю доцільно викласти під назвою «Перешкоджання релігійній (віросповідній) діяльності», а текст ч. 1 ст. 180 викласти в наступній редакції: «перешкоджання здійсненню богослужіння, релігійного обряду, релігійної церемонії, процесії та релігійного зібрання, – карається ...»

Вважаємо, що в такому разі значно повніше буде забезпечений засобами кримінального права захист конституційного права на свободу віросповідання.

Література: 1. Марисюк К. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства у сфері свободи віросповідання у державах Європейського союзу / К. Марисюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – № 2 (43). – С. 285–289. 2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. - Т. 1. – К. : Аконіт, 2007. – 926 с. 3. Лихова С. Я. Кримінально-правова характеристика злочинів проти правовідносин у сфері віросповідання (проблеми вдосконалення кримінально-правових норм) / С. Я. Лихова // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2005. – № 8. – С. 22–35.

В. В. Павленко, слухач магістратури ХНУВС

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Протягом останніх років чинний КПК України зазнав чимало змін і доповнень, в результаті чого вітчизняний кримінальний процес став більш демократичним та гуманним. Однак, коло суб'єктів, які беруть участь у кримінально-процесуальній діяльності, різноманітне і, на жаль, в законі чітко не визначене. Детальний аналіз положень чинного КПК України дає підстави стверджувати, що сучасний підозрюваний — чи не найсуперечливіша, найслабкіша процесуальна фігура. У юридичній літературі упродовж тривалого часу ведеться дискусія щодо визначення підозрюваного як процесуальної фігури.

Питанням визначення процесуального статусу підозрюваного займалися такі вчені-процесуалісти: Л. М. Корнєєва, М. С. Строгович, С. В. Бородін, Є. А. Матвієнко, О. В. Мазур, В. П. Шибіко, М. М. Михеєнко та інші [3, с. 95]. Предметом дискусії виступило те, чи потрібне взагалі законодавче визначення поняття «підозрюваний», у яких випадках слід вважати особу підозрюваним.

У вирішенні цього питання погляди вчених-процесуалістів розділилися: одні категорично заперечують необхідність введення до кримінально-процесуального законодавства поняття «підозрюваний», інші, навпаки, наполягають на цьому.

Доводи, які наводяться проти існування в законі поняття «підозрюваний», зводяться до того, що, по-перше, термін «підозрюваний» є некоректним, по-друге, поставлення особи у стан підозрюваного — це ні що інше, як грубе порушення прав людини (допит громадянина як підозрюваного ставить його у тяжке становище і негативно позначається на його суспільній репутації), і, по-третє, кримінально-процесуальний закон,

по суті, наділяє слідчого необмеженим правом ставити у стан підозрюваного будь-яку особу з будь-яких мотивів.

Основний довід за існування поняття «підозрюваний» у кримінально-процесуальному законодавстві — це неприпустимість притягнення особи як обвинуваченого лише на підставі припущення, що особа могла скоїти злочин. Усе це зумовлювало то зникнення, то появу знову в історії розвитку кримінально-процесуального законодавства поняття «підозрюваний»

Підозрюваний як учасник кримінально-процесуального законодавства України з'явився в 1984 році. Законодавець визначив його поняття, права та обов'язки у ст. 43-1 діючого кримінально-процесуального Кодексу України, згідно якої підозрюваним визнається особа, затримана по підозрі у вчиненні злочину, або особа, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого [2, с.72].

Як бачимо, закон не дає визначення підозрюваного як учасника кримінального процесу, не вказує, чому і на яких підставах цю особу треба вважати підозрюваним, а визначає лише два заходи процесуального примусу, у разі застосування яких до певної особи її треба вважати підозрюваним.

Проаналізувавши погляди різних вчених-процесуалістів, необхідно підтримати ту точку зору, відповідно до якої особа щодо якої порушена кримінальна справа має також визнаватися підозрюваною у вчиненні злочину на рівні з особами, вказаними у ст. 43-1 КПК України. Тому що, сьогодні вони визнаються юридично свідками, хоча фактично є підозрюваними у вчиненні злочинів, тобто змушені без участі захисника давати правдиві показання. Вбачається, що за такої конструкції Закону сторони захисту та кримінального переслідування ставляться у завідомо нерівне положення, що суперечить демократичним ідеям правової держави та принципу змагальності. Більше того, вбачається доцільним запровадити практику винесення органами розслідування постанов про притягнення особи як підозрюваного (на зразок ст. 132 КПК України), що сприятиме чіткості у питанні визначенні статусу підозрюваного. Наявність у законодавстві зазначеної недосконалості процесуального статусу підозрюваного лише підтверджує тезу про те, що чинний КПК України не забезпечує ефективного захисту громадян від протиправних посягань, не гарантує підозрюваним можливості фактичної реалізації їх конституційних прав.

З вище зазначеного випливає висновок, що інститут підозрюваного створює первісну базу доказів, достатніх для притягнення особи як обвинуваченого, їх перевірки й оцінки. Тому підозрюваний, як учасник кримінально-процесуальних відносин, звичайно ж, необхідний. У цей час Україна стоїть перед вибором – удосконалити діючий КПК України або прийняти зовсім нову концепцію кримінально-процесуального законодавства. Безумовним залишається те, що у прагненні нашої держави до світових правових стандартів, звичайно ж, необхідно реформувати діюче кримінально-процесуальне законодавство України, але що саме

запропонувати замість вже перевіреного десятиліттями та твердо сформованого у розумах наших вчених процесуалістів і практиків кримінально-процесуального закону України, питання залишається відкритим і вимагає подальшого вивчення і вирішення.

Література: 1. Мазур О. В. Перспективи реформування процесуального статусу підозрюваного / О. В. Мазур // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. - 2008. - № 3. - С. 71–75. 2. Сичов С. О. Проблема визначення процесуального статусу підозрюваного в кримінальному судочинстві України у світлі реформування кримінально-процесуального законодавства / С. О. Сичов // Проекти КПК та проблеми сучасного стану кримінально-процесуального законодавства. - 2008. - С. 72–74. 3. Трофімов С. Визначення поняття «підозрюваний» та його статусу у кримінальному процесі України / Трофімов С. // Підприємництво, господарство і право. - 2001. - № 4. - С. 95–99.

Г. А. Пацеля, ад'юнкт ХНУВС

До деяких питань нормотворчості Національного банку України при здійсненні функцій валютного контролю

Суспільні відносини, що виникають при відкритті та використанні за межами України валютних рахунків регулюються здебільшого банківським правом. До джерел банківського права відносяться: Конституція України, міжнародні договори, закони України, підзаконні нормативно-правові акти та інше. Зупинившись детальніше на підзаконних нормативно-правових актах, слід сказати, що при правовому регулюванні відносин, які виникають під час відкриття та використання за межами України валютних рахунків, останні, відіграють чи не найголовнішу, ключову роль.

Окремі питаннями кримінальної відповідальності за незаконне відкриття та використання за межами України валютних рахунків розглядалися у роботах П. П. Андрушко, М. І. Бажанова, В. І. Борисова, Ф. Г. Бурчака, Л. П. Брич, В. М. Вересова, Б. В. Волженкіна, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, М. Й. Коржанського, Я. М. Кураш, Н. М. Ляпунова, С. В. Максимова, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, М. І. Панова, О. І. Перепелиці, А. О. Пінаєва, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, І. К. Туркевича, та ін. Однак ролі нормативного врегулювання при здійсненні контролюючих функцій Національним банком до цього часу достатньої уваги не приділялося. Так, Національний банк України (далі - НБУ), як центральний банк держави [1, с. 27], при здійсненні своїх повноважень приймає чималу кількість нормативно-правових актів, серед яких і ті, що стосуються незаконного відкриття та використання поза межами України валютних рахунків.

Повноваження Правління НБУ видавати нормативно-правові акти закріплено в статті 15 Закону України про Національний Банк України [2, с. 27]. Крім цього, в статті 56 Закону України про НБУ, визначено форми

закріплення таких нормативно-правових актів НБУ у вигляді постанов Правління Національного банку, інструкцій, положень, та правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку [2, с. 27].

Багаточисельність таких нормативно-правових актів, різна форма їх закріплення, широке коло питань, яким присвячені нормативно-правові акти НБУ, та відсутність їх систематизації створює низку незручностей при їх використанні.

У теорії права вчені пропонують різні види класифікації нормативно-правових актів. Наприклад: за суб'єктами правотворчості; за способом встановлення державою; за сферою дії; за характером волевиявлення; за галузями законодавства; [7, с. 458–460]; за засобами формування норм права; за юридичною силою актів [6, с. 252].

Вказані види класифікацій вдалі для законодавства держави в цілому. Але якщо класифікувати лише відомчі нормативно-правові акти НБУ, що стосуються відкриття та використання валютних рахунків за межами України, то вважаємо за необхідне застосувати інший розподіл – за змістом. Тому що: по-перше в даному випадку проводиться аналіз більш вузького кола суспільних відносин, по-друге суб'єкт правотворчості один – НБУ; по-третє сфера дії спільна – валютна політика держави щодо незаконного відкриття та використання за межами України валютних рахунків; четверте галузь законодавства також в більшості випадків спільна – кримінальна або фінансова.

Проаналізувавши постанови Правління Національного банку, інструкцій, положень, та правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку ми їх умовно розділили за змістом на чотири групи:

1) нормативно-правові акти, які присвячені окремому питанню й в повному об'ємі висвітлюють його суть (умовно їх можна назвати тлумачні), наприклад Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями, затверджена постановою Правління НБУ № 136 від 24 березня 1999 року, або Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України, затверджена постановою Правління НБУ № 485 від 14 жовтня 2004 року;

2) нормативно-правові акти, які лише визначають коло певних суспільних відносин у сфері валютного регулювання, не розкриваючи змісту останніх, або розкриваючи лише частину із них, та відсилають тим самим до інших джерел права (бланкетні), наприклад постанова Правління НБУ № 141 від 24 березня 1999 року «Про внесення змін і доповнень до окремих нормативних документів Національного банку України з питань валютного регулювання»;

3) нормативно-правові акти, які описують правила поведінки сторін при виникненні певних соціальних відносин в сфері валютного регулювання та

настання відповідальності, в разі не виконання таких правил (регулюючі) наприклад Положення про валютний контроль, затверджений постановою Правління НБУ № 49 від 8 лютого 2000 року;

4) нормативно-правові акти, які поєднують в собі ознаки двох або трьох вище перелічених пунктів (універсальні), наприклад Інструкція про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 148 від 27 травня 2008 року.

Згідно з запропонованою класифікацією проаналізуємо декілька нормативно-правових актів НБУ, що стосуються відкриття та використання валютних рахунків за межами України.

Так, Положення про валютний контроль, затверджений постановою Правління НБУ № 49 від 08 лютого 2000 року, визначає основні засади здійснення НБУ функцій головного органу валютного контролю. Вказаний нормативно-правовий акт описує відповідальність за порушення валютного законодавства, порядок застосування санкцій, і оскарження дій щодо накладення санкцій, а отже, регулює відносини, що складаються у випадку порушення валютного законодавства. Містить перелік проступків, як з боку уповноважених банків, інших фінансових установ, національного оператора поштового зв'язку, (порушення порядку інформування – накладення штрафу в розмірі 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; порушення строків інформування, яке не перевищує 10 днів, – накладення штрафу в розмірі 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний день порушення [3, с. 3].), так і з боку резидентів (порушення строків декларування – накладення штрафу в розмірі 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний звітний період; порушення порядку декларування – накладення штрафу в розмірі 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [3, с. 4]. Норми даного положення схожі на норми Кримінального кодексу, адже також містять гіпотезу, диспозицію та санкцію. При проведенні вищевказаної класифікації, подібні нормативно-правові акти було б доречно об'єднати в певну збірку, що в свою чергу полегшить роботу з законодавчою базою, та зменшення, або заповнить прогалин в законодавстві

Наступний нормативний акт – Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України, затверджена постановою Правління НБУ № 485 від 14 жовтня 2004 року. Провівши порівняння зі запропонованою класифікацією бачимо, що НБУ, відповідно до положень Декрету Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 року, тлумачить чіткий порядок отримання та пролонгації індивідуальних ліцензій резидентами [5, с. 3-5]. Детально роз'яснює ті положення, які лише називаються в Декреті. Визначає терміни дії індивідуальної ліцензії, перелік документів для отримання вказаної ліцензії,

установи до яких потрібно надати документи для отримання та пролонгації індивідуальної ліцензії резидентам, перелік вимог, які зобов'язаний дотримуватись власник індивідуальної ліцензії. Таким чином, звернувшись до положення, відразу стає зрозумілим вся процедура оформлення індивідуальної ліцензії а також ряд важливих питань пов'язаних з нею. Тобто, даний нормативний акт, повністю висвітлює одне, чітко окреслене, питання, що пов'язане з отриманням резидентами індивідуальних ліцензій на розміщення валютних цінностей на рахунках за межами України і при цьому не відсилає до інших нормативно-правових актів, що є дуже зручним.

Далі Інструкція про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, затверджена постановою Правління Національного банку України № 148 від 27 травня 2008 року. В ній визначено для резидентів і нерезидентів порядок переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України. Інструкція, під поняттям переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, тлумачить три різні операції, а саме увезення, вивезення та пересилання. Окреслює еквівалент готівки чи банківських металів, які можуть бути увезені чи імпортовані. Дана інструкція містить детальне описання вказаних процедур. Однак, враховуючи специфіку суспільних відносин, що виникають при переміщенні готівки й банківських металів через митний кордон України, інструкція містить посилання на Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1155; Конвенцію щодо уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень; постанову Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 № 1948 «Деякі питання здійснення митного контролю товарів та інших предметів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон у міжнародних поштових та експрес-відправленнях» [4, с. 4]. Положення вище перелічених нормативно-правових актів обов'язково потрібно враховувати при пересиланні готівки. Отже інструкція містить ознаки, згідно з класифікацією, не лише тлумачні а й бланкетні. Це дає підстави для віднесення такого нормативно-правового акту до четвертого пункту запропонованої класифікації – універсальний нормативно-правовий акт.

Література: 1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р., зі зм. і допов. згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV. – Х.: Одиссей, 2009. – 48 с. 2. Закон України «Про Національний банк України» : за станом на 8 листоп. 2006 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 33 с. – (Закони України). 3. Постанова правління Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний контроль» № 49 від 8 лют. 2000 р. зі зм. та допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laaws/main.cgi?nreg=z0209-00>. 4. Постанова Правління Національного банку України «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України» № 148 від 27 трав. 2008 р. зі зм. та допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laaws/main.cgi?nreg=z0520-08-00>.

5. Постанова правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України» № 485 від 14 жовт. 2004 р. зі зм. та допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laaws/main.cgi?nreg=z1413-04>. 6. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с. 7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

О. В. Приходько, здобувач ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ ХАБАРНИЦТВА У ПРАВООХОРОННІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МЕТОДИКУ РОЗСЛІДУВАННЯ

Боротьба з корупцією на сучасному етапі розвитку України є безумовним пріоритетом у діяльності всіх державних органів. Одним із найбільш небезпечних корупційних проявів є хабарництво, яке супроводжує практично всі сфери суспільного життя. Особливо небезпечним і аморальним є одержання хабарів співробітниками правоохоронних органів, діяльність яких має бути спрямована на боротьбу з правопорушеннями, охорону прав громадян та інтересів держави. Водночас актуальними є й питання підвищення ефективності попередження, своєчасного виявлення та повного, всебічного й об'єктивного розслідування фактів давання громадянами хабарів службовим особам, котрі виконують правоохоронні дії. Вирішення цього завдання сприятиме зниженню у громадян й суспільстві в цілому переконання в доцільності і безкарності спроб уникнути відповідальності, одержати інші блага від правоохоронців за хабарі.

Аналіз наукової та навчальної літератури, узагальнення кримінальних справ про одержання хабарів службовими особами правоохоронних органів (ст. 368 КК України), а також про давання ним хабарів (ст. 369 КК України) дозволяють виділити кілька особливостей механізму зазначеного різновиду хабарництва, які мають суттєве значення для формування науково-обґрунтованих рекомендацій щодо розкриття та розслідування таких злочинів.

Так, суттєві особливості має сама правоохоронна діяльність, яка полягає у здійсненні певними державними органами передбачених законодавством правозастосовних дій. Для цього правоохоронні органи наділені низкою повноважень, що дозволяють у тому числі й обмежувати права громадян, застосовувати спеціальні засоби та методи діяльності. Використання таких засобів і методів зі злочинною метою (зокрема, для вимагання хабарів) з одного боку суттєво ускладнює викриття злочинців, а з іншого – призводить до утворення специфічних слідів злочину, виявлення

та закріплення яких підвищує якість доказування у кримінальній справі. Так, наприклад, службові особи, що стали на злочинний шлях, можуть застосовувати методи правоохоронної діяльності для створення для громадян умов (в тому числі і сфабрикувати дані про причетність особи до правопорушення), в яких вони змушені дати хабар за непритягнення до відповідальності. Водночас у цій ситуації незаконні дії, як правило, відображаються в документах, що складаються у зв'язку з вимаганням хабара. Вилучення, дослідження та використання в доказуванні цих документів дозволяє досягти успіху в розслідуванні.

Також у теперішній час спостерігається тенденція до використання в якості місця для одержання хабарів службових кабінетів режимних об'єктів, що значно ускладнює успішне проведення затримання хабарників на місці відразу після вчинення злочину. З іншого боку в таких випадках сам факт візиту хабародавця до певної службової особи, як правило, фіксується у документах (наприклад, виписується перепустка, здійснюється запис у журналі відвідувань і т. п.), що є додатковим носієм інформації, яка має значення для справи.

Ще однією суттєвою особливістю є професійна підготовка службових осіб – суб'єктів одержання хабара. У більшості випадків вони мають юридичну освіту та знання в галузі правоохоронної діяльності, можливість і навички застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Зазначені обставини дозволяють їм обирати кваліфіковані способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховання злочину, чинити протидію його викриттю та розслідуванню. Зокрема, можна відзначити приклади використання злочинцями посередників у хабарництві, уникнення прямих перемовин про умови злочину, періодичні обстеження службових кабінетів із метою виявлення спеціальних засобів спостереження, налагодження корумпованих зв'язків з особами, котрі уповноважені виявляти такі злочини, раптової зміни раніше обговорених умов передавання хабара, застосування складних для документування способів безпосереднього одержання хабара (в автомобілі після тривалого пересування із виявленням спостереження, залишення хабара у певному місці без безпосереднього контакту між учасниками злочину, з використанням банківських рахунків і т. п.), підготовки алібі на випадок затримання тощо. Зазначені обставини слід обов'язково враховувати при плануванні та організації дослідчої перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про вказані злочини.

В якості способів протидії виявленню та розслідуванню хабарники нерідко використовують такі прийоми, як опір при затриманні, звільнення «заднім числом» з посади, що призводить до зміни кваліфікації діяння, здійснення тиску на свідків, провокацій під час проведення окремих слідчих дій у сподіванні на припущення слідчим процесуальних порушень, затягування строків ознайомлення з матеріалами досудового слідства і т. п. Нейтралізація таких діянь вимагає від слідчого відповідного досвіду, знань,

уміння прогнозувати поведінку учасників процесу, діяти в умовах тактичного ризику та приймати правильні рішення в обмежений час.

Підсумовуючи викладене слід відзначити, що виділені особливості механізму хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності, поведінки причетних до нього осіб під час досудового слідства вимагають розроблення дієвих наукових рекомендацій в межах окремої криміналістичної методики розслідування зазначеного різновиду злочинів.

Г. О. Рачок, ад'юнкт Кримського юридичного інституту
Одеського державного університету внутрішніх справ

**ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
СТАТУСУ СТОРІН
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Як відомо, в кримінально-процесуальній діяльності, яка виступає зовнішньою формою прояву відповідних кримінально-процесуальних відносин, приймає участь значене коло фізичних та юридичних осіб, що дає підставу для їх класифікації в наукових, методологічних та практичних цілях. Якщо проаналізувати існуючі класифікації, то стає очевидним, що більшість науковців віддає перевагу класифікації, згідно якої всіх суб'єктів кримінального процесу можна поділити на чотири основні групи, а саме: органи та посадові особи, які ведуть кримінальний процес; особи, які мають власні інтереси в справі та зацікавлені в результатах її вирішення; особи, які захищають та представляють інтереси зацікавлених осіб; особи, які сприяють відправленню кримінального судочинства. І хоча слід відмітити, що існують і інші погляди на це питання, однак ми підтримуємо наведений підхід, як такий, що найбільш повно відображає особливості кримінально-процесуального статусу учасників кримінального судочинства та специфіку його реалізації.

В межах підтриманого нами підходу, де розмежування суб'єктів кримінального судочинства здійснюється переважно на підставі тих функцій, які вони виконують (правосуддя, кримінального переслідування, обвинувачення, захисту), то в практичній діяльності (ст. 16-1 КПК України) та в теорії кримінального процесу, враховуючи характер виконуваної суб'єктом функції, проведено поділ перших трьох груп суб'єктів на сторони з протилежними інтересами – сторони захисту та обвинувачення, а також окремого суб'єкта, який виконує функцію вирішення справи.

І якщо такий поділ повністю вписується в форми судового засідання (ст. 16-1 КПК України), то на досудових стадіях він має дещо обмежену реалізацію, однак, це ні яким чином не виключає можливості виділення сторін і на цьому етапі кримінального судочинства. Так, до сторони захисту

цілком закономірно слід віднести підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника та законного представника, в свою чергу, сторону обвинувачення на етапі досудового розслідування представляють потерпілий, цивільний позивач та їх представники, а також, враховуючи положення ст. 22 КПК України, в певній частині, суб'єкти, які здійснюють кримінальне переслідування.

І наведений поділ має велике значення для кримінального судочинства України та його подальшого розвитку. В основу цих моментів покладено розширення дії принципу змагальності, що є однією з актуальних наукових проблем та перспективним напрямком вдосконалення вітчизняного кримінально-процесуального права та законодавства. Але на сучасному етапі реалізації судово-правової реформи в Україні він ще не знайшов свого повного втілення. Так, М. Оніщук з цього приводу вказано, що Рада Європи жорстко критикує чинний Кримінально-процесуальний кодекс, зокрема через практично повну відсутність змагальності та усунення сторони захисту від участі у збиранні та фіксації доказів. Подібні недоліки, як можна зробити висновок з аналізу фахової літератури, притаманні сучасному процесуальному праву України, що вказує на відставання сучасного стану правової регламентації кримінально-процесуальної від рівню розвитку суспільства, правової системи України. І наявність потреби в розширенні дії цього принципу знайшла своє відображення в підході законодавця до його реалізації в проекті нового КПК України, в межах якого вказаний принцип отримує значно повнішу реалізацію, ніж в чинному КПК України.

Отже, можна відмітити, що сутність питання про вдосконалення кримінально-процесуального статусу сторін у кримінальному процесі, яке постає в умовах сучасного стану розвитку вітчизняного кримінального процесу, стосується подальшої реалізації принципу змагальності в кримінальному судочинстві. Причому, основний акцент в цьому аспекті слід змістити в сторону забезпечення прав сторін під час доказування по кримінальним справам.

І це не випадково, оскільки саме в змісті цього принципу закладено одну із засад цієї правозастосовної діяльності, де значну частину як розслідування, так і розгляду кримінальної справи займає діяльність з доказування обставин злочину та винуватості або невинуватості особи. Відмітимо, що в кримінально-процесуальній літературі є усталеною точка зору, що процесуальна діяльність та процесуальні відносини переважно пов'язані саме з доказуванням обставин справи (ст. 64 КПК України).

Відповідно, є всі підстави вести мову про те, що основним напрямом реалізації відміченого принципу змагальності є діяльність, пов'язана із доказуванням, у тому числі забезпеченні прав сторін обвинувачення та захисту щодо їх участі в збиранні та фіксації доказів у кримінальній справі.

В цьому контексті питання класифікації суб'єктів, виділенні сторін кримінального судочинства та дії принципу змагальності, який їх певним

чином зв'язує між собою, представляються доволі важливими. Оскільки, беручи до уваги наведену вище класифікацією суб'єктів (склад осіб, що до нього включено), характер підстав для виділення сторін кримінального судочинства та зміст принципу змагальності (визначення форм та характеру участі у збиранні та фіксації доказів) можна відмітити, низку висновків. Так, до їх числа віднесемо:

- по-перше, між учасниками кримінального судочинства складаються різні за змістом та характером відносини стосовно їх участі в доказуванні як одному з основних компонентів кримінально-процесуальної діяльності;

- по-друге, зміст прав та обов'язків суб'єктів (основа кримінально-процесуального статусу), а також особливості їх реалізації зокрема в частині участі в доказуванні, відрізняються в залежності від функції, яку вони виконують, а, відповідно, визначення сторони, до якої вони відносяться;

- по-третє, наявність у одних суб'єктів (сторони) низки прав потребує виділення групи обов'язків у інших суб'єктів, що відповідає загальному розумінню правовідносин як взаємозв'язків між суб'єктами права;

- в четвертих, надані сторонам права та покладені на них обов'язки повинні знаходити зовнішні форми свого прояву, наприклад, по наданню доказів невинуватості стороною захисту або забезпеченню прав сторін обвинувачення та захисту у доказуванні у кримінальних справах при використанні адміністративних матеріалів;

- в п'ятих, враховуючи положення ст. 3 Конституції України та ст. 2 чинного КПК України, слід відмітити, що невід'ємною частиною кримінально-процесуальної діяльності є дії, що відображують характер реалізації покладених на державні органи та їх посадових осіб обов'язків – охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у тому і числі і при доказуванні.

Таким чином, незважаючи на те, що сторони обвинувачення та захисту безпосередньо різняться за спрямованістю та характером їх діяльності, є підстави вести мову про виділення певної єдності (спільних моментів) в їх кримінально-процесуальному статусі. І це стосується того, що сторони наділяються типовими для обох груп правами та обов'язками, що пояснюється єдиною правовою природою їх участі в кримінальному процесі (захист власних прав та інтересів, а також представництво з метою захисту прав та інтересів інших осіб), що цілком підтверджується аналізом ст. 43, 43-1, 49, 50, 51 КПК України, в котрих знаходить своє закріплення такий елемент кримінально-процесуального статусу як права, у тому числі і ті, що стосуються участі у доказуванні у кримінальній справі. Відповідно, саме принцип змагальності є основою для вдосконалення кримінально-процесуального статусу сторін у кримінальному судочинстві, особливо в частині розширення прав сторін щодо участі в доказуванні у кримінальних справах.

В. В. Романюк, викладач кафедри
кримінального процесу ННІ ПФПСД ХНУВС

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОСОБЛИВИХ ПРОВАДЖЕНЬ В СТРУКТУРІ КПК УКРАЇНИ

Правове регулювання будь-якої правозастосовної діяльності знаходить своє втілення у відповідних нормативно-правових актах, котрі виконують роль засобу фіксації та трансляції передбачених правовими нормами правил поведінки в повсякденну діяльність суб'єктів права. І кримінально-процесуальна діяльність не є виключенням, що стосовно неї знайшло своє втілення в Кримінально-процесуальному кодексі України. Звернемо увагу, що КПК України умовно можна поділити на загальну (глави 1-7) та особливу частини (глави 8-36), де такий поділ дає можливість вести мову про те, що кожній з них в процесі правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності відводиться власне значення, результатом якого є системний та цілеспрямований вплив щодо регулювання відповідних правових відносин (ст. 1, 2 КПК України).

Так, загальна частина КПК визначає основні завдання цього нормативно-правового акту, принципи організації кримінально-процесуальної діяльності, правовий статус основних учасників кримінального судочинства тощо. Тобто ця частина КПК України характеризує загальні параметри формування та функціонування кримінального процесу України. Більш того, саме в цій частині зосереджуються в найбільш концентрованому вигляді кримінально-процесуальні гарантії прав та законних інтересів осіб, яких залучають до провадження по кримінальній справі.

В свою чергу, в особливій частині, у відповідних її розділах та главах, знаходить своє безпосереднє закріплення умови, підстави та порядок дій суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності під час провадження у кримінальних справах. Це проявляється як у встановленні черговості розташування відповідних глав, розділів, статей в межах особливої частини КПК України, так і в наявності системно-структурних зв'язках між його нормами, що в сукупності забезпечує системний та цілеспрямований вплив при регулюванні відповідних кримінально-процесуальних відносин, в межах яких реалізуються ті чи інші права, свободи та законні інтереси особи.

Однак, поряд із виділення структури КПК України стосовно розподілу її на загальну та особливу частини слід звернути увагу, що структуру цього кодексу також можна розділити з урахуванням такого моменту як специфіка провадження. З цього приводу ми відмічаємо, що в КПК України міститься правове регулювання як, умовно кажучи, «звичайного» провадження по кримінальних справах, так і особливих проваджень (про застосування примусових заходів медичного характеру, протокольна форма

досудової підготовки матеріалів, провадження в справах про злочини неповнолітніх). Особливість цих проваджень, як показує узагальнення точок зору науковців та змісту відповідних статей КПК України вказує на те, що їх виділення відбувається із урахуванням істотної специфіки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (неосудних, неповнолітніх) або значної специфіки самого провадження (істотне спрощення правил провадження по справах із протокольною формою досудової підготовки матеріалів).

Приділення окремої уваги цим особливим провадженням, на наш погляд, пов'язано із визнанням значимості певних суспільних відносин та необхідності їх регулювання кримінально-процесуальними нормами за для виконання завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України), де на першому місці стоїть завдання з охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь. Причому, як ми вважаємо, це є проявом такої загальної властивості права як його системність, що втілюється в існуванні відповідних системно-структурних зв'язків між його складовими – структурними частинами КПК України.

Відповідно, в структурі КПК України слід виділяти три частини загальну, особливу та спеціальну. З цього приводу можна відмітити, що вони є відображенням прояву філософських категорій загального, особливого, одиничного, які тісно співвідносяться між собою, враховуючи їх зміст. Так, в якості загального, адже воно охоплює всю сферу кримінально-процесуального регулювання і відповідно фактично все коло суспільних кримінально-процесуальних відносин, виступає Загальна частина КПК України, в якості особливого, враховуючи предмет правового регулювання – взагалі провадження в кримінальних справах, виступає Особлива частина КПК України, а одиничним явищем є правове регулювання кримінально-процесуальної діяльності, яка має власну, відмінну від типової кримінально-процесуальної діяльності специфіку.

При такому підході з'являється можливість більш чітко сформулювати уявлення про структуру КПК України, роль та значення кожної його частини в загальному механізмі кримінально-процесуального регулювання, а також їх значення стосовно охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві. І виявлення ролі кожної з частин КПК України дає можливість чітко визначити зміст та характер тих кримінально-процесуальних норм, що включені до її змісту, а також виявити специфіку методів та предмету правового регулювання, які мають місце в межах відповідної частини цього кодексу.

Стосовно основного питання тез наукової доповіді, то слід відмітити, що виділення в структурі кримінально-процесуальної діяльності особливих проваджень, визнання необхідності їх окремої правової регламентації робить актуальним необхідність проведення дослідження повноти їх правового регулювання в межах відповідної частини КПК України. Більш того, це акцентує увагу на тому, що слід продовжити вивчення аспекту диференціації кримінально-процесуальної форми провадження по

кримінальним справа, адже істотна особливість окремої категорії кримінальних справ, як можна побачити на прикладі виділених особливих проваджень в чинному КПК України, потребує свого обов'язкового врахування. І часткове вирішення цього питання ми бачимо в проекті нового кримінально-процесуального кодексу, де кількість особливих проваджень істотно збільшена.

Підсумовуючи наведене, можна відмітити, що визначення місця особливих проваджень в системі чинного КПК України, з'ясування їх правової сутності та значення, належна правова їх регламентація має не тільки суто теоретичне, а й практичне значення під час як законотворчого процесу, так і правозастосовної діяльності, що безпосередньо спрямовано на охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь в цих особливих провадженнях кримінального судочинства України.

Н. М. Серeda, слухач магістратури ХНУВС

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У СВОЄЧАСНОМУ ВИРІШЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Як передбачає ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), завданням кримінального судочинства є швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний [1].

Успішному досягненню даного завдання сприяє дотримання встановлених законодавством процесуальних строків, необхідних для проведення певної процесуальної дії.

Строки є одним із важливих засобів цілеспрямованого регулювання кримінально-процесуальної діяльності як органів (їх посадових осіб), що безпосередньо здійснюють кримінальне судочинство, так і суб'єктів, яких залучають до кримінального процесу зазначені органи й посадові особи. Встановлення в законі процесуальних строків зумовлено тим, щоб швидкість судочинства відповідала його якості, щоб часові межі кримінально-процесуальної діяльності забезпечували можливість реалізації всім її учасникам їх прав та законних інтересів, а уповноваженим особам – прийняти необхідні рішення.

На жаль, часто у роботі органів дізнання та досудового слідства трапляються випадки порушення процесуальних строків. Причини цього носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Так, як відомо, кримінально-процесуальним законодавством встановлені строки розгляду заяв і повідомлень про злочини – відповідно до ст. 97 КПК прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати останні і не пізніше триденного строку винести відповідне рішення. Коли ж необхідно

перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, то така перевірка здійснюється зазначеними вище особами в строк не більше десяти днів. На перший погляд три та десять днів достатні для розв'язання питань, пов'язаних з порушенням кримінальної справи. Але так здається лише на перший погляд, якщо не враховувати реалії життя. У багатьох випадках заяви про злочини, особливо у господарській сфері, фінансові, банківські вимагають ґрунтовних ревізій, аналізу господарської діяльності. Часто для їх проведення необхідні місяці. Іноді документи, що потрібні для розв'язання питання про підставність чи безпідставність заяви про злочин, потрібно витребувати з інших регіонів, чи навіть інших країн. Усе це вимагає часу і терпіння, розумного підходу.

Необхідно також зазначити, що у встановлений ст. 120 КПК двомісячний загальний строк досудового слідства у багатьох кримінальних справах слідчому вкластия вкрай важко, а іноді неможливо, через проведення складних, тривалих експертиз, їх залежність одна від одної, проблеми пошти, проблеми з явкою свідків, потерпілих і обвинувачених, проблеми з забезпечення участі у справі захисника. Саме дані причини зводять нанівець зусилля слідчого, спрямовані на своєчасне закінчення розслідування кримінальної справи. А якщо ще згадати справи з великою кількістю епізодів обвинувачення, великою кількістю обвинувачених, потерпілих, свідків, то слідчий об'єктивно фізично не може з дотриманням всіх процесуальних норм вкластися у відведені законом строки слідства. Тому вважаю за необхідне внести зміни у КПК України, які б передбачали можливість визначення строків досудового слідства диференційовано залежно від складності справи.

Що ж стосується суб'єктивних причин недотримання кримінально-процесуальних строків, то В. Стремовський відносить до них наступні: неправильна організація роботи окремих слідчих; зволікання з провадженням першочергових слідчих дій; відсутність планування або неправильне планування; незадовільна підготовка й оформлення слідчими матеріалів, що направляються для проведення експертиз; відсутність в окремих слідчих необхідної підготовки до провадження кожної слідчої дії та ін. [2, с. 68–70].

На думку М. Шумила, вітчизняне досудове слідство давно вже потребує серйозного реформування. Воно є тією ланкою системи кримінального судочинства, де найчастіше порушуються права громадян. Очевидно, основною причиною цього є незадовільний рівень його організованості. На даній стадії відсутня єдина чітка система управління процесуальною діяльністю, здатна спрямувати дії всіх учасників на досягнення спільної мети всього процесу. Управління процесуальною діяльністю на цьому етапі переплітається з адміністративними функціями, що створює умови для впливу особистих, відомчих та інших інтересів, а це істотно гальмує послідовне проведення у життя принципу законності [3, с. 162]. Не сприяє останньому і несвоєчасність прийняття рішень по кримінальним справам

через недотримання процесуальних строків. На мою думку, виправити дане становище може внесення змін до діючого кримінально-процесуального закону, адже з проблемами, що пов'язані зі строками, слідчі зіштовхуються постійно. А оскільки Україна прагне дотримуватися європейських стандартів організації кримінального судочинства, то законодавцю варто приділити даній проблемі належну увагу.

Література: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2007. – 264 с. 2. Стремовський В. А. Предварительное расследование в советском уголовном процессе / В. А. Стремовский ; под ред. М. М. Гродзинского. – М., 1958. – 136 с. 3. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України / М. Є. Шумило. – Х., 2001. – 320 с.

О. В. Скоробогач, слухач магістратури ХНУВС

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОЛИГРАФА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УКРАИНЕ

Использование преступниками в преступных целях новейших технологий требует повышенного внимания к проблеме усовершенствования, использования современных средств с целью получения криминалистической информации. Перспективным в этом направлении является применение полиграфа в процессе расследования преступлений. Наибольший опыт, из государств постсоветского пространства, накопленный в России, где полиграф согласно ведомственным инструкциям широко применяется органами службы безопасности, внутренних дел и другими. По официальным данным на сегодняшний день полиграф используется в 57 странах мира [1, с. 146]. Изучения опыта США в области проверок на полиграфе демонстрирует роль и необходимость надежной правовой основы прикладного использования данного метода. Вместе с тем, МВД Украины только начинает внедрять этот метод в расследование и раскрытие преступлений.

Вопросы использования полиграфных проверок в уголовно-процессуальном судопроизводстве были предметом использования многих ученых, в частности: В. И. Комиссарова, Ю. И. Холодного, В. С. Митричева, Т. Р. Морозовой и др. Относительно вопроса необходимости закрепления в законе метода получения информации на полиграфе взгляды ученых чрезвычайно полярны. Одни ученые считают, что ряд преступлений связанных с налоговыми преступлениями, заказными убийствами, совершенных в условиях отсутствия очевидцев, порой невозможно вести традиционным путем, поскольку нет свидетелей, и поэтому возникает необходимость в проверке с помощью полиграфа возможных участников преступления. По мнению других ученых, в частности, специализирующихся в области уголовного процесса, – применение полиграфа в ходе расследования преступлений считается

неправомерным, поскольку вопросы процедурного и морального характера (применение полиграфа – вторжение в частную жизнь; отсутствие контроля и последствий за намеренное предоставление ложной информации, и проч.) являются дискуссионными.

Основой правового регулирования использования полиграфа для негласного получения информации является Закон Украины «Про оперативно-розыскную деятельность». В то же время, в Украине длится до сих пор научная дискуссия вокруг проблемы определения юридического статуса информации, полученной в результате проведения следственных действий с использованием полиграфа, в том числе ее роли в доказывании. На сегодняшний день, применение полиграфа в уголовном судопроизводстве Украины не предусмотрено законом. Кроме того, не разработан механизм предотвращения обмана полиграфа, не создана специализированная система подготовки кадров (операторов-полиграфистов) для минимизации субъективного фактора при интерпретации результатов проведения исследования с помощью полиграфа, не закреплена ответственность указанного специалиста за дачу заведомо неправдивого вывода и за отказ без веских причин от выполнения своих обязанностей. Бесспорно то, что практическому решению вопроса об условиях, формах и пределах применения полиграфа в уголовном судопроизводстве должно предшествовать глубокое и всестороннее научное исследование с учетом специфики отечественного судопроизводства и ментальности населения. В противном случае, применение полиграфа будет охарактеризовано его противниками как ненаучный способ получения показаний.

Анализ практики проведения психофизиологической экспертизы с использованием полиграфа во многих странах с 2004 по 2007 гг. позволяет сделать следующие выводы: 1) потребность в ее проведении высока и в течении определенного периода отмечалась выраженная тенденция к ее росту; 2) данная экспертиза назначается, в большинстве случаев, при расследовании наиболее тяжких преступлений; 3) в 50 % случаев использования полиграфа были выявлены реакции, свидетельствующие о том, что исследуемые владеют информацией о тех или иных деталях инкриминируемых им преступлений [2, с. 33]. Однако необходимо учитывать, что привлекать в качестве эксперта к производству рассматриваемого вида экспертиз необходимо только высококвалифицированных специалистов, имеющих документы, подтверждающие наличие у них специальных познаний в области полиграфологии. Необходимо обратить внимание, что эксперт отвечает только на вопрос о наличии психофизиологических реакций на тот или иной психологический реагент. Лишь вся совокупность доказательств, достаточная, с точки зрения следователя, для разрешения уголовного дела, может свидетельствовать о причастности лица к совершенному преступлению.

Следует отметить, что для использования полиграфа в деятельности органов внутренних дел, необходимо разрешить ряд организационно-правовых, научных и методических вопросов, а именно: 1) создание в системе МВД Украины координационно-аналитического центра по вопросам использования полиграфа; 2) создание правовой базы использования полиграфа как в системе государственных органов, так и в негосударственной сфере; 3) определение порядка сертификации и подготовки полиграфологов МВД, научное обоснование и утверждение методик и отдельных опросников.

Из вышеизложенного следует, что практика уголовного судопроизводства требует законодательного определения юридического статуса информации, полученной при использовании полиграфных устройств, которая не только способствует раскрытию преступлений и выбору правильного направления в расследовании уголовных дел, но и делает возможным выявление дополнительных обстоятельств его совершения (установление местонахождения вещественных доказательств, мест захоронения трупов и т. д.).

Литература: 1. Кобзін Д. О. Правові проблеми щодо використання поліграфа / Д. О. Кобзін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2002. № 19. - С. 112-115. 2. Гургенидзе Е. В. Опыт внедрения психофизиологической экспертизы с применением полиграфа в практику государственного судебно-экспертного учреждения / Е. В. Гургенидзе // Эксперт-криминалист. - 2008. - № 2. - С. 31-33. 3. Комиссаров В. И. Полиграф – детектор лжи или правды? / В. И. Комиссаров // Прокурорская и следственная практика. - 2005. - № 1/2. - С. 167-182.

Т. А. Титаренко, ад'юнкт ХНУВС

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУТЕНЕРСТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що в юриспруденції, як і в будь – якій іншій науці, завдання визначення «дефініції», як логічної операції над поняттями, полягає в тому, щоб розкрити її зміст вказівкою на основні, суттєві ознаки досліджуваного предмета, які відрізняють його від інших суспільних явищ і виділяють його з численності правових [1, с. 86].

Кримінальний кодекс України містить багато понять, які підлягають відповідному тлумаченню. Так, ст. 303 Кримінального кодексу України передбачає поняття сутенерства, яке у примітці до даної статті розкривається як дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншими особами.

Якщо звернутись до етимології поняття сутенер, то слід зазначити, що дане слово походить від французького *souteneur* – підтримуючий, сутенер. Терміни «сутенёр» та «звідник» застосовуються до осіб чоловічої статі. Для

жінок, які організовують заняття проституцією, використовуються термін «мадам» та «бандурша» (від нім. *Bander* – звідник).

За радянських часів слово «сутенер» тлумачилось, як деградована, декласована людина, має інтимні зв'язки з проституткою та проживає за рахунок її заробітку. Дане визначення певною мірою пересікається з поняттям альфонса – чоловіка, який проживає за рахунок заробітку жінки [2, с. 670].

На теперішній час правовою основою визначення сутенерства або втягнення особи у заняття проституцією є: Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами (1950 рік); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 рік); Угода про співробітництво СНД в боротьбі зі злочинністю (1988 рік); Конвенція про заборону та негативні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 (ратифікована 5 жовтня 2000 року), Закон «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року; Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена Наказом Мін'юсту від 8 жовтня 1998 року № 53/5; Ст. 181-1 КУпАП [3, с.1027].

Що ж до кримінального законодавства України, то в Кримінальному кодексі 1960 року у главі X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку і народного здоров'я» містилась лише одна стаття, в якій суспільна небезпека виражалась у порушенні громадського порядку в частині нормального укладу в області статевих відносин – ст. 210 «Утримання місць розпусти і звідництво», в даній статті поняття сутенерства не зазначається [4, с. 706]. У Кримінальному кодексі 2001 року у ч. 4 ст. 303 «Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією» містилось поняття лише сутенерства, вчиненого організованою групою – тобто створення, керівництва або участь у організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особам чоловічої чи жіночої статі з метою отримання прибутків [5, с. 799].

Законом № 3316-IV від 12.01.2006 проституція була декриміналізована і змінена редакція ст. 303 КК України: «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією», у примітці до диспозиції даної статті міститься поняття сутенерства – як дій особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою. На нашу думку, дане визначення сутенерства не є точним, а головне – повним, адже в сучасному світі сутенерство являє собою підпільний бізнес. На основі експлуатації проституції створюється система секс-бізнесу із звідниками, утримувачами домів розпусти, сутенерами, торгівцями «живим товаром», у тому числі з міжнародними зв'язками. На думку експертів, річний обіг секс-бізнесу в Україні становить не менше двох мільярдів гривень. Тобто, наявність корисливого мотиву при вчиненні даного злочину не викликає сумніву.

Якщо звернутись до зарубіжного досвіду, то корисна мета діяльності сутенера є обов'язковою ознакою цієї особи. Так, у КК Латвії (ч. 1 ст. 165) воно трактується як «використання в цілях наживи особи, яка займається

проституцією» [6], у КК Туркменістану (ч. 1 ст. 142) сутенерство розглядається як «використання в цілях сексуальної експлуатації особи, яка займається проституцією, що здійснюється з корисних спонукань» [7], у КК Молдови (ч. 1 ст. 220) під сутенерством слід розуміти «спонукання чи схилення до заняття проституцією, або сприяння проституції або отримання вигоди внаслідок заняття проституцією іншими особами, і вербування для заняття проституцією» [8].

Тому, на нашу думку, існуюче в кримінальному законодавстві визначення сутенерства, як «дій особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою» – необхідно доповнити такою ознакою, як прагнення збагачення за рахунок експлуатації проституції.

Література: 1. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. – М., 1976. – С. 86. 2. Словарь иностранных слов. – Изд. 4-е доп. и перераб. / под ред. И. В. Лехина и Ф. Н. Петрова. – М. : Госуд. изд-во иностр. и национал. словарей, 1954. – 853 с. 3. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України. - Вид. 2-ге переробл. та доповн. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – К. : Дакор, 2008. – 1350 с. 4. Научно-практический комментарий уголовного кодекса украинской ССР / под ред. Н. Ф. Антонова, М. И. Бажанова, Ф. Г. Бурчака и др. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 880 с. 5. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України. – Вид. 3 / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х. : Одісей, 2006. 6. Уголовный кодекс Латвии. - М. : Зерцало, 2004. 7. Уголовный кодекс Туркменистана. - СПб. : Юридический центр «Пресс», 2005. 8. Уголовный кодекс Республики Молдова. – СПб. : Юридический центр «Пресс», 2007.

І. О. Тонієвич, слухач магістратури ХНУВС

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Слідова картина багатьох злочинів включає в себе запахові сліди, що несуть значний обсяг криміналістичної інформації, необхідної для встановлення осіб, причетних до злочину, способу механізму, обстановки його вчинення. Такі сліди в силу своїх мізерних розмірних характеристик не доступні візуальному сприйняттю людини і тому потребують застосування опосередкованих методів якісного і кількісного аналізу, яким у даному випадку виступає одорологічне дослідження. З огляду на це, виникла необхідність розробки наукових основ використання одорологічної інформації у кримінальному судочинстві, розв'язання низки пов'язаних з цим проблем щодо забезпечення правоохоронців новітнім ефективним і перспективним джерелом доказової та орієнтуючої інформації в процесі боротьби зі злочинністю.

З 1965 року, коли В. В. Безруков, А. І. Вінберг, М. Г. Майоров і Р. М. Тодоров винайшли власне одорологічний метод консервації і

дослідження слідів запаху людини, з одорологічної тематики видається велика кількість наукових праць. Розробкою даного питання займалася значна кількість науковців, зокрема, В. Ф. Басай, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. В. Гриценко, Є. П. Іщенко, О. А. Кириченко, А. І. Костров, І. П. Крилов, В. Ю. Шепітько та багато інших [1, с. 249].

Таким чином, на основі численних наукових розробок, використання одорології в діяльності органів внутрішніх справ має досить великі перспективи з огляду на те, що зараз не існує особливих процесуальних перешкод для роботи саме із одорологічними об'єктами, оскільки діючий КПК України потребує удосконалення щодо всіх різновидів джерел речових доказів. У відповідності з цим, доцільно буде запропонувати деякі рекомендації щодо роботи із одорологічними об'єктами в межах існуючого кримінально-процесуального законодавства.

По-перше, збирання ймовірних носіїв слідів запаху повинно здійснюватися слідчим за допомогою фахівця-одоролога експертного підрозділу органів внутрішніх справ. При наявності можливості замість фахівця-одоролога до участі в слідчій дії по збиранню ймовірних носіїв запаху може залучатися експерт-одоролог одорологічної лабораторії, що майже не простежується в практичній діяльності органів досудового слідства. В силу цього необхідно розробити концепцію викладу положень одорології в межах навчального курсу криміналістики та у вигляді спецкурсів як для вузівської, так і післядипломної освіти фахівців для підрозділів слідства та дізнання [2, с. 28].

По-друге, розглядаючи питання про технічні засоби збирання слідів та отримання зразків запаху людини, велике значення має наявність у слідчого одорологічної валізи. Потрібно погодитися з точкою зору Басая В.Ф. щодо переліку тих технічних засобів, які необхідні для збирання ймовірних носіїв запахової інформації, зокрема, скляні місткості для герметичного зберігання уніфікованих запахоносіїв із фланелі 150x200 мм., оверлочені по контуру з метою багатократного використання. Є тут й менші за об'ємом скляні місткості для негерметичного зберігання оверлочених по контуру уніфікованих запахоносіїв із фланелі розміром 50x50 мм для отримання зразків запаху у вигляді зразків крові людини. В цих місткостях кров може висихати без заліснення і загнивання. Двома парами стерильних хірургічних гумових рукавичок у промисловій упаковці одорологічну валізу доцільно комплектувати кожного разу [3, с. 359].

Також значну роль у проведенні одорологічних досліджень відіграє якість підготовки собак-детекторів, яка повинна покладатися на відповідного експерта-кінолога. За цими експертами доцільно закріплювати з щенячого віку конкретних майбутніх експертних собак-детекторів, яких вони дресирують і за курсом загальної слухняності, і за курсом спеціальної підготовки. Крім того, відносно цих собак-детекторів експерти-кінологи мають здійснювати повний об'єм ветеринарного обслуговування, при необхідності лікування і нескладного хірургічного оперування, контроль за

їх правильним утриманням і годуванням. З огляду на це, на цю посаду потрібно призначати фахівців, які мають подвійну базову освіту: ветеринарну та юридичну [3, с. 360].

Зазначені вище рекомендації щодо роботи із одорологічними об'єктами лише частково зумовлюють ефективність використання одорологічної інформації при розслідуванні злочинів. Тому методи криміналістичної одорології потребують подальшого вдосконалення, адже тільки правильне технічне забезпечення таких методів може відігравати значну, а іноді і вирішальну роль на досудовому слідстві.

Література: 1. Салтевский М. В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений / М. В. Салтевский. - К., 1982. – 357 с. 2. Басай В. Ф. Актуальні проблеми сучасної криміналістики. Ч. 2 / В. Ф. Басай. – Сімф. : Доля, 2002. – С. 26–30. 3. Басай В. Ф. Сучасний етап одорологічних досліджень / В. Ф. Басай // Науковий вісник Юридичної академії МВС. - 2003 – № 3. – С. 354–362.

С. О. Торопов, здобувач ХНУВС

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА МЕТОДИКИ БАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ПОДІЇ

Місце події визначається як окремий об'єкт балістичних досліджень [1, с. 24]. Проведення балістичних досліджень безпосередньо на місці події обумовлено необхідністю вирішення ситуаційних завдань, що стосуються встановлення обставин кримінального застосування вогнепальної зброї.

Дослідження на місці події повинні бути структурованими або систематизованими. Структура експертних методик загальною визначена у судовій експертології та складається з чотирьох стадій: підготовчої, роздільного (аналітичного) дослідження об'єктів експертизи, їх порівняльного дослідження, оцінки результатів дослідження [2, с. 408–409]. Стадії типової (загальної) методики балістичних досліджень на місці події, на наш погляд, декілька відрізняються від загальноприйнятої і складають наступні стадії.

1 стадія. Експертний огляд місця події. Об'єкти балістичної експертизи не надаються слідчим, а їх виявляє сам експерт під час експертного огляду місця події. Тому огляд складається з двох послідовних етапів. На першому етапі стадії експертного огляду експерт оглядає місце події з метою виявлення об'єктів, які відносяться до судової балістики. Оглядаються вся речова обстановка в цілому, окремі предмети та сліди. Встановлюється взаємозв'язок виявлених слідів і об'єктів з подією злочину, визначаються видимі зміни, які відбулися з досліджуваними об'єктами, висувуються версії про походження тих або інших слідів. На другому етапі після виявлення об'єктів, причинопов'язаних з подією злочину, здійснюється їх огляд.

Як слушно підкреслює В.Я. Колдін під час експертного огляду об'єкти «вивчаються в цілому, без детального аналізу ідентифікаційних ознак, що є завданням подальшого дослідження» [3, с. 22].

Експертне дослідження окремих об'єктів або речової обстановки у цілому можуть реалізовуватися у процесуальній формі одноособових, комісійних, комплексних експертиз.

2 етап. Роздільне дослідження окремих об'єктів. На цьому етапі досліджуються властивості кожного з об'єктів, які є елементами загального об'єкту – місця події. Досліджуються як зовнішні, так і внутрішні властивості, виявляються їхні відмінні ознаки та інформація про злочин, що у них міститься, а також взаємозв'язок і взаємозумовленість об'єктів речової обстановки місця події між собою й з подією злочину тощо. Об'єкти досліджуються окремо один від одного, вивчаються, фіксуються їх ознаки, які мають значення для предмету експертизи. Досліджується як сам об'єкт, його місцезнаходження, характерні особливості, так і сліди на його поверхні.

3 етап. Порівняльне дослідження окремих об'єктів. Аналітичне і порівняльне дослідження взаємозв'язані. Процедура порівняння здійснюється на підставі властивостей, встановлених в ході роздільного дослідження об'єктів. Встановлені ознаки об'єктів оцінюються з точки зору їх походження, значення для встановлення виду об'єктів, їх групової належності або ідентифікації, встановлення обставин використання вогнепальної зброї. Іншими словами, всі виявлені ознаки повинні бути піддані синтезу, досліджені «в їх єдності, взаємозв'язках, причинності їх закономірного утворення» [4, с. 74].

Виділені і вивчені на аналітичній стадії властивості і ознаки об'єктів порівнюються із відповідними властивостями і ознаками об'єктів (ідентифікаційні дослідження), що перевіряються, стандартних зразків, аналогів, показниками науково-технічних і інших класифікацій, параметрами технічних норм і стандартів (класифікаційні дослідження), типовими станами об'єктів (діагностичні дослідження).

4 етап. Оцінка результатів дослідження окремих об'єктів. Для цієї стадії експертного дослідження характерне послідовне накопичення окремих, проміжних висновків, на яких згодом будується загальний висновок, що є відповіддю на поставлене питання. Оцінка дається не окремим властивостям, а всій сукупності відмінностей і збігів, тобто має інтеграційний характер. На відміну від оцінки окремих ознак і властивостей об'єктів, що вивчаються, для розв'язання окремих, проміжних завдань оцінка на цій стадії експертного дослідження охоплює всю сукупність встановлених властивостей об'єктів.

5 етап. Системно-структурний аналіз обстановки місця події. В ході вирішення ситуаційних завдань сконструйована на стадії експертного огляду гіпотеза зіставляється із типовими ситуаціями. На цій стадії здійснюється порівняння гіпотетичної моделі із типовими моделями

подібних об'єктів (ситуацій). Із схожих ситуацій вибирається одна, найбільш близька до досліджуваної. Визначається причинний зв'язок між об'єктами. Дослідження речових доказів не виключає, а, навпаки, передбачає можливість одночасного проведення фахівцем дослідження обставин події, носієм (відображенням) якої є речові докази, інші сліди злочину. В більшості випадків лише при сукупному дослідженні об'єктів із фактичними обставинами, що є у справі, фахівець спроможний дати вичерпний висновок з поставленого перед ним питання.

Під ситуаційним аналізом місця події розуміють широкий підхід, що охоплює подію в цілому, дозволяє встановити ряд обставин, що стосуються потерпілого і злочинця, механізм взаємодії злочинця й потерпілого, їхньої взаємодії зі знаряддями й перешкодами, встановити дії, пов'язані з вчиненням злочину, спосіб і особливості переміщення осіб, що брали участь у ньому. Основою ситуаційного аналізу є всебічне дослідження сукупності речей і змін обстановки. При цьому кожний об'єкт розглядається у всьому різноманітті його зв'язків з іншими об'єктами й обстановкою в цілому, кожний слід – як один з елементів більш складних утворень – окремих вузлів місця події, речових доказів, а також всієї обстановки в межах границі місця події.

6 етап. Оцінка результатів дослідження місця події. На завершальній стадії експерт (експерти) аналізують і оцінюють всі отримані результати, формулюють висновки. Саме тут дається остаточна оцінка і визначається значущість ознак всіх об'єктів, виявлених на попередніх стадіях дослідження, їх збіг або відмінність, що виявлена в процесі порівняльного дослідження. Оскільки ця стадія завершує процес дослідження і її змістом є сукупна оцінка всіх отриманих результатів, то її іменують також синтезуючою.

Оскільки ознаки можуть описуватися в якісному (наприклад, опис форми, кольору) або кількісному (наприклад, розміри) вираженні, то експерт повинен виявити саме сукупність якісно-кількісних ознак, а не набір окремих ознак.

Для експертного дослідження місця події характерне послідовне накопичення окремих, проміжних висновків, із яких робиться загальний висновок, що є відповіддю на поставлене слідчим питання. Підсумковий характер оцінки у синтезуючій стадії дослідження виявляється в тому, що вона дає підставу для формування остаточного висновку експерта.

Остаточо визначається сутність досліджуваної події, встановлюються окремі елементи події злочину, вчиненого з використанням вогнепальної зброї. При проведенні комплексних досліджень (експертиз) отримані результати обговорюються експертами з винесенням загального висновку.

Література: 1. Плескачевский В. М. Судебно баллистические экспертные исследования на месте происшествия / В. М. Плескачевский // Вопросы судебной экспертизы : сб. науч. тр. / Азерб. НИИСЭ. – Баку, 1974. – № 17. – С. 19–113.
2. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой,

Е. Р. Россинской. – М. : Юристъ, 1999. – 552 с. 3. Колдин В. Я. Идентификация при производстве криминалистических экспертиз / В. Я. Колдин. – М. : Юрлитиздат, 1957. – 264 с. 4. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе / А. И. Винберг. – М. : Госюриздат, 1956. – 132 с.

О. І. Тригубчак, здобувач ХНУВС

НАПРЯМИ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сучасні комп'ютерні технології сприяють підвищенню ефективності проведення судових експертиз. В даний час склалося декілька напрямів комп'ютеризації судово-експертної діяльності. Їх можна розділити по ряду підстав, зокрема:

1) по характеру математичного апарату, на базі якого будуються комп'ютерні технології і конкретні методики судово-експертних досліджень. Це дозволяє виділити методики, засновані на даних метрології, математичної статистики, проектної геометрії і т.п.;

2) по характеру вирішуваних експертних завдань. В цьому випадку можна говорити про застосування математичного апарату і комп'ютерів для вирішення класифікаційних, ідентифікаційних, діагностичних і ситуаційних завдань;

3) по характеру завдань, не пов'язаних з провадженням конкретного експертного дослідження, але спрямованих на оптимізацію і підвищення ефективності рішення експертних завдань певного виду або експертної діяльності в цілому. Тут існують наступні напрями: автоматизація вимірювань і первинної обробки даних; розробка різноманітних інформаційно-пошукових систем (ІПС), що функціонують на основі створених довідково-інформаційних фондів (ДІФ), вирішення складних обчислювальних задач, що виникають при проведенні експертних досліджень; комп'ютерне моделювання, необхідне для вирішення окремих експертних завдань, створення і експлуатація програм для логічного аналізу даних; використання автоматизації для вирішення завдань управління, збору статистичних даних в області судової експертизи і ін.

4) по рівню використання комп'ютерних технологій: застосування комп'ютерів для підготовки текстів експертних висновків; створення і редагування ілюстративного матеріалу (зображення речових доказів, схеми, фототаблиці і т. п.); фіксація і обробка експериментальних даних, а також подальші обчислення і розрахунки на їх основі; інформаційне забезпечення експертних досліджень, що базується на комп'ютерних ДІФ і ІПС; створення програмних комплексів для вирішення окремих експертних завдань, і, нарешті, розробка і застосування автоматизованого робочого місця (АРМ) експерта і експертних систем, що на сьогоднішній день є втіленням самого високого рівня застосування інформаційних технологій в судовій експертизі.

Вітчизняна і зарубіжна практика судово-експертних досліджень останніх років переконливо свідчить, що підвищення ефективності кожного з вказаних напрямів нерозривно пов'язано із зростанням рівня автоматизації їх інформаційного забезпечення. Це визначається рядом обставин.

По-перше, в сучасних умовах об'єктами експертного дослідження являються численні і різноманітні предмети, кожен з яких характеризується безліччю властивостей і ознак.

По-друге, оперативне отримання інформації про конкретний об'єкт дослідження і її аналіз стає можливим лише з використанням сучасних автоматизованих систем і комплексів, на базі яких нині розроблена багато методик рішення широкого кола експертних завдань.

По-третє, важливою сферою автоматизації інформаційного забезпечення стала організаційно-управлінська діяльність в області судової експертизи.

Із сказаного виходить, що і експерт, і адміністрація судово-експертних установ повинні оперувати величезним масивом не лише експертної, але і допоміжно-довідкової інформації.

З цією метою в експертних установах створюються автоматизовані системи і їх комплекси, бази даних яких акумулюють відповідну інформацію. Це передусім інформаційно-пошукові системи. Проте роль інформаційного пошуку в таких системах має певну специфіку, яка виявляється в тому, що його можна розглядувати як один з етапів експертизи, бо без нього багато експертних завдань або зовсім не можуть бути розв'язні, або втрачають оперативність, стають малоефективними.

Як показує аналіз експертної практики комп'ютеризація судово-експертної діяльності дозволяє:

- 1) скоротити витрати робочого часу на проведення однієї експертизи;
- 2) визволити експертів від нетворчих, рутинних елементів роботи;
- 3) забезпечити методичну одноманітність у вирішенні експертних завдань і їх технічному і процесуальному оформленні.

Розроблені на комп'ютерній базі ДІФ по об'єктах виконуваних експертних досліджень повинні охоплювати не тільки родо-видові, але і індивідуально-специфічні властивості об'єктів, що може використовуватися для статистичного визначення частоти ознак об'єктів, що зустрічаються в експертній практиці і оцінки достатності їх комплексу. Останнє надзвичайно важливе для розв'язання не тільки класифікаційних, але і ідентифікаційних експертних завдань. Найбільш яскравим прикладом застосування ДІФ по досліджуваних раніше об'єктах для індивідуальної ідентифікації є апаратно-програмні комплекси «ТАІС», в яких застосовуються автоматизовані ІПС, що здійснюють інформаційний пошук серед об'єктів кулігільзотеки, що є, фактично, одним з варіантів ДІФ об'єктів, досліджуваних раніше при проведенні експертних досліджень.

Необхідно відзначити, що програмні комплекси на базі ІПС такого роду добре вписуються як основний компонент в автоматизовану систему самого високого рівня організації, що отримала назву «АРМ експерта». У

перспективі АРМ експерта будуть створені стосовно конкретної спеціалізації і типу вирішуваних завдань. Однак вже сьогодні визначилися основні умови їх створення і використання у сфері судово-експертної діяльності:

а) необхідність чіткого визначення характеру і місця програмних комплексів в структурі АРМ з тим, щоб забезпечити можливість їх взаємозв'язку і повноти вирішуваних завдань;

б) створення АРМ експерта разом з розробкою програмних комплексів вимагає підготовки відповідного (з урахуванням типу вирішуваних завдань) інформаційного і технічного (апаратного) забезпечення. У загальному вигляді в структуру останнього повинні входити: персональний комп'ютер як ядро АРМ, монітор, пристрої введення (сканер, відео – і фотокамери, графічний планшет і тому подібне), пристрої виводу (принтер, модем), а також різні спеціалізовані пристрої;

в) створення АРМ експерта означає перехід на нову, більш високоефективну технологію експертного провадження, для здійснення якого потрібні попередня підготовка і вирішення ряду організаційних питань, включаючи підвищення кваліфікації кадрів.

Н. Ю. Цвіркун, ад'юнкт ХНУВС

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БЕЗГОСПОДАРСЬКЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Україна – держава, що має унікальні земельні ресурси та природно-кліматичні умови, сприятливі для підтримання високого рівня виробництва сільськогосподарської продукції. Проте, доводиться констатувати, що антропогенне навантаження на довкілля призвело до погіршення якісного стану земельних ресурсів.

Стаття 14 Конституції України проголошує землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Проблема охорони земель вирішується різними шляхами і засобами [3, с. 219]. Одними з таких заходів являються заходи правового характеру, зокрема встановлення юридичної відповідальності за порушення в сфері земельних відносин.

Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства посідає важливе місце в забезпеченні охорони земель правовими заходами. Особи, винні в недодержанні передбачених законодавством вимог щодо охорони земель можуть бути притягнуті до адміністративної, цивільної, а в ряді випадків до кримінальної відповідальності. Саме кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства є найбільш дієвим способом охорони та збереження земельних ресурсів.

Відомо, що єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є наявність у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні всіх ознак складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України (далі КК України). Отже, підставою кримінальної відповідальності за безгосподарське використання земель, є вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, передбаченого ст. 254 КК України, яке містить об'єктивні і суб'єктивні ознаки, що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як конкретний злочин.

Об'єкт злочину – це один із обов'язкових елементів складу злочину [2, с. 35]. Існують два основні теоретичні напрямки щодо визначення об'єкту злочину. Перший напрямок визначає об'єкт злочину як охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які спрямовано суспільно небезпечне діяння і яким спричиняється шкода (наприклад, злочини проти власності, в яких об'єктом являються суспільні відносини в сфері власності). Представники другого напрямку вважають об'єктом злочину те, на що було спрямовано посягання, чому особа бажала спричинити шкоду своїми діями (наприклад, вбивство, об'єктом якого виступає життя людини, що визнано найвищою соціальною цінністю). Злочином, передбаченим ст. 254 КК України завдається шкода перш за все землі, як основному національному багатству України. У зв'язку з цим, основним безпосереднім об'єктом безгосподарського використання земель потрібно визнати нормальний, природний якісний стан ґрунтового покриву землі як невід'ємного елементу довкілля. Суспільно небезпечне діяння у вигляді безгосподарського використання земель тягне настання таких наслідків, як: тривале зниження або втрата родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту. Тобто від безгосподарського використання земель страждають насамперед екологічні властивості земель сільськогосподарського призначення – нормальний, якісний стан ґрунтового шару земель сільськогосподарського призначення [5, с. 64].

Предметом злочину, передбаченого ст. 254 КК України виступає поверхневий шар ґрунту, який виконує чимало важливих функцій, головною з яких виступає родючість. Родючість – це здатність ґрунту забезпечувати рослини необхідною кількістю поживних речовин – водою, повітрям. Родючість ґрунту може реалізуватися тільки в процесі його сільськогосподарського використання. Вирощуючи різноманітні сільськогосподарські культури, людина одержує продукти харчування і сировину для виготовлення багатьох промислових виробів. Але ґрунти в останній час особливо страждають від неправильного ведення землеробства, а також дедалі більше втрачають свою самовідновлювальну та самоочищувальну здатність. Неконтрольований сільськогосподарський тиск на ґрунтовий покрив спричиняє глибокі зміни природних властивостей земель, призводить до трансформації внутрішньоґрунтових процесів.

Наступною об'єктивною ознакою безгосподарського використання земель є об'єктивна сторона цього злочину. Вона характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: по-перше – діянням (дія або бездіяльність) у формі безгосподарського використання земель; по-друге – суспільно небезпечними наслідками у вигляді тривалого зниження або втрати родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту; по-третє – причинним зв'язком між діянням та наслідками [1, с. 683].

Безгосподарське використання земель може мати як активну, так і пасивну форму та полягає в невиконанні чи неналежному виконанні винною особою покладеного на неї правового обов'язку захищати землі від шкідливого антропогенного та природного впливу, передбаченого ст. 91 Земельного кодексу України (далі - ЗК України) та ст. 35 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року № 39, що спричиняє шкоду нормальному якісному стану ґрунтового шару земель сільськогосподарського призначення

Даний злочин має матеріальний склад, тобто буде вважатися закінченим лише з моменту настання наслідків, що закріплені в диспозиції ст. 254 КК України у вигляді тривалого зниження або втрати родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту.

Суспільно небезпечний наслідок безгосподарського використання земель у вигляді тривалого зниження родючості характеризується зниженням корисної здатності земель, їх врожайності протягом трьох і більше років, але все ж таки передбачає можливість через деякий час відновлення усіх якісних властивостей. А ось втрата родючості означає неможливість використовувати земельну ділянку із земель сільськогосподарського призначення через суттєве зниження властивості земель або втрату їх продуктивності по вирощуванню сільськогосподарських культур.

Виведення земель з сільськогосподарського обороту полягає у тимчасовому припиненні використання земель (консервація земель), внаслідок доведення ґрунтів до деградації, яка не дає можливості для відтворення їх природних властивостей і використання для вирощування сільськогосподарських культур.

Змивання гумусного шару означає таке використання земель, яке приводить до вимивання верхнього шару ґрунту, де зосереджені запаси гумусу через незабезпечення або неналежне забезпечення гідротехнічних заходів захисту ґрунтів. Від кількості гумусного складу ґрунту залежить рівень родючості і будь-яке його порушення тягне за собою погіршення якісного стану земель.

Порушення структури ґрунту – це така зміна його механічного і технічного складу під впливом надмірного антропогенного навантаження,

водної і вітрової ерозії, забруднення, що призводить до втрати (повної або часткової) родючості ґрунту.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 254 КК України, виступає необхідний причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та хоча б одним із закріплених у диспозиції статті суспільно небезпечним наслідком. Спосіб вчинення злочину, час, знаряддя та інші факультативні ознаки об'єктивної сторони для кваліфікації значення не мають [5, с. 65–68].

Суб'єкт безгосподарського використання земель – це фізична осудна особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності – 16 років. Крім ознак загального суб'єкта має додаткову ознаку [2, с. 48]. Такою ознакою є обов'язок особи раціонально та дбайливо використовувати землі, а також охороняти їх від негативного природного або антропогенного впливу. Цей обов'язок може витікати з різноманітних нормативних актів, з професійних або службових функцій, з договорів. До суб'єкта безгосподарського використання земель, можна віднести землевласників, землекористувачів, у тому числі орендарів, фермерів, керівників сільськогосподарських підприємств або інших господарюючих суб'єктів, тощо [5, с. 70]. Отже, суб'єкт злочину, передбачений ст. 254 КК України є спеціальним. Виробнича діяльність суб'єктів земельних правовідносин, пов'язана з господарським використанням земель сільськогосподарського призначення, повинна не погіршувати їх стан, а сприяти відновленню та поліпшенню родючості ґрунтів та їх корисних властивостей [4, с. 88].

Суб'єктивна сторона злочину представляє собою психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності та її наслідків. Вона характеризується виною (вираженою у формі умислу або необережності), мотивом і метою вчинення злочину, що пізнаються тільки шляхом аналізу та оцінки поведінки правопорушника та обставин вчинення злочину [2, с. 53]. Щодо безгосподарського використання земель, то суб'єктивна сторона цього злочину може характеризуватися умисною або необережною формою вини, але більш вірогідною є змішана (подвійна) форма вини, яка визначається різним психічним відношенням суб'єкта до суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Отже, суб'єктивна сторона безгосподарського використання земель може мати наступні сполуки: умисел щодо діяння та необережність щодо наслідків, або необережність відносно діяння та наслідків [5, с. 69]. Таким чином, відношення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків може бути в цілому лише необережним.

Кримінальна відповідальність за порушення в сфері земельних відносин визнається найсуворішим видом юридичної відповідальності, адже порушник за висновком суду підлягає кримінальному покаранню з усіма негативними для нього наслідками. Саме кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства, у тому числі за безгосподарське використання земель, є найбільш дієвим заходом охорони, збереження та раціонального використання земельних ресурсів.

Література: 1. Кримінального кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. 2-е, перероб. та допов.– Х. : Одіссей, 2004. 2. Шульга А. М. Кримінальне право України: основні питання та відповіді / А. М. Шульга, В. І. Павликівський. – Х. : ПП «Берека Нова», 2008. 3. Земельне право України : підручник / М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, А. П. Гетьман та ін. ; за ред. М. В. Шульги. - К. : Юрінком Інтер, 2004. 4. Юридична Україна. – 2007. – № 4. 5. Законодавство України : Науково-практичні коментарі.– № 6.

Н. О. Чередніченко, ад'юнкт ХНУВС

**ЩОДО МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТА
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ**

Конституція України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Однією з обов'язкових умов реалізації цього конституційного припису є забезпечення особи якісною, кваліфікованою і своєчасною медичною допомогою. Державою розроблений належний правовий механізм вирішення цього завдання, однією з правових гарантій здійснення якого є наявність кримінально правових норм, що передбачають відповідальність за невиконання обов'язків медичним працівником. Питання ненадання допомоги хворим медичними працівникам, а при наданні, якості наданої допомоги стає дедалі актуальнішим з року в рік. Кількість хворих зростає, а питання надання якісної та своєчасної медичної допомоги загострюється з кожним роком, пацієнтів хворих на деструктивні форми туберкульозу станом на січень 2008 року – 61% від числа всіх вперше виявлених, тоді як у 2003 році відсоток цих хворих не перевищував 30% і це дані лише з однієї хвороби [1].

За результатами соціологічних опитувань минулих років і на сьогодні населення нашої держави залишається мало задоволеним належним рівнем медичної допомоги, що і обумовлює актуальність вивчення даної теми [2].

Міжнародні аспекти кримінальної відповідальності медичного персоналу досліджувались В. Глушковым, А. Громовим, Ю. Сергеевим, В. Флорею, Ф. Бердичевським та іншими.

Мета нашої роботи полягає у виявленні наявних проблем та запропонуванні власного бачення шляхів їх вирішення, а також у розробці науково обґрунтованих положень та рекомендацій щодо вдосконалення існуючого законодавства, що передбачає відповідальність у сфері порушення прав пацієнта на основі міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є кримінально-правові засоби протидії різного роду порушень прав пацієнта та порушень надання своєчасної та якісної медичної допомоги.

Предметом дослідження є міжнародне та національне законодавство, що встановлює відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, практика його застосування, система наукових поглядів та розробок щодо цієї проблеми.

Так злочини даної категорії є досить мало розповсюджені та кількість зареєстрованих злочинів із року в рік досить стала. В 2005 році правоохоронними органами було зареєстровано 80 злочинів, 2006 р. – 88, 2007 році – 123, 2008 році – 110, 2009 році – 91.

Чинний КК України містить ст. 140 «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником». Частина перша зазначеної норми вказує на відповідальність медичного працівника за невиконання чи неналежне виконання ним своїх обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. У разі, коли вказане діяння заподіяло тяжкі наслідки неповнолітньому, відповідальність настає за ч.2 цієї статті. У КК України 1960 р. містилася норма ст. 113 «Неподання допомоги хворому особою медичного персоналу» [3].

Заслужує великої уваги вивчення міжнародного досвіду з приводу відповідальності медичних працівників, відповідно до норми ч.1 ст. 114 КК Республіки Казахстан «невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником внаслідок недбалого або несумлінного ставлення до них, якщо такі дії потягли спричинення особі смерті, караються обмеженням волі на строк до п'яти років чи позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого». Відповідно до ч. 2 ст. 138 КЗ Латвійської Республіки існує кримінальна відповідальність за «невиконання чи недбале виконання медичним працівником професійних обов'язків, що потягло смерть потерпілого...». Ст. 211 КК Японії вказує, що «той, хто спричинив смерть... іншій особі тим, що не надав такого піклування, котре потрібне при здійсненні його професійної діяльності, карається позбавленням волі з примусовою фізичною працею або тюремним ув'язненням на строк до п'яти років...». Ч.2 ст. 162 КК Республіки Білорусь передбачає відповідальність за «неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником, яке потягло з необережності, зокрема смерть пацієнта...» [4].

Вказані статті передбачають кримінальну відповідальність лише, якщо в результаті злочинних дій медичним працівником було завдано смерть особі. В диспозиції ст. 140 КК міститься поняття «тяжкі наслідки». Під «тяжкими наслідками» в ст. 140 КК України мається на увазі смерть, заподіяння тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, суттєве погіршення стану його здоров'я. Дана норма повністю охоплює всі

наслідки, що можуть настати в результаті діяння медичного працівника, але вважаємо за доцільне все ж таки виокремити в диспозиції такі наслідки, як смерть потерпілого і передбачити підвищену санкцію в разі настання саме смерті особи, спів розмірну з цими наслідками.

Крім того слід звернути увагу, що КК України містить ст. 139 «Ненадання допомоги хворому медичним працівником». При детальному ознайомленні зі злочинами, що передбачають відповідальність медичних працівників, тяжко не помітити, що ст. 139 та ст. 140 КК України не підпорядковані між собою ні за змістом, ні за обсягом, оскільки вони містять як спільні (потерпілий, як факультативна ознака об'єкта складу злочину, обстановка, спеціальний суб'єкт), так і розмежувальні ознаки (суб'єктивна сторона). Єдиною розмежувальною ознакою між відповідними складами злочинів є суб'єктивна сторона. При вивченні злочину, передбаченого ст. 140 КК, суб'єктивна сторона характеризується злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю, а злочину, передбаченого ст. 139 КК України прямим умислом. Отож вважаємо за доцільне усунути конкуренцію шляхом декриміналізації ст. 139 КК України і деталізації ст. 140 КК України.

Практична реалізація запропонованих висновків та рекомендацій у законодавчій та правозахисній діяльності, на наш погляд дозволила б ефективніше вирішуваним завдання, що стоять перед слідчими під час криміналізації даного роду діянь.

Література: 1. У Дніпродзержинську збільшилася кількість хворих на деструктивні форми туберкульозу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dndz.gov.ua/?nid=63>. 2. Как Вы оцениваете качество медицинского обслуживания? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pavlonews.dr.ua/news/wmview.php?ArtID=4549>. 3. Кримінальний кодекс України 1960 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html. 4. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск, 2001. – 321 с. 5. Флоря В. Нарушения по халатности правил и методов оказания медицинской помощи (ст. 213 УК РМ) / В. Флоря // Закон и жизнь. – 2005. - № 2. – С. 20-24. 6. Уголовный кодекс Республики Казахстан. – Алматы, 2003. – 149 с. 7. Уголовный кодекс Латвийской Республики. – Минск, 1999. – 179 с. 8. Уголовный кодекс Японии. – СПб., 2002. – 226 с. 9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-ге вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.

О. В. Шевченко, викладач кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС

Розслідування дітовбивства

Сьогодні дітовбивство є досить розповсюдженим видом специфічного жіночого злочину, що займає, з урахуванням його високої латентності, далеко не останнє місце серед вчинених вбивств. Зараз у

засобах масової інформації нерідко можна почути повідомлення про знаходження трупа новонародженої дитини у смітєвому контейнері, на смітнику, в підвалі будинку чи гуртожитку. Частіше за все знайдені мертві діти є жертвами вбивства вчиненого батьками, нерідко самими матерями.

Неправильна кваліфікація дій матері може бути наслідком як недосконалості діючого кримінального законодавства, так і «імітацією» діяння під умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів (ст. 117 КК України), або неправдивих свідчень жінки щодо свого діяння. Звідси і випливає необхідність встановити межі розслідування та обставини злочину, які повинні бути з'ясовані.

Слід зазначити, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини відноситься до тієї категорії злочинів, по яким завжди проводиться судово-медична експертиза трупа новонародженої дитини. Розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи неможливе без обов'язкового проведення судово-медичної експертизи, про що чітко вказано в ст. 76 КПК України.

В тих випадках, коли жінка стверджує, що дитини народилася мертвою або померла сама незабаром після пологів – така інформація легко перевіряється за допомогою саме судово-медичної експертизи трупа.

Приводом для призначення судово-медичної експертизи трупа новонародженої особи є ознаки насильницької смерті або підозра на насильство. Це може бути при умисному вбивстві новонародженої дитини або при випадкових ненавмисних пошкодженнях під час пологів, особливо в випадках самопомогі. Пошкодження можуть бути отримані в процесі пологів, особливо при так званих стрімких пологах. Смерть новонародженої дитини може наступити від внутрішньоутробної асфіксії внаслідок передчасного відшарування плаценти, від обвинення і притиснення шії пуповиною.

Набагато важче перевірити інформацію, коли жінка стверджує, що під час пологів вона знепритомніла і була у тяжкому стані, внаслідок чого не могла надати дитині своєчасну допомогу, і та померла від охолодження тіла або від того, що задихнулася відразу ж після пологів тощо. Тому що у судовій медицині не заперечується можливість знепритомлення жінки при позалікарняних пологах, що відбуваються без сторонньої допомоги, коли мають місце важкі пологи і втрачається багато крові тощо.

Тому одним із способів перевірки такої інформації є проведення судово-медичної експертизи підозрюваної, а також вивчення і зіставлення слідчим усіх обставин, пов'язаних безпосередньо як з пологами, так і післяродовим періодом [1].

Отже, окрім судово-медичної експертизи трупа новонародженої дитини, при розслідуванні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини також необхідно проводити судово-психологічні та судово-психіатричні дослідження стану жінки, що скоїла злочин. Експертна кваліфікація психічного стану матері, що вчинила вбивство новонародженої дитини,

вимагає залучення психологічних знань, тому стосовно цих жінок доцільно проводити комплексну судову психолого-психіатричну експертизу, яка дозволить не тільки виявити наявність або відсутність психічних розладів, але і оцінити індивідуально-психологічні особливості і їх вплив на емоційний стан в момент здійснення агресивних дій відносно новонароджених. Сама по собі судово-психіатрична експертиза встановлює лише медичний критерій осудності й дієздатності винної особи.

В рамках комплексної психолого-психіатричної експертизи матеріали кримінальної справи та медична документації підлягають психологічному аналізу. Цілком природно, що до джерел інформації, що надаються судово-слідчими органами в розпорядження експертів пред'являються особливі вимоги, адже з цих джерел психолог, як правило, отримує данні про особу обвинуваченої. Важливо в кримінальній справі відобразити весь життєвий шлях особи, в першу чергу – особливості раннього психічного розвитку, по-друге – індивідуальні особливості: система відносин, основні ціннісні орієнтації, провідні мотиви, установки, особливості міжособової взаємодії, риси характеру і темпераменту особи, по-третє – особливості її самосвідомості, інформацію про які експерт може отримати зі свідчень самої звинуваченої, що стосуються своєї самооцінки, її сприйняття ситуації, і по-четверте – відомості про актуальний стан обвинуваченої під час здійснення інкримінованих їй діянь. В даному випадку важлива інформація не тільки про її поведінку і вислови, яка може міститися в свідченнях безпосередніх очевидців, в матеріалах слідчого експерименту, відтворення на місці події, але і про динаміку суб'єктивних переживань підекспертної особи, особливостях її осмислення ситуації в цілому, особливостях осмислення своїх дій, емоційних реакцій, контролю і прогнозу своїх дій [2].

При розслідуванні вбивства новонародженої дитини окрім проведення експертних досліджень також повинні бути з'ясовані наступні обставини:

- 1) чи ставала жінка на облік вагітних у жіночій консультації;
- 2) хто був батьком дитини і як він ставився до її народження;
- 3) чи знали про вагітність і пологи батьки, родичі жінки, колеги й інші особи, чи користувалася вона декретною відпусткою;
- 4) чи приховувала вона свою вагітність, і якщо так – то від кого;
- 5) чи висловлювала бажання, щоб дитина народилася мертвою;
- 6) чи говорила вона кому-небудь про своє бажання чи небажання мати дитину;
- 7) чи зверталася для здійснення абортів до медичного закладу або намагалася зробити його поза лікарнею;
- 8) чому пологи відбулися поза лікарнею, чи намагалася вона викликати швидку медичну допомогу або сповістити кого-небудь про початок пологів, чи зверталася по допомогу до кого-небудь;
- 9) хто був присутній при пологах, чи немає протиріччя між показаннями підозрюваної і цієї особи про обставини пологів, причини смерті дитини та ін.;

10) чи ховала мати труп немовляти і чим це було викликано;

11) чи є протиріччя між показаннями підозрюваної і висновком судово-медичної експертизи про народження живої дитини і причини її смерті;

З'ясування цих обставин у сукупності дає можливість установити, чи мали дії чи бездіяльність матері характер вини і чи мала вона намір позбавити дитину життя.

Зібравши докази про всі обставини, пов'язані з діями (бездіяльністю) матері і смертю дитини, слідчому необхідно їх ретельно проаналізувати й оцінити, щоб уникнути необгрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності. Слідчий повинен застерегти себе від переоцінки об'єктивної сторони на шкоду суб'єктивним ознакам. Це може призвести до так званого об'єктивного зобов'язання (наприклад, по наслідках – настання смерті дитини, в якій мати не була винною)[3].

Література: 1. Коновалова В. Е. Убивство: мистецтво розслідування / В. Е. Коновалова. – Х., 2001. – 250 с. 2. Доброгаева М. С. Психотические состояния послеродового периода и их судебно-психиатрическое значение : автореф. дис. ... канд. мед. наук / М. С. Доброгаева. – М., 1972. – 25 с. 3. Саінчин О. Слідчі ситуації і алгоритм дій при розслідуванні дітовбивств / О. Саінчин // Право України. – 2004. – № 2. – С. 121–124.

К. О. Щербаковська, ад'юнкт ХНУВС

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ПІДСТАВА РОЗРОБКИ ВНУТРІВИДОВОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

В криміналістичній літературі методика розслідування злочинів найчастіше розглядається в трьох значеннях: 1) теоретичному – як розділ науки криміналістики, в якому характеризуються, аналізуються криміналістично-значущі ознаки злочину, містяться наукові положення і рекомендації, спрямовані на розробку ефективних методів розслідування і розкриття різних категорій злочинів; 2) дидактичному – як частина навчального курсу «Криміналістика»; 3) практичному змісті – як система діяльності слідчого, що спрямована на реалізацію методичних положень і рекомендацій, самостійного вибору оптимального характеру, обсягу і послідовності слідчих дій і тактичних операцій відповідно до тактичних завдань і цілей розслідування [1, с. 115].

В даний час загальна класифікація криміналістичних методик перебуває у стадії розробки. Відносно вказаної класифікації думки учених різняться. В.О. Образцов по ступеню спільності розділив всі методики на загальні і окремі. На його думку, загальні методики складаються з двох підгруп: 1) методики вирішення типових завдань для різних категорій злочинів; 2) методики розслідування певних груп криміналістично схожих видів злочинів. До окремих відносяться методики розслідування видів і різновидів суспільно небезпечних діянь [2, с. 494–495]. Розглядаючи класифікацію методик за ступенем спільності (рівню конкретизації),

М. П. Яблоков виділяє методичні рекомендації: 1) високої ступені спільності, 2) меншої ступені спільності, тобто групи однорідних злочинів; 3) ще меншої ступені спільності, тобто видові, підвидові методики; 4) конкретні методики розслідування окремих видів і підвидів злочинів в різних типових слідчих ситуаціях [3, с. 494]. В. Є. Корноухов висунув оригінальні пропозиції, поклавши в підставу класифікації методик закономірності пізнавальних процесів при розслідуванні злочинів, що дозволило йому виділити класи методик. Ці класи відрізняються один від одного закономірностями пізнавальних процесів і стратегічними завданнями [4, с. 200, 634–635]. І. А. Возгрін. підрозділяє методики на типові, тобто виділені на основі кримінально-правової класифікації, і особливі – на основі різних криміналістичних класифікацій (по суб'єкту злочину, особі потерпілого, місцю, часу скоєння злочину і т. д.) [5, с. 10–13].

Як підкреслюється в багатьох роботах відомих криміналістів, удосконалювання методик розслідування окремих видів (груп) злочинів багато в чому залежить від розробки криміналістичної класифікації злочинів [6, с. 739–745]. Класифікацією злочинів займаються всі науки, об'єктом яких є злочинні діяння: кримінальне право, кримінологія, юридична психологія і криміналістика. При цьому кожна з них здійснює класифікацію злочинів, що відповідає цілям і завданням цієї науки.

Криміналістична класифікація злочинів являє собою «їх поділ на певні групи за відповідними притаманними їм ознаками, істотними з криміналістичної точки зору, які відрізняють їх від інших злочинів» [7, с. 85].

Між тим у криміналістичній літературі висловлюються різні погляди щодо підстав криміналістичної класифікації злочинів. У 50–60 роках окремі методики розслідування злочинів формувалися тільки на підставі кримінально-правових критеріїв, тобто за родами і видами злочинів, інакше кажучи – на підставі загального родового чи безпосереднього об'єкту злочинного посягання [96, с. 350]. У 1971 році О. М. Васильєв і М. П. Яблоков запропонували відмовитися від розробок окремих методик розслідування за кримінально-правовим критерієм, а використовувати тільки криміналістичні критерії [97, с. 425]. Конкретизуючи цю пропозицію, В. Я. Колдін підкреслив, що головною підставою криміналістичної класифікації злочинів і розробки окремих методик розслідування є спосіб вчинення злочинів [98, с. 16].

Були висловлені й інші думки з цього приводу. Так, І. Ф. Герасимов підставами криміналістичної класифікації злочинів вважає спосіб їх здійснення, ступінь приховування та маскуванню, злочинний досвід осіб, що чинили злочини, місця їх вчинення [101, с. 151–168], І. А. Возгрін – спосіб вчинення злочину, особистість злочинця й особистість постраждалого [110, с. 208–209], М. П. Яблоков – дані про типи злочинної діяльності, окремі елементи криміналістичної характеристики та «деякі риси слідчої ситуації» [135, с. 492], Р. С. Белкін – ознаки складу злочину [45, с. 743], В. О. Образцов вважає за необхідне відносити до підстав такої класифікації ознаки обстановки вчинення злочинів, а також ознаки діяльності по виявленню і розслідуванню злочинів [89, с. 36–52].

Розгляд вказаних та інших точок зору показує наступне:

1) всі вчені враховують множинність класифікацій методик розслідування і пропонують різноманітні підстави класифікації, серед яких базовою визнається кримінально-правова, але також підкреслюють важливість криміналістичних класифікацій за цілим рядом самих різних підстав;

2) практично всі сходяться в тому, що методики розслідування підлягають розмежуванню по ступеню спільності (рівню конкретизації);

Таким чином, розробка загальна класифікація злочинів вимагає системно-структурного підходу. Більшість авторів, які досліджують дану проблему, відзначають, що при побудові окремих методик розслідування не можна відмовлятися від кримінально-правових критеріїв, оскільки розслідуване діяння в остаточному підсумку повинне отримати вірну кваліфікацію, а склад злочинного діяння багато в чому визначає коло обставин, що підлягають доказуванню.

У той же час за відповідними криміналістичними критеріями з окремих видів злочинів повинні виділятися більш вузькі групи – підвиди цих злочинів, що дозволить більш конкретно відобразити їхню специфіку у відповідній мікрометодиці, конкретизувати характер слідотворення, звузити коло підозрюваних осіб і т. д. [8, с. 14].

Розглянемо такий складний від злочину як торгівля людьми. Аналіз диспозиції ст. 149 КК України показує, що елементи складу злочину включають перелік криміналістично значущих характеристик суб'єктів; потерпілих; способів вчинення; обстановки; елементів діяльності по підготовці та вчиненню; результатів і наслідків злочину. Злочини, передбачені ст. 149 КК України об'єднуються спільністю інформаційно-відображувальних процесів, слідової картини, вихідних слідчих ситуацій, тобто за криміналістичними критеріями. Вказане дозволяє стверджувати про існування видової методики розслідування торгівлі людьми.

Різнорманітність елементів складу злочину вимагає розробку внутривидових методик розслідування. Вказане відноситься й до особи потерпілого, до якого відносяться неповнолітні (ч. 2) та малолітні (ч. 3).

Необхідність розробки окремої методики розслідування торгівлі неповнолітніми і дітьми обумовлена тим, що, по-перше, угода купівлі-продажу практично завжди здійснюється у відсутність очевидців; по-друге, оскільки всі учасники торгівлі неповнолітнім несуть кримінальну відповідальність за скоєне, вони правдивих свідчень не надають і співучасників не видають; по-третє, нерідкі випадки, коли фактична угода купівлі-продажу дитини маскується під усиновлення з оформленням підроблених документів, яке кваліфікується згідно ст. 169 КК України.

Література: 1. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / В. В. Тищенко. – О. : Фенікс, 2007. – 260 с. 2. Криміналістика / под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 1997. 3. Криміналістика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – М., 2001. 4. Курс криміналістики. Общая часть / отв. ред. В. Е. Корноухов. – М., 2000. 5. Возгрин И. А. Научные основы криминалистической методики расследования

преступлений : курс лекцій / И. А. Возгрин. – СПб., 1993. - Ч. IV. 6. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2001. – 837 с. 7. Танасевич В. Криміналістична класифікація злочинів і її значення для окремих методик розслідування / В. Танасевич, В. Образцов // Радянське право. – 1977. – № 9. – С. 85–87. 8. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : лекция / А. Н. Колесниченко. – Х. : Юрид. ин-т, 1976. – 28 с.

М. С. Юрик, слухач магістратури ХНУВС

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІДЧЕНЬ У НЕПОВНОЛІТНІХ

Сприйняття, запам'ятовування та відтворення є взаємопов'язаними етапами формування показань. Правильне розуміння яких, сприяє ефективній оцінці свідчень та застосуванню відповідних тактичних прийомів допиту [1, с. 197].

Перший етап у формуванні показань – сприйняття, яке передбачає не лише суму відчуттів, а й діяльність мислення, воно є суб'єктивним за змістом джерелом і залежить від розвитку нервової системи та стану організму особи.

Допит неповнолітніх відбивається адекватніше і яскравіше, оскільки вони ще не можуть і не вміють приховувати свого психічного стану. Діти вирізняють у кожній ситуації ті предмети, які привертають до себе увагу невизначеною формою, яскравим забарвленням, але вони не визначають об'єктивну значимість сприйнятого в ситуації, що є переважачим у дорослих. Сприймаючи нові предмети малолітні прагнуть відносити їх до певної категорії об'єктів. Підлітки здатні вже до складнішого аналізу й синтезу явищ дійсності, намагаються виявити їх внутрішні властивості. Розуміння змісту того, що відбувається сприяє правильному й точному сприйняттю неповнолітніх. Якщо вони не розуміють значення окремих дій людей, то і не можуть безпомилково сприйняти їх зовнішній бік і правильно повідомити про них [2, с. 137]. Дитяче сприйняття зумовлене нестійкістю уваги, слабкістю логічного мислення, схильністю до фантазування і відрізняється від сприйняття дорослих поверховістю, фрагментарністю, яскравим емоційним забарвленням.

Другим етапом формування свідчень є запам'ятовування, як здатність утворювати умовні зв'язки, зберігати і відновлювати їхні сліди. Неповнолітні можуть запам'ятовувати несуттєві для дорослого деталі події, яку спостерігали, в основному, те що привернуло їхню увагу або зацікавило. При цьому запам'ятовуються і так звані фонові обставини, на які не спрямовувалася безпосередня увага. Дитина дошкільного віку здатна добре запам'ятовувати дії людей або висловлювання, які мають конкретний зміст, і які дуже вразили її, але майже не в змозі зберегти в пам'яті, логічну

послідовність події, що вимагає розуміння їх внутрішнього відхиленого змісту.

Третім етапом формування показань є відтворення сприйнятого, яке може відбуватися у вигляді впізнання або спогадів. Дітям дошкільного віку ще важко будувати самостійну розповідь, тому намагаючись висловити свою думку й не знаходячи потрібних слів, вони можуть замінити їх іншими, відомими їм. При цьому допитуваний дотримується не перебігу подій, а асоціацій, що виникають у його пам'яті. Але, при отриманні інформації від дитини, не потрібно її перебивати, квапити, домоворювати за неї, оскільки вона може дати набагато більше свідчень у формі коротких відповідей на запитання, ніж у вільному самостійному викладі. З метою найповнішого відтворення зафіксованого слідчий може ставити стимулюючі, деталізуючі запитання, пред'являти при допиті речові докази [2, с. 139].

Не можна будь-що домагатися заповнення прогалин у свідченнях після того, як стимулюючі запитання не дали результатів. Доцільно спрощувати їх, немов би розчленовувати складну подію, тому що для дітей легше впізнати предмет, ніж його описати. Тому, відтворення обстановки і обставин події з ціллю перевірки показань на місці є ефективним нагадуючим і контролюючим прийомом. Не допускається ставити запитання із заздалегідь навідними відповідями або підкреслювати бажану відповідь інтонацією. Будь-яке пряме або непряме наведення може в силу узагальнення і критичної оцінки ситуації викликати отримання неправдивої відповіді з усіма подальшими помилковими наслідками.

На формування свідчень малолітніх впливає їх фантазування, що сприяє виникненню помилок, деформує сприйнятий матеріал. Останнє пояснюється тим, що дитина намагається заповнити прогалини сприйняття неіснуючими образами, сформувані в своїй уяві закінчену картину вигаданими подіями [3, с. 109]. Фантастичні нашарування в свідченнях осіб названої вікової категорії повинні критично оцінюватися, порівнюватися з іншими доказами. Нерідко фантастичні образи такі переконливі, що потребують проведення окремих слідчих для встановлення фактів, про які діти повідомляють.

Тому, знання загальних психологічних закономірностей сприйняття, запам'ятовування й відтворення дитини є необхідною умовою отримання достовірних і правдивих показань від неї. Можливість повідомлення неправдивої інформації неповнолітнім допитуваним зумовлює необхідність своєчасного діагностування й використання найбільш доцільних процесуальних засобів, щодо її виявлення і усунення.

Література: 1. Павлюк Н. В. Віково-психологічні особливості неповнолітніх та можливості їх застосування під час допиту / Н. В. Павлюк // Проблеми законності. - Вип. 68. – 2004. –С. 196–200. 2. Павлюк Н. В. Проблеми стадійності формування показань неповнолітніх // Проблеми законності. –

Вип. 87. - 2007. - С. 134–140. 3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. – Х. : Консум, 1999. – 157 с.

СЕКЦІЯ 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ТРУДОВЕ ПРАВО

О. І. Іващенко, ад'юнкт ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

Однією з необхідних умов створення в Україні правової і соціальної держави є високопрофесійне та ініціативне виконання працівниками органів внутрішніх справ своїх службово-трудова обов'язків. Це вимагає наявності ефективної системи стимулювання персоналу, що давала б змогу своєчасно та адекватно заохочувати працівників органів внутрішніх справ.

На жаль, довгий час проблемам матеріального та морального стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ не приділялося достатньої уваги як у науці трудового права, так і в практиці функціонування правоохоронних органів. Це було обумовлено пануванням адміністративно-командних методів управління у всіх сферах суспільного життя, незацікавленістю держави в ініціативі та творчій активності працівників, що призводило до широкого використання заходів покарання та знецінювання заходів заохочення.

З переходом України до нового ринкового напрямку розвитку збільшується й модифікується злочинність, що значною мірою підвищило вимоги, висунуті сьогодні до службово-трудова діяльності працівників органів внутрішніх справ з боку суспільства та держави. Однак, досягнення необхідного рівня професіоналізму персоналу органів внутрішніх справ гальмується недостатньою розробленістю у теорії трудового права (і, відповідно, у нормативно-правовому забезпеченні та практиці роботи з кадрами в органах внутрішніх справ) багатьох аспектів матеріального та морального стимулювання працівників. Зокрема, не розвинуто понятійно-категорійний апарат проблематики матеріального та морального стимулювання персоналу, нечітко визначені умови, підстави та види стимулювання працівників органів внутрішніх справ, наявні чисельні прогалини та суперечності в нормативних актах, що регламентують відповідні трудові правовідносини, гостро постає проблема невідповідності відомчого нормативно-правового забезпечення загальним вимогам трудового законодавства.

Вказане призводить до зниження дієвості механізму стимулювання ефективної та якісної праці працівників, детермінує нестабільність кадрових процесів в органах внутрішніх справ, звільнення кваліфікованих спеціалістів, недостатню службово-трудова активність певної частини

персоналу. Сучасна дисциплінарна практика та статистика щодо плинності кадрів в органах внутрішніх справ свідчать про недостатнє використання заходів матеріального та морального стимулювання для створення міцного професійного ядра. Так, лише за 3 перші місяці 2006 року з органів внутрішніх справ було звільнено 3120 працівників, причому 529 з них із стажем роботи в ОВС до 3-х років, а 170 є випускниками денної форми навчання вищих навчальних закладів системи МВС України випуску 2003–2006 рр. Ця негативна тенденція, у свою чергу, позначається на рівні злочинності в суспільстві, побудові в Україні правової, соціальної держави.

Крім того, в науковій літературі праць, присвячених даній проблематиці, дуже мало. Такий «доктринальний вакуум «відбивається на існуванні прогалин в нормативній базі, а подібна недосконалість правової норми не дозволяє втілювати сучасні результативні засоби стимулювання діяльності працівників на практиці.

Матеріальне та моральне стимулювання працівників органів внутрішніх справ визначено як один з важливих чинників підвищення ефективної професійної діяльності через потреби та інтереси, як систему відповідних заходів публічного прояву пошани до працівників за їх особливу результативну діяльність. Проаналізувавши специфіку службово-трудова заохочувальних правовідносин в сфері стимулювання особового складу органів внутрішніх справ виділяють випереджаючу та підкріплюючу форми процесу стимулювання. Випереджаюча форма складається із семи стадій: розроблення способів вимірювання результатів діяльності; розроблення еталона порівняння, за допомогою якого ці результати будуть оцінюватися; розробка функції стимулювання, яка пов'язує результат праці з конкретним стимулом; вимірювання результатів діяльності об'єкта стимулювання; їх оцінка; розрахунок; вручення диференційованого еквіваленту стимулу. Підкріплююча форма стимулювання складається із чотирьох стадій: вимірювання результатів діяльності; оцінка цих результатів; визначення форми та міри стимулювання; вручення стимулу.

На мою думку моральне стимулювання працівників органів внутрішніх справ має сутність інформаційного процесу, в якому джерелом інформації про заслуги осіб рядового і начальницького складу перед суспільством виступає керівництво цих органів, служб та підрозділів; приймачем інформації – працівники, а іноді й службово-трудова колективи ОВС; каналом зв'язку – засоби передавання інформації: подяки, грамоти, медалі, ордена. Стимулювання осіб рядового та начальницького складу ОВС – один з чинників забезпечення виконання ними своїх посадових обов'язків, який повинен застосовуватись в оптимальному поєднанні з іншими видами, методами, способами професійної мотивації. Тому на даному етапі розвитку громадянського суспільства, держави, органів внутрішніх справ дослідження порядку застосування й напрямків удосконалення методів і форм стимулювання відіграє важливу роль в активізації й підвищенні ефективності службово-трудова діяльності осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України.

Отже, глибоке теоретичне дослідження сутності і з'ясування особливостей службово-трудових правовідносин у сфері матеріального та морального стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, а також розробка пропозицій та рекомендацій щодо їх подальшого удосконалення набувають сьогодні особливого змісту і актуальності.

Література: 1. Конституція України. 2. Кодекс Законів про працю. 3. Закон України «Про оплату праці». 4. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затверджене постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 р. № 114. 5. Венедіктов С. В. Заохочення як форма підвищення ефективності діяльності працівників ОВС України / С. В. Венедіктов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – № 16. – С. 365–367. 6. Венедіктов С. В. Службово-трудова заохочувальна правовідношення в сфері матеріального стимулювання працівників ОВС / С. В. Венедіктов // Право і Безпека. – 2002. – № 2. – С. 71–74. 7. Венедіктов С. В. Сучасний стан морального та матеріального стимулювання за чинним законодавством / С. В. Венедіктов // Кодифікація трудового законодавства України: стан та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 25–26 черв. 2004 р. / за заг. ред. проф. В. С. Венедіктова. – Х. : Вид. Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – С. 281–284.

О. С. Погребняк, ад'юнкт ХНУВС

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ
ПРО НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ
(ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН)**

Коли особа внаслідок характеру психічного розладу не здатна самостійно прийняти усвідомлене рішення про свою госпіталізацію, захист інших її прав вимагає, щоб питання про примусову госпіталізацію в психіатричний стаціонар було розглянуте відповідними державними органами, які й повинні прийняти рішення про доцільність госпіталізації або про відмову в госпіталізації. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод не визначає, який з органів уповноважений приймати рішення про обмеження волі, в тому числі осіб з психічними розладами. Однак, будь-яка міра, що позбавляє людину свободи повинна виходити від відповідного органу, здійснюватись ним та не бути свавільною. В деяких країнах існує адміністративний порядок розгляду справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. В той час як в більшості європейських країнах існує судовий порядок розгляду даної категорії справ.

В законодавстві країн по-різному врегульовується питання щодо кола осіб, які можуть звернутись до суду з заявою про необхідність примусового лікування. Так, в Голландії з такими вимогами може виступити державний обвинувач з ініціативи близьких родичів або опікунів даної особи, або з власної ініціативи. Цивільне процесуальне законодавство Канади надає

право звернення до суду з даною заявою дієздатному члену сім'ї особи, опікуну, а також іншій особі, що має власний інтерес.

Відповідно до законодавства Ірландії подружжя, уповноважена посадова особа та інша особа, за умови знайомства не менше двох днів з особою, що потребує примусового психіатричного лікування, мають право звернутись до практикуючого лікаря, який повинен провести огляд особи, скласти медичний висновок про наявність чи відсутність психічного розкладу та подати його директору психіатричної лікарні. В подальшому призначений лікар-психіатр даної лікарні проводить огляд особи, при підтвердженні наявності хвороби та небезпечності особи для себе та оточуючих психіатрична лікарня уповноважена зареєструвати особу, затримати її та почати лікування до 21 доби. Документи надсилаються Комісії з психічного здоров'я, яка передає документи Трибуналу та призначає законного представника особи. Трибунал зобов'язаний переглянути доцільність та законність затримання, встановивши чи дійсно особа страждає на психічний розлад та чи не була порушена процедура її затримання, таким чином затверджує чи відмінює наказ. За законодавством Росії, Словенії, Armenії, Білорусі та України ніхто, крім представників психіатричного стаціонару, де утримується особа, не може вимагати від суду примусової госпіталізації. Разом з тим це призводить до проблем невчасності надання психіатричної допомоги особі, порушення нормального співіснування її сім'ї, а також до порушення прав інших осіб, які страждають від дій особи, що потребує лікування. В зв'язку з цим доцільно б було розширити круг суб'єктів, які б мали право звертатись до суду з заявою про надання психіатричної допомоги.

Судова перевірка за заявою проводиться за наявності медичного висновку лікарів психіатрів про доцільність примусової психіатричної госпіталізації та висновку лікаря психіатра щодо доцільності психіатричного огляду чи амбулаторної психіатричної допомоги.

Спільним для більшості країн є загальний порядок проведення судового засідання. Судове засідання про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку проводиться за участю лікаря психіатра, представника психіатричного закладу, законного представника особи і інших зацікавлених осіб. Досить цікавим є досвід Молдови. Так, при розгляді даної категорії справ у випадку відсутності у особи адвоката, суддя призначає їй адвоката для захисту інтересів особи у справі, що є важливою гарантією судового захисту.

З метою спрощення процедури розгляду ЦПК РФ передбачає проведення судового засідання в приміщенні психіатричного стаціонару чи приміщенні суду. В той же час особі, щодо якої буде вирішуватись питання про примусову психіатричну допомогу у примусовому порядку, надається право особисто приймати участь в судовому засіданні. Можливим є розгляд за відсутності даної особи. Аналогічні положення містяться в законодавстві Молдови та Білорусі. На відміну від законодавства вказаних країн, ЦПК Канади та України встановлюють обов'язок особи бути присутнім на судовому засіданні. Крім того, за ЦПК Канади суддя зобов'язаний допитати

особу, щодо якої вирішується питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Важливо зазначити, що ряд країн містять положення у законодавстві про добросовісність дій заявника щодо надання психіатричної допомоги певній особі у примусовому порядку. Так, відповідно до Закону «Про психічне здоров'я» Ірландії особа, яка з певною метою заявила відомості відносно даної людини, що свідчать про необхідність психіатричної допомоги і які є неправдивими, буде звинувачена у вчиненні злочину. В Молдові при встановленні судом недобросовісності дій заявника, їй присуджується сплатити всі судові витрати та вона зобов'язується відшкодувати особі завдану шкоду.

Важливою гарантією захисту прав осіб з психічними розладами слід вважати положення про дострокову виписку з психіатричного стаціонару та періодичний перегляд строку госпіталізації особи. Так, ЦПК Молдови передбачає вирішення судом питання про дострокову виписку на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів. Однак, у законодавстві України відсутнє аналогічне положення. Доцільно було б доповнити главу 10 VI розділу ЦПК України статтею про дострокову виписку з психіатричного стаціонару.

Дослідження міжнародного досвіду регулювання даної категорії справ є корисним для подальшого вдосконалення національного законодавства.

К. С. Полетило, аспірантка Волинського національного
університету імені Лесі Українки

ОСНОВНИЙ ЗАКОН НІМЕЧЧИНИ ПРО ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ СУДОВОГО ЗАХИСТУ

Входження України до світового інформаційного простору призводить до появи значного числа загроз правам і свободам людини і громадянина в інформаційній галузі. Основним шляхом захисту згаданих прав і свобод є судовий захист. Здійснення судового захисту утруднюється тим, що розвиток законодавчої бази в області інформатизації йде більш повільно, ніж самої інформатизації. Значний досвід захисту інформаційних прав і свобод особи нагромаджено в інших країнах і його вивчення сприятиме розвитку вітчизняного законодавства. Нами проводилось вивчення німецького досвіду захисту інформаційних прав і свобод особи на основі Основного закону [1].

Проблему захисту інформаційних прав і свобод піднімали В. Тацій, А. Іщенко, Р. Калюжний та інші; питання судового захисту згаданих прав досліджували Є. Регушевський, В. Маляренко, С. Ківалов, Д. Притика та інші. Проте спеціальних робіт, присвячених судовому захисту прав і свобод людини і громадянина в галузі інформації немає.

Під судовим захистом ми розуміємо захист прав і свобод людини і громадянина державним органом влади судом від будь-яких посягань.

Основні конституційні норми Федеративної Республіки Німеччини, пов'язаними з інформаційними правами і свободами, є наступні.

Згідно з п. 1 ст. 5 кожний має право вільно висловлювати та поширювати свої думки усно, письмово та через зображення, а також безперешкодно отримувати інформацію із загальнодоступних джерел; гарантується свобода друку та свобода передачі інформації через радіо та кіно.

Друга частина наведеної статті гарантує більш широкі і більш демократичні можливості щодо отримання особою інформації в Німеччині, ніж в Україні. Так, ст. 40 Конституції України [2] забезпечує особі право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. Легко бачити, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування не охоплюють усіх джерел, з яких людина і громадянин може отримувати за законом інформацію. Німецька Конституція забезпечує отримання інформації більш всеохоплююче, тому і джерела інформації визначаються як загальнодоступні; одночасно забезпечуються однакові умови в отриманні інформації всім особам.

Українська ст. 34 надає особі право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір; вона не акцентує увагу на джерелах інформації. Частково про джерела інформації стверджує ст. 32: «Кожний громадянин має право ознайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею». Наведені джерела інформації торкаються лише інформації по конкретній особі, а про інформацію для широкого загалу не йдеться. Сказане дозволяє стверджувати, що трактування загальнодоступності джерел інформації забезпечує кожній людині і громадянину однакові права на інформацію. Наведена українська норма не може бути вагомим аргументом, щодо загальнодоступності джерел інформації в Україні, бо існує така ж німецька ст. 17: «Кожний має право, як окремо, так і разом з іншими особами, звертатись письмово з проханням чи скаргою до компетентних інстанцій та народних представництв».

Пункт 1 статті 10 стверджує: «Таємниця листування, а також поштових, телеграфних та телефонних повідомлень недоторкана». Аналогом цієї норми в Конституції України є ст. 31, в якій кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Очевидно, що більш широкі права дає українська норма, адже вона охоплює ще й інші види кореспонденції.

Обидві Конституції допускають обмеження права власності, але з метою суспільної необхідності, лише за законом, із можливим здійсненням відшкодування. Відшкодування власності розглядається судами загальної юрисдикції [1, ст. 14], власність та право її спадковості гарантоване ст. 14 Конституції Німеччини, а зміст та межі визначаються законами. Подібне за

змістом формулювання пропонує вітчизняна Конституція [2, ст. 40], яка визначає, що право власності набувається в порядку, визначеному законодавством. Спільним в обох Основних документах є те, що право власності на інформацію не виділяється із загального права власності.

Суттєвою з позицій отримання інформації особою є ст. 34 [1]: «Якщо посадовець порушує свої службові повноваження по відношенню до третіх осіб, відповідальність несе держава чи корпорація, на службі якої перебуває особа. При цьому, за наявності умисності чи грубої недбалості зберігається право регресивного позову (по відношенню до винуватця – підкреслено нами) і не виключається звернення до судів загальної юрисдикції. «Дещо подібною є українська ст. 55 [2], яка кожному гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових чи службових осіб. Винний посадовець може і не бути покараний, або покараний в незначній мірі (попередження, догана). Рішення суду зводиться при цьому до відміни рішення органу влади, визнання незаконності дії чи бездіяльності, а про компенсацію збитків з винного, на відміну від німецької ст. 34 [1] не йдеться: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [2, ст. 54] . На нашу думку, введення відповідальності конкретного посадовця чи службовця з можливим стягненням з нього моральних збитків (а не з держави), вивело б посадовця на більш якісний рівень співпраці з громадянами.

Пункт 1 статті 100 [1] стверджує, що ніхто не може бути виведений з ведення свого законного судді. На нашу думку наведена норма виключає вплив на суддю з боку колег-суддів, а вітчизняна норма про незалежність суддів та заборону впливу на суддів у будь-який спосіб [2, ст. 126] є більш загальною та декларативною.

Згідно з п. 1 ст. 103 [1] кожному гарантується право бути вислуханим в суді. Бачимо, що наведене право є більш широке та демократичне, ніж зафіксоване в ст. 129 [2] про рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Пояснення сказаному вбачаємо в тому, що рівність усіх учасників перед судом суттєво залежить від процесуального розгляду справи: можна так побудувати судовий процес, що одна сторона буде тільки відповідати словами «так», «ні», «не знаю», «не робив», «не буду відповідати» та ін. Проте це не забезпечує кожному право бути вислуханим.

Висновок: розглянуто кілька конституційних норм Німеччини, які забезпечують захист в суді інформаційних прав і свобод людини і громадянина; порівняно наведені норми Основного закону Німеччини з відповідними статтями Конституції України.

Література: 1. Bundesrepublik Deutschland. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Herausgeber: Bundeszentrale für politische Bildung,

Bonn. Umschlag : Norbert Josef Rse. Satz : Medianhaus Fraitsheim AG, Bonn ; Berlin : Chaussen & Bosse ; Leck. – 2004. – 96 с. 2. Конституція України [Текст] : Основний закон : із зм., внесеними зг. із Законом № 2222-IV від 8 груд. 2004 р. – Х. : ФОП Співак Т.К., 2009. – 48 с.

О. О. Пономарьов, ад'юнкт ХНУВС

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА
ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ**

Незважаючи на те, що на даний момент визначення джерела підвищеної небезпеки наведене як в узагальненнях судової практики, так і у діючому Цивільному кодексі, воно не є розкритим повністю.

Так, у п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди «зазначається, що «джерелом підвищеної небезпеки належить визнавати будь-яку діяльність, здійснення якої створює підвищену імовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею людини, а також діяльність по використанню, транспортуванню, зберіганню предметів, речовин і інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі ж властивості». Фактично дане визначення було породжене неоднозначною судовою практикою, яка, в свою чергу, відображала боротьбу між двома теоріями походження джерела підвищеної небезпеки – теорією діяльності та об'єктів. При аналізі даного визначення можна дійти двох висновків – 1) поняття джерела дано повністю з позицій теорії діяльності; 2) поняття джерела дано в результаті поєднання положень обох теорій.

В першому випадку маємо досить недосконале формулювання, в якому застосування сполучника «а також» призводить до того, що уточнення джерела підвищеної небезпеки – «будь-якої діяльності» як діяльності «по використанню, транспортуванню», сприймається як наведення двох, відмежованих одне від одного, визначень. Проте і дане уточнення, на думку В. Т.Смирнова і А. А.Собчака, є зайвим, оскільки перше формулювання повністю охоплює (поглинає) друге.

В другому випадку слушним буде посилання на позицію Д. В. Бобрової, яка по принципу «золотої середини» вважала, що визначення джерела підвищеної небезпеки шляхом об'єднання положень теорій діяльності та об'єктів щодо його суті та ознак є ближчим до істини, і це, на її думку, і було зроблено у вищезазначеній постанові. Проте тоді перша частина визначення втрачає сенс, оскільки сама по собі діяльність людини, не пов'язана з експлуатацією особливих матеріальних об'єктів, не може бути їй невідконтрольна та відповідно створювати підвищену небезпеку.

Тому, на нашу думку, можна погодитись з О. Л. Жуковською, що в даній постанові по суті не витримана логіка жодної з існуючих в літературі концепцій.

Інше визначення джерела підвищеної небезпеки дано законодавцем у ч. 1 ст. 1187 ЦК України, згідно з якою воно є діяльністю, яка: 1) пов'язана з володінням (використанням, зберіганням, утриманням) особливими об'єктами (транспортними засобами, механізмами, отруйними та іншими речовинами, дикими звірами тощо); 2) і створює підвищену небезпеку.

При аналізі даного визначення можна дійти до наступних висновків: по-перше, воно дано цілком з позицій теорії діяльності, по-друге, містить примірний перелік об'єктів, які при їх експлуатації можуть створювати підвищену небезпеку для оточуючих, і даний перелік є відкритим; і, по-третє, правильність його формулювання викликає сумнів, оскільки містить тавтологію.

Спробуємо довести останню думку.

З точки зору української мови питань до даного визначення не виникає – термін джерело, як, втім, і в російській мові, підібраний вірно, оскільки означає «основу чого-небудь, вихідне начало» і в даному випадку вказує на причину явища.

З точки зору формальної логіки визначення, наведене законодавцем у ч. 1 ст. 1187 ЦК, є явним. Тобто у ньому наведені два поняття – те, зміст якого слід розкрити («джерело підвищеної небезпеки») та те, за допомогою якого воно визначається (специфічна діяльність), між якими встановлено відношення еквівалентності. Проте виникає сумнів, що в даному визначенні повністю розкритий зміст поняття джерела підвищеної небезпеки, оскільки його властивість створювати підвищену небезпеку для оточення лише названа, але ніяк не охарактеризована. Це фактично приводить до наступної тавтології: джерело підвищеної небезпеки – це діяльність, яка створює підвищену небезпеку. При цьому визначення останньої у нормі не наводиться і залишається задачею юридичної науки.

Тому вважаємо, що при розкритті даного поняття доцільніше було б законодавчо закріпити основні ознаки джерела підвищеної небезпеки – його здатність заподіювати випадкову шкоду та недостатню підконтрольність з боку людини. (Що, на наш погляд, необхідно зробити незалежно від обраної законодавцем теорії). Тоді у випадку появи нового виду джерела підвищеної небезпеки це полегшило б роботу правозастосовчих органів щодо правильної кваліфікації делікту за ст. 1187 ЦК, та інформувало б володільця даного джерела про можливість його притягнення до підвищеної (безвинної) відповідальності ще до появи судової практики з даного приводу.

Література: 1. Цивільний Кодекс України // Голос України. – 2003. – № 45–48. 2. Белякова А. М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда: теория и практика / А. М. Белякова. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 147 с.

3. Жуковская О. Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности: некоторые аспекты проблемы / О. Л. Жуковская. – К. : Либідь, 1994. – 200 с. 4. Загорулько А. И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права / А. И. Загорулько. – Х. : Консум, 1996. – 112 с. 5. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности / О. А. Красавчиков. – М. : Юрид. лит., 1966. – 200 с. 6. Собчак А. Понятие источника повышенной опасности / Собчак А., Смирнов В. // Советская юстиция. – 1988. – № 18. – С. 22–23. 7. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 2. – С. 532

А. А. Приходько, ад'юнкт ХНУВС

СТОРОНИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ АВАРІЙНОГО КОМІСАРА

Чинне цивільне законодавство не містить сьогодні положень, які б безпосередньо вказували на такий юридичний факт, як договір про надання послуг аварійного комісара. Однак, як свідчить практика, в силу свободи договірних відносин передбачених ст. 627 та ст. 6 ЦК України та свободи підприємницької діяльності договір про надання послуг аварійного комісара став основою діяльності аварійних комісарів та гарантом забезпечення зобов'язань, які виникають у договірних відносинах за участь аварійних комісарів.

Договір про надання послуг аварійного комісара відноситься до нетипових договорів, про які вже багато говорилось науковцями в галузі цивілістики (Т. В. Бондар, М. И. Брагинский, В. В. Витрянский, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.). Основною особливістю таких договорів є те, що сторони самі формують зміст договору і зобов'язання, при цьому використовуючи аналогію закону і загальні норми зобов'язального права, а також аналогію права, виходячи з загальних начал і сенсу цивільного законодавства, вимог сумлінності, розумності та справедливості [1, с. 396–397].

Враховуючи, що договір про надання послуг аварійного комісара все ж таки є договором про надання послуг, сторони такого договору можна визначити посилаючись на положення глави 63 ЦК України. Зокрема згідно із ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Отже, сторонами договору про надання послуг аварійного комісара є виконавець – аварійний комісар та замовник послуг аварійного комісара.

Поняття аварійного комісара, визначене в Законі України «Про страхування» і продубльоване в Типовому положенні про організацію діяльності аварійних комісарів (далі Типове положення) [2]. Відповідно, аварійний комісар – це особа, яка з'ясовує причини настання страхового випадку та визначає розмір збитків і відповідає

© Приходько А. А., 2010

кваліфікаційним вимогам передбаченим законодавством.

Враховуючи, що діяльність аварійних комісарів характеризується систематичністю та оплатністю, можна з упевненістю сказати, що така діяльність носить характер підприємницької діяльності, а аварійні комісари, які надають свої послуги на оплатній основі, є суб'єктами підприємницької діяльності. Однак у чинному законодавстві відсутня пряма вказівка на юридичний статус аварійних комісарів. Тут, хотілося б відмітити досвід Російської Федерації, де розроблено проект закону Про службу аварійних комісарів в Санкт-Петербурзі, згідно з яким аварійні комісари діють як штатні працівники служби аварійних комісарів. Служба аварійних комісарів, відповідно до даного закону, це юридична особа, яка вступає в договірні відносини з юридичними та фізичними особами (клієнтами), резидентами та нерезидентами Російської Федерації на виконання консультативних послуг у разі виникнення дорожньо-транспортної пригоди, яка трапилась на території Санкт-Петербурга. Російські правники, виходячи із даного визначення, дещо по-іншому розглядають послугу аварійного комісара. Так, якщо в Україні законодавець чітко визначив, що аварійні комісари з'ясовують причини настання страхового випадку та визначають розмір збитків, а про інші послуги (ті ж консультативні), сторони домовляються в договірному порядку, то, як бачимо, в Росії послуги аварійного комісара обмежуються консультацією. Хоча, як свідчить, практичний досвід як Російської Федерації, так і України, комплекс послуг аварійного комісара значно ширший, як визначив його законодавець, і тим більше постійно розширюється у зв'язку із зростанням масштабів діяльності аварійних комісарів. Позитивним, вважаємо, є крок російських правників в напрямку легалізації юридичного статусу аварійних комісарів у формі юридичної особи. Такий крок дає можливість розвиватись аварійному комісарству, як окремому виду підприємницької діяльності і вносить ясність в статус аварійних комісарів, як суб'єктів договірних відносин. Доповнюючи дану думку, хотілося б сказати, що враховуючи сучасний стан економіки України та з метою розвитку малого бізнесу, доцільною була б організація діяльності аварійних комісарів не лише у формі юридичної особи, а й у формі фізичної особи-підприємця.

Отже з урахуванням вище викладеного вважаємо, що аварійний комісар повинен бути визначений, як суб'єкт підприємницької діяльності, що зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) з'ясовувати причини настання страхового випадку та визначити розмір збитків, а також надати інші послуги передбачені договором, які споживаються в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві (аварійному комісарові) зазначені послуги.

Що стосується іншої сторони договору про надання послуг аварійного комісара – замовника, то тут спектр суб'єктів дещо ширший, хоча також має певні обмеження. Так, відповідно до п. 5 Типового положення: «Діяльність аварійного комісара ... провадиться на підставі договору із страховиком». На основі чого можна стверджувати, що в ролі замовника у договорі про надання послуг аварійного комісара може виступати страховик. Страхувиками згідно зі ст. 2 Закону України «Про страхування» [4],

визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про страхування», окрім страховиків у договірні відносини з аварійними комісарами можуть вступати страхувальники. Страхувальниками, згідно з цим же Законом, визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що замовниками послуг аварійного комісара є страховики та страхувальники. На основі цього можна зробити висновок, що замовником за договором про надання послуг аварійного комісара є визначені чинним законодавством особи, які мають право вимоги до аварійного комісара з яким укладено договір про надання послуг аварійного комісара, з'ясувати причини настання страхового випадку та визначити розмір збитків, а також надати інші послуги передбачені договором, які споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, і зобов'язуються оплатити виконавцеві (аварійному комісарові) зазначені послуги.

Література: 1. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с. 2. Цивільний кодекс України [Текст] : за станом на 15 січ. 2008 р. – Х. : Одисей, 2008. – 423 с. – (Серія «Законо України»). 3. Про затвердження Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 5 січ. 1998 р. № 8-КМ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=8-98-%EF4>. 4. Про страхування [Електронний ресурс] : закон України від 1996 р. № 18 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0&p=1241358621885522>.

А. Ю. Черняєва, аспірант ХНУВС

ДО ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК В СУЧАСНОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Загальна декларація прав людини закріпила один з основних принципів життєдіяльності світового співтовариства – принцип недопущення дискримінації і проголосила, що всі люди народжуються вільними і рівними і що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, що проголошені в ній, без будь-якого обмеження за ознакою статі.

Рівність між жінками та чоловіками у сфері зайнятості та соціальній сфері – це одна із основ законодавства та політики ЄС. Починаючи з 1975 року було прийнято ряд директив Ради Європи з метою конкретизації та розвитку цього базового принципу Перша Директива Ради Європи про

рівність жінок та чоловіків (Директива про рівну оплату, 75/117/ЕЕС від 10 лютого 1975 року) розвиває принцип рівної оплати праці. Вона проголошує, що рівна оплата праці повинна стати правилом не лише у випадку виконання однієї і тієї ж роботи, але і у випадку виконання різноцінної роботи. Директива Ради про реалізацію принципу рівності в питаннях працевлаштування, професійної освіти, просування по службі та умов праці (76/207/ЕЕС від 9 лютого 1976 року). Вона проголошує, що принцип рівності означає більше, ніж відсутність дискримінації у сфері працевлаштування. Будь-яка форма дискримінації за ознакою статі, пряма чи непряма, забороняється. Отже, сучасне Європейське законодавство приділяє значної уваги розвитку охорони праці жінок.

В Україні про необхідність подальшого розвитку законодавства про охорону праці свідчить офіційна статистика, адже за останні 50 років частка жінок, які зайняті у народному господарстві, зросла в 1,4 рази. Отже, спостерігається тенденція до перетворення господарського сектора у жіночу сферу. Частка жінок у промисловості становить 48%, у сільському господарстві – 42 %. В таких галузях, як торгівля, медицина, освіта, культура жінок зайнято (відповідно 76,6 %, 82 %, 72,2 %, 70,2 %) більше, ніж чоловіків, але вони набагато рідше за останніх обіймають керівні посади. Подібна практика стосується жінок, що працюють в інших галузях, незважаючи на те, що близько 40 % жінок, зайнятих у народному господарстві, мають вищу та середню спеціальну освіту, тоді як для чоловіків цей показник складає 35 %. Слід відмітити, що жінки нерідко виконують важку та шкідливу для здоров'я роботу. Всього ж такою працею зайнято 4,2 млн жіночого населення України [1, с. 107]. Отже гостро стоїть питання охорони праці жінок на сучасному етапі розвитку трудового законодавства.

Охорона праці – це важлива категорія трудового права, яка відповідає за забезпечення безпечних та здорових умов праці. Економічне значення полягає у зростанні продуктивності праці, збільшенні фонду робочого часу, зниженні витрат на відшкодування шкоди завданої життю і здоров'ю працівника нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням. Як відзначає В. М. Толкунова, особлива правова охорона праці жінок – це встановлена спеціальними нормами (на доповнення до загальних норм) система правових заходів, що забезпечує безпеку для організму жінки, її материнства і потомства, умови виконання роботи, які дозволяють жінці поєднувати працю в суспільному виробництві з материнством [2, с. 98].

В Україні створено юридичний механізм охорони праці жінок. Конституція України у ст. 24 закріпила рівність прав чоловіка та жінки і встановила систему гарантій, що забезпечують таку рівність. До них належать: надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальні заходи щодо охорони праці і здоров'я жінок; встановлення постійних пільг; створення умов, які дають жінкам змогу поєднувати працю з материнством; правовий захист,

матеріальна і моральна підтримка материнства і дитинства. Основні права жінки і чоловіка в Україні сформульовані також і в розділі другому Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Заборона дискримінації за ознакою статі встановлена у Кодексі законів про працю, в Законі України «Про зайнятість населення», «Про оплату праці» та інших Законах України. Проте трудове законодавство щодо охорони праці жінок не позбавлено певних недоліків. Саме положення трудового законодавства потребує подальшого дослідження стосовно конкретної категорії громадян, які вимагають особливого правового захисту.

Загальні питання охорони праці жінок регламентують Кодекс законів про працю України (ст. 174, 175) і ст. 14 «Охорона праці жінок «Закону України «Про охорону праці», згідно з якими забороняється використання праці жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, а також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Перелік важких робіт та робіт із шкідливими небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, був затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256. Граничні норми підймання і переміщення важких речей жінками, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 грудня 1993 р. Але встановлення заборон, навіть з метою «гарантій прав», окремим категоріям громадян – працездатним жінкам, наприклад, передбачає, з точки зору багатьох вчених, погляди яких ми також поділяємо, «розгляд їх законодавцем такими, що не в повному обсязі здатні розуміти значення своїх дій. Тим самим обмежується їх право приймати самостійне рішення, що суперечить визнанню рівною праводієздатності жінок і чоловіків» [3, с.7; 4, с. 166].

На нашу думку, недоліком українського законодавства є встановлена заборона жінкам займати деякі посади та виконувати певну роботу. Такі заходи мали за мету захистити жінок від важких та небезпечних умов праці. Але багато обмежень перевищують прийняті міжнародні норми регулювання праці жінок. Більше того, визначені українським законодавством інструменти захисту жінок базуються на необ'єктивних критеріях, що суперечать принципам гендерної рівності. В деяких сферах зайнятості вони справляють можливий дискримінаційний ефект на жінок, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку праці. Пільги з вагітності, пологів та догляду за дитиною мають теж дуже широкий спектр і майже виключно розглядають саме жінок як піклувальниць.

Разом з стереотипною уявою роботодавців про нездатність жінок поєднувати родинні та робочі обов'язки ці положення, хоча і ненавмисно, зменшують конкурентоспроможність жінок в очах потенційних роботодавців. За даними спостерігачів Human Rights Watch («Нагляд за дотриманням прав людини») які проводили дослідження з дискримінації жінок при прийомі на роботу в Києві, Харкові та Львові про неналежний стан охорони праці жінок свідчать оголошення про вакансії, що вказують бажану стать працівника, та дискримінацію по відношенню до жінок під час

співбесід з потенційними роботодавцями. Спостерігачами Human Rights Watch зібрано низку матеріалів з дискримінації в питаннях службового підвищення та підвищення зарплатні та з питання сексуальних домагань. Human Rights Watch рекомендує українським органам влади та міжнародним структурам зробити всі кроки для викоренення дискримінації стосовно жінок на українському ринку праці. Всі гілки влади мають як практично, так і законодавчо виконувати прийняті міжнародні зобов'язання в галузі прав людини для забезпечення права на недискримінацію. Офіційні посадовці найвищих рівнів мають публічно засудити дискримінацію та організувати всеукраїнські антидискримінаційні тренінгові програми як для держслужбовців на всіх рівнях влади, так і для профспілкових діячів та роботодавців. Верховна Рада повинна зробити кроки до зміни законодавства з тим, щоб заборонити оголошення про вакансії, що базуються на специфікації статі, та усунути гендерні обмеження при наданні пільг по догляду за дитиною. Міністерство праці та соціальної політики повинно провести службові розслідування стосовно роботодавців підозрюваних в дискримінації працівників за статевими ознаками. Державна служба зайнятості повинна утримуватися від будь-якої практики, що спрямована на підтримку найму в залежності від статевої належності [5].

Отже сучасне трудове законодавство з питань охорони праці жінок має піти шляхом забезпечення збалансованого підходу до охорони праці жінок таким чином, що б при цьому не порушувались їх права та унеможлилювалась дискримінація жінок під час працевлаштування та проходження по щаблям службової кар'єри.

Література: 1. Пузирний В. Ф. Правове регулювання праці осіб, які вимагають особливого захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Пузирний В. Ф. ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2006. – 197 с. 2. Толкунова В. Н. Право женщин на труд в СССР / В. Н. Толкунова. – М. : Юрид. лит., 1980. – 208 с. 3. Лаврінчук І. Трудове законодавство України : Гендерна експертиза / І. Лаврінчук; відп. ред. Т. М. Мельник. – К.: Логос, 2001. – 106 с. 4. Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / К. Б. Левченко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 428 с. 5. Праця жінок: дискримінація по відношенню до жінок на українському ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1157723430.pdf>.

СЕКЦІЯ 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО

В. М. Абакумов, здобувач Запорізького національного університету

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВІЙНАМ В УКРАЇНІ

Зважаючи на той факт, що інформація та новітні інформаційно-телекомунікаційні технології все більше визначають розвиток держави і суспільства, та враховуючи стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, їх інтенсивне впровадження в усі сфери суспільного життя, у тому числі широке їх застосування в управлінні державою, особливої актуальності та значущості набуває розробка та реалізація концептуальних засад державної політики інформаційної безпеки. Одним із пріоритетних напрямків реалізації державної політики інформаційної безпеки постає вдосконалення діяльності існуючих інституцій, що функціонують у сфері забезпечення інформаційної безпеки, або створення у разі необхідності нових державних інституцій, до завдань яких має входити підтримання інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, дотримання у своїй діяльності загальновизнаних європейських стандартів (інституційне забезпечення інформаційної безпеки).

Під інституційним забезпеченням інформаційної безпеки варто розуміти створення нових або реорганізацію (удосконалення) існуючих інституцій (структур), до завдань яких має входити забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та виведення діяльності зазначених інституцій на якісно новий рівень.

Зазначимо, що в результаті системного використання існуючих форм реалізації загроз належному забезпеченню інформаційної безпеки людини, суспільства та держави формується такий комплексний засіб інформаційного впливу масового характеру як інформаційна війна. Зважаючи на шкідливість та деструктивність сили конфліктів інформаційного характеру, що гальмують не тільки розвиток інформаційного суспільства, а й зачіпають практично усі пріоритетні сфери життя держави, актуальним є дослідження з правової точки зору інституційного забезпечення протидії інформаційним війнам, визначення

структури та компетенції органів державної влади України, на яких покладено обов'язок щодо протидії інформаційним війнам.

Зважаючи на необхідність налагодження якісно нового рівня забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням нових реалій сьогодення та враховуючи прагнення України розробити дієвий механізм протидії усім формам загроз інформаційній безпеці людини, суспільства та держави (у тому числі інформаційним війнам), до інституційного забезпечення протидії інформаційним війнам будемо відносити систему органів державної влади України, основним або частковим призначенням яких постає розробка та впровадження державної політики інформаційної безпеки, у тому числі щодо протидії інформаційним війнам.

Під компетенцією органів державної влади України у сфері протидії інформаційним війнам розуміються закріплені у національному законодавстві владні повноваження, якими наділений кожен орган, тобто сукупність його прав та обов'язків (державно-владних повноважень) у зазначеній сфері; правові засоби, форми та методи їх реалізації; функціональне призначення кожного органу у сфері, що аналізується, а також обсяг правової відповідальності за порушення встановлених на законодавчому рівні правил, неналежне виконання покладених обов'язків або перевищення обсягу наданих прав.

Зважаючи на необхідність забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави одночасно на рівні внутрішньої та зовнішньої політики України, вважаємо, що інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні має складатися з двох складових: системи органів державної влади, що здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), та системи органів виконавчої влади, на які покладено обов'язок щодо часткового формування у межах наданих повноважень та реалізації державної політики інформаційної безпеки у сучасних умовах (у тому числі політики щодо протидії інформаційним війнам).

Що стосується органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), то можна стверджувати про виконання зазначеними органами охоронної функції держави, тобто функції, яка інтегрована у систему більш високого рівня – у систему забезпечення безпеки держави. Вважаємо за необхідне підкреслити, що охоронна (безпекова) функція держави може розглядатися з різних позицій (в залежності від цілей та задач наукового дослідження), таким чином можна стверджувати про існування такої функції відповідних органів державної влади як забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформаційним війнам.

На нашу думку, здійснення загальнодержавного керівництва у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам) покладено на Президента України, Кабінет

Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України та Верховну Раду України. Доцільність включення Верховної Ради України до числа органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам) зумовлена тим, що діяльність усіх інших органів повинна реалізовуватися виключно відповідно до такої головної ознаки правової держави як верховенство закону, тобто закон має регулювати усі сфери суспільного життя, у тому числі і сферу забезпечення інформаційної безпеки (сферу протидії інформаційним війнам). Отже, діяльність усіх інших органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері, що аналізується, має відбуватися виключно відповідно до нормативно-правових актів Верховної Ради України – законів, які обов'язкові до виконання на території України всіма без винятку суб'єктами.

У результаті аналізу нормативно-правових актів, що були прийняті з метою забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави, розробки дієвих заходів протидії загрозам інформаційній безпеці, у тому числі протидії інформаційним війнам, можна виділити низку органів виконавчої влади, які функціонують у сфері, що аналізується. До числа таких органів варто віднести: Міжгалузеву раду з питань розвитку інформаційного суспільства, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення, Національну комісію з питань регулювання зв'язку, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління стратегії розвитку інформаційних ресурсів та технологій (у складі Кабінету Міністрів України), Урядову комісію з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади, Державний департамент інтелектуальної власності (у складі Міністерства освіти та науки України), Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації (у складі Міністерства транспорту та зв'язку України), відділ боротьби з правопорушеннями у сфері високих технологій Державної служби боротьби з економічною злочинністю (у складі Міністерства внутрішніх справ України), відповідні підрозділи Служби безпеки України тощо.

У результаті аналізу адміністративно-правового статусу окремих органів виконавчої влади, на методах і формах їх управлінської діяльності у сфері, що аналізується, можна зробити висновок, що ефективне забезпечення функціонування сфери забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі сфері протидії інформаційним війнам) безпосередньо залежить не тільки від поодиноких, хоча й добре відпрацьованих, заходів відповідних органів виконавчої влади, що функціонують у цій сфері. Необхідною передумовою належного функціонування сфери забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі сфері протидії інформаційним війнам)

постає чітко налагоджена взаємодія усіх уповноважених на те органів виконавчої влади.

З метою вдосконалення організаційної структури органів виконавчої влади, основним призначенням яких постає нейтралізація загроз інформаційній безпеці та протидія інформаційним війнам, та налагодження їх ефективного функціонування щодо розбудови державної політики у сфері, що аналізується, доцільним є створення спеціального органу виконавчої влади України, основним призначенням якого поставали б виключно реалізація державної політики забезпечення інформаційної безпеки, реалізація системи заходів, призначених для протидії інформаційним війнам, посилення контролю за виконанням вимог національного законодавства в інформаційній сфері тощо. Крім того, вважаємо, що зазначений орган виконавчої влади, крім реалізації державної політики забезпечення інформаційної безпеки та протидії інформаційним війнам, має бути уповноважений брати активну участь у формуванні такої політики нарівні з органами державної влади, що здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам).

На нашу думку, врахування пропозицій щодо вдосконалення діяльності органів державної влади, які здійснюють загальнодержавне керівництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам), та органів виконавчої влади, що реалізують, а також частково формують в межах наданих повноважень державну політику забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі щодо протидії інформаційним війнам), сприятиме виведенню діяльності зазначених органів на якісно новий рівень, надасть можливість Україні протистояти зовнішнім загрозам інформаційній безпеці, дозволить виробити дієві правові засоби та організаційні заходи захисту від інформаційних війн і значно підвищить імідж України на світовій арені.

О. Д. Будзан, здобувач ХНУВС

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВА ГРОМАДЯНИНА НА ЗАХИСТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Аналіз проблеми розкриття змісту права громадянина на захист в адміністративних судах, його правової природи, має не тільки суто теоретичне значення, але і практичне значення. Воно полягає у тому, що формулювання положень про зміст права на захист впливатиме на правильність інтерпретації норм чинного законодавства при вирішенні питань правозастосовної діяльності адміністративних судів.

У Великому енциклопедичному юридичному словникові, підготовленому за редакцією Ю. С. Шемшученка, надається зміст права на

захист честі, гідності і ділової репутації як конституційного права громадянина і людини, засади якого передбачені Конституцією України (ст. 3, 32, 68), Цивільним кодексом України [1, с. 679]. Серед науковців існує точка зору про теоретичну спірність правової природи і галузевої належності права на захист. Однозначні висновки стосовно змісту терміну «право на захист» з теоретичних напрацювань отримати не можна. Так, у теорії цивільного процесу право на захист ототожнюється із правом на позов. Право на захист розглядається: як одна з правомочностей самого суб'єктивного права [2, с. 106], як нове охоронне суб'єктивне право [3, с. 6], як елемент правового статусу громадянина [4; 5].

Отже, вчені відзначають невідривний зв'язок права на захист із суб'єктивним правом та правовим статусом особи. В об'єктивному значенні право на захист постає гарантією забезпечення прав та інтересів особи, що реалізується лише у випадку порушення суб'єктивного права, визначає та фіксує ступінь свободи правомірної поведінки. Право на захист розглядається як один із складових елементів будь-якого суб'єктивного права [6, с. 5].

Можна зазначити, що чинне законодавство терміни «захист», «захисник» застосовує відносно особи та гарантій реалізації її суб'єктивного права на захист від порушень її прав.

Таким чином, право на захист доцільно розуміти як конституційне право, що визначає та фіксує ступінь свободи правомірної поведінки і полягає в можливості носія такого права самостійно вчиняти юридично значимі активні дії при настанні певних умов з метою відновлення порушеного права чи інтересу [7].

Конституційне право на судовий захист гарантується державою і стосується громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які мають право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність). Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду [8, с. 137].

Отже, судова форма захисту являє собою конституційне право громадянина, іноземця, особи без громадянства, яке реалізується у судах з метою, у першу чергу, охорони або захисту прав, свобод та законних інтересів, виключно за встановленою процесуальним законодавством

процедурою, а результатом постає судове рішення, яке приймається іменем України і має загальнообов'язкову силу на усій території України. На відміну від судової форми захисту, позасудова не стосується процедур відправлення правосуддя і реалізується шляхом здійснення позасудових процедур уповноваженими на те чинним законодавством державними і недержавними органами, громадськими організаціями, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

На наш погляд, доцільно звернути увагу на правову природу звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод, законних інтересів. Так, юридичною підставою судового адміністративного провадження постає позовна заява у формі адміністративного позову. Загальний зміст адміністративного позову визначено ст.3 КАС України – звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

Як вірно зазначає Е.Ю.Швед, у публічно-правових відносинах, учасниками яких, з одного боку, є публічна адміністрація (тобто орган, посадова особа, наділені державно-владними повноваженнями), а з іншого – фізична чи юридична особа спір виникає ще до моменту звернення до адміністративного суду і відповідна вимога щодо захисту прав, свобод та інтересів заінтересованої особи є досудовою. Вимоги стають позовними, коли спрямовуються на порушення діяльності адміністративного суду як компетентного органу, на який покладено здійснення захисту права. Інакше кажучи, вимоги стають позовними не тому, що вони пред'являються однією особою до іншої для примусового здійснення через суд, а тому, що вони заявлені до суду з метою відкриття адміністративного судового провадження на захист прав, свобод, інтересів. Виходячи з цього, робиться висновок про те, що адміністративний позов має дві складові – матеріально-правову та процесуально-правову. Матеріально-правова складова – вимога позивача до відповідача. Хоча ця вимога виникає до моменту звернення до адміністративного суду, але лише із відкриттям провадження у адміністративній справі набуває судового адміністративного процесуального характеру. Тим самим доведено, що адміністративний позов є процесуальною формою реалізації матеріальної норми закону, її примусового здійснення через адміністративне судове провадження. Процесуальною складовою адміністративного позову є вимога до суду про розгляд та вирішення спору про право у публічно-правових відносинах. Ним визначено адміністративний позов як вимогу заінтересованої особи, звернену до адміністративного суду про здійснення правосуддя у адміністративній справі на захист своїх прав, свобод та інтересів, порушених у публічно-правових відносинах [9].

Отже, правова природа адміністративного позову суто судова і являє собою вимогу про здійснення правосуддя адміністративним судом як однієї з форм судового захисту прав, свобод, законних інтересів громадян.

Література: 1. Великий енциклопедичний юридичний словник / [ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко.]. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с. 2. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / Грибанов В. П. – М. : Статут, 2000. – 411 с. 3. Мотовиловкер Е. Я. Возникновение права на защиту / Е. Я. Мотовиловкер // Проблемы права на защиту и юридическая ответственность. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1987. – С. 4–10. 4. Елисейкин П. Ф. Право граждан на судебную защиту – элемент правового статуса личности / П. Ф. Елисейкин, К. С. Юдельсон // Цивилистические проблемы правового статуса личности в социалистическом обществе : сб. научных статей / под ред. В. А. Тархова. – Саратов : Саратов. юрид. ин-т, 1982. – С. 10–12. 5. Елисейкин П. Ф. Предмет судебной деятельности в советском гражданском процессе (его понятие, место и значение) : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / П. Ф. Елисейкин. – Л., 1974. 6. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. М. Підлубна. – К., 2009. – 20 с. 7. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – О., 2009. – 20 с. 8. Селіванов А. О. Верховенство права в Конституційному правосудді : Аналіз конституційної юрисдикції / Селиванов А. О. – К. ; Х. : Акад. прав. наук України, 2006. – 400 с. 9. Швед Е. Ю. Поняття адміністративного позову та його ознаки / Е. Ю. Швед // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2008. – № 1 (33). – С. 171–176.

М. П. Букін, здобувач ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС

Розгляд проблематики адміністративно-правового забезпечення проходження служби працівниками оперативно-розшукових підрозділів ОВС безпосередньо пов'язаний із класифікацією останніх, що буде запорукою чіткого визначення їх основних та спеціальних завдань, функцій та повноважень. Зокрема, працівників оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ доцільно поділити на дві групи: 1) осіб рядового та начальницького складу, тобто тієї їх частини яким присвоєно спеціальні звання і яких іще прийнято називати атестованими; 2) інших працівників, які не мають спеціальних звань і, як правило, виконують допоміжні (забезпечувальні) функції. На перших розповсюджують такі спеціальні нормативні акти, як: Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України, Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України та інші, які регулюють спеціальний порядок відбору, прийому та проходження їх служби. Трудова

діяльність другої категорії працівників, а саме – не атестованих працівників регулюється Кодексом законів про працю України.

Працівників оперативно-розшукових підрозділів ОВС можна класифікувати за напрямом їх службової діяльності, у зв'язку з чим їх можна об'єднати у такі групи: що протидіють загально-кримінальній злочинності; протидіють економічній злочинності; незаконному обігу наркотиків; злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми і т.д.

Проте, найбільш вдалою, та такою, що має практичне значення, є класифікація працівників оперативно-розшукових підрозділів ОВС за характером їх повноважень. Згідно з цим критерієм ми виділяємо: 1) посадових осіб оперативно-розшукових підрозділів; 2) представників адміністративної влади оперативно-розшукових підрозділів; 3) фахівців (спеціалістів) оперативно-розшукових підрозділів; 4) допоміжний (обслуговуючий) персонал оперативно-розшукових підрозділів. Так, посадовими особами оперативно-розшукових підрозділів, як правило, вважаються керівники та заступники керівників, інші працівники, на яких покладено здійснення організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій. Владний характер посадових повноважень допомагає здійснювати вплив на інших працівників з метою забезпечення ефективності їх діяльності. Посадові особи оперативно-розшукових підрозділів наділені правом вчиняти службові дії, які породжують юридичні наслідки для інших осіб, зокрема вони мають право прийому на роботу, застосування заходів заохочення або заходів дисциплінарного примусу. Посадові особи оперативно-розшукових підрозділів наділяються владними повноваженнями на підставі нормативно-правових актів, які визначають їх зміст. Ці повноваження обумовлені компетенцією певного оперативного органу чи підрозділу. Отже до посадових осіб оперативно-розшукових підрозділів належать службовці, які керують діяльністю підлеглих їм працівників, а також мають право здійснювати в межах своєї компетенції владні дії, що призводять до юридичних наслідків.

Велика кількість працівників оперативно-розшукових підрозділів ОВС є представниками адміністративної влади. На відміну від посадових осіб, вони можуть і не мати підлеглих по службі, натомість наділені державно-владними повноваженнями до осіб не підлеглих їм по службі. Представники адміністративної влади наділені правом застосовувати заходи адміністративного примусу до учасників правовідносин, які порушують нормативно встановлені правила поведінки (проводити операції по захопленню злочинців, припиненню злочинів; застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку визначених законодавством тощо).

До фахівців (спеціалістів) оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ належать ті із них, які мають спеціальну освіту і виконують роботу, що вимагає додаткових знань або трудових навичок у певній галузі. Їх посади не пов'язані з керівною діяльністю і також не

тягнуть юридичних наслідків і лише в окремих випадках, як виняток, дії цієї категорії працівників можуть мати юридичні наслідки. До фахівців (спеціалістів) оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ відносяться: оператори електронно-обчислювальних машин; бухгалтерські працівники; референти, інженери тощо. Як правило вони проходять службу у підрозділах оперативної служби та оперативно-технічних заходів.

Обслуговуючий персонал оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ виконує матеріально-технічні операції, що не тягнуть юридичних наслідків. Своєю діяльністю вони готують умови для здійснення юридично значущих дій. Матеріально-технічні операції, які вони здійснюють носять допоміжний характер, їх основне призначення – обслуговування самого процесу управління, всіх інших форм управлінської діяльності. Вони створюють умови для використання інших форм роботи органів виконавчої влади.

У науковій літературі пропонуються різні погляди на сутність та структурні елементи проходження державної служби, не вдаючись до їх аналізу зробимо такі висновки: по-перше, автори пропонують різну кількість елементів проходження служби (від трьох до п'ятнадцяти); по-друге, одні вчені початковим етапом проходження служби вважають професійний відбір (підбір), які є частиною профорієнтаційної роботи, інші – призначення на посаду; по-третє, наявним є широке та вузьке розуміння проходження служби, де вузьке розуміння проходження служби полягає у його стадійності (прийняття на службу, ротація, звільнення), широке – включає й інші елементи, які пов'язані з проходженням служби.

На нашу думку, проходження служби працівниками оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ об'єднує правові норми, які регулюють такі питання: професійний відбір; порядок прийняття, переміщення і просування по службі; присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань; професійна підготовка; атестація; робочий час та час відпочинку; оплата праці; дисципліна праці; виховання персоналу та психологічне забезпечення проходження служби; забезпечення безпеки професійної діяльності; порядок і процедура припинення служби; соціальне забезпечення працівників ОВС.

Частина з наведених вище елементів проходження служби має так званий «послідовно-процедурний характер» (прийняття на службу, переміщення по службі, звільнення по службі), а частина процедурно-змістовний характер (атестація, професійна підготовка, соціальне забезпечення тощо).

Таким чином, виокремлення державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС з-поміж інших видів правоохоронної діяльності дозволяє визначити наступні її *особливості*:

1) Регулюється правовими нормами різних галузей законодавства, визначальне місце серед яких займають норми адміністративного та кримінально-процесуального права.

2) Сферою її реалізації виступають органи внутрішніх справ.

3) Продуктом державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів, як правило, є розумова праця.

4) Державно-службова діяльність осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС реалізується під час виконання таких основних завдань, як: пошук і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, боротьба із правопорушеннями, запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розслідування, розшук осіб, які вчинили злочини, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень.

5) Як правило, реалізується у негласний спосіб із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів та методів, і лише за наявності однієї із законодавчо визначених підстав для її проведення.

6) Необхідним елементом державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС є дотримання вимог присяги та службової дисципліни.

7) Результати державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС відображаються в оперативно-розшуковій справі та використовуються: як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі; для попередження, припинення і розслідування злочинів, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

8) Державно-службова діяльність осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС має як публічно-правовий, так і внутрішньо-організаційний характер, що у свою чергу визначає два напрями її адміністративно-правової регламентації.

Таким чином, особливості правового статусу органів державної влади, які виконують державні функції та завдання і до яких, безперечно, відносяться органи внутрішніх справ, обумовлюють й особливий характер державно-службових правовідносин громадян, які в них проходять службу. Це повною мірою стосується і працівників оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ на яких покладено виконання завдань із пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп.

І. О. Васютіна, здобувач Класичного Приватного Університету

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА МЕТОДИ ЇХ ОЦІНКИ

В жорсткому конкурентному середовищі вітчизняні підприємства можуть успішно діяти завдяки створенню механізму забезпечення стійкого стану на ринку. Під механізмом стійкості на рівні підприємства необхідно розуміти сукупність економічних, екологічних і соціальних факторів. Економічна стійкість в більшості забезпечує досягнення стійкості і в інших напрямках функціонування підприємства.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно розглядати як одне з найважливіших стратегічних завдань, а фінансовий стан і особливо фінансову стійкість підприємств – як засіб управління конкурентоспроможністю підприємства на перспективу.

Стійку діяльність підприємств можна забезпечити за рахунок інноваційної діяльності, пошуку нових рішень та ідей, тобто – підприємництва. Для успішного існування і стійкого розвитку підприємства повинні бути конкурентоспроможними не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку. Якщо підприємству притаманні риси підприємницької структури, то в нього є всі шанси бути конкурентоспроможним і займати стійке положення на ринку. Тільки постійне вдосконалення, пошук нового, використання новітніх технологій і методів організації виробництва та управління допоможуть підприємствам досягти й утримати стійке положення на конкурентному ринку.

Проблеми стійкості та конкурентоспроможності набули широкого розвитку в роботах багатьох вчених, а саме: Г. Азоева, О. Градова, В. Марченко,

О. Гудзинського, Т. Мостенської, Л. Смоляр, Р. Фатхутдінова, А. Юданова та ін. Проте в працях згаданих науковців недостатньо уваги приділяється питанням оцінки конкурентоспроможності підприємств [1–4].

Конкурентоспроможність підприємства залежить від таких чинників, як: місткість ринку; легкість доступу на ринок; конкурентоспроможність галузі; можливість технічних новин в галузі; однорідність ринку; конкурентоспроможність регіону і країни.

Більшість науковців, спираючись на свій досвід та дослідження діяльності вітчизняних підприємств, для оцінки конкурентоспроможності підприємства передбачають проведення таких заходів, як визначення кола підприємств-конкурентів, збір інформації про діяльність підприємств-конкурентів, формування системи оцінюючих показників, обробка інформації та отримання узагальнюючої оцінки стану конкурентоспроможності [5, с. 32].

Оцінка конкурентоспроможності підприємства може проводитися за такими методами:

Метод різниць. Його суть полягає у визначенні переваг та недоліків підприємства за окремими показниками, що порівнюються (об'єктами оцінки). За кожним з показників, що порівнюються, визначається не тільки позиція оцінюваного підприємства, а й кількісний розрив у досягнутих значеннях. Водночас підприємство, яке оцінюється, порівнюється лише з одним підприємством-конкурентом. Проте не завжди можна отримати необхідні дані для цієї оцінки.

Метод рангів. Він визначає загальні положення, сильні та слабкі сторони підприємства, що оцінюється, у боротьбі з конкурентами. Застосування цього методу ґрунтується на визначенні місця підприємств конкурентів за кожним об'єктом оцінки шляхом ранжування досягнених значень показників. Проведення такої роботи дозволяє визначити, за якими порівняльними критеріями оцінки підприємство випереджає конкурентів, а за якими відстає (кількісна оцінка відставання в цьому разі не проводиться).

Перевагою цього методу є його простота, можливість застосування для оцінок як кількісних, так і якісних показників. Разом з тим цей метод дає тільки посередній результат, не дозволяє оцінити ступінь відставання підприємства від його основного конкурента.

Метод балів. Його застосування дозволяє визначити узагальнюючу кількісну оцінку становища підприємства в конкурентній боротьбі при наявності кількох конкурентів (за критерієм максимуму набраних балів). Застосування цього методу дозволяє не тільки визначити основних конкурентів та місце в конкурентній боротьбі підприємства, а й оцінити ступінь його наближення до найбільш конкурентоспроможного підприємства. Цей метод застосовується в разі відсутності необхідної інформації про конкурентів.

Метод «еталону» (графічний метод) використовується для наочного відображення зон конкурентних переваг та недоліків підприємства. Для застосування методу необхідно:

- визначити напрямки оцінки конкурентоспроможності;
- встановити максимальну кількість балів оцінювання, однакову за кожним напрямком;
- визначити кількість балів, набраних підприємством, що оцінюється, порівняно з еталонним значенням;
- здійснити побудову графічної ілюстрації стану
- конкурентоспроможності підприємства.

Цей метод може застосовуватися не лише для оцінки конкурентоспроможності підприємства щодо фактичних конкурентів, а й для порівняння з еталонним станом (ідеальною моделлю) функціонування підприємства.

Крім того, доцільно також використовувати SWOT-аналіз для виявлення сильних та слабких сторін підприємства, а також можливостей та загроз зовнішнього середовища [6, с.267].

Для оцінки конкурентоспроможності підприємства доцільно використовувати всі вищезгадані методи. При комплексному їх використанні отримаємо більш точну оцінку конкурентоспроможності підприємства. Зокрема, на етапі оцінки конкурентоспроможності за допомогою методу рангів ми виявляємо найбільш конкурентоспроможні підприємства. Далі, за допомогою методу балів, визначаємо основних конкурентів та місце в конкурентній боротьбі підприємства, що оцінюється. Визначаємо ступінь його наближеності до найбільш конкурентоспроможного підприємства. Після цього, методом різниць, встановлюємо позицію оцінюваного підприємства та кількісний розрив у досягнутих значеннях з його основним конкурентом. Завершальним є метод «еталону», з допомогою якого ми ілюструємо стан конкурентоспроможності підприємства на досліджуваному регіональному ринку.

Отже, з допомогою методів оцінки конкурентоспроможності підприємства ми зможемо визначити сильні та слабкі сторони підприємства щодо основних конкурентів, спрогнозувати можливі варіанти розвитку ситуації; розробити відповідні стратегії посилення позитивних тенденцій та ослаблення негативних.

Література: 1. Портер М. Стратегія конкуренції : Методика аналізу галузей і діяльність конкурентів / М. Портер ; пер. с англ. – К., 1998. 2. Мазаракі А. А. Економіка підприємства : підруч. для вузів. – К. : Хрещатик, 1999. – С. 65–76. 3. Смолін І. Стратегія розвитку торговельного підприємства в ринкових умовах : навч. посіб. / І. Смолін, Н. Лещук. – К., 1999. 4. Фатхутдимов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. – М. : Маркетинг, 2002. 5. Пастернак-Таранушенко Г. Конкурента : курс лекций и практ. на рус. и укр. языках / Г. Пастернак-Таранушенко, В. Рожок. – К. : ЦУЛ, 2002, – 322 с. 6. Баумгартен Л. Анализ методов определения конкурентоспособности организации и продукции / Л. Баумгартен // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – № 4.

І. Б. Гончаренко, здобувач Х НУВС

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Торговельна діяльність здійснюється відповідно до встановлених державою загальнооб'язкових правил торгівлі, належне виконання яких забезпечується за допомогою різноманітних правових, зокрема адміністративно-правових засобів. Одним із їх видів є адміністративна відповідальність, яка настає, головним чином, за вчинення адміністративних проступків у галузі торговельної діяльності.

В законодавстві України не закріплено поняття адміністративної відповідальності, але воно розроблено вченими і існує в науці

адміністративного права. Адміністративна відповідальність – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [1, с. 7].

Адміністративній відповідальності притаманні всі ознаки, що характерні для юридичної відповідальності загалом, зокрема вона є засобом охорони встановленого державою правопорядку; нормативно визначена і полягає в застосуванні (реалізації) санкцій правових норм; є наслідком винного антигромадського діяння; супроводжується державним і громадським осудом правопорушника, вчиненого ним діяння; пов'язана з примусом з негативними для правопорушника наслідками (морального або матеріального характеру), яких він має зазнати, реалізується у відповідних процесуальних формах [2, с. 252].

Проблема дослідження адміністративної відповідальності у сфері торговельної діяльності України недостатньо представлена у наукових працях. Розробки вчених присвячені переважно дослідженню інституту адміністративної відповідальності в цілому та окремих сфер суспільства, але меншою мірою торкаються адміністративної відповідальності у торгівлі. Це обумовлює актуальність і важливість глибокого дослідження кола питань, що стосуються адміністративній відповідальності у зазначеній сфері.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності в сфері торгівлі є адміністративне правопорушення (проступок) у цій сфері, офіційне визначення якого дається в КУпАП. Так, ч.1 ст.9 адміністративним правопорушенням (проступком) визнає протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку передбачено адміністративну відповідальність [3].

До зазначених правопорушень у сфері торгівлі належать, наприклад, такі правопорушення: незаконна торговельна діяльність (ст. 160-2); порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159); порушення порядку заняття провадження господарською діяльністю (ст. 164); недобросовісна конкуренція (ст. 164-3).

Кодекс України про адміністративні правопорушення – це основний законодавчий акт, який містить норми про адміністративну відповідальність. За останній час положення цього акту зазнали змін, доповнень, уточнень, але реалії сьогодення потребують його подальшого удосконалення.

1. Однією з проблем, що потребує вирішення є те, що КУпАП встановлює адміністративну відповідальність для фізичних осіб і не називає юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення у галузі торгівлі, проте як деякі законодавчі акти (прикладом можуть слугувати Закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [4], «Про пожежну

безпеку» [5] та ін.) передбачають адміністративну відповідальність і для юридичних осіб. Розширення на законодавчому рівні суб'єктного складу осіб, стосовно яких можуть застосовуватись заходи адміністративної відповідальності, дозволить систематизувати в рамках одного кодифікованого нормативного акту різні заходи адміністративної відповідальності, зокрема, і адміністративні стягнення за правопорушення; забезпечити рівні умови їх застосування, сприятиме утвердженню рівності всіх суб'єктів торговельної діяльності перед законом в частині адміністративної відповідальності.

Крім того, деякі статі КУпАП передбачають занадто низькі санкції за скоєння адміністративних правопорушень (до них відносяться ст. 155, 156-1, 159, 164). Безумовно, адміністративна відповідальність менш суворая ніж кримінальна, вона не передбачає судимості, таких обтяжень, як обмеження чи позбавлення волі. Але у випадку таких незначних покарань норми адміністративної відповідальності не виконують виховну та превентивну функції.

Також КУпАП не встановлює норм, які передбачали б адміністративну відповідальність за порушення вимог санітарного законодавства при здійсненні суб'єктами торговельної діяльності.

Для удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі торговельної діяльності можна запропонувати такі шляхи:

1. для забезпечення рівності суб'єктів підприємницької діяльності перед законом, необхідним є встановлення однакового кола правопорушень, за які можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності як фізичні, так і юридичні особи.

2. збільшення розміру штрафу за скоєння правопорушень, передбачених ст. 155, 156-1, 159, 164);

3. доповнити КУпАП нормами, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення вимог санітарного законодавства при здійсненні суб'єктами торговельної діяльності.

Література: 1. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагунов Г. В. та ін. ; за заг. ред. А. Т. Комзюка. – 3-е вид., доопр. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2007. – 80 с. 2. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник] / Колпаков В. К., Кузьменко О. В. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с. 3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : за станом на 21 січ. 2010 р. / Верховна Рада УРСР. – Офіц. видання. – К. : Одисей, 2010 – 288 с. – (Бібліотека офіційних видань). 4. Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» : за станом на 22 трав. 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. № 27. – Ст. 218 5. Закон України від 17 груд. 1993 р. № 3745-ХІІ «Про пожежну безпеку» : за станом на 15 груд. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 5. – Ст. 21.

Ю. В. Докучаєва, здобувач КЮІ ОДУВС

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ
ТА ОБТЯЖЕНЬ ВІДНОСНО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

Культурна спадщина – це комплекс культурних ресурсів, успадкованих з минулого, незалежно від їх належності ідентифікованих людьми як відображення та вираження їх цінностей, віри, знань і традицій, що постійно розвиваються. Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. Її збереження і примноження – пріоритетний напрям політики держави у сфері культури.

Тож, з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, комплексів (ансамблів) навколо них повинні встановлюватися зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару. Межі та режими використання зон охорони пам'яток визначаються відповідною науково-проектною документацією та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини або уповноваженими ним органами охорони культурної спадщини. Порядок визначення меж зон охорони пам'яток встановлюється цим же центральним органом [1].

На археологічних територіях, що охороняються, в межах зон охорони пам'яток, історичних ареалів населених місць, занесених до Списку історичних населених місць України, забороняються містобудівні, архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини.

В охоронній зоні нова забудова за висотою, розмірами в плані, масштабністю, архітектурними формами підпорядковується пам'яткам та їх історичному середовищу. В зоні регулювання забудови зберігаються цінні історичні розпланування і забудова, озеленення та упорядження, виразні елементи ландшафту; закріплюється та відтворюється значення пам'яток в архітектурно-просторовій організації історичного ареалу; забезпечуються сприятливі умови для огляду пам'яток та історичного ареалу в цілому.

Однак на практиці доводиться спостерігати ситуацію в якій державні органи по суті втратили контроль над діями девелоперів в центральних планувальних зонах великих міст таких як Київ, Львів, Харків, Одеса. Це пов'язано із історичними і соціально-політичними обставинами, які визначали і продовжують визначати містоутворюючу функцію більшості українських міст.

Динамічне зростання ринку нерухомості, приток іноземних інвестицій, будівельний бум – першої половини 2000-х спричинили до того, що основою планувальної структури міст відтепер стають офісні центри,

житлові будинки преміум-класу і торгово-розважальні центри. Виявившись світоглядно, методологічно і організаційно не готовими представники пам'яткоохоронної сфери виявилася не готовими до роботи в нових економічних реаліях. Муніципалітети приділяють недостатньо уваги концепціям використання культурних ресурсів для зміцнення економічного потенціалу міст, зокрема – шляхом сприяння розвитку сектору творчих індустрій, не запроваджено дієвих програм розвитку туризму і зокрема використання об'єктів культурної спадщини як атрактивних культурних об'єктів. Втім проекти відповідних концепції і програм неодноразово були презентовані і пропоновані незалежними аналітичними центрами і архітектурними майстернями.

Порушення пам'яткоохоронного законодавства є просто кричущими, науковці б'ють на сполох у зв'язку із катастрофічним станом об'єктів, їх руйнацією, втратою внаслідок втіленням комерційних проектів, які переважно безкарно порушують пам'яткоохоронне законодавство. Сама ж реалізація пам'яткоохоронної політики є вельми заплутаним процесом, через з однієї сторони велику кількість регулюючих органів, а з іншої – практично відсутність відповідальності будь-якого із них. Вітчизняне законодавство за оцінками експертів, хоч і потребує доповнень, є достатнім для оптимального регулювання відносин пов'язаних із національною культурною спадщиною.

Аналіз пам'яткоохоронного законодавства та практики його застосування щодо встановлення обмежень та обтяжень в діяльності з використання культурної спадщини стає можливим надати правову визначення та класифікацію відповідних обмежень та обтяжень.

Обмеженнями щодо використання об'єктів культурної спадщини є комплекс правових вимог та адміністративних засобів пов'язаних з встановленням обов'язку осіб утриматися від певних форм поведінки, яка може призвести або призведе до зміни, ушкодження, знищення або нецільового використання об'єкту культурної спадщини.

До обмежень щодо використання об'єктів культурної спадщини відносяться:

- Заборона здійснення окремих видів робіт на об'єктах культурної спадщини, якщо такі роботи можуть призвести чи призведуть до негативних наслідків для об'єкта. Наприклад, заборона проведення земляних робіт, заборона приватизації пм'яток занесених до відповідного списку, заборона проведення самовільних розкопок тощо.

- Встановлення можливості вилучення з користування особи об'єкту культурної спадщини в разі порушення вимог законодавства або умов охоронного договору.

- Встановлення переважного права викупу державою окремих видів об'єктів культурної спадщини.

- Юридична відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини.

Обтяженнями щодо використання об'єктів культурної спадщини є комплекс правових вимог та адміністративних засобів пов'язаних з встановленням обов'язку осіб здійснити певні визначені законодавством дії, направлені на збереження, належне використання та охорону об'єктів культурної спадщини. До обтяжень відносяться:

- Необхідність укладення охоронних договорів між власником (користувачем) об'єкту культурної спадщини та відповідним органом держаної влади.

- Право безумовного доступу до об'єктів культурної спадщини з метою їх обстеження, ознайомлення зі станом зберігання, характером та способом використання, ведення реставраційних робіт, одержання відповідних даних, наукового вивчення з боку органів охорони культурної спадщини.

- Необхідність отримання дозволів та погоджень на здійснення консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування пам'яток.

- Обмеження прав власника та користувача об'єкту культурної спадщини щодо вільного здійснення прав користування наданим об'єктом.

- Ліцензування діяльності проектувальників та виконавців робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування пам'яток.

Література: Про охорону культурної спадщини : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.

В. О. Єльцов, здобувач ХНУВС

ЩОДО ПРОБЛЕМ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУДІВ

Комп'ютеризація судів сьогодні є стратегічним напрямом підвищення оперативності судочинства. У зв'язку зі змінами соціально-економічної ситуації в країні, зростанням злочинності, збільшенням і якісною зміною змісту цивільних справ, розширенням можливостей оскарження у суді неправомірних дій посадових осіб навантаження на органи судової влади зростає з кожним роком. За відсутності в більшості судів першої інстанції сучасних комп'ютерних технологій судова практика характеризується серйозними порушеннями процесуальних термінів розгляду справ і заяв. Майже половина позовів про поновлення на роботі, щодо житлових спорів, про позбавлення батьківських прав тощо не розглядаються судами вчасно. Повільність судів при розгляді кримінальних справ призводить до збільшення термінів утримання обвинувачуваних під арештом. Водночас вступ України до Європейського Союзу неможливий без впровадження міжнародних стандартів обміну правовою інформацією (включаючи судову) в електронному вигляді через Інтернет.

Аналіз робіт з інформатизації судів показує, що ці роботи виконуються непослідовно, в умовах відсутності єдиного державного проекту і належного фінансування. Недостатня забезпеченість обчислювальною технікою, велика частка застарілих комп'ютерів ускладнюють впровадження новітніх інформаційних технологій. Зокрема, використання відокремлених АРМ унеможлиблює перехід до електронного документообігу. Недостатня увага приділяється розробці організаційно-правового та методичного забезпечення, формуванню єдиної системи класифікації і кодування та уніфікованої системи документообігу. Зміст баз даних правової інформації, що використовуються в судах, не враховує достатньою мірою специфіку потреб суддів та апаратів судів. У зв'язку з цим необхідно вирішити проблему адаптації інформаційного забезпечення та оперативного надходження правової інформації, а також узагальнення і систематизації матеріалів судової практики. Вимагає вирішення проблема телекомунікаційного забезпечення інформаційної взаємодії судів з правоохоронними органами та органами державної влади України. Відповідні рішення також мають забезпечувати контакти у рамках міжнародного суддівського співтовариства – оперативну взаємодію між центральними національними органами забезпечення діяльності судів (у першу чергу, в рамках СНД), а також з провідними міжнародно-правовими і судовими організаціями – Міжнародним Судом, Радою Європи, регіональними та всесвітніми суддівськими асоціаціями.

Судова система, яка залишалась майже незмінною більше століття, може змінитися завдяки новітнім інформаційним технологіям. Збільшується кількість пілотних проектів заміни судів деяким єдиним сервісом, за допомогою якого можна подавати позови через Інтернет. Електронна система судочинства може суттєво знизити витрати на утримання судів і зменшити кількість людей, які працюють у цих структурах. Найбільш відомим подібним проектом є «Віртуальний суддя» (Virtual Magistrate) з мережного права, який надає можливість за 10 дол. кожному відвідувачеві сайту подати офіційну скаргу і протягом кількох днів одержати електронною поштою рішення кваліфікованого третейського судді. На жаль, така система поки здатна працювати тільки при вирішенні нескладних справ, коли документів небагато, не потрібно допитувати свідків і брати показання під присягою. Іншим масштабним проектом є інтерактивна система розв'язання суперечок між власниками торгових марок та імен доменів Всесвітньої організації з інтелектуальної власності WIPO.

Інформаційне забезпечення судочинства має за мету надати судді у зручному режимі роботи структуровану систему даних і знань щодо кожної судової справи:

- 1) законодавчі та відомчі нормативні акти;
- 2) статистичні дані про розгляд справ у судах;
- 3) матеріали узагальнення судової практики;
- 4) інформаційні ресурси центральних органів державної влади;

- 5) інформаційні ресурси органів внутрішніх справ України, прокуратури, інших інституцій, що беруть участь у кримінальному процесі;
6) інформацію з міжнародного права.

Враховуючи ще й такі аспекти судочинства, як відкритість та прозорість, а також необхідність забезпечення права громадян України на інформацію, особливу увагу слід звернути на створення інформаційно-пошукових систем матеріалів судової практики. Питання створення таких систем, як і взагалі питання доступу до правосуддя, неодноразово висвітлювалося в документах Ради Європи як одна з найважливіших умов справедливого застосування закону. На жаль, в Україні це питання ще не знайшло свого достатнього вирішення. Тільки частина документів, які становлять судову практику, міститься в базі даних «Законодавство». База даних «Рішення Верховного Суду України», яка накопичується з 1998 р., включає в себе понад 8000 документів. Оскільки ці рішення мають важливе значення для забезпечення однакового застосування закону, вкрай важливо, щоб доступ до них, у тому числі до зазначеної бази, мали всі судді України й інші учасники судового процесу, які мають таке право відповідно до закону. Це виключило б потребу в запитах, які часто можна зустріти в матеріалах кримінальних справ: «Просимо надіслати копію судового рішення...» тощо.

Однак, незважаючи на сучасні науково-технічні досягнення, з усього ланцюжка певного технологічного процесу сучасна наука не дозволяє автоматизувати процеси прийняття рішення й формування управлінського впливу, тому що вони великою мірою залежать від волі людини. І це не тільки технічна, а й правова проблема, оскільки прийняті рішення передбачають юридичну відповідальність, яку не можна перекласти на комп'ютер.

Література: 1. Про судоустрій України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – Ст. 180.

О. Є. Журавель, здобувач ДДУВС

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА БЕЗДОГЛЯДНОСТІ В УКРАЇНІ

Складність та багатозначність діяльності із протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні вимагають від держави відповідного механізму, який отримав назву державно-правового, оскільки охорона дитинства є прямим обов'язком держави, яка виконує його під час реалізації законодавчої, виконавчої та судової влади. Проте, незважаючи на прийняття низки законодавчих та підзаконних актів з питань протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні, проведення різних за предметом

наукового пошуку досліджень із зазначених питань, єдиного погляду на сутність та структуру *державно-правового механізму* протидії цим антисоціальним явищам так і не вироблено. Не вдаючись до термінологічного та методологічного аналізу поняття державно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні зазначимо те, що під таким необхідно розуміти сукупність правових норм різних галузей права (конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного, фінансового тощо), які спрямовані на уповільнення темпів зростання цих негативних соціальних явищ, зменшення їх обсягів.

Розглядаючи питання про структуру адміністративно-правового механізму, варто наголосити на тому, що вона науковцями розглядається по-різному. На нашу думку, визначенню структури адміністративно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні повинні передувати відповіді на такі запитання: яким законодавством регламентується і яка його система? які причини та умови сприяють безпритульності та бездоглядності дітей? яка мета та завдання протидії безпритульності та бездоглядності дітей? які рівні протидії безпритульності та бездоглядності дітей? хто протидіє безпритульності та бездоглядності дітей? які заходи та засоби використовуються під час протидії безпритульності та бездоглядності дітей? Вважаємо, що відповідь на ці запитання допоможе з'ясувати сутність та структуру адміністративно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні.

Відповідь на перше запитання досить проста, оскільки міститься у самій назві досліджуваного виду адміністративно-правового механізму. Звичайно таким є *адміністративне законодавство*, визначення якого ми навели вище. Таке законодавство визначає: завдання, функції та повноваження суб'єктів протидії безпритульності та бездоглядності дітей, порядок їх утворення, реорганізації, взаємодії та координації між ними; адміністративні заходи та засоби (методи) протидії безпритульності та бездоглядності дітей; порядок обліку (реєстрації) безпритульних та бездоглядних дітей, отримання та відновлення документів, що посвідчують особу безпритульної дитини; умови та порядок здійснення профілактики безпритульності та бездоглядності дітей, реалізацію інших правоохоронних заходів; адміністративну відповідальність за порушення законодавства про охорону дитинства.

До *причин та умов (факторів)* безпритульності та бездоглядності дітей варто віднести такі: невідповідність організації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань сім'ї та дитинства реальним потребам суспільства; неспроможність батьків утримувати дітей, що зумовлює збільшення звернень до притулків; жорстокі форми виховання дітей в сім'ях; психологічна криза стосунків батьків та дітей; неспроможність або небажання сім'ї виконувати виховні функції; перебування дітей під опікою матеріально неспроможних родичів

(бабусь, дідусів); експлуатація батьками праці дітей, що призводить до послаблення будь-якої мотивації до продовження навчання; нездатність державної інтернатної системи забезпечити соціалізацію вихованців з урахуванням їх потреб та умов розвитку суспільства; низька результативність роботи органів опіки та піклування, недосконала система виявлення неблагополучних сімей.

Метою протидії безпритульності та бездоглядності дітей є уповільнення темпів їх зростання, зменшення їх обсягів, створення умов для всебічного розвитку та виховання дітей, а також поновлення законних прав, свобод та інтересів таких дітей. *Завданням:* розроблення та запровадження ефективних форм роботи з профілактики дитячої безпритульності і бездоглядності, насамперед, виявлення на ранній стадії сімей, які неспроможні або не бажають виконувати виховні функції, та забезпечення захисту прав дітей, які виховуються в таких сім'ях; застосування ефективних форм соціальної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; створення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з наступним впровадженням системи їх обліку; запровадження ефективних форм і методів роботи з дітьми, які перебувають в закладах соціального захисту.

Рівні протидії безпритульності та бездоглядності дітей пропонуємо об'єднати у такі групи: 1) загальнодержавний, суб'єктами якого є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, нормативні акти яких з питань протидії безпритульності та бездоглядності дітей реалізується на території усієї України, є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами, яким вони адресовані; 2) регіональний, суб'єктами якого є органи регіонального управління (обласні державні адміністрації та обласні ради), рішення яких обов'язкові на території окремого регіону (області); 3) місцевий, суб'єктами якого є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування; 4) індивідуальний, який здійснюється одним із спеціалізованих суб'єктів протидії безпритульності та бездоглядності, перелік яких ми приведемо нижче.

Відповідаючи на запитання: хто протидіє безпритульності та бездоглядності дітей? варто вести мову про систему відповідних *суб'єктів*, яких доцільно об'єднати у дві групи: 1) суб'єкти загальної компетенції, якими є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом (крім спеціалізованих); органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом; прокуратура України; судові органи України; громадяни України та громадські організації (крім спеціалізованих), особливості яких полягає у тому, що протидія безпритульності та бездоглядності дітей є одним із їх завдань, функцій, чи повноважень; 2) суб'єкти спеціальної компетенції, які спеціально створені для протидії безпритульності та бездоглядності дітей:

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ; приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державного департаменту України з питань виконання покарань; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

До елементів адміністративно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні ми відносимо відповідні адміністративні *заходи та засоби (методи)*, які фрагментарно отримали законодавче визначення. Так, Законом України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» регламентуються адміністративні заходи із: обліку та реєстрації безпритульних та бездоглядних дітей; профілактичні та попереджувальні заходи; Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» – профілактичні, контрольно-наглядові, кадрові, інформаційно-довідкові адміністративні заходи; Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» – адміністративні заходи соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей; обліково-реєстраційні та статистичні адміністративні заходи; Законом України «Про охорону дитинства» – заходи адміністративної відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди. Законом України «Про міліцію» – правоохоронні заходи, які з метою протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні можуть застосовувати працівники міліції.

Щодо *засобів* адміністративно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні, то такими є окремі види діяльності організаційно-структурних формувань, практичні прийоми, операції, форми роботи, що ними використовуються під час протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні. Залежно від змісту, характеру, особливостей застосування, юридичних наслідків розрізняють такі альтернативні засоби протидії безпритульності та бездоглядності дітей в Україні, як: переконання; примус; контроль; нагляд; розгляд звернень громадян, комплексне застосування яких є надійною гарантією протидії досліджуванам антисоціальним явищам.

Таким чином, розгляд методологічних, правових та організаційних проблем у сфері безпритульності та бездоглядності дітей в Україні дали змогу *адміністративно-правовий механізм протидії безпритульності та*

бездоглядності дітей в Україні визначити як один із видів державно-правового механізму, основні елементи якого врегульовані нормами адміністративного законодавства, і який спрямований на уповільнення темпів зростання безпритульності та бездоглядності дітей, зменшення їх обсягів, створення умов для всебічного розвитку та виховання дітей, а також поновлення законних прав, свобод та інтересів таких дітей.

В. О. Іванцов, ад'юнкт ХНУВС

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕЛІКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

Чинне законодавство дає визначення міліції в Україні, як державного озброєного органу виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань (ст. 1 Закону України «Про міліцію» [1]).

Частково питання, пов'язані з визначенням переліку заходів адміністративного примусу, їх класифікацію та застосування кожного заходу адміністративного примусу в діяльності міліції окремо присвячені дисертаційні дослідження О. М. Бандурки – «Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції» [2] та О. Є. Безсмертного – «Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ» [3]. Фундаментальним, повним дослідження проблем та особливостей застосування заходів адміністративного примусу в діяльності міліцією в Україні є дисертаційне дослідження А. Т. Комзюка – «Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні» [4]. Втім при визначенні переліку заходів адміністративного примусу в діяльності міліції та особливостей їх застосування вказані вчені дають характеристику таким заходам крізь призму правоохоронного впливу у сфері забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку. При цьому, систематизуючи заходи адміністративного примусу в діяльності міліції, А. Т. Комзюк вказує на одну із ознак заходів адміністративного примусу, яка проявляється у тому, що останні застосовуються з метою охорони правопорядку, тобто «попередження чи припинення правопорушень або притягнення винних до відповідальності (як правило, адміністративної)» [4, с. 47]. Отже, мета застосування заходів адміністративного примусу не заперечує можливості їх застосування з метою попередження чи припинення правопорушень в галузі фінансів та притягнення винних осіб за їх вчинення до відповідальності як адміністративної так і кримінальної.

До адміністративно-примусових заходів, які уповноважена застосовувати міліція, А. Т. Комзюк відносить 27 найменувань [4, с. 48–49].

Звісно важко собі уявити, що всі ці заходи можуть застосовуватися з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів. Безліч з них мають так би мовити чітко виражений «поліцейський» характер (застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї тощо). Однак, ми маємо визначити конкретні заходи адміністративного примусу, що застосовуються з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів та проаналізувати особливості їх застосування міліцією.

До основних завдань міліції згідно ст. 3 Закону України «Про міліцію» відноситься: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона і забезпечення громадського порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Актуальними ці завдання вбачаються в контексті попередження та припинення правопорушень в галузі фінансів, захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб під час їх участі у правовідносинах в галузі фінансів [5, с. 475]. У складі міністерства внутрішніх справ України створені підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю (управління, відділи, сектори) [6] та управління по боротьбі з організованою злочинністю [7], на які покладено обов'язки по запобіганню, виявленню та припиненню правопорушень в галузі економіки під час здійснення фінансової, господарської та іншої підприємницької діяльності.

Дослідивши права міліції, що визначені ст. 11 Закону України «Про міліцію», до адміністративно-правових засобів, що застосовуються міліцією (вищевказаними її підрозділами), з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів, можна віднести: перевірку документів; взяття на облік і офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; адміністративне доставлення; адміністративне затримання; огляд; вилучення речей і документів; накладення адміністративних стягнень, передбачених КУпАП; внесення подань до державних органів, підприємств, установ, організацій, посадовим особам про необхідність усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень. Визначення переліку даних заходів, саме як адміністративно-примусових є неновими в діяльності міліції [4, с.48-49]. Втім дослідженню їх особливостей у сфері протидії правопорушенням в галузі фінансів не приділено достатньої уваги, що потребує вивчення особливостей їх застосування в контексті спеціальної мети їх застосування – протидії правопорушенням в галузі фінансів. До раніше не досліджуваних адміністративно-примусових засобів в діяльності міліції, що також застосовуються з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів, на нашу думку, необхідно віднести: проведення перевірки

суб'єктів господарської діяльності; вимогу проведення інвентаризації; опечатування кас, приміщень і місць зберігання документів, грошей та товарно-матеріальних цінностей.

Визначення переліку адміністративно-правових засобів протидії правопорушенням в галузі фінансів у діяльності міліції дає змогу далі вести мову про особливості застосування відповідних заходів, адже, як видно, їх перелік досить значний, що потребує дослідження правового потенціалу кожного засобу окремо, що в свою чергу становить перспективний напрямок подальших наукових пошуків в цьому питанні.

Література: 1. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20. 2. Бандурка О. М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бандурка Олександр Маркович. – Х., 1994. – 151 с. 3. Безсмертний Є. О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Безсмертний Євгеній Олександрович – Х., 1997. – 161 с. 4. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Комзюк Анатолій Трохимович. – Х., 2002. – 408 с. 5. Іванцов В. О. Суб'єкти протидії правопорушенням в галузі фінансів / В. О. Іванцов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – № 1 (35). – С. 474–482. 6. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю : постанова Кабінету Міністрів України від 5 лип. 1993 р. № 510 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua. 7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30 черв. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

М. О. Качинська, ад'юнкт ХНУВС

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Становлення України як незалежної, суверенної, демократичної, правової держави, здійснення політичних та економічних перетворень сьогодення зумовили значний розвиток виборчого процесу в Україні.

Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування [1].

Перехід до системи саме політичної демократії, за якої безпосереднє волевиявлення народу є основною передумовою легітимності влади, збереження наступності у функціонуванні владних структур, актуалізує проблеми послідовного та системного реформування виборчого законодавства України [2, с. 4].

Одним із найважливіших завдань держави є забезпечення надійної охорони виборчих прав громадян, прав та інтересів суб'єктів виборчого процесу.

Зокрема, ст. 105 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 117 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 88 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» встановлюють, що особи, винні у порушенні законодавства про вибори, притягуються до кримінальної, адміністративної або іншої відповідальності в порядку, встановленому законом.

Порушення виборчого законодавства, насамперед злочинного характеру, здійснюють негативний вплив на хід виборів та їх результати, не забезпечують вільне волевиявлення громадян, правильне юридичне закріплення такого волевиявлення та визнання справжніх переможців виборів – президентських, парламентських або місцевих [3, с. 293]. Так, під час проведення виборів Президента України в 2004 р. рішенням Верховного Суду України від 3 грудня 2004р. було встановлено факти масового порушення виборчого права, що не дали змоги визнати волевиявлення громадян [4, с. 80].

Міліція не є суб'єктом виборчого процесу. Як владна структура вона не бере участі в будь-яких виборчих процедурах. Натомість її особлива функція в цей час – забезпечення умов перебігу всього виборчого процесу відповідно до законодавства України.

Міліція має запобігати порушенням законодавства, охороняти виборчі права громадян України і громадський порядок. Разом з тим – у разі вчинення порушень – працівники органів внутрішніх справ мусять вчасно їх виявляти, розслідувати і розкривати, усувати їх наслідки в межах своєї компетенції [5, с. 23].

Принципові засади дій персоналу Міністерства внутрішніх справ України визначаються ст. 3 Закону України «Про міліцію»: у підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань [6].

Забезпечення нормального перебігу виборчого процесу працівниками органів внутрішніх справ ґрунтується на чіткому дотриманні Конституції України, Закону України «Про міліцію», Закону України «Про вибори народних депутатів України», Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення тощо.

Для забезпечення нормального перебігу виборчого процесу міліція виконує свої завдання, які визначають спрямованість її діяльності на всіх етапах виборчого процесу (ст. 2 Закону України «Про міліцію»), а саме:

- 1) забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- 2) запобігання правопорушенням та їх припинення;
- 3) охорона і забезпечення громадського порядку;
- 4) виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- 5) забезпечення безпеки дорожнього руху;

- 6) захист власності від злочинних посягань;
- 7) участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Згідно з п. 1 ст. 10 Закону України «Про міліцію» міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана: забезпечувати безпеку громадян і громадський порядок, що вона і здійснює під час виборчого процесу [6].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в умовах сучасних перетворень в Україні зазнав значного розвитку й виборчий процес в Україні. Порушення виборчого законодавства, насамперед злочинного характеру, здійснюють негативний вплив на хід виборів та їх результати. Міліція як владна структура не бере участі в будь-яких виборчих процедурах. Натомість їй притаманна особлива функція в цей час – забезпечення умов перебігу всього виборчого процесу відповідно до законодавства України. Принципові засади дій персоналу Міністерства внутрішніх справ України визначаються ст. 3 Закону України «Про міліцію».

Література: 1. Конституція України [Текст] : зі зм. та допов. : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 черв. 1996 р.]. – Х. : Весна, 2008. – 48 с. 2. Бесчасний В. М. Вибори в Україні: організація та особливості діяльності міліції у забезпеченні законності під час виборчого процесу 2006 року [Текст] : практ. рек. / В. М. Бесчасний, І. Л. Олійник. – Донецьк : Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ, 2006. – 72 с. 3. Кофанов А. В. Судові експертизи як один із засобів захисту виборчих та інших конституційних прав і свобод громадян України [Текст] / А. В. Кофанов // Вибори-2006: Проблеми. Розвиток. Перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. конф, Київ, 31 жовт. – 1 листоп. 2006 р. – К. : Атіка, 2007. – С. 293. 4. Білецький І. Злочинність у сфері виборчого процесу: проблеми визначення і класифікації [Текст] / І. Білецький // Право України. – 2005. – № 12. – С. 80–83. 5. Корнієнко В. М. Компетенція міліції України в охороні прав громадян та охороні громадського порядку під час виборчого процесу [Текст] / В. М. Корнієнко. – Іменем закону. – 2007. – № 38. – С. 23–24. 5. Про міліцію України [Електронний ресурс] : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ. – Режи доступу: <http://www.ligazakon.ua>.

К. В. Кеда, ад'юнкт ХНУВС

НАРИСИ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА

Наука поліцейського права, подібно до інших наук, має свою історію, дослідження якої має велике значення для розуміння сучасних тенденцій розвитку вітчизняного правової теорії.

Наука про поліцію почала зароджуватися у Росії лише у XVIII столітті. Цей процес, як вважається у літературі, був пов'язаний із прізвиськом І. Т. Посошкова, ідеї якого відображали специфіку та особливості Росії, а тому суттєво відрізнялися від споріднених західних концепцій. Своє вчення він виклав у книзі «О скудости и богатстве, сие есть изъяснение, и от чего приключается напрасная скудость и гобзовитое богатство умножается» (1724). Метою книги, за його словами, було показати причини несправедливої бідності держави і примноження багатства. Він сподівався, що з поліпшенням життя зникнуть ворожнеча і образи, а високородні дворяни з любов'ю будуть відноситися до простого народу.

Певна річ, рукопис І. Т. Посошкова не має значення наукового трактату; автор не виявляє ні великих історичних пізнань М. Делямаре, ні теоретичних знань І. Г. Юсті, він сам говорить про себе: «аз весьма мизерен и учению школьному не искусен, и како по надлежащему достоин писать, ни следа несть во мне, ибо самой простец есмь». Його не можна назвати ні систематиком, ні методологом. Тим не менш у рукопису І. Т. Посошкова «Про бідність та багатство» не можна відняти права щодо його почесного місця в історії вітчизняної літератури з науки поліцейського права.

Наступною публікацією у цій галузі знань, яка мала науково-теоретичне значення, стала робота П. М. Гуляєва під назвою «Права и обязанности градской и земской полиции и всех вообще жителей российского государства по их состояниям» (1824). У передмові до неї автор говорить, що :»между многими изданиями по Российскому законоведению нет еще доселе ни одного систематического сочинения, которое бы имело предметом полицейское законодательство, столь нужное во всяком благоустроенном государстве. Занимаясь по склонности моей российским законоведением и руководствуясь разными юридическими сочинениями, желал я быть хотя несколько полезным для отечества; почему и решился составить книгу, которая бы содержала в себе мудрое законоположение по полицейской части в России».

Аналіз названої праці дозволяє зробити висновок, що вона також ще не являла собою самостійного, глибоко наукового дослідження, але цінність її полягає у тому, що у ній було системно викладене російське законодавство про поліцію, яке не було на той час систематизованим та містилося у різних джерелах.

У 1856 р. побачила світ праця І. В. Платонова «Вступительныя понятия в учение о благоустройстве и благочинии государственном», в якій була зроблена спроба визначити науку про благоустрій та благопристойність держави в широкому значенні як «таку частину законодавства, яка має на меті визначення заходів до налагодження матеріального і морального добробуту народу шляхом, як позитивним (благоустрій), так і негативним (благопристойність)». Проте необхідно відмітити, що названий трактат також все ще не мав значення повноцінного дослідження у сфері науки поліцейського права, оскільки у ньому автор ухилився від вивчення

загально методологічних засад поліцейського права, обмежившись лише аналізом основних понять поліцейського права. Разом з цим, необхідно відзначити, що праця І. В. Платонова була дійсно першим російським дослідженням з поліцейського права, в якому давався не переклад іноземних напрацювань у названій сфері, а досліджувалося поліцейське законодавство Російської Імперії.

Подальший розвиток науки поліцейського права в Росії тісно пов'язаний із запровадженням в російських університетах однойменної навчальної дисципліни, що, як ми розуміємо, викликало необхідність забезпечення навчальних закладів відповідною навчально-науковою літературою. Проте далеко не усі російські вчені вважали такий крок обґрунтованим та доцільним. Так, наприклад, професор В. М. Лешков, не визнавав поліцейського права і читав замість нього курс державного права. Основні положення своєї концепції він виклав у праці «Русский народ и государство. История русского общественного права до 18 века» (1858), в якій висловлювався за необхідність досліджувати державне право і звичаєве право як проміжну ланку між правами приватних осіб і правами держави. Однак, не дивлячись на це, книга В. М. Лешкова була істотним внеском у російську літературу поліцейського права, оскільки в ній вивчалися правові засади поліцейської діяльності.

Як і Л. Штейн, В. М. Лешков висунув на перший план аналіз юридичного значення і форм поліцейської діяльності, що власне і заклало основу для подальшого розвитку науки поліцейського права. Інакше кажучи, наука поліцейського права, як окремий вид юридичної науки, розпочала своє формування в Росії лише у другій половині XIX ст.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що вітчизняна наука про поліцію розвивалася у двох основних напрямках – 1) самостійному, представниками якого можна вважати І. Т. Посошкова та П. М. Гуляєва, які у своїх роботах акцентували увагу на специфіці російської державності, і 2) прозахідному, заснованому на переведенні, вивченні і пристосуванні західноєвропейських концепцій до російської реальності.

Ю. М. Кириченко, кандидат юридичних наук

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА МІСЦЕ В НІЙ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Суб'єктом права є учасник суспільних відносин, якого законом наділено певними правами та обов'язками. Отже, суб'єктом адміністративного права є учасник суспільних відносин, який має суб'єктивні права та виконує суб'єктивні обов'язки, встановлені нормами адміністративного права.

В юридичній літературі зазначається, що система суб'єктів адміністративного права є складнішою за систему суб'єктів будь-якої іншої правової галузі, що зумовлено різноманітністю управлінських зв'язків та політикою держави, спрямованої на легалізацію та надання права участі в суспільних відносинах різноманітним об'єднанням індивідів [1, с. 94–95]. Як зауважує професор В.Б. Авер'янов, суттєва риса нового погляду на зміст предмета адміністративного права полягає у включенні до цього змісту суспільних відносин, що складаються у сфері управління в межах реалізації не лише державної, а в цілому публічної влади, складовими якої є державна влада і місцеве самоврядування [2, с. 11].

Існує градація суб'єктів адміністративного права на владні та невіддані [3, с. 42–43]. До суб'єктів, які наділені владною компетенцією, відносять: державні структури та їх посадові особи (Президент України; органи виконавчої, законодавчої, судової влади та ін.); недержавні владні органи (органи місцевого самоврядування та їх посадові особи); громадські організації, що мають делеговані державою владні повноваження (об'єднання громадян, народні дружини та ін.).

Крім того, суб'єктів адміністративного права поділяють на: державні організації та їх представників і недержавні організації та їх представників; суб'єкти колективні та індивідуальні; фізичні, юридичні особи і колективні суб'єкти без статусу юридичної особи тощо. Та найбільш поширеним є виділення таких суб'єктів адміністративного права: фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства); юридичні особи (органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації); колективні суб'єкти, які не мають ознак юридичної особи, але тісно чи іншою мірою наділені нормами адміністративного права певними правами та обов'язками (структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій тощо) [4, с. 190–191].

Із запровадженням в Україні інституту місцевого самоврядування функції здійснення виконавчої влади на місцях реалізуються місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування (зокрема, виконавчими комітетами місцевих рад), що не входять до структури державної влади. Як стверджує В. Б. Авер'янов, «одні, репрезентуючи державні виконавчі інститути, інші – не державні, але також владні структури, разом здійснюють владно-управлінські функції, які за своїми змістовними ознаками є однорідними» [5, с. 11]. Як державному управлінню, так і управлінню з боку органів місцевого самоврядування притаманні такі ознаки, як публічність та визначеність у законі меж діяльності. Ці види управління відрізняються один від одного лише за суб'єктами та характером джерел їх регулювання. У той же час вони стосуються інтересів громадян, спрямованих на реалізацію та захист їхніх прав і свобод, створення умов для виконання ними своїх обов'язків [6, с. 21].

Згідно з Конституцією України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України [7]. Отже, безпосередня робота органів та посадових осіб місцевого самоврядування спрямована на належну організацію таких сфер життя, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство тощо з урахуванням зміщення акцентів у владно-управлінських відносинах на користь першочергового забезпечення потреб та інтересів людини.

Як підкреслює Є. В. Курінний, державне управління втратило своє монопольне положення на місцевому рівні. Враховуючи, що такі форми реалізації виконавчої влади, як державне і комунальне управління, переслідують майже однакові цілі, покликані відстоювати інтереси та потреби одних і тих самих громадян, використовують арсенал однакових функцій (планування, регулювання, контроль), буде цілком доцільно розглядати їх спільно, в рамках владно-управлінської діяльності [3, с. 28].

Отже, надання повноважень у сфері здійснення виконавчої влади органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам і віднесення їх до суб'єктів адміністративного права обумовлено тим, що як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування здійснюють владно-управлінську діяльність, направлену перш за все на задоволення потреб та інтересів місцевого населення.

Література: 1. Адміністративне право України / За заг. ред. О. М. Бандурки : підручник. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 480 с. 2. Аверьянов В. Б. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування // Право України. – 1998. – № 8. – С. 8–13. 3. Курінний Є. В. Предмет адміністративного права: тенденції трансформації в умовах реформування : навч. посіб. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, 2002. – 92 с. 4. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с. 5. Аверьянов В. Б. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування // Право України. – 1998. – № 8. – С. 8–13. 6. Голосніченко І. П. Значення адміністративного права в умовах демократичних перетворень суспільства // Право України. – 1998. – № 11. – С. 21 – 22. 7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проходження служби в органах внутрішніх справ реалізується під час окремих процедур, які, у чинному законодавстві та науковій літературі отримали назву «управлінських процедур проходження служби», «адміністративних процедур проходження служби», «процедур проходження служби» або «внутрішньо-організаційних процедур проходження служби». Єдиним критерієм, що об'єднує вищезазначені категорії, на мою думку, є послідовність (порядок) вчинення окремих та подібних за змістом і призначенням дій, які пов'язані з проходженням служби. Проте, це різні категорії. Наприклад, якщо, управлінські процедури проходження служби регулюються правом опосередковано, то для адміністративних процедур, таке регулювання є обов'язковим. Що стосується «процедур проходження служби», то, на мою думку, це збірне поняття, яке охоплює норми різних галузей права, насамперед, трудового та адміністративного, оскільки деякі напрями проходження служби, регулюються як трудовим, так і адміністративним законодавством. Теж саме, стосується і такого поняття як «внутрішньо-організаційні процедури проходження служби».

Вчені називають різну кількість процедур проходження служби, у зв'язку з чим, доцільною буде їх *класифікація* за такими критеріями:

1) залежно від форми вираження, можна виокремити такі адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ: процедури професійного відбору та прийняття на службу в органи внутрішніх справ; процедури переміщення і просування по службі (так звані процедури «службової кар'єри»); процедури присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань; процедури професійної підготовки персоналу в органах внутрішніх справ; атестаційні процедури в органах внутрішніх справ; процедури оцінювання службової діяльності працівників органів внутрішніх справ; процедури стимулювання праці та притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників в органах внутрішніх справ; процедури забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ; процедури розгляду звернень, рапортів чи заяв працівників органів внутрішніх справ; процедури звільнення зі служби в органах внутрішніх справ; контрольні процедури під час проходження служби в органах внутрішніх справ;

2) за поширеністю: а) обов'язкові адміністративні процедури проходження служби, до яких пропонуємо віднести: процедури професійного відбору та прийняття на службу в органи внутрішніх справ; процедури професійної підготовки персоналу в органах внутрішніх справ; атестаційні процедури в органах внутрішніх справ; процедури оцінювання

службової діяльності працівників органів внутрішніх справ; процедури стимулювання праці; процедури звільнення зі служби в органах внутрішніх справ; контрольні процедури під час проходження служби в органах внутрішніх справ; б) необов'язкові (факультативні) адміністративні процедури проходження служби, серед яких: процедури переміщення і просування по службі, оскільки працівник може розпочати та завершити службу на одній і тій самій посаді; процедури присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань (працівник може мати одне й те саме спеціальне звання на протязі усієї служби); процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників в органах внутрішніх справ (під час служби працівник може не притягатися до відповідальності); процедури забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ (застосовуються за певних обставин, як правило, до оперативно-слідчих працівників);

3) залежно від мети: а) регулятивні адміністративні процедури, тобто такі, за допомогою яких здійснюється безпосереднє регулювання окремих аспектів проходження служби (переміщення по службі, атестування, присвоєння спеціального звання тощо); б) охоронні процедури, які виникають із фактів неправомірної поведінки працівника органів внутрішніх справ (процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності, контрольні процедури);

4) залежно від ініціативи: а) адміністративні процедури, які ініціюються суб'єктом, який наділений владними повноваженнями (керівник, начальник), серед яких: процедури переміщення і просування по службі; процедури зниження та позбавлення спеціальних звань; процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників в органах внутрішніх справ тощо; б) адміністративні процедури, які ініціюються суб'єктом, який не наділений владними повноваженнями, серед яких процедури: прийняття на службу в органи внутрішніх справ; забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ; розгляду звернень, рапортів чи заяв працівників органів внутрішніх справ; звільнення зі служби в органах внутрішніх справ; в) альтернативні адміністративні процедури, які можуть бути ініційовані будь-якою стороною службових відносин (наприклад, це стосується таких процедур, як: просування по службі, звільнення зі служби тощо); г) безініціативні адміністративні процедури, особливість яких полягає у тому, що їх початок залежить не від волі того чи іншого суб'єкта, а нормативно-визначених юридичних фактів (термінів проведення атестування, вислуги років, вислуги у спеціальному званні тощо);

5) за рівнем правового регулювання: а) адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ, які регламентовані законодавчими актами; б) адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ, які регламентовані підзаконними актами;

б) залежно від правового результату: а) адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ, які пов'язані із прийняттям правового акту (наприклад, процедури прийняття на службу в органи внутрішніх справ, переміщення і просування по службі, присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань, притягнення до дисциплінарної відповідальності, звільнення зі служби, кінцевою стадією яких є прийняття наказу чи розпорядження); б) адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ, які не пов'язані з прийняттям правового акту (наприклад, процедури розгляду звернень, рапортів чи заяв працівників органів внутрішніх, контрольні процедури під час проходження служби в органах внутрішніх справ тощо).

Вчені висловлюють різні думки про сутність та структуру адміністративних процедур у цілому, та процедур проходження служби в органах внутрішніх справ, зокрема. У цьому зв'язку доцільним буде розгляд окремих *стадій (етанів)* адміністративних процедур. На мою думку, такі стадії можна об'єднати у дві групи: 1) загальні, які характерні для будь-якого із перерахованих нами у першій класифікаційній групі їх видів, і які передбачають: початок процедури розгляду справи; розгляд справи; завершення процедури розгляду справи; 2) спеціальні, які характерні для однієї (декількох) із них (наприклад, процедури професійного відбору, процедури розгляду звернень, процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо).

М. А. Колесник, здобувач ХНУВС

ОСНОВНІ СТАДІЇ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Рейдерство постає однією із найнебезпечніших загроз економічній безпеці держави. Відомо, що через ганебні процеси незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство) пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу, страждають від неї й країни, що розвиваються. Але, хотілося б акцентувати увагу, що в Україні це явище набуло надмірного цинізму та агресії. Протягом останніх років рейдерство в Україні перетворилося на справжню суспільну катастрофу, яка загрожує позитивному розвитку української економіки, спричиняє колапс правової системи, висвітлює сумнівні перспективи існування та розвитку в Україні приватного середнього і малого бізнесу.

Історія виникнення та становлення інституту рейдерства в Україні, на нашу думку, складається із чотирьох основних стадій:

- стадії створення передумов для виникнення інституту рейдерства (приблизно 1991–1998 роки);
- стадії зародження рейдерства в Україні (приблизно 1999–2002 роки);
- стадії масового поширення рейдерства (приблизно 2003–2005 роки);

– стадії пошуку та реалізації принципово нових форм рейдерських атак (починаючи з 2006–2007 років).

Початок стадії створення передумов для виникнення інституту рейдерства в Україні був зумовлений масштабною структурною перебудовою економічної системи України, яка розпочалася після розпаду СРСР у 1991 році. У той час отримання та втримання контролю над підприємствами здійснювалося переважно силовими методами з використанням кримінальних структур та підкупу державних службовців. Законодавча база, яка б належним чином регламентувала порядок діяльності на ринку корпоративного контролю, на той час ще лише починала формуватися і, як наслідок, дуже часто не попереджала виникнення та поширення різноманітних видів незаконної поведінки на ринку корпоративного контролю, а навпаки, стимулювала їх появу.

Саме у зв'язку з ситуацією, що склалася, на межі 1990–2000 років, український ринок корпоративного контролю зіткнувся з таким новим явищем в економіці України як рейдерство. Вважаємо, що у цей час в Україні власне і бере початок стадія зародження рейдерства. Для зазначеного проміжку часу характерною ознакою було виникнення стійких формальних та неформальних угруповань, що здійснювали систематичну діяльність зі становлення контролю над активами інших суб'єктів економіки шляхом ворожих поглин' та ініціації справ про банкрутство, порушуючи при цьому їх права та інтереси і завдаючи значні збитки. Різке збільшення кількості стійких формальних та неформальних угруповань, основним напрямком діяльності яких поставало нелегітимне встановлення контролю над активами інших суб'єктів економіки, було зумовлено надзвичайно високим рівнем доходності проектів, швидкою окупністю витрат та відсутністю дієвих механізмів протидії їх незавжди законній діяльності.

Рейдерство набуло свого масового поширення у 2003–2005 роках. Саме для цього проміжку часу характерною ознакою постає суттєве зниження кількості рейдерських акцій шляхом ініціації справ про фінансову неспроможність компаній та комбінація спроб недружніх поглинань із шахрайством, примусом до укладання угоди тощо. На нашу думку, такий стан справ був зумовлений прагненням рейдерів отримати під контроль активи компаній з високою концентрацією активів та намаганнями отримати контроль над державними підприємствами, де контроль над активами вже здійснювала держава. Отже, з метою підвищення ліквідності корпоративних активів рейдери почали шукати нові альтернативні способи реалізації власних рейдерських проектів, розробляти принципово нові технології боротьби за активи та переходити до ускладнених схем отримання контролю над активами. Слід зазначити, що нові схеми отримання контролю над активами компаній вже були спрямовані на реалізацію більш затратних та більш тривалих рейдерських проектів, тобто було значно знижено кількість рейдерських проектів, що забезпечували високу доходність при мінімальному ступеню ризику.

Перехід від стадії масового поширення рейдерства до стадії пошуку та реалізації принципово нових форм рейдерських атак був зумовлений значним зниженням доходності проєктів, що передбачали отримання активів шляхом здійснення ворожих поглинань, та збільшенням ризику внаслідок високої концентрації акціонерної власності. Отже, починаючи з 2006–2007 років переважна більшість рейдерських кампаній почала шукати нові форми та напрямки інвестування. Звісно ж, не всі рейдерські кампанії були здатні до такої трансформації, окремі з них припинили ведення рейдерських акцій через прямо пропорційне зниження доходності та збільшення ризиків. Ті ж рейдерські кампанії, що виявилися здатними до такої трансформації, умовно кажучи, поділили зони свого впливу. Так, одні кампанії зосередилися на подальшому розвитку та управлінні активами, що були отримані раніше, інші ж кампанії почали розвивати партнерські відносини з бізнес-структурами. Але, необхідно звернути увагу, що ті рейдерські кампанії, які зосередилися на подальшому розвитку та управлінні отриманими раніше активами, зіткнулися з низкою труднощів та ускладнень. Одним із таких ускладнень поставала загроза втрати підконтрольних активів; до того ж щодо значної кількості керівників рейдерських кампаній було порушено кримінальні справи. Такий стан справ був зумовлений тим, що припинення діяльності із захоплення активів кампаній автоматично означає втрату партнерів в цій галузі, істотне послаблення позицій на ринку корпоративного контролю, появу нових лідерів на ринку корпоративного контролю, які вже самі можуть створювати нову реальну загрозу рейдеру.

Аналіз стадій виникнення та формування рейдерства в Україні дозволяє зробити висновок щодо розуміння поняття «рейдерство». Так, під рейдерством слід розуміти систематичну недружню діяльність на ринку корпоративного контролю, спрямовану на несилове (або силове) отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності всупереч їх волі як законними, так і незаконними методами, із завданням їм економічних та інших видів збитків, що здійснюється з використанням недостатності правової бази, шляхом ініціювання бізнес-конфліктів та з корупційним використанням державних, адміністративних та силових ресурсів.

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок, що в Україні рейдерство справді є надзвичайно актуальною проблемою, яка набирає статусу загрози національній безпеці України. Через нестійкість, корумпованість органів державної влади України, прогалини у національному законодавстві, несформовані інституції такий феномен в Україні не лише виникає, а набирає високих «темтів зростання». І хоча у розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, в Україні це, у першу чергу, інструмент перерозподілу власності та вирішення особистих інтересів. Отже, нові реалії сьогодення вимагають негайної розробки та реалізації цілої низки заходів щодо ефективного захисту від рейдерства.

С. Л. Курило, здобувач Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ**

Проблема росту рівня злочинності та адміністративної деліктності в умовах фінансово-економічної кризи, політичного протистояння, вимагає комплексного вирішення, участі різних відомств та владних структур у забезпеченні правопорядку, захисту інтересів держави і кожного громадянина. Органи внутрішніх справ охороняють громадський порядок в умовах тісної взаємодії з органами Служби безпеки, охорони державного кордону, митними органами, Збройними силами, органами прокуратури, податковими органами, органами та установами виконання покарань, органами охорони здоров'я та ветеринарної медицини, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Належна взаємодія між органами внутрішніх справ та органами місцевої влади, під якими пропонуємо розуміти органи місцевої виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та судові органи, які уособлюють собою так звану «публічну владу» на окремій території, неможлива без відповідного правового забезпечення. Публічна влада на місцевому рівні як різновид державної влади, обмежена територією окремих регіонів, областей, міст (районів міст) та інших населених пунктів. Органами публічної влади на місцевому рівні є: 1) місцеві державні адміністрації, головні управління, управління та інші органи виконавчої влади на рівні регіонів, областей, міст, районів тощо (наприклад, обласні, районні, міжрайонні та міські органи прокуратури, митної, прикордонної та податкової служби, органів внутрішніх справ тощо). Сказане стосується усіх державних органів, які визначені у законодавстві як органи державної виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) місцеві суди.

Систему нормативно-правових актів, що регулюють взаємодію органів внутрішніх справ з органами місцевої влади складають у більш узагальненому розумінні закони та підзаконні нормативно-правові акти. Залежно від того, які відносини регулює той чи інший Закон, їх можна класифікувати на: (1) закони, що регулюють діяльність правоохоронних органів; (2) закони, що регулюють діяльність органів виконавчої влади; (3) закони, що безпосередньо спрямовані на протидію злочинності. Проаналізуємо декотрі з них.

До першої групи законів ми відносимо: Закон України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України». Особливо слід зупинитись на Законі України «Про міліцію». Детальний аналіз означеного Закону дозволяє стверджувати, що питання взаємодії органів внутрішніх справ з державними органами влади в ньому недостатньо чітко прописані.

Зокрема лише стаття 6 Закону України «Про міліцію» присвячена правовому регулюванню сприяння державних органів, громадських об'єднань, трудових колективів і громадян у виконанні покладених на міліцію завдань. Згідно з цією статтею, державні органи, громадські об'єднання, службові особи, трудові колективи, громадяни зобов'язані сприяти міліції в охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю. Міліція має право для виконання покладених на неї завдань залучати громадян за їх згодою до співробітництва у порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність. Примусове залучення громадян до співробітництва з міліцією забороняється.

З метою посилення акценту на питанні правового врегулювання взаємодії міліції з органами державної влади, у Законі України «Про міліцію» необхідно передбачити окрему статтю за назвою «Взаємодія працівників міліції з органами державної влади».

До другої групи законів ми відносимо закони України: «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про пожежну безпеку» та інші. Щодо взаємодії з органами внутрішніх справ, то у відповідних законах закріплені повноваження органів влади щодо протидії правопорушенням. Наприклад згідно зі ст.38 (Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать: а) власні (самоврядні) повноваження: 1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов; сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України. Отже, якщо виходити з норми зазначеного Закону, то в питаннях взаємодії органи місцевого самоврядування сприяють діяльності органів внутрішніх справ. Проте, нажаль, процедурні питання відповідного сприяння в Законі не прописані.

До третьої групи законів ми відносимо закони України: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та інші. Слід відмітити, що з перерахованих законів найбільш повно порядок взаємодії органів внутрішніх справ з іншими органами влади прописано в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Так, Розділ V Закону присвячено взаємодії спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших державних

органів. Зазначений розділ містить три статті в яких чітко врегульовано механізм взаємодії спеціальних підрозділів з органами прокуратури, Служби безпеки України, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України, Державним митним комітетом України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України та іншими міністерствами і відомствами.

На нашу думку, система нормативно-правових актів, що забезпечують взаємодію органів внутрішніх справ з органами місцевої влади є недосконалою. По-перше, гостро стоїть питання про затвердження загальнодержавної концепції взаємодії органів внутрішніх справ з органами державної влади в якій були б визначені загальні засади взаємодії органів внутрішніх справ з органами державної влади, зокрема і місцевої.

По-друге, вважаємо за необхідне Закон України «Про міліцію» доповнити нормою такого змісту: «Працівники міліції для виконання покладених на них завдань мають право: одержувати в установленому порядку від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій необхідні матеріали та інформацію з метою протидії правопорушенням та забезпечення правопорядку; утворювати робочі групи, залучати в установленому порядку до участі в їх роботі посадових та службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, працівників підприємств, установ і організацій, представників громадськості, вчених та фахівців; користуватися в установленому порядку інформаційними банками даних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, установ та організацій.

Працівники міліції для виконання покладених на них завдань взаємодіють з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх асоціаціями і об'єднаннями, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами і службами, недержавними аналітичними центрами та громадськими організаціями».

Вважаємо, що такі зміни та доповнення до чинного законодавства, які насамперед, розширюють перелік суб'єктів досліджуваного виду взаємодії, визначають її напрями та форми, сприятимуть більш якісному виконанню покладених на органи внутрішніх справ завдань, функцій та обов'язків, реалізації наданих їм прав у правоохоронній сфері, що є поширеною практикою співробітництва поліції та населення у демократичних зарубіжних країнах

О. О. Лисенко, здобувач Київського національного
університету ім. Т. Г. Шевченко

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬСТВА ВІД ДІЇ ШКІДЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сучасний етап розвитку суспільства пов'язаний з глобальною інформаційною революцією, стрімким розвитком і повсюдним впровадженням новітніх інформаційних технологій і глобальних засобів телекомунікації. Формується інформаційний простір, в якому інформація набуває властивостей стратегічного ресурсу. Проте, разом з позитивними моментами такого процесу створюється і реальна загроза використання досягнень в інформаційній сфері, в цілях, не сумісних із завданнями підтримки національної стабільності і безпеки, повагою прав і свобод громадян тощо.

Причини цього криються як в зростаючій залежності людини і суспільства від інформації, так і в реалізації економічних і політичних інтересів з використанням інформаційних технологій. В зв'язку з цим актуалізується проблема боротьби з впливом шкідливої інформації в умовах інформаційного суспільства.

На наш погляд, шкідливу інформацію можна визначити як інформацію, що посягає на життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави, характер і ступінь суспільної небезпеки від дії якої, обумовлює необхідність ухвалення державою таких заходів, які б забезпечували належний правовий захист від втрат, що завдаються цим суб'єктам в результаті її розповсюдження. Така інформація передається через ЗМІ, Інтернет, мобільний зв'язок, художню та іншу літературу, фільми, телепередачі, твори мистецтва тощо.

В науковій літературі захист від шкідливої інформації розглядається як одна з трьох складових інформаційної безпеки, тобто такого стану інформаційного середовища, яке забезпечує задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин, безпеку інформації і захист суб'єктів від негативної інформаційної дії [1, с. 34.].

Негативна інформаційна дія може бути відкритою і прихованою, істинною і помилковою, а сприйняття може бути усвідомлюваним і неусвідомлюваним. Сприйняття людиною такої інформації може бути адекватним (відповідним змісту) або неадекватним, помилковим. Висновки і рішення з отриманої інформації також можуть бути вірними і помилковими залежно від істинності або помилковості інформації, що надходить.

Слід зазначити, що забезпечення захисту від шкідливої інформації ускладнюється низкою чинників. Щоб захистити своє право, треба розуміти, що воно порушене, а психологічний вплив, здійснюваний за допомогою інформаційних потоків, часто не усвідомлюється тим, на кого

воно впливає. Це пов'язано, зокрема, з тим, що дія на поведінку людини виявляється головним чином через емоції і підсвідомість, а не на раціональному рівні. Нездатність усвідомлення шкідливості тієї або іншої інформації залежить також від віку людини. Проте, навіть коли інформація сприймається розумом, існує дуже багато можливостей для впливу на поведінку людини. Число інформаційних потоків, проникаючих в свідомість і підсвідомість людини настільки велике, що вкрай важко їх аналізувати і виділяти ті, які порушують права і свободи людини.

У національному законодавстві міститься велика кількість норм, що обмежують або забороняють розповсюдження тієї або іншої інформації. Конституція України проголошує свободу думки і слова, світогляду та віросповідання, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким законним способом, вибирати, мати або поширювати релігійні або інші переконання (ст. 34, 35). При цьому не допускається пропаганда або агітація до соціальної, расової, національної ненависті або ворожнечі, забороняється пропаганда будь-якої переваги, забороняється створення і діяльність об'єднань, цілі або дії яких направлені на розпалювання соціальної, расової, національної або релігійної ворожнечі (ст. 37).

Конституційні норми розвиваються в інших нормативних актах, наприклад, Законах України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про телебачення і радіомовлення», «Про захист суспільної моралі» тощо.

Велика кількість питань в даний час пов'язані з рекламою. Закон України «Про рекламу» встановлює заборони на розповсюдження певної інформації, зокрема недобросовісної, недостовірної, неетичної, свідомо помилкової і прихованої реклами (ст. 7, 8). Проте механізм реалізації названих обмежень не встановлений. Притягнення до відповідальності «постфактум» в даному випадку не є адекватною мірою захисту прав людини, оскільки своя шкідлива дія реклама вже зробила, причому вплив здійснений на необмежений коло осіб. Тому необхідне створення механізму контролю над рекламою ще до її розповсюдження. Особливого значення останнім часом набувають питання, пов'язані з медичною рекламою. Прямий зв'язок реклами лікарських засобів із захистом здоров'я і життя людини очевидний. Відсутність належних обмежень розповсюдження шкідливої інформації в ст. 26 Закону України «Про лікарські засоби» викликає необхідність ухвалення відповідних норм.

Найбільшу складність, як зазначалося вище, становить захист людини від неусвідомлюваного впливу. Чинне законодавство містить ряд норм, що забороняють таку дію. Відповідно до ч.3. ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» забороняється використання у програмах та передачах на телебаченні і радіо прихованих вставок, які впливають на підсвідомість людини та/або чинять шкідливий вплив на стан їх здоров'я. Згідно ст. п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про рекламу» забороняється

використовувати засоби і технології, які діють на підсвідомість споживачів реклами.

На сьогоднішній день вказаних норм явно не достатньо. Нагальною потребою є необхідність ухвалення комплексу норм, регулюючих розповсюдження інформації, що здійснює вплив, який людина не усвідомлює. Заборони такого роду винні містяться в законодавстві про вибори (передвиборна агітація), політичну рекламу, про охорону здоров'я громадян.

Інформація є одним з найбільш ефективних засобів управління поведінкою людей, формування їх відношення до навколишньої дійсності. Інформаційна дія є основним способом навчання і виховання людини, у зв'язку з чим, воно використовується як основа механізмів соціального регулювання поведінки членів суспільства у всіх сферах його життєдіяльності. Захищеність цих властивостей людини і суспільства, механізмів соціальної комунікації від погроз є умовою їх вільного розвитку.

Література: 1. Алексенцев А. И. Сущность и соотношение понятий «защита информации», «безопасность информации», «информационная безопасность» / А. И. Алексенцев // Безопасность информационных технологий. – 1999. – № 1. – С. 32–35. 2 Конституція України : Основний Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 3. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1. 4. Про інформаційні агентства: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83. 5. Про телебачення і радіомовлення : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43. 6. Про захист суспільної моралі : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192. 7. Про рекламу : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181. 8. Про лікарські засоби : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 22. – Ст. 86. 9. Про телебачення і радіомовлення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

Ю. О. Михайлова, ад'юнкт ХУВС

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Відповідно до Конституції України (ст. 3) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найважливішою соціальною цінністю. Ця конституційна норма у повній мірі стосується і працівників органів внутрішніх справ, головним призначенням яких за сучасних умов є виконання найважливішого конституційного обов'язку держави – охорона та захист прав і свобод людини, створення безпечних умов життя.

Для будь-якого підприємства, установи, організації стан безпеки її персоналу визнається у якості одного із важливих критеріїв та показників ефективності та якісної роботи. Це у повній мірі стосується і органів внутрішніх справ України. У рішеннях колегії та керівництва Міністерства внутрішніх справ України неодноразово зазначалося про необхідність посилення роботи зі створення безпечних умов державно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ, однак суперечливість та розпорошеність нормативно-правової бази у цій сфері та недостатність науково-методологічного підґрунтя організаційно-правового забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС значно ускладнюють вирішення проблеми.

Нажаль, на сьогоднішній день, навіть чинне законодавство не містить самостійного терміну «безпека життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ», що, на наш погляд, утворює прогалину у праві, яка у свою чергу в значній мірі ускладнює науково-теоретичну розробку системи заходів, спрямованих на забезпечення безпеки такої діяльності.

Поняття «безпека» як важлива категорія має давню історію: вперше її застосовують у своїх працях мислителі епохи Відродження («Государ» Н. Макіавеллі, «Левіафан» Т. Гоббса), подальший розвиток проблема безпеки дістала у працях Монтеск'є, Бентама, Берке та ін.

Державний стандарт України ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» визначає термін «безпека» як «стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди» [2, с. 2].

У «Великій радянській енциклопедії» подано визначення безпеки на прикладі безпечного автомобіля, де поняття безпеки поділено на «пасивну» та «активну» безпеку [1, с. 84]. Ці поняття можна перенести на безпеку міліцейської служби. До пасивної безпеки, яка значною мірою не залежить від працівника ОВС, можна віднести: економічну захищеність працівників ОВС, матеріально-технічне забезпечення професійної діяльності, правову захищеність та рівень навчання у навчально-виховних закладах. Активна безпека цілковито залежить від працівника ОВС, його психологічного стану, морально-суб'єктивного світогляду, професійно-психологічної готовності та міжособистісних стосунків у колективі.

У свою чергу у підручнику «Охорона праці в діяльності ОВС України» знаходимо таке визначення поняття «безпека». Безпека – це відсутність будь-яких форм ризику, які можна усунути, пов'язаного з можливістю завдання шкоди [4, с. 42].

Аналіз великої кількості визначень терміну «безпека» дозволив відзначити, що більшість авторів розглядають цю категорію як визначальну умову життєдіяльності людини, що дозволяє запобігти захворюванням, погіршенню якості життя, а в деяких випадках і як ситуацію, в якій відсутні погрози.

Вважаємо, що однією з особливостей проходження служби в органах внутрішніх справ є те, що при виконанні службових обов'язків

працівниками ОВС повністю виключити потенційний ризик для їх життя та здоров'я практично неможливо. Тому, на нашу думку, поняття «безпека» повинно характеризуватися не відсутністю небезпеки, а зменшенням небезпечних умов службової діяльності до припустимого рівня. Отже, безпека повинна бути заснована на знанні і обліку певного комплексу небезпек, заходів і способів захисту від них, умінні організувати захисний комплекс в будь-якому місті і ситуації. Окрім цього, на наш погляд, при визначенні поняття «безпека» слід враховувати не тільки заходи захисту, а й провадження превентивних дій (послаблення, усунення, попередження, зменшення масштабів впливу).

У зв'язку з тим, що безпека нерозривно пов'язана з небезпекою, далі, визначимося із поняттям «небезпека». Кожна людина відчуває небезпеку інтуїтивно і розуміє її значення по-своєму. Згідно з висновками експертів ООН, більшість людей пов'язує відчуття небезпеки з буденними проблемами і повсякчасними клопотами, а не з побоюванням глобальних катастроф чи міжнародних конфліктів. Захист житла, робочого місця, достатку, здоров'я, довкілля – основні проблеми безпечного самопочуття людини.

Під небезпекою звичайно розуміють загрозу заподіяння кому-небудь шкоди, загрозу життю та здоров'ю людині, іншим її цінностям. Іншими словами небезпеку можна охарактеризувати як ситуацію, коли існує загроза безпеці, тобто сукупність умов та факторів, які є небезпечними для життєво важливих інтересів особистості [5, с. 451].

Крім цього, небезпека – це явища, процеси, об'єкти, інформація і самі люди, які можуть викликати небажані наслідки і призводити до погіршення стану здоров'я чи смерті людини, завдавати шкоди навколишньому середовищу й об'єктам господарської діяльності [3, с. 26].

Перейдемо до визначення поняття «життєдіяльність». Після чого спробуємо дати чітке, найбільш актуальне та повне визначення поняття «безпека життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ».

Під життєдіяльністю людини слід розуміти властивість людини не просто діяти в життєвому середовищі, яке її оточує, а процес збалансованого існування та самореалізації індивіда, групи людей, суспільства і людства загалом в єдності їхніх життєвих потреб і можливостей. Виходячи з цього, ми можемо таким чином сформулювати поняття життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ: життєдіяльність персоналу ОВС – це процес збалансованого існування, функціонування та самореалізації працівників органів внутрішніх справ в єдності їх життєвих особистих і службових потреб, інтересів та можливостей [6, с. 28].

Таким чином, детально розглянувши поняття «безпека», «небезпека», «життєдіяльність», з яких саме і складається поняття «безпека життєдіяльності» ми можемо сформулювати поняття «безпека життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ»: *безпека життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України – це гарантований*

Конституцією та забезпечуваний законами України та підзаконними правовими актами процес збалансованого існування, функціонування та самореалізації працівників рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, який включає в себе систему економічних, правових, матеріально-технічних, соціальних, психологічних, кадрових, інформаційних та спеціально-технічних заходів, спрямованих на усунення небезпечних для їх життя, здоров'я, честі, гідності і недоторканності факторів, як під час виконання цими працівниками службових обов'язків, так і в особистій життєдіяльності.

Питання безпеки життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ потребують подальшого дослідження. Це зумовлено необхідністю подальшого підвищення рівня знань, умінь і практичних навичок у працівників ОВС, а також з метою розробки нових і вдосконалення наявних науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення їх особистої безпеки.

Література: 1. Большая советская энциклопедия / под ред. А. М. Прохорова. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1970. – Т. 3. – 640 с. 2. ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. – На заміну ДСТУ 2293-93 ; введ. 1999-03-26. – К. : Держстандарт України, 1999. – 19 с. 3. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / Є. П. Желібо, В. В. Зацарний. – К. : Каравела, 2007 – 287 с. 4. Охорона праці в діяльності ОВС України : підручник / О. М. Бандурка та ін. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 288 с. 5. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеологических выражений / РАН, Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд. дополн. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с. 6. Синявська О. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук / Синявська О. Ю. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 421 с.

О. М. Нечитайло, здобувач ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ ЯК СТОРОНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Із введенням у дію Кодексу адміністративного судочинства України як в науці, так і на практиці виникли суперечки щодо розподілу компетенції адміністративних та господарських судів, яка, як виявилось, процесуальним законом чітко не окреслена. Зокрема, щодо справ, що виникають з податкових відносин, в яких беруть участь суб'єкти владних повноважень – органи державної податкової служби. В залежності від участі в судовому процесі органів державної податкової служби як позивача або відповідача справи, що виникають з податкових відносин, будуть розглядатися відповідно господарським або адміністративним судами.

Відповідно до ст. 47 Кодексу адміністративного судочинства України серед осіб, які беруть участь у справі, є сторони – позивач та відповідач.

Позивачем в адміністративному судочинстві можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

В справах, що виникають з податкових відносин, одним із суб'єктів владних повноважень у сфері податкових відносин є органи державної податкової служби, а саме: державна податкова адміністрація України, державні податкові адміністрації в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах (крім міст Києва та Севастополя), районах у містах (органи державної податкової служби). У складі органів державної податкової служби знаходяться відповідні спеціальні підрозділи по боротьбі з податковими правопорушеннями (податкова міліція). Державна податкова адміністрація України залежно від кількості платників податків та інших місцевих умов може утворювати міжрайонні (на два і більше районів), об'єднані (на місто і район) державні податкові інспекції та у їх складі відповідні підрозділи податкової міліції.

Але за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень (позивача) в адміністративному судочинстві відповідно до ч. 1 ст. 17 КАС України відповідачами можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, їх об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, лише у таких випадках: про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян; про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян; про примусове видворення іноземця чи особи без громадянства з України; про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо).

Отже, органи податкової державної служби в справах, що виникають з податкових відносин, приймають участь в адміністративному судочинстві тільки в якості відповідача. До компетенції адміністративних судів згідно ст. 17 КАС України віднесено спори фізичних чи юридичних осіб із органами податкової державної служби щодо оскарження їх рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності в сфері оподаткування.

Розгляд справ, що виникають з податкових відносин, в яких органи податкової державної служби є позивачем, віднесено до компетенції господарських судів.

Одним із офіційних роз'яснень щодо віднесення розгляду справ, що виникають з податкових відносин, до компетенції адміністративних або господарських судів є висновок головного науково-експертного управління про відхилення проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кодексу адміністративного судочинства України щодо розмежування компетенції адміністративних та господарських судів» за № 8579 від

14 грудня 2005 р. стосовно внесення доповнення до ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України: «справи, які виникають із спорів між суб'єктами владних повноважень і господарюючими суб'єктами з питань господарської діяльності, не підсудні адміністративним судам».

Головне науково-експертне управління зробило висновок, щодо якого у випадках, коли орган державної влади чи орган місцевого самоврядування вступає у певні відносини не як владний суб'єкт, а як юридична особа (такі відносини регулюються Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та відповідними законами України), судові справи, які виникають із таких відносин, не є адміністративними. Це досить чітко випливає із п. 1 ч. 1 ст. 3 КАСУ.

Також відзначено:

1) що наміри ініціаторів проекту є недосить зрозумілими. Якщо ініціатори мали на меті (як це можна припустити на основі Пояснювальної записки до проекту) залишити на майбутнє за господарськими судами розгляд податкових справ, то з цим не можна погодитись. Податкові правовідносини за своєю природою є адміністративними. Суб'єкти владних повноважень (податкові органи) не вступають з юридичними особами у «господарські відносини» з приводу правильності сплати податків, вони здійснюють у цьому випадку владну функцію, а саме державний контроль за виконанням податкового законодавства. Тому об'єктивних підстав для передачі податкових справ до підвідомчості господарських судів немає;

2) якщо ж метою ініціаторів проекту було передати до підвідомчості господарських судів лише справи, які виникають внаслідок видання органами влади певних актів і укладення на основі цих актів відповідних господарських договорів (наприклад, спори з питань приватизації), то ці справи в принципі, як видається, можна віднести до підвідомчості як адміністративних, так і господарських судів (можливе навіть встановлення альтернативної підвідомчості). Але із тексту проекту не випливає вилучення із підвідомчості адміністративних судів саме таких справ. Тому проект і в цьому випадку потребує повної переробки і внесення змін не лише до КАСУ, але й до Господарсько-процесуального кодексу України.

Н. В. Нежеголенко, слухач магістратури ХНУВС

РОЛЬ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МІЛІЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Рівень розвитку свободи та демократії у суспільстві визначається не тільки формальним визнанням владою прав і свобод людини, включаючи офіційне приєднання до міжнародно-правових документів, що їх регламентують, а й багатьма іншими факторами. Одним з найважливіших серед них є наявність діючого, ефективного соціально-юридичного

механізму реалізації прав і свобод, що мають гарантії їх забезпечення і захисту. У цьому механізмі вагоме місце, згідно зі специфікою діяльності, займають правоохоронні органи, зокрема органи внутрішніх справ.

Проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадян на нинішньому етапі розбудови держави набула особливої актуальності у зв'язку з тим, що в історії України є значний проміжок час, коли права і свободи у повному обсязі існували лише на папері, на практиці дійсна ж її реалізація не забезпечувалась повною мірою [1, с. 180]. Конституцією України гарантується державний захист прав та свобод людини і громадянина, але запровадження норм у життя гальмується недостатнім економічним розвитком, низьким моральним та правовим виховання населення та іншими чинниками.

Для органів внутрішніх справ виконання Основного Закону є одним з головних завдань. Спеціально сформульовані вимоги про діяльність міліції щодо додержання прав громадян (відсутність упередженості, неухильне дотримання закону; гуманне ставлення до особи; повага гідності тощо) містяться у ст. 5 Закону України «Про міліцію» [2].

За сучасних умов у системі ОВС можна виділити суб'єкта, на якого покладена значна відповідальність у забезпеченні реалізації одного з найважливіших завдань держави. Цим суб'єктом є служба дільничних інспекторів міліції, яка за допомогою різноманітних засобів тісно взаємодіє з громадськістю. Повсякденна діяльність дільничних інспекторів міліції спрямована на охорону прав, свобод та законних інтересів громадян шляхом забезпечення громадського спокою і безпосередньої охорони певних благ особи, безпосередньо на своїх ділянках роботи [3, с. 27].

Права і свободи законотворчого громадянина забезпечуються дільничним інспектором міліції у ході спеціальних та індивідуальних профілактичних заходів таких як:

- організації рейдів і перевірок, та вжиття інших заходів з метою виявлення осіб із девіантною (що відхиляється від правомірної) поведінкою;
- поставлення на облік осіб, що ухиляються від правомірної поведінки;
- робота з особами, що мають девіантну поведінку, на її зміну в напрямку законотворчої поведінки;
- робота з притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні правопорушення.

Завдяки своєчасним профілактичним заходам дільничних інспекторів міліції та інших співробітників органів внутрішніх справ, права і свободи осіб із схильністю до протиправної поведінки зберігаються цілком або втрачаються на певний строк. Запобігання дій особи на стадії підготовки до правопорушення дозволяє або зберегти її права у повному обсязі, або уберегти від їхньої втрати на тривалий строк [4, с. 191].

Разом з тим чимало проблем виникають у служби дільничних інспекторів під час вирішення даного питання. Так, дільничним

інспектором міліції доводиться нести службу в умовах значних навантажень. Зокрема, один працівник на сьогодні обслуговує в середньому 3,9 тис. громадян (в містах – 4,6 тис., в сільській місцевості – 3 тис. осіб). При цьому, відповідно до науково обґрунтованих розрахунків, ефективною робота дільничного може бути за умов обслуговування в містах до 3 тис. населення, а у сільській місцевості – 2,2 тис. Тому одним із завдань, спрямованих на вдосконалення роботи служби, є приведення штатної чисельності дільничних до науково обґрунтованих норм. В ідеалі – у кожній сільській раді мав би бути свій дільничний. А сьогодні 26 тис. сільських рад обслуговують лише п'ять тисяч дільничних інспекторів[5]. Вирішення даного питання значно облегшить виконання усіх функцій покладених на цю службу, що у свою чергу призведе до ефективного та всестороннього забезпечення реалізації прав і свобод громадян.

Конституційні норми, спрямовані на забезпечення державою реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, потребують від дільничних інспекторів міліції й інших працівників міліції послідовно спрямовувати свою правозастосовну діяльність на забезпечення добробуту людини, дотримуючись при цьому принципу верховенства Основного Закону, реальне здійснення якого є основним у створенні правової держави.

Література: 1. Букач В. В. Конституційні та політичні права та їх забезпечення міліцією / В. В. Букач // Науковий вісник ДЮОІ МВС України. – 2000. – № 2 – С. 179. 2. Закон України «Про міліцію» від 20 груд. 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20. – Із зм. і допов. на вересень 2002 р. 3. Заяць Н. Місце органів внутрішніх справ у реалізації прав людини / Заяць Н. // Право України. – 1999. – № 9 –С. 26. 4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Скакун О. Ф. ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с. 5. В МВС України відбувся брифінг з нагоди відзначення Дня дільничного інспектора міліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: офіційний сайт ДЗГ http://mvsinfo.gov.ua/official/2005/06/061805_1.html.

В. І. Опацький, здобувач ХНУВС

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ У СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Аналіз наукової літератури та національного законодавства надав змогу зробити висновок про відсутність єдиного розуміння та нормативного визначення поняття державного контролю. У той же час загальнопоширеною є точка зору відповідно з якою контроль розглядається як найпоширеніший та найдієвіший спосіб (засіб) забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні.

Суб'єктами державного контролю законодавець називає лише органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Натомість, як було наголошено вище, зазначеними суб'єктами здійснення державного

контролю у сфері освітньої діяльності не обмежується. Крім названих, такими є: Верховна Рада України, яка представляє законодавчу владу; Президент України; судові органи; інші державні органи, які не належать до жодної із трьох гілок влади, а також деякі із громадських суб'єктів, які виконують делеговані функції та повноваження з управління навчальним закладом (органи громадського самоврядування).

Аналіз наукової літератури надав змогу зробити висновок про два підходи, які використовуються науковцями щодо розуміння сутності державного контролю. Перший з яких полягає в акцентуванні уваги на різновиді суб'єктів, які його здійснюють, другий на інших його властивостях (сукупності дій по спостереженню, формі здійснення державної влади тощо).

На нашу думку, перший підхід доцільно використати для визначення державного контролю *у вузькому значенні*, а саме як контрольної діяльності лише державних органів (органів законодавчої, виконавчої та судової влади). У передбачених законом випадках державний контроль (у вузькому значенні) можуть здійснювати органи місцевого самоврядування та громадські організації, проте лише за умови делегування їм державою (насамперед, органами виконавчої влади) відповідних функцій та повноважень, під якими в Концепції адміністративної реформи розуміються функції, повноваження (права і обов'язки), що їх набуває певний суб'єкт (орган чи посадова особа) шляхом передачі йому для виконання від іншого суб'єкта за власним рішенням останнього або на підставі норми закону. «Делегування» означає, як правило, передачу функцій, повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання. Водночас делегуючий суб'єкт набуває право контролю за станом і наслідками виконання делегованих функцій, повноважень; він може також фінансувати із власних коштів їх здійснення, передавати у користування необхідні для цього майнові об'єкти.

Що стосується розуміння державного контролю *у широкому значенні*, то під таким пропонуємо розуміти сукупність усіх видів контролю, які здійснюються в державі. Суб'єктами такого контролю можуть бути державні, самоврядні та громадські органи та організації. При цьому делегування функцій та повноважень органами виконавчої влади є необов'язковим, оскільки відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами. Натомість державний контроль у широкому значенні необхідно відмежовувати від міждержавного (позадержавного) контролю, суб'єктами якого є міжнародні організації (об'єднання, союзи тощо) і який, наприклад, у сфері вищої освіти спрямований на перевірку дотримання міжнародних стандартів (вимог) під час діяльності вищих навчальних закладів. Крім того, у ст. 65 Закону України «Про освіту» зазначено, що якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені

законодавством України про освіту, то застосовуються правила міжнародного договору.

Беручи до уваги вищезазначене пропонуємо *державний контроль за діяльністю вищих навчальних закладів України* визначити як комплекс здійснюваних спеціально уповноваженими державними, громадськими та самоврядними органами (за умови делегування їм відповідних повноважень) заходів із спостереження, перевірки чи нагляду за дотриманням вищими навчальними закладами незалежно від форм їх власності вимог (стандартів, правил) в галузі вищої освіти, а також й інших загальнообов'язкових вимог під час надання освітніх послуг.

Розглянувши державний контроль за діяльністю вищих навчальних закладів у широкому та вузькому значенні, запропонувавши його теоретичне визначення, уточнивши види державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України залежно від суб'єкта його здійснення, вважаємо доцільним навести низку *спеціальних ознак* вищих навчальних закладів України, які і будуть вказувати на їх особливість як об'єкта державного контролю. По-перше, вони є суб'єктами надання освітніх послуг, які є загальним предметом державного контролю. Що стосується родового об'єкту, то таким є: навчально-методична діяльність; наукова діяльність; виховна діяльність; організаційно-управлінська діяльність; видавнича діяльність; фінансово-господарська діяльність; виробничо-комерційна діяльність, що передбачає відповідні напрями та форми державного контролю.

По-друге, факторами, що обумовлюють необхідність державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України є, з одного боку, передбачення низки вимог, стандартів, зокрема і міжнародних у сфері освітньої діяльності, які можна об'єднати у такі групи: які визначають освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти; які передбачають порядок створення, реорганізація та ліквідація вищого навчального закладу; визначають умови та порядок ліцензування освітньої діяльності, акредитації напрямів, спеціальностей вищих навчальних закладів; визначають порядок організації навчально-виховного процесу, підготовки наукових і науково-педагогічних працівників, здійснення наукової і науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах; визначають порядок фінансово-економічної діяльності та міжнародного співробітництва. З іншого – низка недоліків в їх діяльності. Насамперед це стосується невідповідності між отриманим рівнем акредитації деяких вищих навчальних закладів та напрямками і спеціальностями за якими вони здійснюють підготовку фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Нерідко, вищі навчальні заклади перевищують граничні кількісні норми підготовки фахівців, а подекуди здійснюють таку підготовку без відповідних ліцензій. Низьким залишається рівень практичної підготовки випускників вищих навчальних закладів, а високим – рівень корупції у них. Не проводиться належний моніторинг якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів.

По-третє, вищі навчальні заклади є юридичними особами, мають відокремлене майно, рахунки в банках печатки, від свого імені набувають майнових і особистих немайнових прав, у зв'язку з чим є об'єктом таких видів державного контролю як фінансовий, бюджетний, кредитний, санітарний, пожежний і т.д.

По-четверте, мають розгалужену систему внутрішньо-апаратного контролю, який здійснюють: керівник вищого навчального закладу та будь-які інші керівники (начальники) за напрямком їх службової діяльності; наглядові ради; вчені ради; робочі та дорадчі органи; органи громадського самоврядування.

Підводячи підсумок вищезазначеному, наголосимо на тому, що чітке розуміння особливостей вищих навчальних закладів України як об'єкта державного контролю надасть змогу визначити найбільш ефективні його напрями, форми та методи, підібрати компетентних виконавців контрольних повноважень, а отже досягти основної його мети – забезпечити законність в діяльності вищих навчальних закладів України.

С. О. Осятинський, начальник відділу міжнародних зв'язків ХНУВС

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Питання вирішення адміністративно-правових спорів знаходяться у центрі уваги усього суспільства, починаючи від окремого громадянина та закінчуючи керівництвом судів усіх рівнів та усіх видів юрисдикцій. Нині напрацьовано чималу кількість способів вирішення правових спорів, проте особливий інтерес представляють нетрадиційні або альтернативні способи їх розв'язання.

Актуальність та перспективність зазначеного питання для українського правосуддя підтверджується також і тим, що альтернативні методи розв'язання спорів, зокрема медіація, становлять один з п'яти тематичних напрямів спільної програми Європейської комісії та Ради Європи по покращенню діяльності судової гілки влади в Україні.

Разом з цим, необхідно відмітити, що ідея досудового вирішення правових суперечок, не дивлячись на її поширення за кордоном, серед українців все ще не знаходить повного розуміння та підтримки. Це можна пояснити декількома причинами, серед яких, зокрема, і відсутність згадувань про альтернативні способи вирішення правових спорів у відповідному процесуальному законодавстві України. Зупинимось на цьому аспекті більш детально, зосередивши свою увагу на вивченні законодавства про адміністративне судочинство.

Правовою основою здійснення адміністративного судочинства в Україні є ст. 55 Конституції України, в якій зазначено, що кожному

гарантується право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а у ст. 125 Основного Закону закріплено принцип спеціалізації судів загальної юрисдикції [1].

Подальша деталізація названих конституційних положень знайшла місце у Законі України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. [3], де, фактично, вперше було наголошено на необхідності існування в Україні адміністративних судів, які мали розпочати свою діяльність протягом трьох років.

Найбільш принциповим кроком на шляху створення у нашій державі інституту адміністративної юстиції стало прийняття 6 липня 2005 р. Кодексу адміністративного судочинства України, який набрав чинності 1 вересня 2005 р. [2].

Разом з цим аналіз названих нормативних актів показує, що в жодному з них немає навіть згадки про інститут медіації, у зв'язку з цим виникає щонайменше два питання. Чи свідчить це про заборону медіації в адміністративному судочинстві, чи, навпаки, про можливість її застосування, оскільки прямі заборони щодо цього у законі відсутні.

Шукаючи відповіді на ці питання, необхідно згадати про те, що медіація несе у собі чималу кількість позитивних моментів, серед яких найчастіше називаються: подолання корупції у судах; «розвантаження» судів; розвиток соціальної толерантності; побудова громадянського суспільства тощо. Саме це, власне, і пояснює, що нині представники суддівського корпусу, у першу чергу, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України, досить активно беруть участь у різного роду програмах, спрямованих на поширення в Україні практики використання можливостей медіації під час вирішення правових спорів. Проте для успішного завершення процесу поширення медіації на сферу правосуддя, необхідним виглядає проведення чималої організаційної роботи як із суддями, так, власне, і громадянами, кожен з яких повинен надзвичайно добре розумітися у змісті та сутності цього інституту.

Аналіз сучасних наукових робіт присвячених дослідженню інституту медіації, дозволяє зробити висновок, що кінцевою метою медіації є мирне вирішення спору та укладення угоди між сторонами, що знаходяться у конфлікті. У процесі посередництва усі дії, які здійснюються його учасниками, виконуються у формі та в рамках відповідних процесуальних взаємовідносин і є реалізацією прав та обов'язків, що передбачені регламентом цієї процедури. Слід зазначити, що відносини, що виникають у процесі посередництва (медіації), є формою реалізації так званого альтернативно права, тобто права суб'єктів вирішити конфлікт будь-якими законними методами.

Особливістю адміністративного судочинства є те, що однією із сторін у таких спорах виступає суб'єкт владних повноважень, з чого випливає, що

учасниками медіації будуть, з одного боку, приватна особа, а з іншого, – представник органу державної влади або органу місцевого самоврядування, які у позасудовому порядку мають дійти порозуміння щодо предмету спору.

Виходячи із основних завдань адміністративного судочинства, можна визначити особливості процедури медіації у цій сфері.

1. Мета медіації полягає у досягненні таких ціннісних, зорієнтованих на майбутнє результатів, від яких по можливості виграли б усі учасники конфлікту. Медіація здійснюється на добровільних засадах з самого початку процедури і до укладення остаточної угоди.

2. Медіатор допомагає учасникам конфлікту знайти самостійне, юридично обов'язкове рішення для розв'язання конфлікту. Медіатор зобов'язаний діяти в інтересах усіх учасників процесу.

3. Інформація, що розкривається під час медіації, є конфіденційною.

4. Поряд із правовими аспектами у межах медіації у центрі уваги можуть стояти також економічні, особисті або інші індивідуальні інтереси, і якщо їх реалізація є юридично допустимою, то вони стають предметом обов'язкової остаточної угоди.

Що стосується категорій адміністративних справ, в яких доцільно проводити медіацію, то, на наш погляд, найбільш ефективною вона може бути щодо суперечок у сфері антимонопольного регулювання (питання доступу на ринок, контролю за ринковою діяльністю) або тарифного регулювання (коли кожного разу узгоджуються інтереси багатьох суб'єктів: виробників, споживача, але немає чіткого алгоритму дії), що, однак, не виключає можливості її застосування і щодо інших категорій справ адміністративної юрисдикції.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що за нашим переконанням інститут медіації позитивно вплине на адміністративне судочинство, зокрема через розвантаження адміністративних судів, пов'язане із вивільнення судів від вирішення нескладних справ адміністративної юрисдикції. Крім цього, медіація сприятиме налагодженню відкритого діалогу між приватними особами та владою, позитивно вплине на підвищення її іміджу у суспільстві.

Література: 1. Конституція України [Текст] : зі зм. та доповн. : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.]. – Х. : Весна, 2008. – 48 с. 2. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446. 3. Про судоустрій України : закон України від 7 лют. 2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – Ст. 180.

**ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «ЗАКОННІСТЬ»
ТА «ДИСЦИПЛІНА» В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ**

Сучасний стан наукової розробки з питань забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні характеризується такими особливостями: значним впливом на розуміння цих категорій попередніх розробок представників радянської теорії державного управління та адміністративного права; зміною розуміння сутності та меж державного управління після законодавчого закріплення поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України); ототожненням законності та дисципліни представниками сучасної школи як теорії права, так і державного управління та адміністративного права.

Свідченням недостатньої наукової розробленості цієї тематики є різне, а подекуди і протилежне законодавче визначення та наукове тлумачення (розуміння, визначення) термінів «законність» та «дисципліна», що негативно відбивається на правозастосовчій діяльності під час виконання покладених на суб'єктів державного управління завдань, функцій та обов'язків та реалізації наданих їм повноважень, під час визначення способів (методів) та форм забезпечення законності та дисципліни, визначення виду та міри юридичної відповідальності за порушення передбачених законодавством вимог тощо.

Важливість наукової розробки питань забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні у сучасних умовах обумовлюється низьким рівнем правопорядку, системними правопорушеннями, які допускають суб'єкти державного управління, частина з яких інкримінується як злочини або корупційні діяння. Сказане стосується як зовнішньої діяльності суб'єктів державного управління (управління економічною, адміністративно-політичною та соціально-культурною сферами), так і їх внутрішньо-організаційної діяльності (відсутність контролю безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих; їх необізнаність про умови життя та потреби персоналу; неналежне виконання рішень колегій, нарад, вимог наказів та вказівок (розпоряджень); невиконання законодавчих положень з питань соціально-правового захисту персоналу тощо; незабезпечення керівниками належних умов проходження служби; відсутність гласності та об'єктивності під час проведення оцінки результатів службової діяльності; відсутність дієвої системи професійної підготовки; невміле поєднання і застосування заходів переконання, примусу, дисциплінарного та громадського впливу на порушників тощо).

Як було відзначено вище, проблемним є різне, а подекуди і протилежне використання та тлумачення у наукових та нормативних джерелах слів «законність» та «дисципліна». Зокрема, різні аспекти законності, як

наукової категорії, як принципу, як методу, як гарантії, як функції тощо досліджувались досить часто.

Законність у науковій літературі розглядається з різних позицій, однак найчастіше зустрічається характеристика її як принципу державної діяльності, як методу державного управління, режиму (стану) суспільних відносин. Наприклад, як принцип державно-правового життя законність є основою діяльності держави, усіх її гілок влади. Вимога дотримання і виконання законів та інших правових актів стосується всіх суб'єктів права. Зокрема, відповідно до ст.6 Конституції України «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України»; відповідно до частини другої ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Що стосується дисципліни, то у тлумачних словниках під нею розуміється: наявність встановленого порядку, передбачення обов'язку щодо дотримання такого порядку. Тобто, дисципліна, так само як і законність визначається як статика (наявність встановленого порядку та певних обов'язків) та динаміка (дотримання або виконання встановлених правил) одночасно.

У переважній більшості випадків, науковці визначають дисципліну, як виконання (дотримання) законодавчих та підзаконних актів або як точне, своєчасне і неухильне додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки у державному і суспільному житті. Проте, на нашу думку, таке визначення дисципліни нічим не відрізняється від визначення поняття законності, а отже не дає змоги їх розмежувати. Крім того, не береться до уваги науковцями і той факт, що у мілітаризованих структурах обов'язковою вимогою службової дисципліни є виконання усіх наказів керівників та начальників.

Вважаємо, що характерною ознакою дисципліни є виконавський зміст, який виражається в тому, що службовці органу підпорядковуються певному керівникові, виконують управлінські рішення, відповідально ставляться до своїх посадових функцій і повноважень.

Як було зазначено вище, серед науковців відсутня погоджена думка щодо сутності, змісту та меж таких категорій, як «законність» та «дисципліна», оскільки одні науковці вказують на їх синонімічний характер використовуючи словосполучення «дисципліна та законність», другі, вважають, що законність поглинає собою дисципліну, треті, навпаки, що дисципліна поглинає собою законність.

Резюмуючи вищевикладене, зробимо такі **висновки**:

1. Дисципліна і законність є різними поняттями (категоріями), хоча мають спільну мету – встановлення порядку. Натомість вони відрізняються характером та юридичною силою правових норм, які передбачають правила

(вимоги), які необхідно виконувати, або, яких необхідно дотримуватися, їх спрямуванням, суб'єктами забезпечення, засобами забезпечення, юридичними наслідками.

2. Вважаємо, що будь-яке порушення правових норм є свідченням недисциплінованості особи, яка його вчинила, і не залежно від того до якої із видів юридичної відповідальності її притягнуто, а отже є свідченням порушення дисципліни. Порушенням законності є порушення норм (правил, вимог), які передбачені законодавчими актами (законами, кодексами, основами законодавства) і не були пов'язані із державно-службовими відносинами влади та підпорядкування.

3. На відміну від законності основу дисципліни складають внутрішньо-організаційні відносини з питань проходження служби та внутрішнього розпорядку (своєчасний прихід на роботу, дотримання встановленої тривалості робочого часу, своєчасне і точне виконання наказів, розпоряджень та вказівок керівника (начальника), дотримання технологічної дисципліни та вимог щодо охорони праці, техніки безпеки і протипожежної охорони, бережне відношення до службового майна, утримання від дій, що перешкоджають іншим працівникам виконувати свої службові обов'язки тощо).

4. Дисципліна на відміну від законності значно ширша за змістом, оскільки передбачає дотримання вимог, які містяться навіть в усних наказах та розпорядженнях керівників та начальників усіх рівнів.

5. Законність і дисципліна в державному управлінні великою мірою визначаються юридичною відповідальністю. Зокрема, за порушення законності передбачено більш жорстокі юридичні санкції ніж за порушення дисципліни.

6. Дисципліна у державному управлінні передбачає вимоги, які на відміну від законності передбачають дотримання різних видів соціальних норм, у тому числі і моральних. Вимоги дисципліни на відміну від вимог законності поширюються на позаслужбові відносини та мають у деяких випадках яскраво виражений морально-етичний характер.

О. Ю. Прокопенко, здобувач ХНУВС

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ТА ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ

Становлення України як правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави, визнання цього статусу міжнародним співтовариством вимагають застосування комплексного та системного підходу щодо пошуку шляхів упровадження у юридичну практику цінностей світової цивілізації з урахуванням накопиченого вітчизняного

досвіду. Важливим завданням правової науки, нормотворчості та правоохоронної діяльності щодо успішної реалізації відповідних перетворень є створення гарантій збалансованого співвідношення інтересів особи і держави у боротьбі з правопорушеннями. Сучасний стан правопорядку в Україні характеризується доволі складною криміногенною обстановкою, зокрема у сфері охорони громадського порядку та забезпеченні громадської безпеки.

Останнім часом поряд із поняттям «профілактика правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку» у науковій літературі широко вживається поняття «система профілактики» правопорушень. Складність визначення цього поняття полягає в тому, що загальноприйнятого і загальновизнаного поняття «система профілактики» у правовій науці немає.

Стосовно цього терміну, то у загальному вигляді «система» – це сукупність елементів (компонентів, підсистем), що перебувають у взаємовідносинах і взаємозв'язках та складають певну цілісність, єдність [1, с. 30]. Системою можна назвати лише такий комплекс компонентів, у яких взаємовідносини та взаємодія спрямовані на отримання певного позитивного результату [1, с. 31].

Тому необхідно вказати на наступні характеристики, які притаманні будь-якій системі: система існує в оточуючому (зовнішньому) середовищі і проявляється (функціонує), лише взаємодіючи з ним, адаптуючись до нього, реагуючи на зміни, що відбуваються у ньому; система складається з елементів, компонентів, підсистем (системоутворюючих складових); система складається не від суми елементів, а від їх цілісності, коли відносини між відповідними елементами створюють інтегративну якість; усі системи не є незмінними, їм притаманні внутрішні суперечності, вони зазнають зовнішніх впливів, проходять етапи зародження, становлення, розвитку, занепаду тощо; кожна система має своє призначення, виконує певну функцію; кожна система структурно оформлена, тому, що структура відображає найбільш суттєві системоутворюючі елементи (компоненти) та стійкі зв'язки між ними, які забезпечують основні якості системи [1, с. 31–33].

Виходячи із загального розуміння системи, хотілось би відмітити, що являючись за своєю суттю різновидом соціального управління, профілактика адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку являє собою розгалужену багаторівневу систему, яка складається з окремих взаємообумовлених елементів, що створюють певну їх цілісність на основі загальної мети і координації їх діяльності. До основних елементів системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку можна віднести: суб'єкт, об'єкт, види, форми, цілі та принципи профілактичної діяльності.

Однією з особливостей системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську

безпеку є різноманітність її суб'єктів, що відрізняються один від одного характером, масштабами, формами і методами діяльності, повноваженнями. При всьому різноманітті суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку усі вони системно пов'язуються між собою. Їх об'єднує єдина мета – виявлення та усунення або нейтралізація об'єктивних та суб'єктивних детермінант правопорушень, захист прав та законних інтересів громадян тощо. Суб'єктами профілактичної діяльності виступають державні та недержавні органи і установи, які здійснюють профілактику адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку.

Крім суб'єктів, система профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку має ще й об'єкти профілактики. У загальному розумінні, об'єкти профілактики правопорушень – це те, на що вона спрямована, здійснює вплив і в результаті чого певні явища та процеси зазнають корекції, набувають нових якостей і нового якісного стану [2, с. 47]. Виходячи з цього, визначимо, що об'єктами системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку виступають, по-перше, правопорушення та їх види; по-друге, причини та умови вчинення правопорушень; по-третє, особи, щодо яких здійснюється профілактична діяльність [3, с. 185; 2, с. 47; 4, с. 16].

Важливим системоутворюючим елементом будь-якої соціальної управлінської системи, в тому числі й системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку є мета діяльності. Цілеспрямованість системи відображається на її суб'єктах та змісті їх діяльності і знаходить своє відображення у принципах, завданнях, функціях, формах і видах цієї діяльності [5, с. 30]. Завдання та функції конкретизують мету діяльності з урахуванням рівня профілактики, соціально-економічних, демографічних та інших особливостей. Ця конкретизація дозволяє визначити функціональну структуру системи.

До основних цілей системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку можна віднести: діяльність, спрямовану на виявлення та усунення (нейтралізацію) причин та умов вчинення правопорушень; корекцію особи правопорушника; обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів, які не є причинами вчинення особами правопорушень, але взаємопов'язані з ними; нейтралізацію негативного впливу мікросередовища на формування особи та на мотивацію його поведінки.

Аналіз позицій, що є в науковій літературі, дозволяє виділити, залежно від особливостей застосування заходів профілактичного впливу на різних етапах профілактики, наступні форми профілактики правопорушень: ранню та безпосередню. Ці форми профілактики відрізняються одна від одної, по-

перше, часом, що відділяє особу від моменту можливого вчинення правопорушення, по-друге, ступенем «соціальної зіпсованості» особи, тобто її криміногенністю [6, с. 61–62].

Виділення цих двох форм профілактики правопорушень викликане, переш за все, необхідністю більш ефективного попередження правопорушень, а сама диференціація пов'язана з участю різних суб'єктів профілактики і застосуванням різних методів роботи. Якщо, наприклад, рання профілактика використовує заходи охорони особи від негативного впливу, створення умов для позитивного виховання, розвитку особистості, ресоціалізації осіб, які мають антигромадську спрямованість, то безпосередня профілактика – переважно заходи корекції [7, с. 150].

Виходячи із змісту профілактичної діяльності, можна виділити наступні її види: загально-соціальну (загальну), спеціальну, індивідуальну. Причому, у структурі спеціальної профілактики деякі автори виділяють: спеціально-кримінологічну профілактику, запобігання та припинення [5, с. 9].

Система профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку має певні принципи діяльності. У загальнотеоретичній літературі під принципами певного правового явища прийнято розуміти основні вихідні положення, які юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя [8]. У сфері профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку доцільно виділити наступні принципи: законність; гласність; гуманізм; демократизм; науковість, що передбачає розробку наукової концепції профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку, науково-методичне її забезпечення тощо; прогнозування стану адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку та планування відповідних профілактичних заходів; координація діяльності суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку; взаємодія суб'єктів профілактики правопорушень; інформаційне забезпечення профілактичної діяльності; системність; комплексність, що передбачає повне охоплення всіх сторін профілактичної діяльності, тобто має враховувати криміногенну ситуацію, штатну забезпеченість суб'єктів профілактики, їх матеріально-технічне забезпечення, ступінь кваліфікації і професіоналізму фахівців та співробітників цих органів, зв'язки з населенням тощо; економічна доцільність.

Підбиваючи підсумок, ще раз підкреслимо, профілактична діяльність адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку як різновид соціального управління становить собою багаторівневу систему, яка складається із сукупності елементів, що перебувають у взаємодії і взаємозалежності між собою та складають певну цілісність. До основних елементів цієї системи пропонується віднести: об'єкт, суб'єкт, види, форми, цілі та принципи профілактичної діяльності.

Література: 1. Глазунова Н. И. Система государственного управления : учебник для вузов / Глазунова Н. И. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 551 с. 2. Алексеев А. И. Криминология : курс лекций / Алексеев А. И. – М. : Щит-М, 1999. – 340 с. 3. Адміністративна діяльність міліції : підручник / за заг. ред. акад. АПрНУ, проф. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во НУВС, 2004. – 448 с. 4. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений / под ред. В. Д. Малкова, А. Ф. Токарева. – М., 2000. – 322 с. 5. Литвинов А. Н. Профилактика преступлений. От теории к практике : науч.-практ. пособие / А. Н. Литвинов, Т. С. Гавриш. – М. : ЭКМОС, 2003. – 160 с. 5. Джужа О. М. Криминологія : Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич. – К. : Атіка, 2001. – 368 с. 6. Курс Криминології : підручник : у 2 кн. Загальна частина / за заг. ред. О. М. Джужки. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с. 7. Скакун О. Ф. Теория права и государства : учебник / О. Ф. Скакун, Н. К. Подберезский. – Х., 1997. – 496 с.

Пузанова Т. А., ад'юнкт ХНУВС

ДІЯ ПРИНЦИПУ ПРІОРИТЕТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Сьогодні дуже актуальним є питання розгляду принципу пріоритету прав людини і громадянина та його безпосередньої дії в діяльності державної служби. Тенденція розвитку інституту прав людини знаходить свій прояв у тому, що нині абсолютна більшість держав визнали існування проблем втілення і захисту невід'ємних, «природних» прав і свобод людини та необхідність поступового розв'язання таких проблем. Вони погодились вважати закріплений у Загальній декларації прав людини мінімально необхідний перелік назв прав і свобод своєрідним пакетом взірців, на які мусить орієнтуватися політика кожної цивілізованої, демократичної держави; домовились про створення міжнародних (наддержавних чи міждержавних) органів, котрі ними ж уповноважені відслідковувати стан дотримання прав людини у відповідних державах-учасниках та піддавати його своєму контролю і впливу, а також дали згоду на виконання рекомендацій і рішень цих органів; дійшли консенсусу щодо процедури розгляду питань, пов'язаних із порушеннями прав людини у різних державах та визначенням заходів міжнародного реагування на такі порушення.

Проте у розвитку всесвітнього інституту прав людини досить рельєфно виявляється й інша, – зрештою, протилежна – загальна тенденція, а саме: урізноманітнення конкретного змісту і обсягу прав людини залежно від країни.

Розмежування між поняттями «права людини» і «права громадянина» безпосередньо впливає із розрізнення громадянського суспільства і держави, переборює однозначний розгляд людини у її взаємозв'язку тільки з державою, розширює сферу її самовизначення. Людина як така наділяється автономним полем діяльності, де рушійною силою виступають її індивідуальні інтереси. Реалізація таких інтересів здійснюється в громадському суспільстві, яке засновується на приватній власності, сім'ї,

усіх формах особистого життя, і спирається на природні права людини, що належать їй від народження. Держава, утримуючись від втручання в ці стосунки, покликана захищати їх не тільки від свого, але і від будь-якого втручання. Таким чином, у громадянському суспільстві на основі прав людини створюються умови для самовизначення особи, забезпечення її автономії і незалежності від будь-якого незаконного втручання.

Права громадянина охоплюють сферу стосунків індивіда з державою, у якому він розраховує не тільки на відмежування своїх прав від незаконного втручання, але і на активне сприяння держави в їх реалізації. Статус громадянина впливає з його особливого правового зв'язку з державою – інституту громадянства (ст. 4 Конституції України) [1]. І. Ф. Демидов з цього приводу відзначає, що поняття «права людини» більше властиве міжнародному праву, а «вплітаючись у тканину внутрішньодержавного права (законодавства), категорія «права людини» трансформується в поняття «права і свободи людини і громадянина» [2, с. 20]. Сучасній Конституції України теж властиве розмежування термінів «людина» і «громадянин». Більшість статей розділу II Конституції починаються словами: «Кожен має право...» [3, с. 69]. Такий підхід узгоджується із законодавчою практикою міжнародного співтовариства. За загальновизнаними нормами міжнародного права невід'ємні права і свободи кожної людини, незалежно від наявності у неї громадянства, мають поважатися будь-якою державою. Ця гуманна норма забезпечується ст. 26 Конституції України [2], відповідно до якої іноземці та особи без громадянства мають такі самі права, свободи і обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України і міжнародними договорами.

Правовим наповненням зазначеного принципу є його поєднання з нормами, які містяться у ст. 55 та 56 Конституції України [1], що гарантують судовий захист порушених прав та право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а також право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Державний службовець зобов'язаний завжди пам'ятати, що сприяння утвердженню пріоритету прав і свобод людини і громадянина є важливим завданням його діяльності.

Службовець не повинен чинити дії, які порушують права, свободи і правомірні інтереси громадянина, групи або груп громадян, створювати перешкоди для здійснення цих прав, свобод і задоволення інтересів, вимагати виконання не передбачених законом обов'язків. Службовець під час виконання своїх повноважень у стосунках із громадянами за будь-яких обставин має поводитися коректно, стримано, ввічливо та неупереджено. Його поведінка

повинна бути такою, щоб громадянин був упевненим, що йому сприятимуть і нададуть необхідну допомогу в усіх його правомірних діях і вимогах.

Література: 1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Голос України. – 1996. – 27 лип. – № 138. 2. Демидов И. Ф. Проблема прав человека в российском уголовном процессе (Концептуальные положения) / Демидов И. Ф. – М. : НИИ проблем укрепления законности и правопорядка. – 1995. – С. 92. 3. Коментар до Конституції України / Авер'янов В. Б., Бойко В. Ф., Борденюк В. І., Ворсінов Г. Т., Гринчишин В. А. – 2-е вид., випр. й доп. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України. – 1998. – 410 с.

В. Б. Пчелін, ад'юнкт ХНУВС

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТИВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Щоденно в нашій країні органи виконавчої влади приймають велику кількість адміністративних актів. За рік їх кількість можна рахувати на мільйони. Однією із структурних одиниць, що бере участь у цьому процесі є органи внутрішніх справ України (далі – ОВС). Ряд питань, що регулюються за допомогою видання адміністративних актів ОВС в основному обмежені рамками системи ОВС України. Тобто адміністративні акти ОВС найчастіше регулюють внутрішньовідомчі відносини, упорядковують діяльність їх співробітників, служб, підрозділів тощо. В той же час правове регулювання органів внутрішніх справ розповсюджується і на відносини, що виникають поза системою внутрішніх справ. Так діюче законодавство надає органам внутрішніх справ право регулювати суспільні відносини у сферах: дотримання законодавства про громадянство та правил реєстраційного обліку громадян; забезпечення безпеки дорожнього руху; дозвільної системи; виконання законодавства про адміністративне затримання, тримання під вартою, дізнання та досудове слідство; виконання адміністративних та кримінальних покарань, охорони громадського порядку тощо. В даних випадках дія адміністративних актів ОВС розповсюджується на інші державні органи, підприємства, установи, громадян та їх об'єднань. Від того, наскільки правильною, зрозумілою, науково обґрунтованою є класифікація адміністративних актів ОВС, залежить якість як їх правозастосовчого, так і правотворчого процесу. Така робота вимагає не тільки наявності пошукових інструментів, але й попередньо якісної класифікації управлінського інформаційного масиву. Система класифікації адміністративних актів у даному випадку виступає як пошуковий інструмент для роботи з масивами інформації. В сфері класифікації адміністративних актів необхідні визначені стандарти, якими виступають найбільш стабільні та загальновизнані частини систем класифікації [1, с. 3]. Отже, на сьогодні більшість вчених-юристів класифікують адміністративні акти ОВС за наступними критеріями.

За юридичними властивостями адміністративні акти поділяють на нормативні, індивідуальні та змішані. Нормативні адміністративні акти встановлюють, змінюють, припиняють (скасовують) правові норми [2, с. 149]. Як правило, вони розраховані на багаторазове та довгострокове використання, регулюють однотипні суспільні відносини та не мають персоніфікованого адресата. За їх допомогою деталізуються й конкретизуються положення норм законів. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 731 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» від 28.12.1992 року такі акти підлягають обов'язковій державній реєстрації Міністерством юстиції України з внесенням його до Єдиного державного реєстру. Індивідуальні адміністративні акти розв'язують конкретну управлінську задачу, мають персоніфікованого адресата, спрямовані на одноразове застосування. Дані акти базуються на нормативних актах, реалізуючи їх в умовах певних ситуацій [3, с. 439]. Тобто вони мають правозастосовчий характер. Змішані адміністративні акти поєднують в собі властивості як нормативних, так й індивідуальних адміністративних актів. Тобто можуть містити в собі наряду з нормами права індивідуальні розпорядження ненормативного характеру.

За критерієм форми волевиявлення розрізняють письмові, усні та конклюдентні адміністративні акти. Письмова форма адміністративного акта має ряд позитивних властивостей. Вона дозволяє оптимально виразити волю суб'єкта приймаючого акт, дає можливість в будь-який час перевірити зміст акта, його відповідність закону, надає більше гарантій перегляду акта тощо. Саме тому письмова форма завжди використовується при виданні адміністративних актів нормативного характеру та в більшості випадків індивідуальних адміністративних актів. Серед недоліків письмової форми можна виділити її недостатню оперативність, мобільність. Тому наряду з письмовою формою використовують усну та конклюдентну форми акта, які наділені вищезазначеними властивостями. Наприклад, дії співробітника міліції, який регулює дорожній рух або усні владні розпорядження, що видаються посадовими особами в процесі оперативно-організаційної роботи, не оформлюються документально.

За порядком прийняття адміністративні акти ОВС поділяються на прийняті одноособово, колегіально та спільно двома або більше органами. До прикладу останніх можна віднести Інструкцію «Про порядок направлення громадян для огляду на стан сп'яніння в заклади охорони здоров'я та проведення огляду з використанням технічних засобів», яку було прийнято спільно МВС, МОЗ та Мініюстом України. В даному випадку адміністративний акт включає в себе волевиявлення декількох відомств спрямованих на регулювання визначених відносин в сфері безпеки руху.

Залежно від суб'єкта видання адміністративних актів ОВС розрізняють акти, що видаються Міністром ОВС України, його заступниками, начальниками департаментів МВС та їх заступниками, начальниками

ГУМВС, УМВС та їх заступниками, ректорами та проректорами вищих навчальних закладів МВС, начальниками міськрайлінорганів, міськрайлінорганів на транспорті та їх заступниками.

За формою адміністративні акти органів внутрішніх справ поділяються на накази, рішення колегії, положення, настанови, директиви, статuti, інструкції, протоколи, розпорядження, вказівки. Наказ – це основний розпорядчий документ, що видається керівником ОВС на основі єдиноначальності [4, с. 51]. Рішення колегії – колегіальне управлінське рішення, яке приймається колегією МВС України, або колегією УМВС в області, колегіями ГУМВС в Автономній республіці Крим, Київській області та місті Києві з найбільш комплексних питань організаційної і оперативно-службової діяльності [4, с. 72]. Положення є нормативним актом, який регламентує правовий статус (компетенцію, обов'язки, відповідальність) органів і підрозділів внутрішніх справ, їх завдання, функції, права, оцінку діяльності та правовий статус [4, с. 63]. Настанова – вказівка діяти певним чином [6, с. 737]. Настанови містять норми, які регламентують порядок дії конкретних служб, органів, підрозділів по виконанню покладених на них завдань [7, с. 7]. Наприклад, настанова про порядок проведення бойових стрільб, настанова по службі чергових частин органів внутрішніх справ. Статuti становлять кодифіковані нормативні акти, які регламентують специфіку діяльності окремих підрозділів і служб МВС [4, с. 82]. Директива – розпорядження загального характеру, керівна вказівка, настанова вищого органу [5, с. 184]. Інструкція – нормативний документ, який регламентує порядок, способи та методи здійснення управлінської та оперативно-службової діяльності ОВС, а також за необхідністю порядок виконання актів вищестоящих органів [4, с. 31]. Протокол – офіційний документ, в якому фіксуються певні фактичні обставини, хід і рішення відповідних зібрань (зборів, засідань, нарад тощо). Протокол – оформлений належним чином процесуальний документ, в якому відображено хід і результати певних слідчих і процесуальних дій, адміністративного провадження [5, с. 737]. Розпорядження – повідомлення, яке передається керівником підлеглому та стосується змісту та результатів його діяльності [4, с. 74]. Вказівка – це документ поточного розпорядження, що видається керівниками ОВС переважно з питань інформаційно-довідкового та методичного характеру, з питань, пов'язаних із виконанням законодавчих та відомчих нормативних актів. У вказівці повинні перераховуватися дії оперативного, разового характеру, які приписується виконати [4, с. 17].

За предметом правового регулювання адміністративні акти ОВС поділяються на внутрішні (відомчі) та зовнішні. До внутрішніх відносять адміністративні акти, що діють в рамках системи ОВС. Адміністративні акти ОВС зовнішньої дії мають за мету упорядкування суспільних відносин, які складаються поза системою МВС України, регулювання яких віднесено до компетенції ОВС.

Залежно від ступеня відкритості серед адміністративних актів розрізняють відкриті та закриті. Будь-хто може ознайомитись з відкритими адміністративними актами. Що ж стосується закритих адміністративних актів, то серед них розрізняють акти з грифом «для службового користування», «таємно», «цілком таємно», «особливо важливо». Присвоєння відповідного грифу залежить від ступеня шкоди, збитків, які може понести держава, якщо відомості, які містяться в акті будуть розголошені.

Отже створення якісної системи класифікації адміністративних актів ОВС надасть можливість оперативніше та якісніше вирішувати питання, які постають перед ними у повсякденній діяльності, забезпечить мінімальні строки доступу до необхідної інформації та дозволить глибше з'ясувати правову природу адміністративних актів ОВС в цілому. Все це безсумнівно позитивно відобразиться на ефективності всієї системи ОВС.

Література: 1. Стефанюк В. Правові акти управління / В. Стефанюк // Право України. – 2003. – № 7. – С. 3–9. 2. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Факт, 2003. – 384 с. 3. Малиновський В. Я. Державне управління : [навч. посіб. – Вид. 2-е доп. та перероб.] / Малиновський В. Я. – К. : Атіка, 2003. – 576 с. 4. Термінологічний словник з управління персоналом органів внутрішніх справ України [укл. Н. П. Матюхіна ; за заг. ред. проф. О. М. Бандурки]. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 120 с. 5. Великий енциклопедичний юридичний словник [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с. 6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [укл. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с. 7. Черников В. В. Нормативные акты органов внутренних дел в системе правовых актов управления : [лекция] / Черников В. В. – М. : МЮИ МВД России, 1996. – 21 с.

Д. В. Радько, здобувач ХНУВС

МІСЦЕ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Для адміністративного права характерна велика кількість суб'єктів з різними завданнями, функціями, компетенцією, повноваженнями, організаційно-штатною структурою, підпорядкованістю, іншими правовими характеристиками, сукупність яких свідчить про особливості їх адміністративно-правового статусу. Одним із таких суб'єктів є фінансові компанії. Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю велике коло учасників соціальних зв'язків, про що свідчить велика кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб'єктів адміністративного права є складнішою, ніж системи суб'єктів будь-якої іншої галузі права.

На мою думку, суб'єктів адміністративного права доцільно об'єднати у дві групи: фізичні та юридичні особи, що надасть змогу охопити усі їх

різновиди, оскільки суб'єктом адміністративного права (адміністративно-правових відносин) може бути будь-яка фізична чи юридична особа (звичайно, що лише за умови її правоздатності). Крім того, за характером повноважень, суб'єктів адміністративного права можна поділити на тих: 1) які мають владні повноваження, тобто мають право приймати обов'язкові для виконання управлінські рішення; 2) ті, які зобов'язанні виконувати приписи, що містяться в управлінських рішеннях, тобто підпорядковані особи.

Уточнення методологічних засад з досліджуваних питань дозволяє до особливостей фінансових компаній як суб'єктів адміністративного права віднести такі:

1. Це юридичні особи, які відповідно до законодавства надають одну чи декілька фінансових послуг (банківських, страхових, кредитних, інвестиційних тощо). До них належать: банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

2. Метою їх діяльності є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

3. Функціонують в межах та відповідно до правил (вимог) установлених державою, оскільки держава здійснює регулювання ринку фінансових послуг, яке полягає у застосуванні комплексу адміністративних заходів (контролю, нагляду, відповідальності тощо) за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання правопорушенням у цій сфері та іншим кризовим явищам. Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом: ведення державних реєстрів фінансових компаній та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правового регулювання діяльності фінансових компаній; нагляду за діяльністю фінансових компаній; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг. Так, державні органи, які наділені юридично-владними повноваженнями щодо фінансових компаній видають ліценції, встановлюють правила та вимоги, обов'язкові для виконання під час надання фінансових послуг, контролюють таку діяльність, притягують до адміністративної відповідальності тощо). Такі правовідносини мають так званий «зовнішній характер». Наприклад, чинним законодавством передбачено такі їх «зовнішні» види, як: видача ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку фінансових послуг; заборона та зупинення на певний термін професійної діяльності на ринку фінансових послуг у разі відсутності ліцензії на цю діяльність та притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством тощо. Наприклад, фінансова установа може розпочати надання фінансових

послуг, лише якщо: облікова і реєструюча система відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами; внутрішні правила фінансової установи, узгоджені з вимогами законів України та нормативно-правових актів державних органів, що здійснюють регулювання та нагляд за ринками фінансових послуг; професійні якості та ділова репутація персоналу відповідають встановленим законом вимогам. Реорганізація та ліквідація фінансових установ відбуваються з додержанням вимог відповідних законів України та нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг. Фінансова установа зобов'язана вести облік своїх операцій та надавати звітність відповідно до вимог законів та нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг.

4. Відсутність у фінансових компаній власних зовнішніх державно-владних повноважень. Натомість у передбачених законодавством випадках вони можуть виконувати делеговані повноваження органів виконавчої влади. Так, згідно із ст. 49 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» «Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, може делегувати саморегулювній організації такі повноваження: збирання, узагальнення та аналітичне оброблення даних щодо провадження відповідного виду професійної діяльності; проведення перевірок провадження відповідного виду професійної діяльності, дотримання вимог законодавства про цінні папери, правил, стандартів професійної поведінки; подання їй обов'язкового для розгляду клопотання про припинення (зупинення) дії ліцензії на провадження професійним учасником фондового ринку певного виду діяльності; сертифікація фахівців фондового ринку; видача ліцензій особам, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку.

5. Органом управління фінансовою компанією є адміністрація, яка маючи всі необхідні розпорядчі повноваження юридично-владного характеру, забезпечує інтереси власника та (або) держави. Очолює адміністрацію керівник, який наділений внутрішньо-організаційними владними повноваженнями, які дають йому змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання підпорядкованим їм персоналом. Владний вплив, що виходить від керівника дозволяє підпорядковувати волю і діяльність підлеглих йому осіб, що в окремих випадках є необхідним для досягнення цілей і вирішення завдань. Елементами компетенції керівника фінансової компанії виступають: загальні право і обов'язок здійснювати управлінські функції щодо певних керованих об'єктів – адміністративно-управлінського персоналу та в цілому трудового колективу; конкретні права і обов'язки керівництва відповідною фінансовою компанією; право видавати так звані локальні акти управління, що є обов'язковими для виконання в межах однієї фінансової компанії.

Внутрішніми владно-розпорядчими повноваженнями наділені також саморегульвні організації, які розроблюють та затверджують правила, стандарти професійної поведінки та провадження відповідного виду професійної діяльності із надання фінансових послуг.

Вищенаведені особливості *фінансових компаній як суб'єктів адміністративного права* дозволили визначити їх як юридичних осіб, які відповідно до законодавства надають одну чи декілька фінансових послуг з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, функціонують в межах та відповідно із правилами (вимогами), установленними державою, реалізують суб'єктивні права та виконують суб'єктивні обов'язки, передбачені адміністративним законодавством.

О. О. Семіног, здобувач ХНУВС

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Однією з головних тенденцій світових міграційних процесів сьогодні є зростання швидкості переміщень населення. Вироблення дієвої міграційної політики для України є пріоритетною потребою, зважаючи на той факт, що через нашу країну проходять міграційні шляхи, а її територія використовується для транзитного переміщення, тимчасового перебування на її території, трудової та незаконної міграції.

Нині управління міграційною політикою в Україні є інституційно розпорошеним. Його здійснюють:

- Міністерство праці і соціальної політики, (питання економічної міграції та соціальні аспекти міграції);
- Державний комітет у справах національностей та релігій (що перебуває у постійному стані реорганізації);
- Міністерство внутрішніх справ;
- Міністерство охорони здоров'я;
- Міністерство закордонних справ;
- Міністерство юстиції (ініціює законодавчі ініціативи).

Автор підтримує висновок Національного інституту стратегічних досліджень, що така розгалуженість та відсутність єдиної міграційної служби суттєво стримує вирішення таких питань як: контролю над нелегальною міграцією та забезпечення права на притулок; чіткий скоординований міжвідомчий контроль над в'їздом, перебуванням іноземців та осіб без громадянства в Україні та їх своєчасним виїздом за межі території держави; налагодження належного механізму обміну інформацією між МЗС, МВС та Адміністрацією Держприкордонслужби про осіб, яким видано візи на в'їзд в Україну, які в установленому порядку

прибули і зареєструвалися в пунктах пропуску через державний кордон України, а також про осіб, яким заборонено в'їзд в Україну [1].

Проте необхідність створення єдиного міграційного органу виступає доцільним не лише на внутрішньодержавному рівні, але й однією з умов швидкого та урегульованого процесу інтеграції України до Європейського союзу так, план дій Європейського Союзу у сфері юстиції та внутрішніх справ 2001 року встановлював наступне завдання співробітництва України з ЄС у сфері міграції та притулку: «Підтримка ефективного управління міграційними процесами, в тому числі шляхом надання консультативної, фінансової та експертної допомоги для заснування Державної міграційної служби України та сприяння її діяльності, зокрема, шляхом підвищення професійного рівня відповідних співробітників за допомогою вивчення досвіду інших країн та проходження практики у відповідних службах країн ЄС, що займаються проблемами сучасної міграційної політики»[2].

24 червня 2009 року постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної міграційної служби України» [3] утворено на базі Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб, що ліквідується, Державну міграційну службу як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ. Згідно постанови, Державна міграційна служба є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції, громадянства, імміграції, реєстрації фізичних осіб. Державна міграційна служба є правонаступником Міністерства внутрішніх справ та Державного комітету у справах національностей та релігій у частині наданих їй повноважень у сфері міграції, громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Незважаючи на очевидну потребу у створенні такої служби, президент призупинив дію окремих частин постанови, оскільки з юридичної точки зору процедура її створення виглядала такою, що суперечить Основному закону Отже, на нашу думку, для врегулювання питання Про Державну міграційну службу України необхідно прийняти одноіменний закон на основі доопрацьованої постанови Кабінету Міністрів України №643 від 24.06.2009 року. Так, запропонований законопроект за предметом правового регулювання належить до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Таким чином, з вищевикладеного випливає, що на сьогодні правовий статус Державної міграційної служби в Україні цілковито не визначений та недопрацьований, що гальмує Україну на шляху до Європейської інтеграції, та ставить під сумнів домовленості укладені з ЄС.

Література: 1. Інституційне забезпечення міграційної політики держави. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/7.htm. – Назва з екрану. 2. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_494. – Назва з екрану. 3. Про утворення державної міграційної служби [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів від 24 черв. 2009 р. № 643. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643-2009-%EF>. – Назва з екрану.

В. І. Сіверін, здобувач Київського міжнародного університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ДОЗВІЛЬНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України. Тому особливо актуальним в цьому плані є забезпечення екологічної безпеки, шляхом надання дозвільних послуг.

Чинне законодавство не визначає поняття дозвільної послуги, однак, легітимізує термін «дозвільна система у сфері господарської діяльності» спеціальним законом [1, с. 84]. Таку систему визначено як сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру [2]. Зазначене поняття охоплює різні види діяльності щодо видачі дозволів у сфері господарювання, зокрема з таких її видів, які негативно впливають на різні сфери суспільних відносин, зокрема на сферу екологічної безпеки. Держава, у особі уповноважених органів, суб'єктів публічної адміністрації, надаючи дозволи у процесі провадження дозвільної діяльності, тим самим використовує один з найбільш дієвих засобів забезпечення екологічної безпеки, оскільки процедури видачі дозволів спрямовані на запобігання фактам заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, а тому така діяльність має превентивний характер.

Аналізуючи ст. 2 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [2], ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [3], Закон України «Про дозвільну

діяльність у сфері використання ядерної енергії» [4] та п. 15 ст. 4 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України» від 2 листопада 2006 р. № 1524 [5] потрібно виділити діяльність, що становить собою загрозу навколишньому природному середовищу та потребує удосконалення у першу чергу і забезпечується шляхом надання дозвільних послуг, а саме: пошук (розвідка) корисних копалин та їх видобування; використання природних ресурсів; забезпечення радіаційної безпеки; поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; спеціальне використання об'єктів рослинного і тваринного світу.

Здійснений аналіз низки нормативних актів, що регулюють надання дозвільних послуг у сфері забезпечення екологічної безпеки, критичне осмислення численних праць вчених, дозволили сформулювати два види заходів, а саме: організаційні, спрямовані на оптимізацію управлінських відносин, та правові, які стосуються внесення змін до законодавства. До організаційних заходів слід віднести по-перше, зміцнення взаємодії суб'єктів публічної адміністрації, які мають право надавати дозвільні послуги з іншими спеціально уповноваженими органами, які здійснюють охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки, у тому числі й з громадськими екологічними організаціями; по-друге, спільне розроблення наукових засад різних аспектів сталого розвитку суспільства; подальший розвиток і вдосконалення системи нормативно-правових актів у сфері екологічної безпеки, а також здійснення систематизації та оновлення нормативної бази щодо надання дозвільних послуг; підвищення ефективності застосування природоохоронного законодавства; створення загальнодержавного реєстру дозвільних послуг, який має стати єдиною автоматизованою загальнодержавною системою збирання, накопичення, захисту, обліку та надання відомостей про видачу чи переоформлення дозволів, документів дозвільного характеру або про їх анулювання чи відмову у видачі.

До правових заходів доцільно віднести внесення змін до законодавства у таких напрямках: уніфікація видів дозволів та процедур їх набуття, що можливо здійснити шляхом встановлення єдиних процедурних основ у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», а особливості процедур визначити у підзаконних актах, які стосуються діяльності окремих органів публічної адміністрації, що здійснюють дозвільну діяльність з метою забезпечення екологічної безпеки; запровадження термінів, які фактично використовуються, але не визначені у законодавстві: «дозвільні послуги», «радіаційна безпека» та закріплення їх у Кодексі України про надра, законах України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»; чітке визначення переліку природних ресурсів і закріплення класифікації їх видів; перелік видів господарської

діяльності, що підлягає ліцензуванню, доповнити положенням про ліцензування видобування корисних копалин, радіаційної безпеки, операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, за винятком радіоактивних відходів, шляхом внесення змін до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності».

Літератури: 1. Сіверін В.І. Дозвільні послуги суб'єктів публічної адміністрації як об'єкт адміністративно-правового регулювання / В.І. Сіверін // Право і Безпека. – 2010. – № 1 (33). – С. 82–85. 2. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : закон України від 6 верес. 2005 р. № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483. 3. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : закон України від 1 черв. 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299. 4. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : закон України від 11 січ. 2000 р. № 1370-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 9. – Ст. 68. 5. Про затвердження Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України : постанова Кабінету Міністрів України від 2 листоп. 2006 р. № 1524 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – С. 129. – Ст. 2949.

Ю. В. Собко, здобувач ХНУВС

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ КООРДИНАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методологічні та правові проблеми у сфері правоохоронної діяльності, насамперед, пов'язані із відсутністю однакового розуміння та тлумачення, а також законодавчого визначення вищезазначених категорій. Відразу ж відзначимо, що жодна із вищенаведених категорій не отримала чіткого законодавчого визначення. Що стосується наукової літератури, то вчені висловлюють різні, подекуди і протилежні думки про їх сутність. Так, аналіз словникових джерел та нормативних актів, в яких використовуються категорії «взаємодія» та «координація», відповідної спеціальної літератури дозволив зробити такі висновки. По-перше, категорії взаємодія та координація співвідносяться як загальне та часткове, де взаємодія є загальним, а координація частковим, оскільки у переважній більшості випадків координація розглядається, як організація взаємодії (за часом, суб'єктами, територією тощо). По-друге, на відміну від взаємодії, під час якої суб'єкти рівні, тобто не мають владних повноважень один відносно одного, то під час координації один із суб'єктів, яких, як правило, не менше трьох, є координатором (організатором) сумісної діяльності, у зв'язку з чим має право давати обов'язкові для виконання вказівки іншим її учасникам.

Що стосується поняття правоохоронної діяльності, то незважаючи на те, що у чинному законодавстві, правничій та публіцистичній літературі воно застосовується досить широко, серед науковців точиться активна дискусія, висловлюються різні думки про мету, завдання та функції

правоохоронної діяльності, які органи слід вважати правоохоронними тощо. Теж саме стосується і відповідної навчальної літератури. Досить поширеним є ототожнення правоохоронної діяльності із судовою та правозахисною діяльністю, а також правоохоронною діяльністю громадськості. Зокрема, дискусійним є віднесення до правоохоронних органів громадських організацій, наприклад громадських формувань правоохоронної спрямованості, які з одного боку не є державними органами з іншого – наділені правом застосування примусових заходів під час виконання покладених на них завдань щодо охорони громадського порядку та протидії правопорушенням.

Наслідком такої різноманітності думок науковців є різні підходи до визначення поняття та ознак правоохоронної діяльності. Вважаємо, що основним, під час визначення поняття правоохоронної діяльності має бути те, що її здійснюють державні правоохоронні органи. Проте, саме визначення поняття «правоохоронні органи», яке дається сьогодні у законодавчих актах потребує суттєвого удосконалення, оскільки є надто широким. Крім того, у законодавчих актах відсутній вичерпний перелік правоохоронних органів, оскільки законодавчими та підзаконними актами називається їх різна кількість.

На нашу думку, основою у визначенні поняття правоохоронних органів є здійснення ними правозастосовних або правоохоронних функцій. Таким чином, система правоохоронних органів, а саме їх вичерпний перелік, й досі залишається чітко невизначеним, а отже – відкритим. Проте, у науковій літературі, є як прихильники, так і опоненти такого законодавчого підходу. Зокрема прихильники обґрунтовують свою позицію тим, що визначати вичерпний перелік правоохоронних органів потреби немає. У свою чергу, опоненти такого підходу, насамперед, обґрунтовують свою позицію тим, що у правовій державі, обов'язковою складовою якої є система правоохоронних органів, які виконують одну із її функцій, у зв'язку з чим наділені правом застосування примусу, не визначення чіткого переліку правоохоронних органів є причиною багатьох проблем: правового та соціального захисту персоналу правоохоронних органів; цивільного контролю за правоохоронними органами тощо.

Остання із наведених думок видається нам більш обґрунтованою, оскільки застосування законодавцем термінів «правоохоронна діяльність» та «правоохоронні органи» без чіткого визначення їх понять і критеріїв може викликати серйозні юридичні колізії, неповноту виконання ними завдань, функцій та обов'язків, не координованість (не узгодженість) їх правоохоронних заходів тощо.

Беручи до уваги те, що основою визначення понять «правоохоронна діяльність» та «правоохоронні органи» є правоохоронні функції, пропонуємо до таких віднести: запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили; охорона громадського порядку і громадської безпеки; розслідування

кримінальних справ; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність. Виконання вищезазначених правоохоронних функцій державними органами повинно бути основним та повсякденним у їх правоохоронній діяльності. Державні органи, які виконують правоохоронні функції, для забезпечення виконання покладених на них завдань наділені правом застосування примусових заходів та засобів (фізичної сили, спеціальних засобів активної оборони та нападу, вогнепальної зброї).

Таким чином, *правоохоронну діяльність як об'єкт координаційного впливу* пропонуємо визначити як діяльність, що здійснюється державними правоохоронними органами, які постійно виконують хоча б одну із таких функцій, як запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили, охорона громадського порядку і громадської безпеки, розслідування кримінальних справ, оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність, і для забезпечення виконання яких вони наділені правом застосування примусових заходів та засобів.

Резюмуючи вищевикладене, вважаємо, що одним із варіантів вирішення проблеми нечіткого законодавчого вирішення понять «правоохоронна діяльність» та «правоохоронний орган» може стати законодавче закріплення критеріїв віднесення тих чи інших органів до правоохоронних, насамперед, виконання ними правоохоронних функцій, перелік яких ми визначили вище, і який повинен отримати законодавче закріплення.

В. Д. Солдатова, ад'юнкт ХНУВС

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАКОННІСТЮ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС УКРАЇНИ

У сучасному суспільстві контроль втілюється в діяльності відповідних державних органів та посадових осіб, він нерозривно пов'язаний із іншими функціями держави. З одного боку, він є невід'ємною частиною функції державного управління, з іншого – є самостійною, функціонально відокремленою діяльністю. Його сутність полягає в тому, що уповноважені на його виконання органи та посадові особи за допомогою організаційно-правових методів і засобів перевіряють діяльність осіб щодо виконання законодавства та поставлених завдань, аналізують результати їх роботи; відхилення від цілей та способів їх досягнення, вживають заходів щодо їх попередження та притягнення винних до відповідальності [1, с. 121].

Кримінально-процесуальний та Цивільно-процесуальний кодекси України наділяють суди повноваженнями винесення вироку чи рішення по кримінальній або цивільній справі при наявності підстав звертатись з окремою ухвалою до тих чи інших органів, у тому числі й органів внутрішніх справ.

Суд при наявності підстав виносить *окрему ухвалу*, в якій звертає увагу посадових осіб на встановлені у справі факти порушення закону, причини та умови, що сприяли скоєнню правопорушення, з вимогою вжити відповідних заходів. Не пізніше як у місячний строк за окремою ухвалою повинні бути вжиті необхідні заходи і про результати повідомлено суд, який виніс ухвалу. Для здійснення контролю суд залучає представників підприємств, організацій, в яких виявлені недоліки, що сприяли скоєнню правопорушень. При встановленні випадків невиконання окремих ухвал (постанов) або формального відношення до усунення недоліків від окремих керівників органів внутрішніх справ або посадових осіб, суди ставлять питання перед вищими інстанціями органів внутрішніх справ про відповідальність таких керівників або посадових осіб. Вказівки суду, що викладені в окремій ухвалі, є для працівників ОВС обов'язковими [2, с. 411].

Ефективною *формою забезпечення законності* у діяльності ОВС є *розгляд судами матеріалів про адміністративні правопорушення, що надсилаються органами внутрішніх справ*. Результатом такого розгляду є обов'язкові для виконання вказівки судів про усунення виявлених порушень законності. Розглядаючи надіслані органами внутрішніх справ матеріали відносно осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, суд оцінює повноту та підстави зібраних доказів, перевіряє законність дій працівниці ОВС та приймає рішення про правомірність притягнення громадянина до відповідальності. При встановленні порушення закону або інших недоліків, які не дозволяють винести правильне рішення, суд повертає матеріали до органів внутрішніх справ із вказівкою усунути виявлені порушення або упущення по справі [2, с. 412].

Другою, не менш важливою *формою забезпечення законності* є *розгляд судами скарг громадян та посадових осіб на постанови органів внутрішніх справ* про накладення штрафу за адміністративні правопорушення, а також скарг водіїв про позбавлення їх права на керування транспортними засобами.

Так, розглядаючи такі скарги, суд перевіряє законність та підстави накладення стягнення, *а саме*: накладене воно правомочним органом чи працівником; чи скоїв громадянин правопорушення, за яке законодавством передбачена відповідальність у вигляді штрафу або позбавлення спеціального права; чи винен громадянин у скоєнні цього правопорушення; чи не перевищив працівник міліції встановлений законом розмір стягнення; чи враховані при цьому тяжкість проступку, майнове положення винного; чи не минув строк давності для накладення стягнення. Прийняте рішення суду є остаточним [2, с. 413]. А згідно з п. 11 ст. 10 Закону України «Про міліцію» міліція зобов'язана виконувати прийняті в установленому законом порядку в межах своєї компетенції рішення суду [3].

З метою покращення захисту прав і свобод громадян 6 липня 2005 року був прийнятий Кодекс адміністративного судочинства України, який визначає повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ

адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства. Завданням адміністративного судочинства (ст. 2) є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень [4].

Отже, судовий контроль полягає у тому, що суд розглядає не тільки питання про законність процесу прийняття рішень, а й питання про законність самого рішення, акта, дії, про відповідність їх Конституції чи законам [5, с. 376].

Таким чином, судовий контроль за законністю в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ можна визначити як *використання судом своїх повноважень у разі встановлення факту, що орган внутрішніх справ здійснив незаконну, необґрунтовану або несправедливу дію чи прийняв подібне рішення (акт).*

Література: 1. Самойлюк О. Г. Провове регулювання парламентського контролю в Україні: стан та перспективи / О. Г. Самойлюк // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – № 1 (33). – С. 120–129. 2. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / за ред. : Є. М. Моїсєєва, Ю. І. Римаренка, В. І. Олефіра. – К. : КНТ, 2008. – 816 с. 3. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 3. 4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. 5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

О. В. Тер-Степанян, здобувач ХНУВС

Щодо питання про визначення адміністративної послуги у сфері телекомунікацій

З розвитком демократії у адміністративному праві змінюються правові засоби й методи впливу публічної влади на суспільні відносини, що зумовлено появою нових категорій в адміністративному праві, зокрема, – інституту адміністративних послуг. Радикальної модифікації зазнає поведінка держави, за якої йдеться про визнання нею пріоритетності інтересів громадян, вироблення нових принципів взаємовідносин з індивідами та їх об'єднаннями. А отже, сьогодні існують об'єктивні чинники підвищення ролі застосування адміністративних послуг.

Термін «послуги» дає змогу чітко визначити місце держави та її органів у відносинах з громадянами. Сучасна держава є організацією на службі суспільства, яка не владарює над громадянами, а надає їм послуги. Організація системи надання адміністративних послуг має виходити з інтересів громадян, а не чиновників, як це відбувалось ще за радянських часів.

Питання адміністративних послуг певною мірою було предметом науково-теоретичних досліджень таких вчених, як В. Авер'янова, К. Афанасьєва, В. Гарашука, І. Голосніченко, Р. Калужного, С. Ківалова, Т. Коломоець, І. Коліушко, Н. Нижник, В. Тимошук, Х. Ярмакі та ін. Водночас ці дослідження стосувалися окремих аспектів адміністративних послуг, а наукового дослідження питань адміністративних послуг саме у сфері телекомунікацій до цього часу не проводилось.

Насамперед зазначимо, що вперше поняття управлінських послуг у вітчизняному законодавстві згадується в Концепції адміністративної реформи, де одним із завдань ставиться впровадження нової ідеології функціонування органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав та свобод громадян, надання їм якісних управлінських послуг [1].

Зрозуміло, що надання послуг на сьогодні є одним із видів суспільно-корисної діяльності. В сучасній державі існує велика кількість послуг. Це послуги зв'язку та інформації, медичні послуги та послуги соціального характеру, ветеринарні, аудиторські, правові, туристсько-екскурсійні, послуги з навчання, послуги сприяння зайнятості населення, готельні послуги, комунальні, ритуальні, спортивно-оздоровчі, санаторно-курортні, культурно-видовищні послуги та багато інших.

На сьогодні сфера послуг – це одна з найперспективніших галузей економіки, яка до того ж швидко розвивається [2; 3; 4]. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо. Практично всі організації тією або іншою мірою надають послуги.

Відповідно до Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р. [5], адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що, відповідно до закону, забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо).

Перш ніж дати визначення «адміністративних послуг, які надаються у сфері телекомунікацій», необхідно коротко зупинитись на їх загальних ознаках.

По-перше, адміністративна послуга надається за заявою особи; по-друге, надання адміністративних послуг тісно пов'язано із забезпеченням

умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи; по-третє, адміністративні послуги надаються адміністративними органами і обов'язково через реалізацію владних повноважень; по-четверте, результатом адміністративної послуги в процедурному значенні є адміністративний акт (рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється заява особи). Такий адміністративний акт має конкретного адресата – споживача адміністративної послуги, тобто особу, яка звернулася за даною послугою.

Отже, виходячи з характеристики даного поняття можна визначити адміністративну послугу, яка надається у сфері телекомунікацій як результат публічно-владної діяльності органа, (у даному випадку Національної комісії з питань регулювання зв'язку, Державної інспекції зв'язку), що відповідно до закону, забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою щодо проведення господарської діяльності у сфері телекомунікацій.

Враховуючи соціально-економічні реалії сучасного періоду, нестабільність суспільних відносин, які складаються в ході реформ, слід вважати, що надання адміністративних послуг у сфері телекомунікацій створить для посадових осіб суб'єкта господарювання додаткові гарантії від адміністративного свавілля, втручання в їхні права, а характеристики цього правового інституту сприяє позитивному впливі щодо вдосконалення та підвищення ефективності управлінської діяльності.

Отже, наявність проблемних питань, які стосуються визначення сутності та ознак адміністративних послуг, які надаються сферою телекомунікацій свідчить про потребу подальших досліджень у цьому напрямку.

Література: 1.Авер'янов В. Б. До питання про поняття так званих «управлінських послуг» / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2002. – № 6. – С. 125–127. 2. Аванесова Г. А. Сервисная деятельность : Историческая и современная практика, предпринимательство, менеджмент : учеб. пособие / Г. А. Аванесова. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 318 с. 3. Хаксевер К. Управление и организация в сфере услуг. - 2-е изд. / пер. с англ. под ред. В. В. Кулибановой ; Хаксевер К., Рендер Б., Рассел Р., Мердик Р. – СПб. : Питер, 2002. – 752 с. 4. Ткаченко Л. В. Маркетинг послуг : підручник / Л. В. Ткаченко. – Д. : ДУЕП, 2002. – 192 с. 5. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лют. 2006 р. № 90-р // Офіційний вісник України. – 2006. – № 7. – С. 167. – Ст. 376.

П. О. Угровецький, здобувач ХНУВС

**ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ
ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ**

Розбудова української держави, створення нової системи політичних, економічних і соціальних відносин, формування державної політики та владних структур супроводжується прийняттям численних адміністративних актів державного рівня. Об'єктивна складність та новизна цих процесів для України, відсутність достатнього досвіду державотворення у значної частини національної управлінської еліти – все це є причиною того, що приймається чимало актів, яким бракує послідовності, системності та обґрунтованості.

Необхідність зміни даної ситуації на краще відображена в основних завданнях Стратегії економічного і соціального розвитку України, якими передбачено розроблення механізмів і засобів підвищення ефективності прийняття та реалізації управлінських рішень на вищому, територіальному і місцевих рівнях, а також розроблення нових схем їх підготовки та відповідних регламентів [1; 2].

З огляду на важливі завдання, які покладено на органи прокуратури, інтенсивний внутрівідомчий нормотворчий процес, систематичне прийняття великої кількості актів особливого значення набуває правове забезпечення процедури прийняття адміністративних актів в органах прокуратури.

На початку слід сказати, що поняття «адміністративний акт» починає використовуватися вітчизняними науками адміністративного права та державного управління лише з початку ХХ ст. До цього часу, а також більшою мірою і до сьогодні, більш вживаними є поняття «акт управління», «управлінське рішення», «нормативний акт», «індивідуальний акт», «індивідуальний адміністративний акт». Водночас, закріплення цього поняття в проекті Адміністративно-процедурного кодексу України обумовлює потребу уточнення його сутності з метою правильного термінологічного застосування в нормативно-правових актах та наукових дослідженнях. На сьогодні можна констатувати, що поняття «адміністративний акт» є більш досліджуваним наукою адміністративного права, ніж державного управління. І це є зрозумілим з огляду на походження цього поняття.

Вважається, що «адміністративний акт» є винаходом науки публічного права, яка створила його за французьким зразком; адміністративний акт виступає, з одного боку, як типовий продукт односторонньо владно діючого управління, що виконує закони і реалізуючого державні цілі в межах законів. З іншого боку, за допомогою адміністративного акта і такої, що передусє йому чи слідує за ним процедури повинна бути забезпечена правова захищеність, так само, як це робить судові рішення [3].

Отже з метою здійснення класифікації адміністративних актів органів прокуратури, необхідно вказати на особливості адміністративних актів. До таких особливостей слід віднести: їх спрямованість на вирішення як внутрішньоорганізаційних завдань (проведення атестації, стажування, перепідготовки, підвищення кваліфікації, здійснення контролю за

підлеглими та ін.), так і на вирішення основних завдань та функцій, які стоять перед прокуратурою (ст. 4, 5 Закону України «Про прокуратуру» [4]), тобто зовнішньоорганізаційна діяльність; 2) перевагу внутрішніх адміністративних актів над зовнішніми, так як переважна більшість адміністративно-правових відносин здійснюється саме під час внутрішньоорганізаційної діяльності; можливість прийняття адміністративних актів як у єдиноначальному порядку, так і колегіальному; особливий суб'єктний склад, так як одним із обов'язкових суб'єктів прийняття адміністративних актів є прокурор (заступник прокурора), який наділений владними повноваженнями як у зовнішньоорганізаційних відносинах, так і у внутрішньоорганізаційних відносинах; адміністративні акти в органах прокуратури стосуються координаційної діяльності у сфері попередження та боротьби із правопорушеннями; визначальним методом під час прийняття адміністративного акту в органах прокуратури України є імперативний, що впливає із прав та обов'язків прокурорів, які наділені для цього відповідними владними функціями або правом ініціативи порушення процесу адміністративного провадження.

Якщо звернутись до наукової літератури, то пропонуються різні класифікації саме управлінських рішень, за основу яких можна взяти певні критерії. Так, наприклад В. М. Плішкін класифікує управлінські рішення за такими критеріями: 1) за функціональним змістом: планові, організаційні, координаційні, стимулюючі та контрольні; за сферою дії: економічні, організаційні, соціальні, технічні, технологічні; 3) за організацією розробки: одноособові, колегіальні та колективні; 4) за діапазоном проблематики: рішення, спрямовані на розв'язання якоїсь однієї проблеми, яка має часткове значення, і рішення, які стосуються комплексу проблем у різних сферах керованої системи; 5) за організаційним оформленням: конкретно жорсткі, нормативні, гнучкі та орієнтуючі управлінські рішення; 6) за тривалістю здійснення: прогностичні, планові, оперативні (поточні); за причинами виникнення: програмні рішення, рішення згідно з розпорядженнями вищестоящих органів, ініціативні та ситуаційні рішення. Ю. В. Мирошніченко за основу класифікації управлінських рішень обирає такі критерії: характер цілей; функціональний зміст, характер завдань, що вирішуються (сферою дій); рівні ієрархії систем управління; характер організації розробки; причини виникнення; вихідні методи розробки; організаційне оформлення.

Отже приведені вище класифікації управлінських рішень теоретично є виправданими і їх буде враховано при проведенні класифікації адміністративних актів органів прокуратури. Однак, доцільною повинна бути класифікація адміністративних актів в органах прокуратури, яка б носила не тільки теоретичне, а й практичне спрямування.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо провести класифікацію адміністративних актів органів прокуратури за такими критеріями:

1) за назвою: а) накази, під яким необхідно розуміти основні розпорядчі документи, які видають керівники на основі єдиначальності та містять індивідуальні приписи або правові норми з питань, як правило, внутрішньоорганізаційної діяльності, адресовані підпорядкованим органам і працівникам; б) розпорядження є документом, який одноосібно видає керівник для виконання оперативних завдань; в) вказівки як вид адміністративного акту видається переважно з питань інформаційно-методичного характеру, а також із питань, пов'язаних з організацією виконання наказів, інструкцій вищих органів управління; г) інструкції, в яких містяться рекомендації і розпорядження, що викладаються в нормативній формі; д) доповідні записки; е) план; з) звіт; ж) доручення; з) оглядові та інформаційні листи; и) подання (про призначення, переміщення або заохочення особового складу тощо) та атестаційні листи, в яких дається оцінка ділових і моральних якостей працівника, висновки про відповідність посаді, пропозиції про подальше проходження служби.

2) за юридичними властивостями: а) нормативні; б) індивідуальні.

3) за формою реалізації: а) усні; б) письмові.

4) за спрямуванням: а) з внутрішньоорганізаційної діяльності (проведення атестації, службових перевірок та ін.); б) із зовнішньоорганізаційної діяльності;

5) залежно від адресату: а) загальні; б) індивідуальні;

6) за суб'єктами прийняття: а) ті, які приймаються Генеральним прокурором України; б) заступниками Генерального прокурора України; в) керівниками структурних підрозділів; г) колегіальними органами; д) прокурорами (помічниками прокурорів).

Література: 1. Концепція адміністративної реформи в Україні / Державна комісія з питань проведення в Україні адміністративної реформи. – К. : Центр політ.-прав. реформ і Центр розв. укр. законодавства, 1998. – 62 с. 2. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки : послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий Кур'єр. – 2000. – 23 лют. – № 34. 3. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2747-15>. 4. Про прокуратуру : закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. – № 53. – Ст. 793.

Ю. В. Фомін, здобувач ХНУВС

Щодо доцільності РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Європейська інтеграція України постає одним із стратегічних пріоритетів державної політики України. Необхідність здійснення країнами-

претендентами на вступ до ЄС відповідних трансформаційних заходів, у тому числі в адміністративній сфері, зумовлена вимогами ЄС, які відображені у Копенгагенських та Мадридських критеріях. Одним із критеріїв, відповідати яким в обов'язковому порядку зобов'язані усі країни-претенденти на вступ до ЄС, постає перебудова адміністративних структур країни-заявника. Під перебудовою адміністративних структур розуміється впорядкування системи центральних органів виконавчої влади, підвищення ефективності їх функціонування, формування, у разі необхідності, нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення управління у сфері публічної влади.

Необхідність кардинального реформування системи органів виконавчої влади України зумовлена також тим, що на центральному рівні функціонує необґрунтовано велика кількість центральних органів виконавчої влади фактично однакового статусу і координація між ними здійснюється на низькому рівні, повноваження окремих органів виконавчої влади є надто централізованими, вбачаються неефективними механізми впливу уряду на місцеві державні адміністрації. Однією з причин неефективності діяльності органів виконавчої влади України також є їх недосконала організаційна побудова, нерациональне місцеве самоврядування та адміністративно-територіальний устрій, відсутність чіткого розподілу повноважень та відповідальності між рівнями, органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

Об'єктивною необхідністю виходу із зазначеної трансформаційної кризи, забезпечення сталого розвитку держави та реформування правової системи держави постає формування ефективної виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління, без повноцінного проведення чого неможливе системне та результативне проведення інших реформ, насамперед економічних та соціальних. Отже, з урахуванням нових реалій сьогодення особливого значення набуває якісно нове забезпечення гуманістичних вимог щодо діяльності держави шляхом створення такої системи органів державної влади, яка буде здатна істотно сприяти економічній стабільності в країні, підвищенню якісних стандартів життя та ефективності проведення економічних, політичних та соціальних реформ, наданню високоякісних послуг населенню.

Зазначимо, що саме органи виконавчої влади та місцевого самоврядування забезпечують реальне втілення у життя законів та інших нормативно-правових актів держави, впливають на найважливіші процеси суспільного розвитку, під час здійснення своїх повноважень безпосередньо взаємодіють з населенням. Саме тому, вбачається, що кардинальні структурно-функціональні та організаційні перетворення в Україні повинні торкнутися, у першу чергу, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Основною метою реформування органів виконавчої влади в Україні постає формування ефективної системи публічної адміністрації, яка

надаватиме якісні публічні послуги на рівні загальновизнаних європейських стандартів, забезпечуватиме оптимальне використання публічних засобів, буде здатна своєчасно та адекватно реагувати на зовнішньополітичні, соціально-економічні виклики та загрози.

Аналіз чинного національного законодавства та праць науковців показав, що, незважаючи на численні наукові дослідження, формування понятійного апарату у сфері створення та функціонування публічної адміністрації в Україні ще остаточно не завершено. Зокрема, існує значна кількість визначень поняття «публічна адміністрація», що свідчить про дискусійність цього поняття в наукових колах.

Під публічною адміністрацією слід розуміти систему органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації (у випадку, якщо їм органами виконавчої влади та місцевого самоврядування делеговано частину своїх повноважень) та будь-які інші суб'єкти, які здійснюють публічно-управлінські функції з метою досягнення публічного інтересу та надійного забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

З метою набуття публічною адміністрацією в Україні відповідності стратегічному курсу держави до демократії та європейських стандартів належного врядування було розроблено проект Концепції реформування публічної адміністрації в Україні. Аналіз змістовного наповнення зазначеного проекту показав, що основною метою розробки даної Концепції є усунення внутрішньої суперечливості та надмірної централізації у побудові публічної адміністрації, підвищення ефективності діяльності усіх складових публічної адміністрації, усунення передумов виникнення корупції, орієнтація на потреби простої людини та відкритість суспільству в цілому.

За результатами дослідження пріоритетних напрямків реформи публічної адміністрації в Україні можна запропоновано кілька пропозицій та рекомендацій щодо підвищення якості проведення реформи публічної адміністрації в Україні, до числа найбільш актуальних з яких можна віднести наступні:

- удосконалення національного законодавства з питань реформування публічної адміністрації, орієнтуючись на його спрощення та систематизацію; забезпечення якнайшвидшого прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України або Закону України «Про адміністративну процедуру»;

- посилення механізмів парламентського контролю, забезпечуючи їх фаховість та належну законодавчу основу;

- розвиток механізмів громадського контролю за діяльністю органів публічної адміністрації;

- розробка та втілення у життя механізму протидії корупційним ризикам інституційно-функціонального характеру в системі публічної адміністрації;

– передбачення в національному законодавстві обов’язковості ротації публічних службовців, зокрема, на посадах з високим ризиком прояву корупції.

При цьому необхідно особливо наголосити, що зазначені реформи мають проводитися з урахуванням наукового підходу, врахуванням точок зору науковців щодо цієї проблематики, їх пропозицій та рекомендацій. Такий крок сприятиме ефективному реформуванню публічної адміністрації в Україні та виведенню діяльності органів публічної адміністрації на якісно новий рівень у відповідності до загальновизнаних європейських стандартів публічного адміністрування.

Крім того, на нашу думку, з метою проведення дійсно ефективного реформування публічної адміністрації в Україні необхідно активно вивчати досвід європейських держав у цій сфері, особливо тих держав, які нещодавно стали повноправними членами ЄС. Слід зазначити, що такий досвід не обов’язково має повністю переноситися до України, його необхідно ретельно проаналізувати та критично оцінити з урахуванням тих процесів розвитку, що відбуваються в нашому суспільстві.

С. О. Шатрава, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС ХНУВС

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Однією з проблем світової спільноти є торгівля людьми. Це негативне явище торкнулось і українського суспільства, адже воно не визнає державних кордонів, не розрізняє розвинені держави і держави, що розвиваються. Україна є однією з країн походження жертв торгівлі людьми в Європі з метою сексуальної та трудової експлуатації. Поняття «торгівля людьми» є широким: об’єктом цього злочину може бути будь-яка особа, незалежно від статі і віку. Формами торгівлі жінками може бути насильницький шлюб, примусова праця, використання в домашньому господарстві і промисловому чи сільськогосподарському секторах, народження дитини примусово чи по замовленню, використання в сексуальному бізнесі. Чоловіків переважно використовують на будівництві, у промисловості, сільському господарстві; дітей – у жебрацтві, осіб будь якої статі і віку – для вилучення і трансплантації органів. Згідно з визначенням Конвенції ООН 2000 року про боротьбу з транснаціональною злочинністю, яке потім було прийняте і Палермським протоколом про запобігання, заборону та покарання за торгівлю людьми, особливо жінками та дітьми (протокол входить до Конвенції Ради Європи, 2005 р.), під терміном «торгівля людьми» слід розуміти вербування, транспортування, передачу, переховування чи приймання осіб з метою експлуатації шляхом погроз, застосування сили чи інших форм примусу, викрадення,

шахрайства, обману, зловживання службовим становищем, використання незахищеного стану, надання чи одержання грошей чи інших пільг задля одержання згоди від особи, яка має контроль над іншою особою.

Особливо слід відмітити, що у 2001 р. з'явилося таке міжнародне визначення як соціальна робота: соціальна робота сприяє проведенню соціальних змін, вирішенню проблем у стосунках людей, а також наснаженню та визволенню людей з метою покращання їхнього добробуту. Використовуючи теорії поведінки людей та соціальних систем, соціальні працівники проводять професійне втручання там, де люди взаємодіють зі своїм оточенням. Принципи прав людини та соціальної справедливості є фундаментальними принципами соціальної роботи. Тому соціальна робота в аспекті запобігання торгівлі людьми вимагає: створення умов у суспільстві для запобігання явища «торгівля людьми» (яке є найприбутковішим злочином після торгівлі наркотиками і зброєю); це як юридичні, так і соціально-економічні заходи; формування у свідомості населення й окремих громадян неприйняття торгівлі людьми, осуду цього явища, позитивної мотивації до запобігання йому.

Значне місце в соціальній роботі щодо запобігання торгівлі людьми посідає соціальна профілактика. Соціальна профілактика за Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» є одним із видів соціальної роботи, який спрямований на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді, а також запобігання такому впливу.

Термін «соціальна профілактика», крім вищезазначеного поняття передбаченого Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», тлумачиться як: вид соціальної допомоги, що полягає у створенні умов сім'ям для самостійного забезпечення свого добробуту, сімейного підприємництва (Фірсов М. В., Студенова Є. Г.) ; комплекс економічних, політичних, правових, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі (Капська А. Й, Безпалько О. В., Вайнола Р. Х.).

Тому на шляху становлення демократичної держави доцільно проводити соціальну профілактику з попередження торгівлі людьми серед населення. Проблема соціальної профілактики торгівлі людьми як виду соціальної роботи сьогодні є актуальною у контексті створення соціальних умов для реалізації прав людей, розбудови громадянського суспільства. Ця проблема є, однак, недостатньо теоретично обґрунтованою, що призводить до дублювання профілактичних заходів з одними категоріями дітей, молоді, жінок, нераціональному використанню ресурсів суб'єктів соціальної роботи, а також до того, що окремі категорії громадян є неохопленими соціальною профілактикою, або охоплені так, що державної інформації недостатньо.

Тому, ситуація, що склалася в Україні, потребує консолідації зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також міжнародних і громадських організацій. Результатом вивчення ситуації з торгівлею людьми в Україні, стало розуміння формування комплексного підходу до боротьби з ним та запобігання йому, поєднання стратегій боротьби з торгівлею жінками як такою, боротьби з нелегальною міграцією та боротьби із міжнародною організованою злочинністю. Такий підхід знайшов своє відображення у Державній програмі протидії торгівлі людьми на період до 2010 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410.

Тому з метою протидії торгівлі людьми необхідно здійснювати наступні заходи у постійній взаємодії органів внутрішніх справ з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадських організацій, а саме: проведення щоквартальних нарад-семінарів з питань координації зусиль, аналізу та уточнення стратегії запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею; розповсюдження соціальної реклами, спрямованої на запобігання нелегальної міграції та протидію торгівлі людьми, у загальному обсязі соціально-рекламної продукції; розміщення інформації в засобах масової інформації про запобігання нелегальної міграції та протидії торгівлі людьми; здійснення соціальної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від торгівлі людьми; проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань зайнятості населення, інформування про внутрішній ринок праці; постійна інформованість населення щодо засобів і методів, які використовуються торговцями людьми шляхом організації та здійснення інформаційно-просвітницьких заходів.

Д. Ю. Шпенюв, здобувач Київського національного університету
імені Т. Г. Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

З розвитком інформаційних технологій інформація перетворюється на найдорожчий ресурс. Для полегшення пошуку, обміну, обробки інформації особи використовують персональні комп'ютери приєднані до мережі Інтернет. Комп'ютеризація та Інтернет вплинули майже на всі аспекти діяльності людини: від укладення договорів до особистих відносин, від придбання товарів через Інтернет-магазин до навчання. Комп'ютери значно спростили діяльність людини, виконуючи за неї машинну роботу. Світова павутина зменшила час на пошук необхідної інформації шляхом використання пошукових серверів – служб, що здійснюють пошук за заданим користувачем запитом. Глобальна інформатизація і

комп'ютеризація призвела до стрімкого розвитку ринку програмного забезпечення, що забезпечує як пошук так і захист інформації.

Інформаційна сфера надалі лишається найбільш евристичним напрямом розвитку сучасної науки та виробництва, поєднуючи ці дві сфери життєдіяльності суспільства в єдину галузь сучасної інтелектуальної, гуманітарної економіки.

Саме зі споживанням та виробництвом інформаційного Hi-tes-продукту пов'язані трансформації в системі споживчих настроїв та сучасної побутової культури, розвиток яких триває за сценаріями універсалізації соціально-побутового простору, оптимізації психологічного та культурного середовища існування людини, збільшення продуктивності «соціального часу» за рахунок стирання межі між особистим та соціальним життям людини.

Як зазначає В.П.Семиноженко, залучення інтелектуального ресурсу у сучасне виробництво та автономізація інноваційного суспільного потенціалу, утворюють завершений модернізаційний цикл та активізують перманентний епіцентр розвитку суспільства – людину, її здібності, навички, знання тощо [1].

Зі зміною парадигми суспільного розвитку, змінюється і формат взаємодії в таких сферах як міжнародна політика, міжнародна безпека, глобальна гуманітарна дипломатія та інформатика.

В світовому інформаційному просторі триває тенденція до формування мегаінфраструктур та мега-суб'єктів інформаційної діяльності (об'єднуються інформаційні агенції, телевізійні корпорації, телекомунікаційні кампанії та виробники програмно-технологічного забезпечення), які претендують на помітне місце в основі нової архітектури геоінформаційних та гуманітарних процесів.

Завдяки суспільній інформатизації, сьогодні розширюються права громадян у доступі до інформації і знань, збільшуються можливості громадянської участі і контролю за політичними процесами, відкриваються досі ще небачені можливості не лише для споживання інформаційного продукту, а і для інтерактивного виробництва нових прогресивних суспільних сенсів та світоглядів, які спрямовують та прискорюють прогресивні суспільні процеси.

Ознаками нової інформаційної реальності стало те, що прозорість, відкритість, публічність та наявність діалогових стосунків між громадянином і державою, як новітні характеристики демократичного політичного режиму, визначили принциповий формат інформаційної демократії. Можна по-різному розуміти сутність цього феномену – чи то як становлення віртуальної «демократії іміджів» та «іміджу демократії», чи то як технологічне вдосконалення взаємодії суспільно-політичних інституцій, але єдиний момент є безперечним – суспільні відносини стають більш технологічними, а основними технологіями суспільної взаємодії – є інформаційні.

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій змушує нас переглянути своє ставлення до ролі інформації в суспільстві та ролі інформаційної складової в українській державній політиці. Багато країн приймають зараз нові закони та визначають нові пріоритети інформаційної політики. Нажаль, сьогодні ми значно відстаємо від загального ритму інформаційних тенденцій: досі ще в Україні відсутній Інформаційний кодекс, Концепція державної інформаційної політики. Слід також констатувати і недостатню ефективність діяльності відповідних державних органів та низький рівень усвідомлення важливості розвитку інформаційного сектору.

Процеси в інформаційній сфері, а особливо в частині існування засобів масової інформації, характеризуються тим, що відкрився як «ринок інформаційного попиту», так і «ринок інформаційних пропозицій». Тобто із закінченням епохи, державної монополії на інформацію, засоби її виробництва і доставки – змінився сам режим існування ЗМІ та роль сучасної держави в інформаційних процесах.

Інформаційна сфера сьогодні стала, мабуть, самою ліберальною сферою суспільних відносин, тому роль держави в цих процесах повинна бути не контролюючою, а стимулюючою [1].

Державна інформаційна політика повинна регулювати саме діяльність державних органів, що спрямовується на розвиток інформаційної сфери і не лише в напрямку телекомунікації, інформаційних систем та ЗМІ, а і в усій сукупності відносин інформаційного виробництва-споживання. Саме такий підхід є найбільш адекватним до сучасних суспільних реалій.

Ефективність держави в інформаційному плані забезпечується не кількістю державних засобів масової інформації та не кількістю підрозділів, що курують даний сектор, а загальнонаціональною ангажованістю інформаційних мереж, рівнем їх технологічного розвитку і законодавчого захисту.

Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [2].

Тому головним завданням порядку денного розвитку інформаційного суспільства в Україні є створення всебічних сприятливих умов для гуманітарного, науково-технологічного та економічного прогресу українського суспільства у тому числі в режимі «он-лайн».

Література: 1. «Інформаційна хвиля» суспільного розвитку: глобальні виклики і національні перспективи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/documents/14/>. – Заголовок з екрану. 2. Про Основні

О. В. Штих, здобувач ХНУВС

**Вплив функції та ролі суб'єктів доказування в справах
ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ЗМІСТ
ЇХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

В правовій державі реалізація будь-яких заходів примусового характеру, у тому числі і адміністративного примусу, повинна відбуватися на ґрунті дотримання принципу верховенства права та дотримання прав і законних інтересів осіб, що забезпечує обґрунтованість та законність застосування примусу до особи з боку держави. Адже, із змісту ч. 1 ст. 8 Конституції України виходить, що принцип верховенства права означає підпорядкування діяльності державних інституцій потребам реалізації та захисту прав людини, пріоритетності останніх перед іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави, а пріоритетність утвердження і забезпечення прав та свобод людини також передбачена Основним Законом в якості відправного начала діяльності держави. І це положення в повній мірі стосується галузі адміністративного права, особливо в частині застосування адміністративних стягнень під час притягнення особи до адміністративної відповідальності.

І слід відмітити, що забезпечення досягнення завдань Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 1), мети адміністративної відповідальності (ст. 9) нерозривно пов'язано із діяльністю уповноважених органів та їх посадових осіб, які здійснюють провадження, розгляд та вирішення справ про адміністративні правопорушення (ст. 213), де значна частина такої діяльності, здійснюючись в межах визначеного законом порядку, пов'язана із доведенням винності або невинуватості особи у вчиненні адміністративного правопорушення. В юридичній науці таку діяльність характеризують як «доказування».

Однак в цьому контексті слід відмітити, що доказування не є діяльністю, в якій приймають участь виключно уповноважені органи та їх посадові особи, які здійснюють провадження в справах про адміністративні правопорушення, що цілком підтверджується аналізом відповідних норм Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, глава 21 КУпАП дає нам перелік осіб, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, до яких відносяться: 1) особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; 2) потерпілий; 3) законні представники; 4) захисник; 5) свідок; 6) експерт; 7) перекладач.

Всі вказані вище особи є суб'єктами адміністративного права, точніше суб'єктами адміністративно-юрисдикційного процесу, під яким, в літературі

розуміють – це учасники процесу, що реалізують у ході адміністративно-процесуальної діяльності свій процесуальний статус із метою захисту своїх прав і законних інтересів або прав і законних інтересів осіб, що представляються ними, колективи громадян і організацій, а також особи, які сприяють здійсненню процесу, і лідируючі суб'єкти адміністративного процесу, що діють із метою ведення процесу, здатні самі на державно-владній основі ухвалювати рішення щодо справи. І таке розуміння поняття суб'єкт адміністративно-юрисдикційного процесу є підставою для їх класифікації, в основу якої покладено функція суб'єкта та виконувана ним роль. Причому, ця класифікація охоплює всі аспекти та прояви юрисдикційної діяльності під час притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Отже, цілком допустимим є висновок, що наведені підстави для класифікації суб'єктів адміністративно-юрисдикційного процесу (їх функції та роль) можуть бути використані і при аналізі діяльності, яка відбувається в його межах, основну частину котрої складає доказування. Відповідно, під час доказування в справах про адміністративні правопорушення кожний із суб'єктів провадження виконує власну функцію та обумовлену нею роль. В свою чергу, те, що і як повинен або може робити суб'єкт провадження, знаходить своє втілення в правовій формі у вигляді його прав та обов'язків, що за визнанням в юридичній науці точкою зору складає основу правового статусу особи, у нашому випадку статусу суб'єкта адміністративно-юрисдикційного провадження.

Відповідно, залежно від того наскільки повно та всебічно з'ясовна функція суб'єкту адміністративно-юрисдикційного провадження та виконувана ним роль, істотним чином залежить те, наскільки повно та всебічно здійснено правове опосередкування його прав та обов'язків – визначено його статус. Важливість останнього зауваження пояснюємо тим, що саме завдяки адміністративно-процесуальному статусу особи можуть мати певні права та нести відповідні обов'язки, взагалі бути повноправними суб'єктами провадження, а відповідно відстоювати і захищати власні права і інтереси.

На цій підставі ми робимо висновок, що однією з актуальних проблем сучасної адміністративно-правової науки є проведення наукових досліджень щодо змістовного аналізу функцій, які реалізуються під час провадження в справах про адміністративні правопорушення суб'єктам провадження, а також виявлення тієї ролі, яку вони виконують в аспекті забезпечення виконання завдань Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 1) та досягнення мети адміністративної відповідальності (ст. 9).

Що ж стосується доказування, то воно, як невід'ємна частина діяльності державних органів по провадженню в справах про адміністративні правопорушення, повинно базуватися на забезпеченні можливості реалізації особами належних їм прав як учасників провадження, а не безправних

об'єктів дослідження, наприклад, стосовно їх невинуватості, меншої винуватості або наявності обставин, що пом'якшують відповідальність. І в контексті відміченого впливу функції та ролі суб'єктів доказування в справах про адміністративне правопорушення на зміст їх адміністративно-правового статусу слід вказати, що процесуальні права, якими на даний час наділені особи, які відстоюють свої інтереси (представлять докази, заявлять клопотання, оскаржувати подані докази про вчинення адміністративного правопорушення) потребують свого розширення. Це розширення повинно бути спрямовано на підвищення їх активності у відстоюванні їх прав та інтересів, наданні можливості реально впливати на перебіг доказування та його результати, сприяючи тому, щоб по справі використовувалися тільки допустимі та достовірні докази, а самі рішення мали характер обґрунтованого та законного рішення про застосування примусу до особи з боку держави.

Вважаємо, що таке розуміння взаємозв'язку функції та ролі суб'єктів доказування в справах про адміністративне правопорушення та адміністративно-правового статусу, що втілюється у формі відносин взаємозалежності, де функції впливають на зміст статусу, а статус забезпечує їх реалізацію є запорукою створення належних умов та гарантій дотриманню прав та законних інтересів осіб, яких залучено до провадження в справах про адміністративні правопорушення

СЕКЦІЯ 4

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Д. В. Галкін, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення ОВС навчально-наукового інституту менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС

СЛУЖБА ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ У 20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ

На всіх етапах розвитку Української держави служба дільничних інспекторів займала і займає важливе місце в системі органів внутрішніх справ. Прототипом сучасного дільничного інспектора були квартальний наглядач, околодочний наглядач, урядник, старший міліціонер, дільничний наглядач.

Обов'язки та права околодочного наглядача та урядника, зміст виконуваних ними функцій багато в чому нагадував ті, які в теперішній час характерні для дільничних інспекторів.

Інститут околодочних наглядів та урядників проіснував до 1917 року. Незважаючи на багато чисельні нарікання на їх адресу та не завжди ефективну роботу, цей інститут був значним кроком уперед в організації правоохоронної діяльності.

В 1918-1920 роках замість вказаних категорій поліцейських працівників були введені посади старших міліціонерів та волосних міліціонерів.

Народним комісаріатом внутрішніх справ РРФСР 17 листопада 1923 року була затверджена Інструкція дільничного наглядача. Цим нормативно-правовим документом було започатковано формування інституту дільничних інспекторів міліції. У ній передбачалося, що зоною діяльності дільничних наглядачів є підрайони в містах з кількістю мешканців 4-5 тис. громадян.

Дільничним наглядачам були надані права на проведення дізнання, вживання заходів адміністративного примусу, керівництва роботою постових міліціонерів, а також на них покладалися обов'язки щодо здійснення сприяння агентам кримінального розшуку.

Інструкція вимагала від дільничного найсуворішого дотримання встановленого законом порядку, допускаючи дії, які утискують громадян,

лише у випадках, коли такі дії будуть безумовно необхідні для виконання покладених на нього обов'язків. В ній крім загальних обов'язків, покладених на міліцію, на дільничного наглядача покладалися обов'язки щодо перевірки торговельно-промислових підприємств, вибірці патентів, про наявність у них (підприємств) телефонів, оголошень про ціни, плакати, метричні заходи та ін. Таким чином, із самого початку в основу роботи цієї служби було покладено комплексність і багатofункціональність діяльності, пов'язаної з визначеною територією, що вимагало від дільничних наглядачів певної грамотності, кваліфікації і культури.

Також кожний дільничний наглядач повинен був за день провести два обходи свого кварталу. Під час першого обходу вручаються повістки громадянам, попутно проводиться обхід території кварталу, перевіряється виконання двірниками обов'язків щодо прибирання вулиць і майданів, санітарний стан ринків тощо. Одночасно з цим при обході території могла проводитися перевірка несення постової служби міліціонерами, а при відвідуванні будинків могли перевірятися домоуправління на предмет з'ясування дотримання останніми обов'язкових для них постанов, ведення будинкових книг, наявності пожежних і санітарних зошитів і т. ін. Другий обхід міг бути використаний з метою опитування громадян, з'ясування питань стягнень за виконавчими листами і знову-таки попутної перевірки постів, домоуправлінь щодо прибирання територій.

Початок створення у сільській місцевості дільниць і прикріплення до них міліціонерів було покладено в 1924-1925 рр. У той період склалися два способи організації служби дільничних наглядачів: 1) всі міліціонери знаходилися при волосному (районному) центрі, але територія волості (району) була розподілена на адміністративні (міліцейські) дільниці. Кожному міліціонеру виділялася певна дільниця, яку він відвідував при періодичних об'їздах або чергових відрядженнях; 2) управління волосної (районної) міліції знаходилося у волосному (районному) центрі, а міліціонери – на своїх дільницях при сільраді. [1, с. 15].

Найбільше розповсюдження набув другий спосіб організації служби дільничних наглядачів. Центром міліцейської дільниці при цьому «ставала одна з сільрад, з таким розрахунком, щоб радіус площі, що обслуговувалась міліціонером, не перевищував 15-25 км». [2, с. 39]. Цей спосіб мав наступні позитивні сторони: наблизив низовий міліцейський апарат до сільського населення; зробив його значно гнучкішим; полегшив можливість швидко реагувати на різного роду вимоги, що пред'являються до адміністративних органів сільським населенням; надав можливість ближче і краще ознайомитися із своєю дільницею. Ці обставини значно полегшили не тільки проведення різного роду заходів щодо боротьби із злочинністю, але і вживання заходів попередження при проведенні такої боротьби і, нарешті, за таких умов полегшувалася можливість звернень населення за сприянням і допомогою до органів міліції.

З 13 лютого 1930 року Наказом НКВС № 109 дільничних наглядачів та сільських міліціонерів районних адміністративних відділень, які працювали на дільницях, стали називати дільничними інспекторами. [3, с. 53]. Таким чином у лютому 1930 р. служба дільничних інспекторів отримала назву яка збереглася дотепер.

У сучасній Україні дільничні інспектори міліції, є повноважними представниками органів внутрішніх справ на закріпленій за ними території, вони забезпечують рішення практично всього комплексу правоохоронних завдань, які поставлені перед міліцією. На відміну від будь-якого іншого працівника міліції, що вирішує, як правило, одну із завдань ОВС, дільничні інспектори працюють в усіх напрямках їхньої діяльності. При правильній організації роботи всіх підрозділів в особі дільничних інспекторів органи внутрішніх справ мають джерело різноманітної й концентрованої інформації про різні сторони оперативної обстановки й життя населення на тій або іншій території, що дозволяє іншим службам користуватися інформацією для рішення своїх специфічних завдань.

Робота серед населення, постійне спілкування з людьми, рішення різних життєвих проблем – все це пред'являє до дільничного інспектора міліції підвищені вимоги. По них громадяни судять про роботу органів внутрішніх справ, у цілому.

Література: 1. Афанасьєв К. К. Становлення служби дільничних інспекторів міліції України) / К. К. Афанасьєв, Г. М. Скрильников. 2. Административный вестник. – 1928. - № 5. 3. Административная деятельность органов внутренних дел. Часть особенная / под ред. А. П. Коренева. – М. : МИСИ МВД России, 1999.

О. М. Галкіна, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем розкриття злочинів навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції ХНУВС

ДЕРЖАВНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ В СРСР у 20–30-х роках ХХ сторіччя

Правові та організаційні засади державного регулювання якості та безпеки продукції на різних етапах розвитку нашої держави зазнавали різних змін. Особливої уваги потребує вивчення питання безпеки та якості продукції в Радянський період. Основним правовим засобом, який використовувався в СРСР для забезпечення виготовлення якісної продукції, було введення на всій території держави обов'язкових державних стандартів, які регулювали виробництво та обіг продукції. Процес стандартизації розглядався як основа державного управління якістю продукції.

Термін «управління якістю продукції» сформувався у кінці 60-70-х років, завдяки дослідженням відомих вчених В. В. Бойцова, А. В. Гличева,

В. І. Сиськова, Г. Г. Азгальдова, В. І. Панова та інших, управління якістю набуло наукового змісту [1, с. 60].

Управління виготовленням та обігом продукції, базовим елементом якого є стандартизація, у радянський період мало певну еволюцію. У вересні 1918 року був виданий декрет Ради Народних Комісарів РРФСР «Про введення в країні Міжнародної метричної системи мір та ваг» [2, с. 18]. В квітні 1923 року була видана постанова Ради Праці та Оборони «Про стандартизацію експортуємих товарів», на підставі якої на Наркомат зовнішньої торгівлі покладалась обов'язки щодо розробки, за згодою із зацікавленими відомствами, стандартів на товари, які експортувались, та здійснення нагляду за дотриманням цих стандартів. В 1924 році на Наркомат зовнішньої торгівлі було також покладене встановлення стандартів на товари, які призначались для внутрішнього ринку.

Згідно із циркуляром НКВС від 25 березня 1925 року № 7 «Про перевірку мір та ваг», на виконання постанови ЦВК та РНК від 6 червня 1924 року міліція повинна була здійснювати нагляд за тим, щоб використовувалися міри та ваги, які мають перевірочні клейма. При цьому посадові особи міліції, а також і інші особи, які мали право ревізії мір та ваг, при здійсненні нагляду за ними мали право вільного входу до всіх приміщень торговельних або промислових закладів, де використовуються міри та ваги. Місцеві органи міліції були зобов'язані надавати перевірочним установам та їх співробітникам належне сприяння при виконанні ними службових обов'язків.

На початку 20-х років назріла необхідність створення централізованої системи державних органів по управлінню продукцією. В 1923 році при Народному Комісаріаті Робітничо-селянської інспекції було створене Бюро по стандартизації, якому доручалась підготовка пропозицій по створенню центрального керівного органу по стандартизації.

Першим органом влади із спеціальною компетенцією в області стандартизації став Комітет по стандартизації при Раді праці та оборони, затверджений Постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 15 вересня 1925 року. Створення центрального спеціалізованого органу стало початком поступової роботи з державної стандартизації у країні. Основними функціями нового органу стали:

- загальне керівництво діяльністю відомств СРСР по встановленню стандартних форм, розмірів, типів, специфікацій та технічних умов на різні матеріали та вироби;

- затвердження та опублікування як обов'язкових, так і рекомендованих стандартів. При цьому слід зазначити, що відомствам дозволялось встановлювати відомчі стандарти, які не повинні були суперечити обов'язковим стандартам, що встановлював Комітет по стандартизації.

Основною метою діяльності органу стало створення бази стандартів як на продовольчі товари, так і на промислове виробництво, об'єкти будівництва і одиниці виміру, а також організація на промислових

підприємствах спеціальних бюро стандартизації та навчання спеціалістів – стандартизаторів.

Першим загальним стандартом став стандарт на жито, затверджений 7 травня 1926 року [3, с. 12].

Однак управління виготовленням продукції у радянській державі не зводилось лише до процесу стандартизації. У 1929 році функції адміністративного органу по стандартизації були розширені. На Комітет уперше було покладено такі завдання: затвердження планів та програм по стандартизації, які здійснювались відомствами, контроль за втіленням у життя затверджених загальносоюзних стандартів, і загальне керівництво діяльністю органів радянських республік по стандартизації. В цьому ж році була прийнята Постанова ЦВК та Ради Народних Комісарів СРСР «Про кримінальну відповідальність за виготовлення неякісної продукції та недотримання стандартів» [4, с. 25].

У 1930 році у зв'язку із реорганізацією Комітету по стандартизації у Загальносоюзний комітет по стандартизації при Раді Праці та Оборони до його структури була передана Головна палата мір та ваг з усіма підпорядкованими підрозділами. Слід зазначити, що з цього моменту і дотепер метрологія розглядається як невід'ємна складова стандартизації.

У 1932 році Рада народних комісарів прийняла постанову «Про Загальносоюзний комітет по стандартизації при Раді праці та оборони», в якому передбачалась організація територіальної системи при господарських Наркоматах відомчих та республіканських комітетів по стандартизації. Окрім того, по статусу розмежовувалася і законодавча база, а саме були введені дві категорії стандартів: ЗКС – загальносоюзні стандарти, затверджені Загальносоюзним комітетом по стандартизації та НК – загальносоюзні стандарти, які затверджувались комітетами стандартизації Наркоматів. У 1936 році Загальносоюзний комітет по стандартизації був ліквідований, а обов'язки по втіленню стандартизації покладались на Народні комісаріати СРСР.

Спочатку право затверджувати стандарти було надано п'яти Народним комісаріатам – важкої промисловості, легкої промисловості, харчової промисловості, лісу, а також Комітету із заготівлі сільськогосподарської промисловості при РНК СРСР [5, с. 232]. Відсутність єдиного органу ускладнювала визначення та розвиток загального напрямку стандартизації. Так, не було чіткого розмежування між Наркоматами, в результат чого стандарти дублювались.

У подальшому система закладів сертифікації постійно розвивалась та удосконалювалась. Окрім цього, упродовж всього Радянського періоду велась постійна науково-дослідна робота з розробки теоретичних та методологічних задач в області стандартизації, метрології та підвищення якості продукції.

Література: 1. Белобрагин В. Я. Региональная экономика: проблемы качества / В. Я. Белобрагин. – М. : АСМС, 2001. 2. Материалы и документы по

истории стандартизации. - Вып. 2. - М. : Изд-во стандартов, 1965. 3. Стандартизация в СССР. 1925-1975. 4. Бойцов В. В. Стандарт и качество / Бойцов В. В. - М. : Знание, 1966. 5. Стандартизация в России. 1925-2005. - М. : Интерстандарт, 2005.

Ю. М. Глущенко, здобувач Інститут держави і права
імені В. М. Корецького

СТАДІЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Цілеспрямованою діяльністю місцевих державних адміністрацій, змістом якої стає вироблення правових норм як засобу встановлення правопорядку на місцевому рівні, виступає правотворча функція цього органу державної влади.

Правотворчий процес становить певний офіційний порядок здійснення юридично значущих дій. Тому правотворчий процес починається з того моменту, коли виникають правовідносини з приводу його підготовки і прийняття. У процесі створення нормативного акту виникає цілий ряд юридичних прав і обов'язків. Наприклад, це обов'язок місцевих державних адміністрацій підготувати, обговорити та узгодити проект з відповідними державними органами та недержавними організаціями, право голів та керівників підрозділів місцевих державних адміністрацій розглянути проект та винести те чи інше рішення, обов'язок опублікувати проекти регуляторних актів тощо.

З боку вчених-юристів неодноразово висувалися обґрунтовані пропозиції комплексного врегулювання питань щодо процедури підготовки і видання нормативно-правових актів, починаючи з визначення потреби правового регулювання та вивчення факторів, які формують правотворче рішення. Всебічний розгляд питання нормотворчого процесу дасть змогу виявити витоки дефектів нормативно-правових актів і шляхи їх подолання, тому що якість нормативно-правових актів безпосередньо залежить від удосконалення процесу їх прийняття. До того ж особливістю дефектів нормативно-правових актів є те, що вони не можуть бути виправлені в процесі правозастосування. Їх наявність веде до неефективності дії такого акта, яка може бути підсилена в результаті помилок при правозастосуванні [1, с. 134].

Цільове призначення стадії обумовлює її місце у правотворчому процесі місцевих державних адміністрацій і змісті відносин, які на цій стадії реалізуються. Тобто правотворчому процесу місцевої державної адміністрації властива відповідна структура, яка реалізується в межах видання нормативного акту. Така структура являє собою зв'язки між стадіями, між правотворчими матеріальними, процесуальними та організаційно-правовими відносинами, а також діями на кожній зі стадій, котрі об'єднують їх в єдиний процес, що забезпечує створення нормативного акту (його зміну або скасування).

Проект Закону України «Про нормативно-правові акти» [2], визначив деякі терміни, зокрема нормотворчий процес, а також урегулював процедуру його здійснення шляхом установлення стадій та їх змісту. Проте, реалізація цього Закону може створити значно більше проблем при його застосуванні, ніж за його відсутності, оскільки запроваджуване Законом правове регулювання окремих стадій нормотворчого процесу є нечітким, а доцільність обов'язковості проходження деяких із них викликає сумніви.

Ми пропонуємо закріпити у Типовому регламенті місцевих державних адміністрацій процедуру правотворчого процесу з чітким поділом її на шість стадій та відповідний обов'язок місцевих державних адміністрацій щодо дотримання їх суворой послідовності, зокрема, п. 55 розділу «Порядок внесення та розгляду проектів розпоряджень голови місцевої держадміністрації» Типового регламенту доповнити абзацем третім (другим абзацем будуть запропоновані інші доповнення, які будуть викладені в висновках) наступного змісту:

«Процес підготовки та видання розпоряджень голови місцевої держадміністрації здійснюється за процедурою, що складається з таких обов'язкових стадій:

- 1) встановлення необхідності видання (зміни або скасування) розпорядження;
- 2) підготовка проекту розпорядження;
- 3) погодження проекту розпорядження, обговорення з зацікавленими особами;
- 4) прийняття розпорядження (підписання);
- 5) державна реєстрація розпорядження;
- 6) набрання чинності розпорядженням.»

Звертаємо увагу, що у зв'язку із недосконалістю, наявністю прогалин та внутрішніх суперечностей спроби законодавчого урегулювання правотворчої діяльності органів виконавчої влади в Україні не вирішені і досі. Автор вважає, що надання законодавцем більш широкого і досконалого визначення правотворчості сприяло б створенню саме українського стилю правотворчої діяльності, що зможе запобігти існуючим неузгодженостям у законодавстві і зменшити звернення до правотворчої техніки, яка притаманна юрисдикції інших країн і не завжди підходить до особливостей правового та економічного розвитку України.

Література: 1. Процюк І. В. Законодавча влада в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Процюк І. В. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – 196 с. 2. Проект Закону про нормативно-правові акти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31313. – Заголовок з екрану.

Н. В. Гришина, канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

КОДИФІКАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Останні роки питання про необхідність кодифікації податкового законодавства держави перетворилася з дискусійного в аксіоматичне. Це зумовило системою об'єктивних причин та суб'єктивних факторів.

Необхідність прийняття Податкового кодексу України зумовлена тим, що в Конституції України з приводу правового регулювання податків (на відміну від інших Конституцій) сказано недостатньо, а тому практика оподаткування в Україні переповнена прикладами порушення конституційних начал у цій сфері суспільного життя [1].

Існує глибокий взаємозв'язок та взаємозумовленість усіх елементів як податкової системи держави в цілому, так і елементів юридичного складу кожного податку зокрема.

Джерелом сплати будь-яких податків є дохід їх платника, тому необхідно встановити чітку послідовність сплати різних податків та нормативно узаконити в майбутньому Податковому кодексі України, що, в свою чергу, дозволить уніфікувати більшість «загальноподаткових» термінів, домогтись їх ідентичного застосування на практиці [2, с. 14].

Податковий кодекс України покликаний стати основою стабільності податкового законодавства держави. В процесі підготовки цієї своєрідної податкової конституції необхідно знайти розумний баланс між потребою слідувати за змінами економічних та соціальних умов – з одного боку, та необхідністю гарантувати суб'єктам господарювання дієвість їх інвестиційного планування, довгострокових розрахунків – з іншого.

Майбутній Податковий кодекс України покликаний компенсувати конституційні недоробки у плані оподаткування, тобто максимально повно і послідовно розкрити усі основні принципи податкового права, а значить стати одним з найважливішим документом національного права в цілому, який формує відношення громадян до держави і права в цілому.

Структура Податкового кодексу України повинна складатися із загальної та спеціальної частини.

До загальної частини повинні належати норми, які закріплюють загальні принципи, правові форми та методи податкового регулювання та контролю, функції податкових органів, розмежування повноважень держави в цілому та окремих органів, що від її імені здійснюють податкову політику та деякі інші. Ці обов'язкові норми складають основу податкової системи і політики держави.

Правові норми загальної частини Податкового кодексу України покликані: регулювати відносини, пов'язані з формуванням та забезпеченням дієвості податкової системи України; визначити компетенцію і функції державних органів податкового регулювання і контролю; регулювати види, права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері оподаткування; гарантувати дієвий захист прав та законних інтересів платників податків; встановлювати порядок реєстрації, ведення

податкового обліку, порядок оформлення рахунків та звітності платника податку; містити визначення базових та інших елементів юридичного складу податку; гарантувати для окремих категорій платників податків або видів діяльності пільгові податкові умови; визначити обов'язки банків та інших структур по перерахуванню податків у бюджет; забезпечувати повернення з бюджету неправильно стягнутих коштів платника податку; гарантувати взаємну відповідальність податкових органів та платників податків за порушення зобов'язань у податковому правовідношенні [3, с. 13].

Спеціальна частина податкового законодавства має підпорядкований характер по відношенню до загальної частини та складається з інститутів, що регулюють правовий режим сплати окремих видів податків, які виділяються за спеціальним об'єктом оподаткування.

У спеціальній частині Податкового кодексу України доцільно закріпити наступні інститути: інститут визначення оподатковуваної бази при встановленні прибутку оподатковуваного обороту суб'єкта оподаткування; інститут особливостей сплати окремих видів податків; інститут витрат, що включаються у собівартість продукції; інститут контролю за обґрунтованістю надання податкових пільг; інститут особливостей оподаткування доходів іноземних юридичних осіб; інститут уникнення міжнародного подвійного оподаткування; інститут природо ресурсних платежів; інститут порядку встановлення, зміни та відміни податкових ставок за окремими видами податків [4, с. 7].

Наведений перелік інститутів як загальної, так і особливої частин майбутнього Податкового кодексу України не є повним та вичерпним з точки зору виникнення специфічних тенденцій у цій сфері суспільного життя: відзначається рух до гармонізації податкового права; заохочуються закони, що містять стимулюючі норми оподаткування; поява нових інститутів податкового права (інститут соціальної безпеки оподаткування, інститут консолідації оподаткування та інші), а також питання обґрунтованого розміру державної податкової підтримки та податкового кредитування [3, с. 9].

Все це означає, що при розробці нових податкових законів повинні враховуватися нові сучасні тенденції, що склалися чи тільки складаються у формуванні видів інститутів податкового законодавства.

Література: 1. Конституція України: Основний Закон України // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Безугла В. В. Правові основи побудови податкової системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. В. Безугла. – К., 1995. – 24 с. 3. Білінський Д. О. Проблеми кодифікації податкового законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. О. Білінський. – Х., 2009. – 20 с. 4. Поліхович В. Проблеми формування та застосування податкового законодавства / В. Поліхович // Право України. – 1998. – № 7. – С. 3–9.

Б. М. Дронів, аспірант ХНУВС

**ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Питання поділу права на приватне та публічне відноситься до важливих напрямків наукового дослідження в галузі теорії права і держави, оскільки він підкреслює системний характер права, його спрямованість на регулювання різноманітних сфер соціальної та індивідуальної життєдіяльності. Даний поділ, що характеризує феномен права на макрорівні, є характерним для романо-германського типу правових систем. Протягом століть, починаючи з класиків римського права, приватне та публічне право ставало предметом численних дискусій між представниками різних правових шкіл. Висловлювалися різні думки стосовно критеріїв поділу права на приватне і публічне, віднесення тієї чи іншої галузі до приватного чи публічного права, домінування одної підсистеми права над іншою тощо.

Сьогодні, в умовах розбудови в Україні правової, соціальної держави та громадянського суспільства, актуалізується необхідність осмислення феномену права та його впливу на різні сфери суспільних відносин. Як відомо, громадянське суспільство являє собою сукупність різнопланових недержавних, неполітичних відносин (економічних, соціальних, культурних, моральних, духовних, релігійних тощо), спрямованих на забезпечення спільних інтересів індивідів та їх об'єднань. Отже, економічні відносини є важливою складовою системи життєзабезпечення громадянського суспільства. За своєю природою, вони відносяться до сфери приватного права, оскільки повинні розвиватися на основі принципів свободи особистого вибору та рівності суб'єктів. За словами Ю. А. Тихомирова, «соціально орієнтована ринкова економіка й підприємництво знаходять могутню опору в приватному праві, так само як у сфері особистого життя громадян, забезпеченні їхніх немайнових прав» [1, с. 115–116]. У якості ілюстрації можна навести положення з договору про об'єднання Німеччини від 18 травня 1990 року, де сказано: «Основою господарського союзу є соціальне ринкове господарство як спільний господарський порядок обох сторін, що домовляються. Він особливо визначається приватною власністю, конкуренцією послуг, вільним ціноутворенням та принципово повною свободою праці, капіталу, професійних послуг» [2, с. 440–441].

У свою чергу, С. С. Алексєєв визначає приватне право як таку юридичну сферу, яка безпосередньо не повинна залежати від передбачень влади. На думку автора, у демократичному суспільстві з його розвинутою юридичною культурою приватне право є одним з тих елементів права, що дає змогу юридичній системі звеличуватися над владою [3, с. 109].

Разом з тим, розвиток економіки в сучасних умовах вимагає якщо не повного перегляду, то суттєвої корекції класичних поглядів щодо природи та закономірностей її нормативного регулювання, а також співвідношення приватного і публічного права. Це обумовлюється багатьма чинниками, серед яких, наприклад, можна виділити наступні:

- високе навантаження економіки на довкілля, обмеженість природних ресурсів, використання яких підлягає підвищеному контролю в інтересах суспільства та людства в цілому. Наприклад, в сучасних умовах навіть повітря стає колосальним дефіцитом, і за його забруднення, негосподарське та надмірне використання встановлюється сплатність та юридична відповідальність як на національному, так і на міжнародному рівні (Киотські протоколи);

- значне соціальне навантаження на економіку, зумовлене необхідністю забезпечення високих стандартів рівня життя працівників підприємств та установ усіх форм власності. Відповідно держава накладає на суб'єктів господарювання певні обмеження щодо тривалості робочого часу та часу відпочинку, мінімальних розмірів заробітної плати та інших соціальних нормативів. Таким чином, відбувається соціалізація договірного права, посилення у ньому ролі імперативних методів;

- необхідність недопущення проявів недоброякісної конкуренції між суб'єктами господарювання, що може мати суттєві негативні наслідки не лише для окремих підприємств та організацій, але й для економічної ситуації в країні в цілому, тобто конкурентні питання набувають публічно-правового значення;

- вимога підвищення ефективності національної економіки, необхідність забезпечення її конкурентоздатності в умовах глобалізації ринкових відносин. Ще Г. Елінек звертав увагу на те, що держава, користуючись суверенною владою, може у загально соціальних інтересах підвести деякі приватні функції на рівень публічних, якщо вона гарантовано здійснюватиме їх більш ефективно, ніж інші суб'єкти [4, с. 594–595]. Вивчення особливостей сучасної економіки розвинутих країн надає можливість зробити висновок про те, що вона характеризується не тільки багатоукладністю, а й суттєвим державним впливом на основні сторони економічного розвитку, що має на меті найбільш ефективне використання національних ресурсів [5, с. 19].

Отже, новітні тенденції розвитку економічних відносин свідчать про поєднання у їхньому регулюванні приватноправових та публічно-правових елементів, що дає підстави деяким сучасним науковцям стверджувати про виникнення «економічного права» як галузі змішаного (приватно-публічного) типу [6, с. 82]. Дана позиція знаходить підтримку й серед вітчизняних дослідників. Так, Г. Знаменський підкреслює той факт, що з часів Руської правди і Магдебурзького права, яке діяло в Україні протягом тривалого часу, українському правовому менталітету більшою мірою притаманне поєднання різних засобів регулювання, пошук комплексного

системного впливу права на економічне життя. Тому головним інструментом правового впливу на економіку має стати гармонійне поєднання приватноправових і публічно-правових засобів регулювання. Саме таким чином усі суб'єкти господарювання (у тому числі й органи державної влади, що мають господарську компетенцію) у всіх своїх відносинах ставляться у рівне положення щодо вимог закону і порядку. Цим закладається основа для партнерства бізнесу і влади. Держава повинна визнавати, а в необхідних випадках – підтримувати та гарантовано захищати приватні інтереси бізнесу, але без ущемлення інтересів суспільства. Тому, на переконання автора, зводити «китайську стіну» тільки для того, щоб розмежувати приватноправове і публічно-правове регулювання, немає сьогодні жодних розумних підстав [5, с. 20].

Підбиваючи підсумки, вважаємо за необхідне підкреслити той факт, що економічні відносини в умовах ХХІ століття об'єктивно потребують комплексного правового регулювання. Зміни, що відбулися протягом останніх десятиліть як у самій економіці, так і у світі в цілому (екологічні, соціальні, світоглядні тощо), обумовлюють застосування у правовій регламентації економічних відносин публічно-правового інструментарію.

Література: 1. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. – М. : НОРМА, 1996. – 432 с. 2. Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рёрихт. – М. : Спарк, 2001. – 767 с. 3. Алексеев С.С. Философия права / С.С. Алексеев. – М. : Норма, 1998. – 336 с. 4. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 752 с. 5. Знаменський Г. Господарський кодекс України: концептуальний задум і реалії законотворення / Г. Знаменський // Юридична Україна. – 2003. – № 5. – С. 17-23. 6. Шумилов В. М. Введение в правовую систему ФРГ / В. М. Шумилов. – М. : ООО «Издательско-Консалтинговая Компания «ДеКА», 2001. – 140 с.

Ю. О. Загуменна, викладач кафедри теорії та історії
держави і права ХНУВС

ОРГАНИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В ДЕРЖАВАХ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Утворення органів внутрішніх справ тісно пов'язане з процесом виникнення держави, поява якої обумовлена відповідними потребами у суспільстві (ускладненням власне соціального життя, якісний розвиток якого виявив неспроможність «первинної демократії» забезпечувати і охороняти загальні інтереси). Необхідність виникнення держави та її структурних підрозділів здебільшого пов'язується із виникненням у суспільстві нерівності серед його членів, його диференціацією на певні соціальні верстви (класи, страти), зміною форми і характеру зв'язків між

ними та суспільством, якісними змінами у суспільному виробництві, свідомості людей тощо.

До утворення перших в історії людства державних утворень, проблеми внутрішньої злагоди та громадської безпеки вирішували всі члени первісної общини під керівництвом старійшин та вождів. З виникненням держави, ускладненням суспільних відносин, поділом на класи, соціальні прошарки виникає окрема функція держави, а згодом і органи, виконуючі правоохоронну функцію взагалі, з поступовим виділенням як функції, так і органів охорони громадського порядку та боротьби з злочинністю.

Першими державами Стародавнього світу стали держави Стародавнього Сходу з формою державного устрою – деспотією. В цілому у таких державах функції охорони громадського порядку покладалися на підрозділи збройних сил які формувалися за принципом набору найманців.

Так на Стародавньому Сході у п'ятому тисячолітті до нашої ери з формуванням адміністративних центрів – міст, сільських громад правоохоронні функції починають виконувати окремі посадові особи: старости, сотські, десятські.

У Єгипті існували своєрідні охоронні підрозділи зорганізовані, в основному, за військовим зразком до яких входили «філакіти» – охоронці. У Древньовавілонській державі за царя Хамурапі (1792-1750 рр. до н.е.) з'являється така категорія чиновників як, судді-слідчі, але в цілому поліційні функції були покладені на намісників царя та їх підлеглих.

У Стародавній Індії поліційні функції виконували старости сіл – громад та призначені царями окремі судді, котрі здійснювали «нагляд за злодіями». Особлива відповідальність покладалась на міську владу, яка з допомогою своїх агентів повинна була боротися зі злочинністю.

У Стародавньому Китаї поліцейські функції в першу чергу також покладалися на досить складну систему чиновників, численні військові формування, імператорську охорону, яка у 140 році до н.е. досягала 20 тис. чоловік. Наявність спеціального судового відомства дозволила вже в період імперії Цинь виділити окремих суддів – слідчих які здійснювали дізнання та попереднє слідство. З письмових джерел до нас дійшло ім'я легендарного судді Чі (династія Тан), який у своїй діяльності активно застосовував знання криміналістики, дактилоскопії.

В Афінах поліція знаходилася в розпорядженні одного з архонтів – голови центрального магістрату, уповноваженого стежити за дотриманням порядку. Йому підкорялася поліція, яка не тільки боролася зі злочинцями, але і вистежувала таємні збори, спостерігала за розважальними зборищами, бенкетами й іншими заходами такого роду. В архонта були помічники – асessori, в обов'язок яких входило спостереження за поведінкою і моральністю народу, а також припинення фактів неробства, дармоїдства, розгульного способу життя, аморальної поведінки жінок. Під їх керівництвом поліція стежила за санітарним станом міста, оберігала пам'ятники старовини, визначні пам'ятки ландшафту.

Поліція діяла у контакті з агарономами і метрономами. Перші стежили за тим, щоб товари на ринках були без підробок і домішок, другі – за правильністю міри і ваги.

У боротьбі з кримінальною злочинністю афінська поліція активно співпрацювала з так званою колегією одинадцяти, яка обиралася Радою 500. Вона здійснювала нагляд за в'язницями, виконувала вирoki. Їй були підсудні справи розбійників, нічних і кишенькових злодіїв, інших злочинних елементів суспільства; тут проводилися обов'язкові для того часу тортури рабів, якщо вони проходили свідками у справах. У зв'язку з неprestижністю поліцейської служби в Афінах, її підрозділи формувалися, як правило, з метеків і рабів (переважно скіфів). Функції своєрідної кінної поліції виконували раби – токсоти.

У Стародавньому Римі пануючий клас рабовласників створив ще більш розвинену, ніж в Афінах, поліцейську систему. Римська поліція сформувалася в період республіки, коли в державному механізмі, створеному рабовласницькою аристократією, зміцніли ординарні магістратури. Носіями вищої поліцейської влади в цей період були консули, які і керували придушенням масової непокори рабів, організацією і проведенням каральних експедицій в провінціях, відновленням громадського порядку. У компетенцію консулів входило також кримінальне переслідування громадян, видача ордерів на арешти і обшуки.

З піднесенням Риму над завойованими провінціями і загостренням класової боротьби в 388 р. до н. е. була заснована посада претора, який відповідав за охорону суспільного порядку у столиці і здійснював загальне керівництво її поліцією. У розпорядженні претора були два помічники: цензори і еділи, що обиралися із середовища патрициїв. Цензори повинні були здійснювати нагляд за моральністю і суспільною дисципліною громадян, проводити перепис населення, управляти громадськими будинками, стежити за станом і безпекою шляхів, керувати суспільними роботами, на яких використовувалися головним чином раби. На еділів покладалася основна турбота про «вулиці» і «бруківки», тобто підтримка порядку в громадських місцях. Під їхнім безпосереднім керівництвом діяли вже численні до цього часу ряди поліцейських, озброєних мечами, щитами і батогами.

У Північному Причорномор'ї, де утворювалися перші державні формування на території України, міста – держави: Ольвія, Тіра, Херсонес, Пантікапей, Скіфська держава, формування правоохоронних органів згодом і певних органів по охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю відбувалося за загально визначеною схемою. У містах – державах за схемою становлення і розвитку правоохоронних органів в античних державах. В Скіфській державі, за схемою формування органів внутрішніх справ близького до Давньосхідних держав – деспотій.

Підсумовуючи викладене можна сказати, що на етапі виникнення перших державних утворень, формуванні держав Стародавнього Світу (як

Давньосхідних держав – деспотій, так і держав античної демократії) проходить процес формування внутрішньої правоохоронної функції держави, починається процес формування спеціальних правоохоронних органів і лише робиться перша спроба виділення органів внутрішніх справ з функцією охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю.

Література: 1. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Страхов М. М. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; Академія правових наук України. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Ін Юре, 2003. 2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Глиняний В. П. ; Одес. нац. юрид. акад. – 5-е вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2005. 3. Кашенко С. Г. Загальна історія держави і права / С. Г. Кашенко. – К., 2006. 4. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. / В. С. Макарчук. – 5-е вид., доп. – К. : Атіка, 2006. 5. Федоров К. Г. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак-тів / К. Г. Федоров. – К., 1994. 6. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти / Хома Н. М. – К. : Каравела, 2004. 7. Тищик Б. Й. Історія держави і права Стародавнього світу : навч. посіб. / Б. Й. Тищик. – Л. : Світ, 2001. 8. Якобсон В. А. Некоторые проблемы исследования государства и права Древнего Востока / Якобсон В. А. // Народы Азии и Африки. – 1984. – № 2, 3.

О. В. Козир, ад'юнкт ХНУВС

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ОХОРОНИ МВС УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА

В статті 30 Конституції України проголошено, що кожному гарантується недоторканність житла [1, С. 17]. Використання слова «гарантується» є конституційною передумовою визначення систем гарантій вказаного явища. Важливу роль у забезпеченні досліджуваного права відіграє Державна служба охорони МВС України.

Правовою основою діяльності міліції охорони є Конституція, Закон України «Про міліцію», укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення органів місцевої влади, накази МВС України, а саме: Наказ МВС України «Про організацію службової діяльності міліції охорони Державної служби при МВС України» від 25 листопада 2003 р. № 1433 [2], Наказ МВС України «Про організацію охорони Державною службою охорони при МВС України об'єктів, квартир та інших приміщень з особистим майном громадян за допомогою технічних засобів» від 25 листопада 2003 року № 1429 [3] та ін.

Державна служба охорони при Міністерстві внутрішніх справ створена для здійснення заходів охорони як майна громадян, так і майна іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб та громадян,

осіб без громадянства, нерухомих об'єктів та іншого майна, в тому числі вантажів, а також грошових знаків, цінних паперів та будь-яких цінностей, що перевозяться, а також для виконання інших послуг на договірних засадах [4]. Безпосередня охорони об'єктів (в тому числі і житла), відіграє значну роль у справі попередження злочинів, що посягають на недоторканність житла. Безпосередня охорона (незалежно від того, ким вона здійснюється) полягає в постійному фізичному стеженні за об'єктом (житлом), в якому зосереджені матеріальні цінності, з метою недопущення їх розкрадання і попередження проникнення на об'єкт (житло) сторонніх осіб [6].

Державна служба охорони покликана виконувати безпосередню охорону об'єктів власності, зокрема житла, є порівняно відособленою ієрархією органів і підрозділів, що становлять самостійну підгалузь управління в системі МВС України.

Державна служба охорони – єдина в Україні охоронна структура, що надає збройну охорону і має відповідні законодавчо визначені права та повноваження своїх співробітників на здійснення владних функцій щодо правопорушників. Фахівці служби охороняють об'єкти всіх форм власності, в тому числі банки та інші установи фінансово-кредитної системи, особливо важливі об'єкти, коштовні вантажі та цінності, що перевозяться, а також житло громадян. Сфера діяльності державної служби охорони поширюється на всі верстви населення і соціальні групи: від пересічного громадянина (якому пропонується охорона квартири, дачі, гаража) до заможного бізнесмена (охорона офісів, магазинів). Під охороною служби на сьогодні перебувають десятки тисяч об'єктів, серед яких промислові підприємства, бази і склади, банківські установи, місця зберігання зброї, квартири громадян та ін. Всі об'єкти підключено до пультів централізованої охорони, на яких цілодобово чергують оператори та групи затримання. Це спеціально навчені й оснащені наряди з трьох озброєних працівників охорони, які за лічені хвилини після надходження сигналу «Тривога» «прибувають на об'єкт» [5, с. 183].

Відповідно до Закону України «Про міліцію» 1990 р. та Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. № 615 «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності», здійснення охорони житла на основі договорів є одним з найважливіших обов'язків Державної служби охорони при МВС України [4]. Для вирішення цього обов'язку вона здійснює ряд функцій, найважливіші з яких:

1. Безпосередня охорона житла. Вона, по-перше, може бути централізованою, тобто здійснюваною за допомогою приладів, підключених до пультів централізованого спостереження; по-друге, солідарною або автономною. При солідарній охороні у разі проникнення сторонніх осіб в одну із заблокованих квартир сигнал тривоги поступає в квартиру сусіда. В умовах автономної охорони при проникненні стороннього в квартиру, садовий будинок, дачну споруду, гараж та інші подібні місця вмикається світлова і звукова сигналізація. У двох останніх випадках служба охорони

тільки блокує приміщення засобами сигналізації за рахунок громадян, але не бере на себе зобов'язання по забезпеченню збереження майна.

Ряд підрозділів служби охорони розгорнули роботу по організації експлуатаційного обслуговування на договірній основі переговорно-замкових пристроїв (домофонів та відеофонів), а також по установці додаткових дерев'яних, металевих, розсувних, ґратчастих вхідних дверей, віконних ґрат, замків підвищеної міцності та секретності.

2. Упровадження в охорону сучасних технічних засобів. Послідовне здійснення цієї функції дозволяє в значній мірі зробити технологію охорони «безлюдною», що, в свою чергу, економить засоби, що витрачаються на охорону в даний час, і забезпечує мінімальне втручання в сферу прав і законних інтересів громадян. При захисті недоторканності житла служба охорони використовує ультразвукові, оптико-електронні, радіохвильові, емкісні й інші розмовні апарати і прилади сигналізації.

3. Забезпечення громадського порядку в зонах розташування об'єктів, що охороняються, в процесі якого здійснюються заходи попередження злочинів, які посягають на недоторканність житла. Цю функцію здійснюють передусім підрозділи міліції. Нарядам міліції даної служби ставиться в обов'язок забезпечення та боротьба зі злочинністю у зоні своїх постів та маршрутів патрулювання. При цьому їхні права, обов'язки і тактика дій визначаються Статутом патрульно-постової служби.

Отже, служба охорони значну роль у діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення конституційного права особи на недоторканність житла в Україні.

Література: 1. Конституція України. - Офіц. вид. - К. : Ін Юре, 2007. - 136 с. 2. Про організацію службової діяльності міліції охорони Державної служби при МВС України : наказ МВС України від 25 листоп. 2003 р. № 1433 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 22. - Ст. 1520. 3. Про організацію охорони Державною службою охорони при МВС України об'єктів, квартир та інших приміщень з особистим майном громадян за допомогою технічних засобів : наказ МВС України від 25 листоп. 2003 р. № 1429 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 30. - Ст. 2054. 4. Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 10 серп. 1993 р. № 615 // Зібрання Постанов Уряду України. - 1994. - № 2. - Ст. 31. 5. Галунько В. В. Державна служба охорони при МВС України: нові можливості / В. В. Галунько // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - 2002. - № 2. - С. 182-185. 6. Постанова по організації служби міліції охорони : наказ МВС України від 14 листоп. 1992 р. № 743. - К., 1992. - 136 с.

Я. П. Копиця, ад'юнкт ХНУВС

**МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПО ПІДТРИМАННЮ МИРА
ТА УЧАСТЬ В НИХ УКРАЇНИ**

Potentia debet sequi justitiam, non antecedere
nam silent leges inter arma (Лат.)
(Сила повинна бути після справедливості,
а не передувати їй, бо закони мовчать
серед зброї)

Геополітичні зміни у світі, поява нових загроз світовій безпеці докорінно змінюють підходи світової спільноти та окремих держав до формування національної, регіональної та міжнародної систем безпеки. Завдання зберегти мир, запобігти збройним конфліктам, не допустити знищення людей в етнічних протистояннях потребує об'єднання усіх зусиль суспільства. Існує багато прикладів регіональних війн та сутичок, що мали місце після Другої світової війни, і, на жаль, на межі двох тисячоліть світ не став стабільнішим.

Центром згуртування сил для збереження миру стала Організація Об'єднаних Націй (ООН), мета якої полягає не тільки в прийнятті тих чи інших рішень про подолання конфліктів, а й у застосуванні дій, спрямованих на проведення відповідних операцій в проблемних регіонах світу чи в конкретних країнах.

На сучасному етапі миротворчі операції відіграють роль інструмента врегулювання конфліктів для підтримки стабільності у світі, і Організація Об'єднаних Націй сьогодні постає не єдиним органом, який їх запроваджує. З 90-х років XX століття до вирішення проблем миротворення все інтенсивніше стали залучатись інші організації. Активну роль у проведенні операцій відіграє Організація Північноатлантичного Договору (НАТО), виступаючи як самостійна сила. Завдання подолання конфліктів, в тому числі з проведенням відповідних заходів, виконують Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Європейський Союз (ЄС). З урахуванням того, що дезінтеграція СРСР призвела до значних змін на політичній карті світу і ці явища інколи супроводжувалися конфліктами, які вимагали втручання, миротворчість стала одним з пріоритетних напрямів утвореної в 1991 році Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Практика реалізації миротворчих операцій у різних регіонах планети дозволяє визначити систему загальних принципів, яких повинні дотримуватись учасники миротворчих операцій у ході безпосереднього виконання своїх обов'язків. До них доцільно віднести:

- чітко сформульовані загальне політичне завдання та мандат;
- точні вказівки та політичний контроль організації, що надала мандат;
- згода країни, на території якої розгортається миротворча місія (якщо у країні відсутній законний уряд або його внутрішньополітичні можливості значно обмежені, необхідно враховувати міркування сил, що фактично здійснюють контроль території і влади);
- оптимальна кількість держав, що залучаються для проведення операції;

– гнучке політичне керівництво, можливість коригувати мандат у випадку змін політичної обстановки або політична інтерпретація мандата, що надає змогу адаптувати військові цілі до подій, що відбуваються фактично;

– чіткі, зрозумілі правила застосування військової сили, які одночасно враховують і ситуацію у регіоні, і завдання миротворчої місії з можливістю адаптації останньої до швидкоплинних змін військово-політичної обстановки.

Здобуття Україною незалежності викликало необхідність формування та проведення власної зовнішньої політики, що сконцентрувалась на забезпеченні безпеки країни, активній двосторонній співпраці з більшістю інших держав, а також із провідними міжнародними та регіональними організаціями. З цього моменту розпочався процес законодавчого оформлення місця нашої держави на міжнародній арені і виокремлення пріоритетних напрямів, серед яких значне місце посідає миротворча діяльність.

Україна, яка була одним із засновників Організації Об'єднаних Націй, отримавши у 1991 р. незалежність, почала відігравати в ній більш активну роль. Із 1992 р. наша країна стала учасником миротворчих операцій під егідою ООН, що стало суттєвим компонентом нашої зовнішньої політики, окреслило її важливе спрямування на запобігання війнам та збройним конфліктам, а також на збереження миру, в тому числі через участь у відповідних місіях. Зважаючи на європейську та євроатлантичну спрямованість, Україна тісно співпрацює з НАТО і Європейським Союзом. Будучи членом ОБСЄ, Україна виконує ті зобов'язання, що випливають із базових документів. У зв'язку з цим вона підтримує і бере участь у миротворчих операціях, запроваджуваних цими структурами.

Участь України в миротворчих операціях є доцільною та корисною. Це надає можливість ознайомитися з досвідом інших; набути досвіду спільних дій у ході миротворчих операцій; підвищити міжнародний авторитет України; сприяти зміцненню миру та стабільності. Миротворча діяльність військового контингенту України дозволяє акумулювати досвід врегулювання збройних конфліктів, ознайомлюватись з досвідом організацій та дій армій інших держав, набувати практичних навичок в бойових умовах, сприяти зміцненню взаємовідносин між військовослужбовцями різних країн, створюючи своєрідний клімат довіри та військового братерства.

Отже, можна зробити висновок, що завдяки миротворчій діяльності Україна стверджує себе як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет та демонструє миролюбну політику.

Література: 1. Peacekeeping principles / UN Department of Peacekeeping Operations. - N.Y., 1995. – 48 р. 2. Устав Организации Объединенных Наций = Charter of the United Nations / Department of Public Information, United Nations. – New York. 3. Daws S. The Role of Regional Organizations: Introduction, Documents on reform of the Union Nation / Daws S.; Taylor, Paul, ed. ; Saw Daws, ed. –

І. В. Кріцак, ад'юнкт ХНУВС

**ФОРМИ ТА НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ НАДАННЯ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ
ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Міжнародні стандарти поліціювання вимагають від органів внутрішніх справ України вдосконалення здійснюваних ними функцій у відповідності до концепції соціального обслуговування населення. Тому актуальним є науково-теоретичне дослідження можливих форм та напрямів реалізації функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ (далі ОВС) України в сучасних умовах.

Форма та зміст є важливими категоріями діалектики. Разом з тим, діалектика розрізняє форму явищ та форму діяльності. Форма явищ розглядається як структура, зовнішні межі даного явища [1, с. 42]. Р. О. Халфіна наголошує на тому, що форма пронизує всю тканину даного явища. Визначаючи його структуру, вона виражає внутрішній взаємозв'язок частин і елементів; його зв'язок з іншими явищами. Разом з тим, форма не є оболонкою, зовнішньою поверхнею, яку можна відокремити від змісту. Вона так само виражає сутність явища, як і його зміст [2, с. 82–83].

Форма діяльності розуміється як спосіб організації, спосіб існування процесу, явища. Надаючи юридичний зміст цьому філософському поняттю, польський учений Е. Старосьцяк визначає форму діяльності як дозволений або врегульований правом спосіб діяльності органів управління в конкретній роботі [3, с. 131]. Іншими словами, форма діяльності є зовнішнім організаційно-правовим вираженням конкретних, однорідних дій, здійснюваних з метою практичної реалізації поставлених завдань. Однак, оскільки завдання є більш динамічними порівняно з формами їх реалізації, неминуче виникають діалектичні протиріччя між змістом та формою діяльності органів, наділених владними повноваженнями. Звідси дуже важливим напрямком вдосконалення функціонування державного апарату є корегування форм його діяльності відповідно до нового змісту.

При визначенні форм реалізації функції надання послуг населенню ОВС України слід пам'ятати й про те, що кожний структурний підрозділ, що входить у систему МВС, має свої специфічні завдання, а отже, – і форми їх розв'язання. При складній організації цих органів досить важко піддати аналізу всю сукупність форм, застосовуваних як у діяльності всієї системи органів внутрішніх справ, так і її окремих підрозділів. Тому, говорячи про форми реалізації функції надання послуг населенню ОВС України, слід, перш за все, визначити основні напрямки, за якими необхідно розвивати конкретні форми.

Пропонуємо виділити чотири базові напрямки, в яких необхідно впроваджувати конкретні форми надання послуг населенню органами внутрішніх справ України.

Перший напрямок – надання масових послуг загального спрямування, безпосередньо пов'язаних з виконанням функцій ОВС. Це, зокрема, послуги, пов'язані з державною реєстрацією автотранспорту, зброї, оформленням паспортів, ліцензуванням окремих видів діяльності, видачею дозволів на перевезення деяких видів вантажів, охороною майна фізичних і юридичних осіб тощо. В системі МВС необхідно також створити умови, що полегшують громадянам реалізацію своїх прав та відповідних зобов'язань. Наприклад, у Франції державні установи і комунальні служби оснащені спеціальними банківськими автоматами, які дозволяють здійснювати безготівкову оплату зборів, податків, платежів, штрафів, отримання віз. У канадській провінції Онтаріо існують «кіоски самообслуговування», в яких можна продовжити реєстрацію транспортного засобу, отримати новий номерний знак, сплатити штраф, змінити адресу на посвідченні водія або медичній картці, продовжити ліцензію на полювання та рибальство [4, с. 8].

Другий напрямок охоплює широке коло послуг, які надають органи внутрішніх справ громадянам в екстрених, надзвичайних ситуаціях. До цієї групи послуг слід віднести: допомогу при нещасних випадках, пошук зниклих без вісти дітей, ескорт похоронних процесій, допомога при звільненні диких птахів і тварин, пошук забутих і зниклих речей, зупинка попутного автотранспорту на прохання громадян у екстремальній ситуації тощо. В деяких країнах поліція надає допомогу в доставці докторів і медичних сестер під час зимових буревіїв, надає допомогу пораненим та інвалідам [5, с. 26].

Третій напрямок стосується різних аспектів співробітництва міліції з населенням. Це, зокрема, *інформаційна діяльність*, яка включає: – інформування громадян про підрозділи та напрямки роботи органів внутрішніх справ з наданням телефонних номерів оперативного зв'язку з відповідними службами; – інформування населення про криміногенну ситуацію, визначення найбільш актуальних соціальних проблем, які негативно впливають на стан правопорядку; – інформування громадян про осіб, які знаходяться в розшуку. *Консультативна діяльність*, яка включає роз'яснення працівниками міліції законодавства по різних напрямкам: про безпеку дорожнього руху, про правила поведінки в громадських місцях; про необхідність додержання тиші в нічний час, вихідні та святкові дні, про права і обов'язки водіїв, потерпілих, свідків тощо. *Виховна діяльність*, що охоплює два аспекти: загальний (профілактичного спрямування) – наприклад, проведення бесід в навчальних закладах; спеціальний (з метою перевиховання) – робота з особами, які скоїли правопорушення (або схильні до їх скоєння). *Спільна правоохоронна діяльність* – залучення громадян до розробки, планування та проведення заходів, спрямованих на покращення правопорядку в конкретному районі.

Четвертий напрямок включає співробітництво органів внутрішніх справ з іншими державними органами та органами місцевого

самоврядування, спрямоване на покращення умов проживання громадян, створення безпечного навколишнього середовища, усунення причин та обставин, що сприяють скоєнню правопорушень. Мова може йти, наприклад, про забезпечення освітлення вулиць та скверів, підтримання санітарного стану території обслуговування на належному рівні (ліквідація наслідків ремонтних робіт, відбуксирування кинутих автомобілів, очищення стін від графіті тощо). Цікавим є досвід Великобританії, де велика увага приділяється встановленню надійних замків на дверях і вікнах громадян. Спеціальні комісії визначають найнебезпечніші райони в плані крадіжок з приватного житла, після чого жителям визначених районів розсилаються рекламні проспекти й буклети, у яких їм пропонується скористатися існуючими системами для фізичного укріплення квартир і будинків. Особливо важливо підкреслити, що дана робота здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету, уряду країни й частково – міністерства внутрішніх справ. Населення не платить нічого [6, с. 51–52].

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що форми реалізації функцій надання послуг населенню органами внутрішніх справ України в межах чотирьох вказаних напрямків можуть бути самими різноманітними. В них конкретизуються принципи функціонування органів внутрішніх справ, які в сучасних умовах формування демократичної, правової, соціальної держави та становлення громадянського суспільства набувають нового змісту і визначають стратегію розвитку правоохоронної діяльності.

Література: 1. Безбородов Е. В. Некоторые категории диалектики в исследовании совместного совершения преступления / Е. В. Безбородов // Государство и право. – 2008. – № 2. – С. 39-44. 2. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – 348 с. 3. Бутылин В. Н. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в деятельности органов внутренних дел (организационно-правовые аспекты) : курс лекций / В. Н. Бутылин, И. В. Гончаров, В. В. Барбин. – М. : Акад. упр. МВД России, 2008. – 254 с. 4. Барциц И. Н. Приоритетные направления совершенствования административных процедур / И. Н. Барциц // Государство и право. – 2008. – № 3. – С. 5-11. 5. Swan R. D. Service and law enforcement – An ideological conflict? / R. D. Swan // Illinois Police Association Official Journal. – 1983. – № 36 (3). – Р. 26. 6. Дербичева С. А. Социализация полиции и партнерство с населением как стратегия борьбы с преступностью: европейские ноу-хау / С. А. Дербичева, П. Н. Астапенко // Закон и право. – 2002. – № 1. – С. 50-55.

В. В. Лазарєв, здобувач ХНУВС

Щодо визначення основних етапів розгляду питань, пов'язаних з громадянством України

Система законодавства про громадянство України включає як матеріальні норми, які визначають загальні правила вирішення питань

громадянства, так і процедурно-процесуальні норми, які регулюють порядок розгляду цих питань. Зокрема, законодавством закріплено різні етапи провадження у справах щодо громадянства, а врегульовано порядок прийняття і виконання рішень у таких справах. Аналізуючи чинне законодавство, можна виокремити основні етапи розгляду справи, однак слід зазначити, що спеціально у вітчизняній юридичній літературі ці етапи не виділяються.

Для виділення основних етапів розгляду справи стосовно громадянства звернемось до теорії юридичного процесу. У теорії юридичного процесу виділення етапів ґрунтується, головним чином, на логічній послідовності здійснення певних операцій при реалізації норм права у формі їх застосування. Таке виділення дозволяє краще прослідкувати діяльність державних органів і посадових осіб щодо застосування права, а також вдосконалювати її, підвищувати ефективність. Виділяють наступні етапи: 1) встановлення фактичних обставин справи, куди належать операції, пов'язані з аналізом фактичних даних, доказом їх повноти і достовірності; 2) вибір і аналіз норми, де операції пов'язані з аналізом юридичних норм, встановленням їх юридичної сили тощо; 3) вирішення справи, виражене в акті застосування права.

Отже, стадії розгляду справи можна визначити як самостійні, пов'язані між собою процесуальними нормами частини процесу, розмежовані підсумковими процесуальними рішеннями, які характеризуються безпосередніми завданнями, колом органів і осіб – учасників провадження у справі, порядком виконання процесуальних дій і характером процесуальних відносин. При розгляді питань щодо громадянства можна побачити, що відповідна процедура проходить всі етапи, зазначені в теорії юридичного процесу.

Поряд із цим варто відзначити, що порядок вирішення питань, пов'язаних з громадянством, має свої особливості. Передусім, діяльність щодо вирішення питань, пов'язаних з громадянством, можна розглядати у двох аспектах: як діяльність спеціально уповноважених державних органів та як систему відповідних процесуальних дій. Усі етапи розгляду питань, пов'язаних з громадянством, тісно пов'язані між собою спільним завданням, єдністю принципів. Кожен з етапів відрізняється від інших своїм конкретним завданням, певним колом учасників, специфікою процесуальних відносин і форм, а також прийнятими підсумковими рішеннями.

Розв'язання завдань кожного етапу оформлюється спеціальним процесуальним документом, який ніби підсумовує певну діяльність. Після прийняття такого акта розпочинається новий етап. Етапи органічно пов'язані між собою; наступний, як правило, починається лише після того, як закінчено попередній, на новому етапі перевіряється те, що було зроблено раніше.

Проводячи аналіз вітчизняного законодавства стосовно громадянства, а також враховуючи різноманітні думки закордонних дослідників з цього приводу, можна виділити наступні етапи провадження у справах про громадянство України:

1. Підготовка необхідних документів і подача заяви (подання);
2. Розгляд документів і підготовка висновку по ним;
3. Ухвалення рішення і видання правозастосовчого акту (указу);
4. Виконання рішень і видача відповідних документів;
5. Контроль за виконання рішень у справах про громадянство;
6. Оскарження рішень і повторне звернення.

Детальний аналіз етапів розгляду громадянства дає підстави для висновку, що далеко не всі вони використовуються при розгляді справ щодо громадянства. Відповідно, можна виділити основні та додаткові етапи розгляду питань, пов'язаних з громадянством. До основних, на нашу думку, слід віднести перші п'ять етапів розгляду справи, оскільки ці етапи присутні при розгляді усіх справ стосовно громадянства. Останній етап зустрічається досить рідко, оскільки всі факти справи неодноразово перевіряються при попередньому розгляді. У той же час цей етап слід виокремлювати, оскільки варіанти такого розвитку подій є цілком можливими. Не варто забувати також і те, що право на оскарження будь-яких дій і рішень – одна з найбільш важливих гарантій захисту прав особи. Звідси випливає, що останній етап розгляду справи можна вважати додатковим.

Таким чином, є всі підстави вважати, що у чинному законодавстві закріплено шість етапів розгляду питань пов'язаних з громадянством, які у свою чергу можна розділити на основні і додаткові. Це слід оцінювати як позитивний чинник, оскільки наявність чітких етапів і процедур має істотне значення для реалізації суб'єктивних прав людини і громадянина, у тому числі і в питаннях громадянства. Водночас варто відмітити, що з'ясування змісту, строків та інших характеристик конкретних етапів розгляду справ, пов'язаних із громадянством України, є перспективним напрямком подальших досліджень у даній сфері.

Література: 1. Законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють міграційні процеси, реєстрацію фізичних осіб, питання громадянства, оформлення документів [Текст] : зб. докум. у 2 ч. Ч. 1 / ДДГРФО МВС України. – К., 2007. – 380 с. 2. Горшенев В. М. Теория юридического процесса [Текст] / В. М. Горшенев. – Харьков : Вища школа, 1985. – 192 с. 3. Тодика Ю. М. Громадянство України: конституційно-правовий аспект [Текст] : навч. посіб. / Ю. М. Тодика. – Х. : Факт, 2002. – 254 с. 4. Нехай Э. А. Становление и развитие института гражданства (Конституционный аспект на примере России и стран ближнего зарубежья) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Э. А. Нехай. – М., 1998. – 188 с.

**ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК
ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ**

Правосвідомість – це сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямків розвитку правової системи з погляду забезпечення гідного існування людини, справедливості у міжлюдських стосунках, ефективної організації держави та суспільства.

Для правової свідомості характерні такі риси:

1. Правосвідомість є одним з різновидів суспільної свідомості. Їй властиво відображувати навколишній світ, однак не увесь, а лише певний його аспект – правова дійсність.

2. Носіями правосвідомості є різні суб'єкти права: особистість, громадські об'єднання, політичні партії, державні органи та їх посадові особи, юристи-науковці, юристи-практики, суспільство в цілому.

3. Об'єктом пізнання правосвідомості зазвичай є чинне право в усій багатоманітності його виявів (право, правові відносини, правова поведінка або діяльність, практика реалізації права тощо).

4. Правосвідомість є одним з найважливіших чинників розвитку праворозуміння.

5. Правосвідомість можна розглядати як своєрідний механізм саморегуляції поведінки (діяльності) людей.

Структура правової свідомості: а) правова ідеологія; б) правова психологія.

Правова ідеологія – сукупність принципів, теорій концепцій, які формуються в результаті наукового узагальнення правового розвитку суспільства.

Правова психологія – сукупність правових почуттів, емоцій, оцінок, елементів настрою, які домінують в суспільстві, виявляються в суспільній думці.

Правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності; це глибокі знання і розуміння права, високе свідоме виконання його вимог як усвідомленої необхідності і внутрішньої переконаності.

Показники правової культури:

- 1) відповідність права вимогам справедливості і свободи;
- 2) рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, їх впевненість діяти відповідно до вимог правових приписів;
- 3) рівень правотворчої та правореалізаційної культури;

- 4) рівень якості роботи правоохоронних і правозастосовчих органів та посадових осіб;
- 5) якість системи законодавства, певний рівень законності і правопорядку;
- 6) правові знання, що охоплюють розуміння конкретних норм права;
- 7) дані про державний устрій, призначення держави, політичну систему суспільства;
- 8) престиж юридичної професії, авторитет і ступінь розвитку юридичної науки;
- 9) участь громадян в управлінні державою, стан законності і правопорядку;
- 10) форми та методи правового регулювання, якість роботи правоохоронних органів.

Співвідношення правосвідомості і правової культури особистості дозволяють виявити, які ознаки має правова культура, що відрізняють її від правосвідомості. Правова культура не може існувати без правосвідомості і включає в свою структуру її компоненти. Разом із тим, правова культура особистості включає тільки позитивні компоненти, оскільки деформовані компоненти, такі як протиправні установки, позиції і орієнтації тощо, не можуть бути культурними цінностями. Правова культура – це лише позитивні погляди, ідеї, оцінки, позиції і мотиви, які лежать в основі правомірної та соціально-активної поведінки особи. Таким чином, лише позитивну частину правосвідомості можна віднести до поняття і змісту правової культури. Друга, негативна частина, відноситься до правового безкультур'я, не зважаючи на те, яким чином вони були сформовані – свідомо, несвідомо чи стихійно.

Правосвідомість і правова культура відрізняються одне від одного формами прояву. Правосвідомість особи проявляється, перш за все, в правовій культурі, хоч і вона в свою чергу впливає на формування правосвідомості. Це означає, що правова культура проявляється в різноманітних формах правомірної діяльності і поведінки. Правосвідомість особистості може існувати без такого прояву. Вона обмежує свій прояв лише в мотивах, позиціях, переконаннях, які закріплюються і фіксуються в голові. Правосвідомість може, безумовно, проявлятися в правовій діяльності і поведінці, але тут вона зливається з правовою культурою. Це свідчить про те, що правосвідомість і правова культура функціонують тільки в правомірній діяльності і поведінці. Без діяльності вони можуть існувати тільки потенційно. Разом із тим, форми діяльності можуть бути різні. Правосвідомість, наприклад, функціонує, головним чином, в психічній діяльності, яка охоплює не тільки позитивні, але і негативні компоненти і проявляється також в протиправній діяльності і поведінці. Правова культура охоплює тільки позитивні психічні процеси і стани, проявляється в них, а також в правомірній діяльності та поведінці. Наприклад,

можна говорити про культуру правового мислення, спілкування, про інтелектуальну культуру, про емоційно-правову культуру тощо.

Література: 1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. – Х. : Консул, 2001. 2. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій : навч. посіб. для юрид. фак. вузів. – К. : Вентурі, 1996. 3. Загальна теорія держави і права / под ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. 4. Гусарев С. Д. Теорія права і держави : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко. – К. : Правова єдність, 2008. 5. Теория государства и права / под ред. Л. В. Смирнова. – М. : Книжный мир, 2004. 6. Венгеров А. Б. Теория государства и права : Часть II. Теория права. Том II / Венгеров А. Б. – М. : Юрист, 1996. 7. Погребной И. М. Теория права : учеб. Пособие / И. М. Погребной. – Х. : Основа, 2003.

О. С. Подойнік, ад'юнкт ХНУВС

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З СЕКСУАЛЬНОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ДІТЕЙ

На сьогодні проблема сексуальної експлуатації дітей та підлітків, особливо через всесвітню мережу Інтернет, є серйозною загрозою в нашій державі [1].

Україна є одним із європейських лідерів за обсягами використання дітей у порноіндустрії, причини цього економічні, соціальні проблеми та корупція. Рада Європи розпочала проект допомоги Україні щодо подолання сексуальної експлуатації дітей та кіберзлочинності. Він передбачає зміни до законодавства, створення механізмів виявлення та припинення роботи закладів порноіндустрії, а також покращення системи захисту прав дітей.

У кожній з найбільших інтернет-мереж, доступних в Україні, виявлено сотні сторінок із дитячим порно. А анонімні опитування свідчать, що приблизно кожна десята дитина підліткового віку зазнає сексуальних зазіхань з боку дорослих, включно зі спробами залучення до порноіндустрії. За даними міжнародної громадської організації ЕСПАТ (End child prostitution child pornography and trafficking of children for sexual purposes), що відстежує проблему, цього року південні області України та місто Київ продемонстрували одні з найвищих показників сексуальної експлуатації дітей на європейських теренах.

Ретроспективні опитування дорослих показують, що 20 % дівчат і юнаків у віці до 18 років піддалися якій-небудь формі сексуального зловживання; в Україні сексуальні зловживання щодо дітей сягають 7-8 тис. випадків щорічно, однак ця цифра може бути занижена внаслідок високої латентності цього виду сімейного насильства. В Україні кожна третя дівчина у віці 13-16 років пережила досвід сексуального домагання, кожна п'ята стала об'єктом небажаного сексуального торкання, а кожна десята виявилася жертвою зґвалтування [2].

Вдосконалити українське законодавство про захист дитини, запровадити контроль за порнографією в інтернеті та виробити загальну стратегію захисту дітей від неї має на меті проект Ради Європи «ТРЕС» з питань утвердження прав жінок і дітей [3].

Треба зазначити, що в Україні немає систематизованого законодавства з питань захисту прав дітей. Окремі аспекти регулюються рядом нормативних актів з різних галузей права. Щодо сексуальної експлуатації дітей (в тому числі і вивезення дітей за кордон з метою сексуальної експлуатації), котру за обсягом моральних та фізичних збитків чимало правників прирівнюють до катувань, то це є одним з найтяжчих порушень прав дитини, яким можуть бути піддані діти. У колишньому Радянському Союзі питання сексуального насильства над дітьми практично не вивчалось. А той аналіз, що проводився на основі узагальнення судової практики, являв собою лише видиму частину «айсберга». В Україні такі дослідження мали поодинокий характер і були закритими для широкої громадськості. В сучасному українському законодавстві злочини, пов'язані з вивезенням дітей за кордон з метою сексуальної експлуатації, не мають окремої класифікації і розглядаються у контексті загальної кримінальної відповідальності за торгівлю людьми.

Комерційне насильство – торгівля жінками, дітьми, примусова проституція – останніми роками набуло особливо загрозливих розмірів. Цей бізнес дає мільйонні прибутки нарівні з торгівлею зброєю і наркотиками. Тому держава має впроваджувати нові методи впливу для запобігання та подолання негативних наслідків цього феномену. І законодавча, і виконавча гілки влади усвідомлюють серйозність проблеми боротьби з торгівлею людьми. Про це свідчить прийняття у вересні 1999 року першої Програми запобігання торгівлі жінками і дітьми, яка діяла у 1999–2001 роках.

Варто зазначити, що 15 листопада 2007 року Україна приєдналася до Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення [4].

Підписання нашою державою Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення підтвердило намір України брати активну участь у боротьбі з таким небезпечним явищем, як сексуальна експлуатація дітей. На сьогодні у зазначеній сфері в Україні вже ухвалено кілька законодавчих актів і підписано кілька міжнародних угод. Це, зокрема, Кримінальний кодекс, Закон України «Про охорону дитинства», Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Додатковий протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також Конвенція Міжнародної організації праці щодо заборони та прийняття негайних заходів для усунення найтяжчих форм дитячої праці [5].

Таким чином можна зробити висновок, що змінити ситуацію на краще можна буде лише тоді, коли держава приділятиме більше уваги й бюджетної підтримки дитячо-юнацьким проблемам.

Література: 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua>. 2. Працюючі діти як соціально-педагогічний феномен. – К. : Ніка-Центр, 2003. – С. 377-381. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/186348>. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com>. 5. <http://www.zib.com.ua>.

О. В. Скупінський, здобувач ХНУВС

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Чинна Конституція України виходить з визнання найвищою соціальною цінністю людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки (ст. 3); вона розглядає права і свободи людини невідчужуваними й непорушними (ст. 21). Звідси випливає, що права і свободи людини вищі за будь-яку політичну чи економічну владу, і, таким чином, політика й економіка мають бути підпорядковані цим загальнолюдським цінностям, а не навпаки. Наявність у людини таких прав і свобод зв'яже й обмежує державу в її взаємовідносинах з громадянином і, більше того, забезпечує незалежність людини у її стосунках із державою. За даних умов економічні права як фундаментальні міри можливої поведінки особи в економічних відносинах є важливою складовою економічної системи будь-якої країни. Отримавши конституційне закріплення, ці права стають атрибутом конституційної економіки, а норми, що їх фіксують – елементом економічної конституції держави.

Узагальнення й критичний аналіз висловлених у сучасній науці поглядів з приводу видового розмаїття економічних прав людини дає підстави для висновку про те, що до їх переліку варто відносити:

1) право приватної власності (в т.ч. право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами, що перебувають у приватній власності);

2) право на користування об'єктами публічної власності (в т.ч. право на користування об'єктами державної й комунальної власності, право на загальне і спеціальне природокористування тощо);

3) право на свободу економічної діяльності (в т.ч. свобода вибору виду суспільно корисної діяльності, свобода вибору професії, свобода підприємництва, право на захист від недобросовісної конкуренції тощо);

4) право на працю (в т.ч. право на вільний вибір праці, заборона примусової чи невільницької праці, право на захист від незаконного звільнення та безробіття, право на безпечні умови праці, право на своєчасне отримання заробітної плати; право на рівну і справедливую оплату праці тощо);

5) право на спадкування (в т.ч. свобода прийняття спадку, право на таємницю заповіту, свобода заповіту тощо);

б) право працівників на участь в управлінні своїм підприємством (в т.ч. право на участь у приватизації, право на участь у розподілі прибутків свого підприємства тощо).

Економічним правам притаманні ознаки, що характеризують й інші права людини: вони є невідчужуваними, існують об'єктивно, відображаючи людську природу й умови існування індивідуума, характеризують відносини людини й держави, забезпечуються внутрішньодержавними і міжнародними гарантіями. Поряд із тим, вони мають наступні специфічні риси. Передусім, сферою застосування даної групи прав є економічна сфера. Крім того, економічні права належать людині і громадянину з народження, але здатність реалізувати їх набувається з досягненням певного віку; для реалізації економічних прав в окремих випадках необхідна сукупність певних умов. Економічні права спрямовані, передусім, на володіння благами економічного життя, свободою у сфері господарських і трудових відносин. Зазначені права являють собою суб'єктивне втілення економічної системи та є її елементом. З одного боку, вони породжені економічною системою, з іншого – виступають фактором, котрий визначає її природу. Економічні права спрямовані до володіння майновими благами, у зв'язку з чим особливе значення у забезпеченні їх реалізації мають матеріальні гарантії й ресурси, при цьому дані права можна розглядати як визначальні матеріальні гарантії всіх прав людини. До специфіки юридичної природи цих прав також належить тісний взаємозв'язок із соціальними правами. Їх поєднує не тільки час виникнення й покладені на них у той момент завдання, пов'язані з попередженням соціальної напруги, часткове співпадіння сфери реалізації, але й спосіб закріплення. Крім того факту, що зазначені права реалізуються в конституційно-правових відносинах, вони, будучи конкретизовані в нормах трудового, цивільного, адміністративного, кримінального та інших галузей права, породжують похідні права, реалізація багатьох із них безпосередньо пов'язана з виникненням конкретних суб'єктивних галузевих правовідносин.

Для того, щоб реалізувати більшість економічних прав, необхідно вступити в конкретні правові відносини: укласти трудовий договір, зареєструватися в якості підприємця, відповідно, необхідно володіти спеціальною дієздатністю, котра настає з певного віку за наявності низки умов чи пов'язана зі спеціальним статусом. Наприклад, тільки робітник може вимагати виплати винагороди без дискримінації, а підприємці – захисту від недобросовісної конкуренції. Відмінністю права власності є мінімум вимог, що ставляться до суб'єкта даного права, котрим може бути й новонароджений.

Не всі економічні права реалізуються в межах правовідносин, наприклад, поза ними перебуває сам вибір працювати чи не працювати, що закріплюється як свобода праці. Для економічних прав характерні й різні способи реалізації: вони можуть реалізовуватися як у вигляді станів, наприклад, право власності, так і в конкретних (галузевих) правовідносинах.

Чинна Конституція України більш-менш повно закріпила тільки три з шести названих економічних прав: право приватної власності (ч. 1-2, 4-6 ст. 41), право на користування об'єктами публічної власності (ч. 3 ст. 41) та право на працю (ст. 43). Ще одне економічне право – на свободу економічної діяльності – закріплене лише частково: як право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом (ч. 1 ст. 12). Право на спадкування і право працівників на участь в управлінні своїм підприємством досі не отримали конституційного закріплення, хоча й не заперечуються поточним законодавством. У процесі конституційної реформи варто виправити ці недоліки шляхом внесення відповідних доповнень до тексту Основного Закону. Взірцем у даному випадку можуть слугувати глава III Частини I Конституції Італії 1947 р. та глава I Розділу III Конституції Португалії 1976 р. Такі зміни цілком вкладаються в межі загального стратегічного курсу на розбудову демократичної правової державності в Україні.

А. Є. Стрекалов, здобувач ХНУВС

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЮРИДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Конституція України поряд з визнанням пріоритету соціальної цінності людини встановлює відповідальність держави за свою діяльність (ч. 2 ст. 3). Ця відповідальність охоплює й сферу кримінальної політики. Адже сучасна злочинність стає серйозною небезпекою для існування держави і потребує нових підходів до боротьби з нею. Водночас Конституцією і законами України передбачається можливість тимчасового обмеження багатьох основних прав і свобод людини і громадянина у межах протидії злочинності, в тому числі під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства. Підстави та порядок здійснення заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина у межах боротьби зі злочинністю, визначені Кримінально-процесуальним кодексом України, законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про контророзвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Обмеження конституційних прав і свобод у межах кримінального судочинства виступає ефективним інструментом державної охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь. Адже найчастіше такі права зазнають порушень саме від злочинних проявів, що є найбільшим вторгненням у сферу реалізації основних прав законотворчих громадян. З іншого боку, суб'єкти, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, можуть зазнавати певних обмежень своїх прав та свобод.

Як відомо, сфера кримінального судочинства є саме тією сферою правотворчої й правозастосовної державної діяльності, в якій обмеження

прав людини є поширеним явищем, причому викликається воно об'єктивною необхідністю успішного досягнення сучасного правозахисного призначення кримінального судочинства. Загальними причинами запровадження таких обмежень у даному випадку виступають: а) потреба рішучої й безкомпромісної боротьби зі злочинністю без примусових заходів; в) необхідність подолання протидії з боку зацікавлених чи примушуваних (обвинувачених, підозрюваних) осіб; г) важливість забезпечення невідворотності юридичної відповідальності юридичної відповідальності за злочин.

Зокрема, обмеження основних прав і свобод особи у кримінальному процесі використовуються з метою: захисту життя, здоров'я, майна громадян, прав і свобод інших осіб, а також інших загальнолюдських цінностей, охорони моральності населення, державної й громадської безпеки. Завданнями обмеження основних прав і свобод особи в даному випадку є: створення умов для кримінального переслідування й призначення винним справедливого покарання, захисту від кримінального переслідування невинних, звільнення їх від покарання. Відповідно, обмеження основних прав і свобод особи у кримінальному процесі – це соціально зумовлена кримінально-процесуальна діяльність осіб, наділених спеціальною компетенцією щодо застосування заходів примусу, в порядку, на підставах і в межах, встановлених законом, внаслідок якої страждає фізична, моральна, психічна цілісність, індивідуальна свобода, загальна свобода дій чи особиста безпека учасника процесу для досягнення зазначених вище цілей і завдань.

Суб'єктами, чії права обмежуються, можуть виступати: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок захисник, цивільний відповідач, цивільний позивач, експерт, спеціаліст, понятий, представники потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, приватного обвинувача, а також неповнолітнього підозрюваного й обвинуваченого. Фактично, заходи процесуального примусу можуть застосовуватися до всіх учасників кримінального судочинства, навіть до потерпілого (наприклад, привід, передбачений ст. 72, 135, 136 КПК України). Суб'єктами, уповноваженими приймати рішення про запровадження таких обмежень, є: суд, суддя, прокурор, слідчий, начальник слідчого підрозділу, орган дізнання, дізнавач.

Права людини у кримінальному судочинстві можна класифікувати за різними критеріями. Зокрема, за ієрархією джерел, у яких вони закріплені, права людини у кримінальному судочинстві поділяються на передбачені загальноновизнаними принципами й нормами міжнародного права; конституційні; ті, що випливають із принципів кримінального судочинства, передбачених КПК України; передбачені іншими статтями КПК України. У низці випадків права людини у кримінальному судочинстві одночасно закріплені в усіх зазначених джерелах (право на недоторканність особи і житла тощо). За можливістю обмеження права людини у кримінальному судочинстві поділяються на права, котрі не підлягають жодним обмеженням з підстав, передбачених КПК України і, відповідно, можуть бути обмежені тільки незаконними діями органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне

судочинство (наприклад, право на повагу честі й гідності), та права, котрі можуть бути обмежені з підстав, передбачених Конституцією і КПК України (право на недоторканність особи й житла тощо). Нарешті, за ступенем обмеження права людини у кримінальному судочинстві поділяються на права, котрі обмежуються найбільш часто (право на особисту свободу, право на свободу пересування, право на недоторканність житла тощо), та інші, серед яких найбільш поширені соціально-економічні права (при накладенні арешту на майно, при тимчасовому відстороненні від посади, при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави).

Обмеження основних прав і свобод громадян у межах кримінального процесу можуть бути розподілені на такі групи: 1) обмеження, що є елементом (складовою частиною) спеціального правового статусу учасника кримінального процесу; 2) обмеження, що випливають із запобіжних заходів; 3) обмеження, що випливають зі слідчих дій; 4) обмеження, пов'язані зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності. Кожне з обмежень основних прав і свобод особи у кримінальному процесі має тимчасовий характер. Припинення таких обмежень пов'язується з досягненням цілей, відпаданням підстав чи зміною умов прийняття рішень і провадження дій, що тягнуть відповідні обмеження.

В. М. Супрун, викладач кафедри теорії та історії держави і права
Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Сучасний розвиток суспільства і держави характеризується тим, що інформаційні процеси стали необхідним атрибутом забезпечення діяльності державних органів, установ та громадян. За своєю значимістю інформаційні ресурси, поряд із природними, фінансовими, трудовими та іншими, становлять один з важливих потенціалів держави і суспільства. Інформація постійно перебуває в обігу у соціальному середовищі, задовольняючи при цьому потреби особи, суспільства і держави, що дає можливість стверджувати про виникнення нового виду суспільних відносин – інформаційних відносин, які, у свою чергу, є об'єктом правового регулювання.

Правове регулювання здійснюється через систему засобів, що у юридичній літературі прийнято називати механізмом правового регулювання, спеціальною конструкцією, здатною переводити приписи законодавця у відповідну поведінку суб'єктів правовідносин. Тому для більш чіткого розуміння поняття «механізм правового регулювання» «вважаємо за доцільне розкрити значення поняття «правове регулювання», його ознаки, сферу та предмет правового регулювання в теорії права.

Серед визначних дослідників зазначеної проблематики можна назвати М. Г. Александрова, С. С. Алексєєва, В. М. Горшенєва, О. М. Мельника,

Ю. С. Решетова, М. І. Матузова, А. В. Малька, В. М. Хропанюка, П. М. Рабіновича, М. В. Цвіка, В. М. Сирих, Т. І. Тарахонича, О. Ф. Скакун, В. В. Пашутіна, А. А. Письменицького та інших.

У сучасній юридичній науці сформульовано чимало варіантів визначення поняття «правове регулювання», які містять певні ознаки та побудовані на різних підходах до виявлення таких характерних ознак. Наведемо найбільш характерні визначення цієї категорії. Правове регулювання визначається як упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона та розвиток [1, с. 529]; як процес дії правових норм та інших юридичних засобів на поведінку людей для упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин [2, с. 404]; як державно-владний вплив на суспільні відносини за допомогою всієї сукупності юридичних засобів [3, с. 241]. Як бачимо, наведені визначення дефініції, свідчать про те, що автори по-різному розуміють природу правового регулювання.

Поняття «механізм правового регулювання» (похідне від поняття «правове регулювання»). Цим, передусім, визначається місце та значення поняття «механізм правового регулювання» в загальній теорії права. Як і поняття «правове регулювання», воно (поняття «механізм правового регулювання»), є у межах правознавства методологічною категорією, яка конкретизовано виражає вимоги матеріалістичної діалектики стосовно явищ правової дійсності [4, с. 9].

Характеристика явища або процесу як механізму передбачає декілька елементів: складність його структурної побудови; системність, узгодженість організації його елементів; його здатність до динаміки, до певної цілеспрямованої діяльності; властива здатність до самоуправління або зовнішнього управління. Враховуючи зазначене, очевидним є те, що поняття «механізм» як наукова абстракція може використовуватися для характеристики досить широкого кола явищ та процесів.

Таким чином, все це дає можливість зробити такий висновок: по-перше, механізм правового регулювання є сукупністю правових елементів, різних за своєю природою та функцією, які вони виконують, проте, з іншого боку, ці правові елементи об'єднанні в єдину систему спільною метою; по-друге, механізм правового регулювання у своїй законодавчій частині має бути зорієнтований на правореалізацію, що знаходить свій вияв через урахування плюралізму правової дійсності, множинності інтересів різних суб'єктів, у способах та принципах регулювання правових відносин, спеціальних механізмів захисту права, звуження повноважень суб'єктів влади тощо.

Поняття «механізм правового регулювання» використовується у наукових дослідженнях досить давно, але єдиної інтерпретації його серед сучасних правознавців немає навіть і дотепер. Найбільш поширений варіант розуміння механізму правового регулювання репрезентує його відповідне визначення, наведене С. С. Алексєєвим. Його підхід до розуміння механізму правового регулювання полягає в тому, що останній бачиться як теоретична конструкція, яка покликана відображати логіку спеціально-юридичного впливу на життя соціуму, продемонструвати, які етапи цей процес включає і

які правові інструменти здійснюють вплив на кожен з них. У межах цієї концепції критерієм для виокремлення основних елементів механізму правового регулювання зазвичай є структура самого процесу правового регулювання. При цьому більшість спеціалістів визнають наявність у структурі механізму правового регулювання як мінімум трьох основних складових: юридичні норми, правові відносини та акти реалізації прав і обов'язків [4, с. 26].

У питаннях правового регулювання та механізму правового регулювання відносин у сфері інформаційного суверенітету слід враховувати як загальнотеоретичні аспекти, так і галузеві особливості цих явищ у сферах реалізації інформаційного суверенітету. До таких сфер ми відносимо: сферу можливого та необхідного правового регулювання; законодавчу та правореалізуючу сферу; сферу економічних, політичних, судових та правоохоронних відносин тощо. На нашу думку, до останнього на сьогодні можна віднести й інформаційну сферу. У визначенні інформаційної сфери варто уникати занадто розширених підходів, які роблять її правове регулювання майже неосяжним.

Тому, на нашу думку, у правовому регулюванні правовідносин у сфері інформаційного суверенітету (як міжгалузевої сфери суспільних відносин) можемо виокремити певні напрями, враховуючи класифікації, які знаходимо у загальнотеоретичних та галузевих дослідженнях. Узагальнюючи різні підходи до визначення напрямів правового регулювання, вважаємо за необхідне навести такі напрями правового регулювання відносин у сфері інформаційного суверенітету: 1) закріплення нових суспільних відносин у сфері інформаційного суверенітету; 2) заборона певних суспільних відносин у сфері інформаційного суверенітету; 3) розвиток суспільних відносин у сфері інформаційного суверенітету; 4) охорона інформаційного суверенітету в інтересах особи, суспільства та держави.

Однак, аналізуючи кожен із напрямів можемо зробити висновок, що стан правового регулювання відносин у сфері інформаційного суверенітету на сьогодні перебуває у процесі становлення, потребує подальшого закріплення понятійного апарату категорії, визначення дієвого механізму правового регулювання, більш чіткої класифікації у системі правових явищ нашої держави.

Відповідно до напрямів механізму правового регулювання відносин у сфері інформаційного суверенітету, можна виокремити декілька елементів у механізмі правового регулювання та реалізації цього явища. Такі елементи у юридичній літературі прийнято називати стадіями або етапами правового регулювання [5, с. 67]. Перша стадія передбачає формування та прийняття відповідних правових норм; друга – пов'язана з виникненням прав та обов'язків учасників правовідносин у сфері інформаційного суверенітету, одним з елементів якого є юридичні факти або їх сукупність; третя – передбачає реалізацію норм права через правовідносини, акти безпосередньої та опосередкованої реалізації прав та обов'язків, що виражається у вчиненні дозволених дій та утриманні від заборонених дій; четверта стадія –

застосування санкцій правової норми у разі неправомірної поведінки суб'єктів інформаційних відносин, порушення інформаційного суверенітету держави або виникнення умов, які становлять загрозу інформаційному суверенітету, а також здійснення певних заходів щодо усунення таких загроз.

Література: 1. Скакун О. Ф. Теория государства и права [Текст] : учебник / О. Ф. Скакун ; Ун-т внутр. дел. – Х. : Консум, 2000. – 704 с. 2. Загальна теорія держави та права [Текст] : підруч. для юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка. – Х. : Право, 2002. – 428 с. 3. Письменицький А. А. Теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 252 с. 4. Алексеев С. С. Общая теория права [Текст] : у 2 т. Т. 2. / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1982. – 360 с. 5. Лавріненко О. В. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку механізму правового регулювання у контексті побудови правової системи України [Текст] / О. В. Лавриненко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2006. – № 4. – С. 63 – 74.

Т. С. Соколан, референт-перекладач
відділу міжнародних зв'язків ХНУВС

ЯК НЕ ПОРУШИТИ ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ВІДЕО СПОСТЕРЕЖЕННЯ?

Забезпечення прав людини є найважливішим завданням кожної демократичної держави. Україна, як демократична правова держава, ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, прийняла Конституцію, ст. 3 якої проголошує «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1]. Отже, права людини отримали правове закріплення і підлягають охороні з боку держави. Але у зв'язку з тим, що останнім часом зростає застосування засобів відеотехніки, зокрема відеоспостереження, то деякі права людини знаходяться під загрозою порушення.

Право на недоторканість приватного життя є певною гарантією приватності, яка захищає особу від вторгнення у «свій світ». Завдяки наявності даного права у особи виникає впевненість у тому, що ніхто не має права збирати, зберігати, використовувати і розповсюджувати інформацію про її приватне життя без її згоди. Крім того, дане право надає кожному можливість конкретизувати інформацію про себе і вимагати захисту своїх персональних даних.

Разом з тим необхідно зазначити, що реалізація даного права на сьогодні суттєво ускладнена. У даному випадку мова йде про науково-технічний прогрес, який приніс із собою велику кількість різноманітних технічних засобів, які представляють серйозну загрозу для приватного життя індивіда. Іншими словами, сучасна техніка дозволяє практично безперешкодно проникати у приватний світ людини і робити його тим

самим повністю відкритим для суспільства і держави, перетворюючи, як наслідок, право на недоторканість приватного життя у правову фікцію. Зазначене багато у чому стосується і відеоспостереження, яке здатне також порушувати право на недоторканість приватного життя, оскільки таким чином може здійснюватися збір інформації про конкретну особу з наступним її зберіганням протягом певного часу.

Хоча при цьому необхідно пам'ятати про те, що відеокамера, встановлена у громадському місці, не фіксує дії конкретної особи, а раз так, то і отримана інформація не носить конкретизованого характеру щодо певної особи. Відеоспостереження спрямоване головним чином на фіксацію обстановки, яка склалася у певному місці, що дозволяє прирівнювати його до візуального спостереження, яке здійснюється працівником міліції або приватним охоронцем, лише з тією відмінністю, що відеокамера робить це уважніше за людину. Відеоспостереження, на відміну від спостереження, яке здійснюється людиною, являє собою певний цикл, що включає у себе такі стадії як фіксація даних, їх передача, аналіз і обробка, а також зберігання. Кожна з названих стадій, у випадку відсутності чітких параметрів її здійснення, може нести у собі загрозу недоторканості приватного життя. Через це важливим є питання про те, а яким чином має здійснюватися відеоспостереження, щоб на стави під загрозу недоторканість приватного життя?

У зв'язку з цим виникає завдання пошуку параметрів застосування відеоспостереження, до переліку яких, на наш погляд, необхідно віднести: мету, місце, тривалість здійснення відеоспостереження, форму зберігання отриманої за результатами спостереження інформації та порядок доступу до такої інформації. Відмітимо, що зміст кожного з названих параметрів повинен знайти закріплення у відповідному нормативному акті, який, власне, і має стати однією з найбільш принципових гарантій права громадян на недоторканість приватного життя.

Розглянемо зміст окремих параметрів більш докладно.

Під час застосування відеоспостереження у громадському секторі повинна переслідуватись конкретна мета – попередження правопорушень. Необхідно пам'ятати, що запровадження відеоспостереження є крайнім заходом попередження правопорушень, коли запобігти їх вчиненню іншими засобами неможливо. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати криміногенну обстановку, яка склалася у місці, де планується його встановити, а також визначити відношення громадськості до того факту, що вони будуть знаходитись під наглядом. Можливо, попередити правопорушення у цьому секторі можна, використовуючи інші засоби профілактики. Якщо ж відеокамера все-таки встановлена, то необхідно виключити із зони спостереження вікна житлових будинків, оскільки це може призвести до вторгнення у приватне життя громадян.

Місія встановлення відеоспостереження можуть бути як приватні, так і громадські. У приватному секторі особа сама вирішує де та скільки

відеокамер їй треба встановити. Вона не повинна не перед ким звітувати, оскільки це її приватна власність, і вона турбується про свою безпеку. Більш складною є ситуація із використанням відеоспостереження у публічному секторі. Встановлювати відеокамеру «на кожному кроці» є нерациональним рішенням, оскільки особа буде позбавлена можливості залишитися на одинці, що знову буде загрожувати праву на недоторканість приватного життя. Таким чином, камери мають бути встановлені лише там, де існує велика ймовірність вчинення правопорушень (центральні вулиці, громадський транспорт, стадіони тощо). Дуже важливим є оповіщення громадськості про здійснення відеозйомки у певному місці. Особа, таким чином, з одного боку, буде більше уважно контролювати свою поведінку, а з іншого, – у разі необхідності зможе отримати запис із своїм зображенням.

Окрема увага повинна бути приділена питанням поводження з даними, отриманими за результатами відеоспостереження. Відзняті дані, що не містять інформації про вчинений злочин або правопорушення, підлягають знищенню у максимально стислі строки. Якщо ж відеокамера зафіксувала факт вчинення правопорушення, то запис повинен зберігатися за правилами відповідного процесуального законодавства. Правом доступу до відзнятого матеріалу мають бути наділені лише представники правоохоронних органів, а також компанії (служби), відповідальної за проведення відеоспостереження, а крім того і особа, яка знаходилась у зоні спостереження.

Отже, на підставі викладеного необхідно зазначити, що відеоспостереження несе певну загрозу праву на недоторканість приватного життя, особливо за умови, коли отримані за результатами спостереження дані зберігаються неналежним чином. Для уникнення таких порушень необхідним виглядає прийняття нормативного акту, який встановив би необхідні (обов'язкові) параметри здійснення відеоспостереження.

Література: Конституція України [Текст] : зі змінами та доповненнями : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.]. – Х. : Весна, 2008. – 48 с.

Т. М. Фуфалько, ад'юнкт докторантури та ад'юнктури ХНУВС

Витоки і ГЕНЕЗИС ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ

Проблема обмеження прав людини та громадянина державними інститутами є однією з найважливіших у сучасній українській юриспруденції.

На сьогодні не таємниця, що політика деяких держав, зокрема й України, не ставить за самоціль обмеження прав і свобод людини та громадянина, а їх поява, як правило, пов'язана з впливом об'єктивних умов існування держави як суверенного суб'єкту.

У Конституції України (ст. 64) зазначається, що права людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених нею.

Тобто держава може обмежувати права людини тільки тоді, коли це дійсно необхідно, відповідає досягненню передбаченої законом мети (цілі), а також є адекватним завданню передбаченої цілі. В даному випадку йде мова про застосування принципу пропорційності.

Дослідження принципу пропорційності започатковано в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних правників: Н. Варламової, Г. Гаджієва, А. Зайця, М. Козюбри, П. Рабіновича, А. Соколова, В. Старженецького, Т. Хартлі, С. Шевчука, Б. Шлоера та ін. [2].

Принцип пропорційності має свої історичні витоки та генезис. Ідея цього принципу та елементи його змісту були відомі вже за часів античності і в подальшому знайшли свій розвиток у поглядах мислителів європейського середньовіччя [3].

Згадується про обмеження і пропорційність у добу Просвітництва відомим філософом Ж.-Ж. Руссо у роботі «Суспільний договір», де зазначається: «стала пропорція між сувереном, володарем і народом є не доволіним уявленням, а необхідним наслідком, що випливає із самої природи політичного організму [8]. Тут зосереджена увага на необхідність, що в свою чергу являється невід'ємною складовою принципу пропорційності.

Проте як принцип ця ідея бере початок у праві Німеччини. Дослідники знаходять її витоки в положеннях законів, що були впроваджені Фрідріхом Великим (зокрема, у Кодексі публічного права) [1], і пізніше Конституційний Суд ФРН «вивів» принцип пропорційності з кодифікації прусського права XVIII століття, коли Кодекс публічного права уповноважував адміністрацію застосовувати тільки необхідні засоби для забезпечення громадського порядку, спокою та безпеки [5].

Вже у 1965 р. Конституційний Суд ФРН в одному з своїх рішень зазначив: «У Федеративній Республіці Німеччина принцип пропорційності є неписаним конституційним принципом. [7].

Спочатку принцип пропорційності був визнаний Судом ЄС, цим самим стає обов'язковим не тільки для країн – членів Ради Європи, а й для країн Європейського Союзу внаслідок доктрини прецедентного права, оскільки він сформульований Європейським Судом [7] і в той же час є одним з найважливіших принципів, який, мабуть, найчастіше застосовується в практиці Європейського суду з прав людини. [2], а згодом закріплений як загальний принцип в Угодах про утворення ЄС (зокрема, в ст. 5 Договору про заснування Європейського Співтовариства). [2].

Принцип пропорційності також дістав свій позитивний нормативний вияв у Договорі про Європейське Співтовариство: «Будь-які дії Співтовариства не мають поширюватися далі того, що необхідно для досягнення цілей цього Договору»[7].

Так, принцип пропорційності міститься в частині третій статті 13, статті 14 Основного Закону ФРН, статті 4 Декларації прав людини і громадянина Франції від 26 липня 1789 року, частині третій статті 55 Конституції Російської Федерації [11]. Застосовує цей принцип також у своєму рішенні Конституційний Суд Португалії [4].

Серед конституцій республік колишнього СРСР Конституція РФ найбільш повно закріплює принцип пропорційності у ч. 3 ст. 55: «Права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише тією мірою, якою це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моралі, здоров'я, прав та законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави» [7] і Конституційний Суд Російської Федерації у ряді своїх рішень розтлумачив значення цього принципу[5].

Принцип пропорційності також застосовується судами у країнах, що належать до англосаксонської правової системи. Наприклад, Верховними Суди Канади та Індії [7]. Крім того отримав синонімічну назву - концепція «матеріальної належної правової процедури» [5].

На жаль вказаний принцип використовується занадто епізодично Конституційним Судом України. Хоча принцип пропорційності (адекватності) має в Україні історичне підґрунтя. Так, його суть закріплено в Пактах та конституціях прав і вольностей Війська Запорозького від 10 травня 1710 року. Тобто можемо говорити про певну традицію в українській правовій системі. Співзвучне з принципом пропорційності окреслено в конституції Пилипа Орлика 1710 р.: «Ясновельможний Гетьман повинен пильно дбати про те, щоб на рядовий і простий народ не покладати надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог». «Надмірні тягарі, утиски і надмірні вимоги», про що йдеться в українській конституції, можна назвати також непропорційними обмеженнями щодо реалізації основних прав і свобод.

Принцип пропорційності закріплений у попередніх проектах Конституції України, зокрема у ст. 59 проекту Конституції України в редакції від 26 жовтня 1993 р.: «Конституційні права і свободи особи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених цією Конституцією і прийнятими на її основі законами, з метою захисту прав і свобод інших осіб, охорони здоров'я та громадської безпеки. Такі обмеження мають бути мінімальними і відповідати засадам демократичної держави» [7].

Крім того, Україна приєдналася до міжнародних угод, які також зобов'язують дотримуватися критеріїв принципу пропорційності (адекватності). Чіткий опис принципу адекватності міститься в статті 3 «Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», прийнятого Резолюцією № 34/169 Генеральної асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року: «Посадові особи з підтримання правопорядку можуть застосовувати силу лише у випадках крайньої необхідності і тією мірою, наскільки цього вимагає виконання їхніх обов'язків»[3].

У висновку Венеціанської Комісії «Демократія через право», прийнятому на 30-му пленарному засіданні 7-8 березня 1997 р., щодо Конституції України 1996 р. окремо зазначається, що «на жаль, разом із загальними положеннями про можливі обмеження прав людини у попередньому варіанті частини першої статті 64 вилучено і принцип пропорційності, передбачений у частині другій цієї ж статті. Оскільки багато обмежень, передбачених окремими статтями Конституції, наприклад, обмеження свободи думки та слова, передбачені частиною третьою статті

34, є доволі широкими, то важливо, щоб Конституційний Суд України тлумачив різні обмеження прав людини у світлі загальноправового принципу пропорційності» [7].

Отже принцип пропорційності має застосовуватись у передбачених Конституцією цілях та лише у межах, що є необхідними для нормального функціонування демократичного суспільства. Принцип являється гарантією прав і свобод людини, про що свідчить судова практика і є необхідним у використанні українського законодавця, що буде підтвердженням існування правової держави.

Література: 1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с. 2. Погребняк С. П. Додержання принципу пропорційності як умова правомірності нормативно-правових актів / С. П. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. - 2005. - № 4.- С. 33-43. 3. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві / Шлоер Б. // Законотворчість, проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним і європейським правом. - К. : 2005. - С. 79-98. 4. Зінченко Ю. О. Історичний аспект розвитку принципу пропорційності як необхідної складової верховенства права [Електронний ресурс] / Ю. О. Зінченко. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=362. 5. Шевчук С. Конституційні аспекти висвітлення ЗМІ діяльності судової влади [Електронний ресурс] / С. Шевчук. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/seminar14-4.htm> 6. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції [Електронний ресурс] / С. Шевчук. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.net/books_11.html. 7. Шевчук С. Значення загальноправового принципу пропорційності для визначення конституційності законодавчих обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (зарубіжний досвід) / С. Шевчук // Вісник Академії правових наук України. - 2000. - № 1. – С. 69-77. 8. Головатий С. Антологія лібералізму: політико-правові вчення та верховенство права / Головатий С., Козюбра М., Сироїд О. – К. : Книга для бізнесу, 2008. – 992 с. 9. Великий тлумачний словник сучасної української мови // В.Т. Бусел. - К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

СЕКЦІЯ 5

ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ

Н. А. Бессарабова, ад'юнкт ХНУВС

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СУЧАСНА ТЕХНІКА ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

1. З самого початку свого свідомого існування людство було захоплено пошуком різноманітних абсолютів: Вічний двигун, Жива вода, Ідеальна держава тощо. До цього кола входив і так званий Абсолютний органон пізнання, за допомогою якого можна було б у безпомилковий спосіб розв'язувати будь-які пізнавальні задачі. Хоча від пошуку більшості абсолютів людство відмовилось уже на початку Нового часу, проте пошуки Органону пізнання тривали десь до середини XX століття. Лише з тих пір завдяки, зокрема, Геделю і Попперу, людство зрозуміло, що раціональне, або, вужче, наукове знання у нерозривний спосіб пов'язане з різного роду помилками. Тому на помилки слід дивитися не на як щось тимчасове, а як на невід'ємну складову раціонального пізнання. Їх слід послідовно вивчати, виробляти техніки ідентифікації та долання [1, с. 164; 3, с. 11].

2. Перехід від індустріального до постіндустріального – інформаційного – суспільства пов'язаний з необхідністю опрацювання значних інформаційних потоків, досить часто суперечливих і надзвичайно щільних, до того ж за наявності різноманітних обмежень (зокрема часових). За таких умов здорового глузду вже не достатньо, потрібно знов-таки виробляти спеціальні техніки роботи з такими потоками інформації, а також навчати їм.

3. Демократично орієнтовані суспільні трансформації передбачають не тільки суттєві зміни у економіці чи політиці, а й у менталітеті людей. Невід'ємним елементом останнього є долання догматизму та формування критичного мислення.

4. Реалізація потреб у критиці може проходити у різних формах: від роздумів про сенс критики в цілому до розробки конкретних алгоритмів критики. Та однією з сучасних відповідей на комплекс вказаних викликів ми вважаємо новий напрям науко-філософської думки і відповідну навчальну дисципліну – критичне мислення. Традиція критичного мислення започаткована у США та Канаді перед Другою світовою війною. Її специфічність полягає у систематичному вивченні різноманітних помилок, класифікації та виробленню засобів їх подолання. Критичне мислення визнається академічною дисципліною, необхідною для повноцінної освіти будь-якого фахівця у практичних і теоретичних галузях, ґрунтованих на

раціональному мисленні – у юриспруденції і математиці, у педагогіці і лікарняній справі тощо [2, с. 218].

5. Існує низка різних алгоритмів здійснення циклу критичного мислення. Ми зараз маємо на увазі один з них, розвинений в Університеті Боулін Грін (США) і адаптований до умов вітчизняної освіти у Харківському національному університеті внутрішніх справ (див., зокрема: Тягло О.В. Критичне мислення. – Харків, 2008; сайт Українського віртуального центру критичного мислення <<http://ctuvc.org.ua>>).

За цим алгоритмом необхідно пройти чотири фази: аналіз, розуміння, оцінка, і можливо, критика. Кожна фаза деталізується через «критичні питання».

Фаза аналізу. У чому проблема і пропонований висновок? Які резони обґрунтовують висновок? Яка структура аргументу?

Фаза розуміння. Які поняття чи судження незрозумілі? У чому полягають ціннісні припущення? У чому полягають дискриптивні припущення? Які умови прийнятності аргументу?

Фаза оцінки. Чи привильна проблема? Чи правильний висновок з проблеми? Чи є резони сильними? Чи правильно побудовані умовиводи? Чи є аргумент сильним?

Фаза критики. Які логічні помилки допущені? Чи можна усунути помилки і підсилити міркування? Коли можна, то як? [4, с. 22]

6. Необхідним доповненням критичного мислення виступає творчість. Критика і творчість в процесі пізнання мають різні функції і часто ґрунтуються на суттєво відмінних за природою психічних процесах. Критичність і креативність – комплементарні складові успішного мислення[4, с. 147].

Література: 1. Историко-логическое исследование : сб. науч. статей / под ред. А. Е. Конвертского. – К. : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2008. – 184 с. 2. Образование, общество, культура : монография / нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. Ф. Сухойной. – Х. : Изд-во НУА, 2006. – 252 с. 3. Тягло А. В. Критическое мышление : Проблема мирового образования XXI века. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. – 285 с. 4. Тягло О. В., Критичне мислення : навч. посіб. – Х. : Основа, 2008. – 189 с.

О. В. Горбачова, науковий співробітник НДЛ кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення ННІ психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС

ЯВИЩЕ КСЕНОФОБІЇ У ПРОБЛЕМАТИЦІ ДОСВІДУ «ІНШОГО»

Концепт «іншого» є одним з базових у сучасній соціологічній думці, невід’ємно пов’язаний з такими поняттями як «актор», «ідентифікація», «соціальні відносини». Вихідною передумовою нашого аналізу є твердження, що самоусвідомлення можливе лише за умови визнання об’єктивного існування інших. Ми – це «ми», лише тому, що існують люди,

відмінні від нас, тобто «вони»; вони згуртовані у групу завдяки загальній ознаці, характеристиці і ніхто з них не є «нами». Обидва поняття отримують своє значення від певної сконструйованої межі, а можливість протиставляти себе «їм» забезпечує сутність власної ідентичності [1, с. 60]. Таким чином, «інший» виконує певну конструюючу функцію, будучи необхідним для існування та самопізнання «Я».

В проекції аналізу проблем ксенофобії наша увага прикута до механізму конструювання образу «іншого» у свідомості суб'єкта. Адже явище ксенофобії онтологічно пов'язане з категорією «чужий» та уявленням про «іншого». Глобалізаційні процеси зруйнували міф закритих культур та держав і повсякчас стикають нас з «іншим», «чужим» та часто «незрозумілим», що втілюється у посиленні нетерпимості до «інакшості» та збільшенні ксенофобських проявів.

Під ксенофобією ми розуміємо: 1) стан, що виявляється у нав'язливому страху стосовно чужинців чи просто чогось незнайомого, незвичного та чужоземного; ненависть, нетерпимість та неприязнь до представників іншої нації, культури, віросповідання, іноземців чи представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого; 2) нестійкість до відмінностей як властивість особистості та соціальних спільнот, що не дозволяє зберігати стан рівноваги, коли розбіжності і відмінності самі по собі не є фактором, який визначає формування відношення до персоніфікованого «іншого».

Ксенофобія породжується в результаті бачення у «іншому» відхилення від певної єдиної норми, еталоном якої є власне Я, норми і цінності власної групи, культури (етноцентризм); в результаті нездатності і небажання побачити в «іншому» рівноправного партнера, одночасно визнаючи його право на відмінність. Проте, питання щодо можливості абстрагування від власних негативних установок та стереотипів задля скорочення дистанції з «іншим» залишається на порядку денному. Отже, проблема взаєморозуміння, визнання «іншого» є актуальною в контексті забезпечення конструктивної та мирної взаємодії як окремих акторів, так і великих соціальних спільнот, а новий формат деструктивних соціокультурних процесів потребує глибокого осмислення специфіки дихотомії «Я-Інший».

Проблема «іншого» є універсальною, проте зміст концепту залежить від конкретної ситуації, аспекту проблеми, що висвітлюється, а також від авторського смислового наповнення. Дослідження різноманітних підходів до розуміння «іншого» у філософському, соціологічному, культурологічному аспекті дозволяє відстежити еволюцію поглядів щодо даної проблематики та відношення до статусу «іншого»: від ігнорування значимості «іншого», його інакшості, до поступового визнання. Так, наприклад, класична європейська філософія розглядає «іншого» як «інше, друге Я», «моє інобуття» (Р. Декарт, Л. Фейєрбах, Г.-В.-Ф. Гегель). М. Хайдеггер бачить «іншого» як «кожного», «посереднього Іншого». «Інший» розуміється як «Ти» у діалогістів (М. М. Бахтін, М. Бубер, Х.-Г.

Гадамер, Б. Вальденфельс), а діалог з «іншим» визначається як умова повноцінного існування Я та оптимальний шлях до розуміння «іншого». Дж. Г. Мід звертає увагу на «значимих інших», які впливають на самоідентифікацію індивіда. Розмежовує «іншого-ти» та «будь-якого іншого» у своїх працях П. Рікьор. «Інший» також виступає як заперечення Я, загроза «мого» відчуження (Ж.-П. Сартр), можливість (Ж. Делез), абсолютна інакшість (Е. Левінас) тощо. Визнання прав «іншого» на відмінність та деконструкція бінарних опозицій, де «інший» займає підкорену позицію є предметом досліджень П. Бурдьє, Ф. Гваттарі, Ж. Дерріда, Б. Фрідан, К. Уїтбек [2]. Отже, відношення «Я-Інший» може розглядатись у різних аспектах: конструктивному, діалогічному, рівноправному, конфліктному, маргінальному, тощо.

Не дивлячись на суттєві розбіжності у розумінні «іншого», на наш погляд цілком можливе співвідношення цих теорій, що робить можливим глибокий аналіз відношення Я/Інший на всіх рівнях: окремого індивіда, діалогу Я-Ти, груп, спільнот, соціуму в цілому. Диференціація поняття «інший» та виділення його основних типів дозволяють визначити універсальні риси репрезентації різних типів «іншого»: наприклад, значимий Інший (Інший в структурі мого Я); Інший як Ти (протилежність – будь-який Інший); Інший як не Я, як відхилення від норми (маргінал, інвалід, представник груп меншин тощо); Інший як носій іншої («чужої») культури тощо.

В контексті нашої проблематики також варто виділити деякі аспекти концепта «чужий». Адже у сприйнятті ксенофоба визначальними є соціально-перцептивні механізми міжгрупового, а не міжособистісного рівня, коли суб'єкт сприймається ним не у своїй суб'єктності, а як типовий представник, член відповідної соціальної групи «чужинців». Відповідно, і взаємодія у даному випадку має характер не суб'єктно-суб'єктний, а суб'єктно-об'єктний. Завдяки цьому конструюється специфічний образ «чужого» – «образ ворога», якому приписуються негативні риси, часто неіснуючі вади та антилюдські якості (агресивність, ворожість, тайні умисли тощо), і за яким можна вже не бачити конкретну людину: маємо таку собі Untermensch – недолюдину (термін широко вживався у нацистській Германії).

«Чужий» проявляє себе незвичайним чином. Його сутність полягає у тому, що це не просто незнайомець, тобто людина яку ми знаємо замало, або не знаємо взагалі. Це той, хто постійно з'являється в полі нашого зору, хочемо ми того чи ні, оселяється в нашому світі, щоб залишитись назавжди. Без цієї обставини він був би просто «ніким», розчинився б серед множини безособистісних фігур повсякдення. Саме тому, що ми помічаємо присутність «чужаків», їх неможливо ігнорувати [1, с. 61]. Вони стали близькі фізично, але не духовно, залишились поза внутрішньогруповими відносинами (дистанційне протиріччя) і тим самим порушили чіткість тих меж розрізнення, які роблять наш світ впорядкованим та зрозумілим. Це

подвійне становище «чужого», єдність близького та віддаленого щодо соціальної групи (по Г. Зіммелю) значною мірою ускладнює вибір відповідної стратегії побудови взаємовідносин з ним, виникає ситуація, аналогічна вітгенштейновському «Я не орієнтуюсь». Це викликає почуття тривоги, настороженості, незахищеності аж до агресивності та ворожості.

«Чужаки», які ще вчора були «там», а вже сьогодні «тут», демонструють на перший погляд неочевидне: будь-яка межа, яка розподіляє людей по різні сторони від неї, може бути як завгодно довільною (в залежності від ознак розрізнення), так і умовною (немає жодних безперечних ліній-поділів, і якщо люди різняться за одними показниками, то завжди є те, що їх єднає) та уявною (такі лінії можна закреслити та провести нові).

Таким чином, «чуже» не знаходиться десь в іншому місці, воно само визначається як десь в іншому місці» [3, с. 127]. Та наскільки уявляється можливим досвід «чужого» як такого, чи ми можемо сприйняти його «інакшість» лише опосередковано, через репрезентацію, коли справжня реальність нам недосяжна? Як за допомогою досвіду «чужого» забезпечити паритетність соціальних відносин у суспільстві та можливість мирного співіснування людства? Багатоаспектність проблеми та динамічність повсякдення потребують постійних нових пошуків вирішення даних питань.

Література: 1. Бауман З. Мыслить социологически : учеб. пособие / Зигмунт Бауман ; [пер. с англ. под ред. А. Ф. Филипова]. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 255 с. – (Программа «Высшее образование»). 2. Дорогавцева И. С. Проблема Другого в западной культуре : автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата культурологии : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Дорогавцева И. С. – Чита, 2006. – 24 с. 3. Вальденфельс Б. Ответ чужому: основные черты респонзивной феноменологии / Б. Вальденфельс ; [пер. с нем., науч. ред. А. А. Михайлов, отв. ред. Т. В. Щитцова]. – Минск : Прописи, 1999. – С. 123–139.

Ю. В. Лаврик, ад'юнкт ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ

Проблема формування соціально-професійної компетентності не може бути вирішена без урахування індивідуальних, особистісних та професійних якостей у розвитку людини та їх взаємодії.

Поняття «особистість» відображає те, як, та в якій степені у кожній людині індивідуально офарблюються й проявляються його соціальні якості, які формуються у взаємодії із соціальним оточенням.

Ми дотримуємося наступного визначення особистості: «Особистість – це відносно стійка й цілісна система соціальних якостей, яка характеризує

даного індивіда, що здобуваються і розвиваються їм у процесі взаємодії з іншими людьми та які є продуктом суспільного розвитку» [1, С. 259].

На відміну від психології, яка зосереджує свою увагу на внутрішніх суб'єктивних переживаннях особистості, мотивах її діяльності, особливостях її темпераменту, характеру, почуттів, мислення, вольових актів, а також різноманітних здібностей, соціологія вивчає особистість з боку її деіндивідуалізованих властивостей, в якості певного соціального типу. Це означає, що соціологія виділяє в особистості соціально-типове, що існує як цілісність соціальних і моральних якостей, знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, соціальних установок і позицій, особливостей соціальної активності в тих або інших сферах громадського життя, необхідних для виконання певних соціальних функцій та взаємодій з іншими людьми в межах певних соціальних спільнот – класових, професійних, територіальних та ін. [2; 3].

В свою чергу, соціальні якості людини, на наш погляд, можна визначити як «сукупність соціально-психологічних властивостей та рис особистості, які певним чином взаємозалежні й обумовлені типом соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних соціально-історичних умовах й обставинах» [1, с. 261]. Підкреслимо, що такі якості виявляються не в процесі самопочуття або самоспостереження, а лише у певній взаємодії особистості з іншими людьми, в процесі її спілкування з ними в певних соціальних обставинах, у конкретних вчинках, справах, оцінках, тобто тільки в діяльності й продуктах цієї діяльності.

Соціальні якості особистості представляють у своїй сукупності складну соціальну структуру, в якій кожен компонент тісно пов'язаний з усіма іншими компонентами й перебуває з ними в постійній взаємодії. Підкреслимо, що саме ця обставина є істотною, коли мова йде про формування соціально-професійної компетентності майбутнього фахівця. У цьому процесі особистість повинна розглядатися як система соціально-значимих якостей, що певною мірою характеризують суб'єкта, який ще продовжує навчання, але, разом з тим, вже є суб'єктом соціальних відносин та соціальної діяльності. При цьому така система має цілий ряд своїх особливостей.

Першою такою особливістю є її цілісність. Поняття «цілісність особистості» виражає її інтегрованість – взаємозалежність і взаємозумовленість її індивідуальних і соціальних рис.

Друга особливість системи особистості полягає в її відкритості. Особистість – це відкрита соціальна система, яка перебуває в постійній взаємодії з навколишнім соціальним середовищем. У ній пізнання навколишнього природного й соціального світу здійснюється й зіставляється в єдності з переживаннями й реальними діями, які спрямовані на адаптацію до цього миру або на його зміну. Природні властивості індивіда виступають тільки в якості передумови для формування особистості, без яких вона розвиватися не може, але які жодним чином не виражають її соціальну сутність. Остання формується, розвивається та реалізує свої соціальні якості, свою індивідуальність та неповторність лише

в безперестанній взаємодії з соціальним оточенням, тільки в спілкуванні й діяльності, яка здійснюється разом з іншими людьми.

Третя особливість особистості полягає в тому, що це є система, яка динамічно змінюється, тобто цілісність, яка перебуває в процесі змін. Здібності особистості розвиваються, інтереси можуть мінятися (часом досить істотно), а установки чи переконання здатні в певних соціальних обставинах помінятися на зовсім інші, навіть протилежні.

Четверта особливість особистості проявляється в тому, що вона діє в суспільстві як самопізнавальна система, тобто, яка пізнає сама себе. Як ми вже відзначали, особистість усвідомлює сама себе, причому це усвідомлення відбувається в постійній взаємодії з іншими особистостями різного рівня, інтелектуального та культурного розвитку, соціального статусу.

П'ята особливість особистості полягає в тому, що, як правило, вона вступає у відносини як саморегулююча система.

Саморегулювання особистістю своєї поведінки здійснюється як двохрівневий процес. Перший його рівень становить керування поведінковими актами на всіх етапах їх розгортання. Другий – дія самоконтролю, тобто своєрідний зворотній зв'язок усередині процесу саморегулювання. Самоконтроль проявляється в простежуванні особистістю усіх ланок свого поведінкового акту, їх зв'язку, послідовності, внутрішньої логіки. Самоконтроль дає можливість урахувати зовнішні й внутрішні умови протікання дії, ходу його виконання і якщо буде потреба, змінювати його, включати додаткові зусилля, актуалізувати потенційні резерви особистості.

Шоста особливість особистості втілюється в її здатності діяти як система, що сама себе розвиває. Звичайно, людину формує і розвиває соціальне середовище навколо неї – родина, школа, однолітки, трудовий колектив. Але особистість володіє й самосвідомістю, і самооцінкою, і самоактуалізацією, і саморегуляцією. А це означає, що вона у своїх взаємодіях з іншими людьми виступає як система, що розвиває себе й сама. Відомо, що особистість не тільки пристосовується до певних обставин, але й змінює їх своєю активною діяльністю. Але, перетворюючи навколишній світ, він тим самим перетворює, змінює одночасно й самого себе – одержує нові знання, уточнює свої оцінки, змінює свої установки й інше, виростає фізично, інтелектуально й духовно над самим «собою вчорашнім». Отже, він діє як система, що цілеспрямовано розвиває себе.

Література: 1. Бабосов Е. М. Общая социология / Бабосов Е. М. – Минск : Тетра Системс, 2004. – 640 с. – (2-е изд., стер.). 2. Кон И. С. Социология личности / Кон И. С. – М., 1967. 3. Немировский В. Г. Социология личности / Немировский В. Г. – Красноярск, 1989. – 193 с.

Секція 1

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Бурбело Б. А. Профілактика і припинення – єдиний процес попередження злочинів	3
Герцен О. О. Історичні витоки та правова природа правопорушень у сфері торгівлі людьми	5
Давидов С. В. Кримінологічна характеристика осіб, що вчинили злочини проти трудових прав людини.....	8
Дараган В. В. До питання оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з викраденням державних коштів під час проведення закупівлі товарів, робіт і послуг на державних підприємствах залізничного транспорту	12
Дегтярьова І. В. Відмежування суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 150-1 та 304 КК України, за об'єктивною стороною складів злочинів	14
Захарченко О. В. Забезпечення прав та законних інтересів обвинуваченого при застосуванні до нього заходів процесуального примусу	16
Захарченко С. О. Підготовка матеріалів для судово-медичної експертизи при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод.....	18
Кочура А. В. Проблеми визначення поняття «кримінально-процесуальна функція».....	20
Максимюк О. Д. Поняття злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів: криміналістичний аналіз	22
Маркевич С. В. Надання правової допомоги особам, які мають психічні або фізичні вади, під час досудового слідства	25
Мирошниченко Ю. М. Умови, що впливають на тактику судового розгляду кримінальних справ	27
Нєдов Р. С. Деякі аспекти протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, які вчиняються в мережі Інтернет	30
Островський О. С.	

Деякі аспекти вдосконалення кримінально-правового захисту права особи на свободу віросповідання в частині ведення релігійної діяльності (ст. 180 КК України).....	33
Павленко В. В.	
Проблема визначення процесуального статусу підозрюваного в кримінальному судочинстві України	36
Пацеля Г. А.	
До деяких питань нормотворчості Національного банку України при здійсненні функцій валютного контролю	38
Приходько О. В.	
Особливості хабарництва у правоохоронній та їх вплив на методику розслідування	42
Рачок Г. О.	
Принцип змагальності кримінального процесу як основа для вдосконалення кримінально-процесуального статусу сторін у кримінальному судочинстві	44
Романюк В. В.	
Правова регламентація особливих проваджень в структурі КПК України	47
Середа Н. М.	
Роль кримінально-процесуальних строків у своєчасному вирішенні кримінальних справ	49
Скоробогач О. В.	
Проблеми використання полиграфа при расследовании преступлений в Украине	51
Титаренко Т. А.	
Щодо визначення поняття сутенерства в кримінальному праві України	53
Тонісвич І. О.	
Перспективи використання методів криміналістичної одорології в розслідуванні злочинів	55
Торопов С. О.	
Загальна структура методики балістичного дослідження місця події	57
Тригубчак О. І.	
Напрями комп'ютеризації судової експертизи	60
Цвіркун Н. Ю.	
Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель	62
Чередніченко Н. О.	
Щодо міжнародного досвіду захисту прав пацієнта під час виконання професійних обов'язків медичним працівником.....	66
Шевченко О. В.	
Розслідування дітовбивства	68

Щербаковська К. О.	
Особа потерпілого як підстава розробки внутрішньої криміналістичної методики.....	71
Юрик М. С.	
Психологічні особливості формулювання свідчень у неповнолітніх	74

Секція 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ТРУДОВЕ ПРАВО

Івашенко О. І.	
Особливості службово-трудова правовідносин у сфері регулювання праці працівників ОВС України	77
Погребняк О. С.	
Деякі особливості судового розгляду справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку (досвід зарубіжних країн)	79
Полетило К. С.	
Основний закон Німеччини про інформаційні права людини і громадянина та можливості їх судового захисту	81
Пономарьов О. О.	
Окремі питання визначення поняття джерела підвищеної небезпеки	84
Приходько А. А.	
Сторони договору про надання послуг аварійного комісара	86
Черняєва А. Ю.	
До проблеми охорони праці жінок в сучасному трудовому законодавстві	88

Секція 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Абакумов В. М.	
Інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні.....	92
Будзан О. Д.	
Деякі аспекти права громадянина на захист в адміністративному судочинстві	95
Букін М. П.	
Особливості державно-службової діяльності осіб рядового та начальницького складу оперативно-розшукових підрозділів ОВС ...	98
Васютіна І. О.	
Конкурентоспроможність підприємств та методи їх оцінки	102
Гончаренко І. Б.	

Проблеми удосконалення законодавства про адміністративну відповідальність в галузі торговельної діяльності України	104
Докучасва Ю. В.	
Щодо необхідності встановлення обмежень та обтяжень відносно використання об'єктів культурної спадщини	107
Єльцов В. О.	
Щодо проблем інформатизації судів	109
Журавель О. Є.	
Сутність та структура адміністративно-правового механізму протидії безпритульності та бездоглядності в Україні	111
Іванцов В. О.	
Щодо визначення переліку адміністративно-правових засобів протидії правопорушенням в галузі фінансів у діяльності міліції	115
Качинська М. О.	
Діяльність працівників органів внутрішніх справ під час виборчого процесу	117
Кеда К. В.	
Нариси формування вітчизняної науки поліцейського права	119
Кириченко Ю. М.	
Система суб'єктів адміністративного права та місце в ній органів місцевого самоврядування	121
Кікінчук В. Ю.	
Класифікація адміністративних процедур проходження служби в органах внутрішніх справ	124
Колесник М. А.	
Основні стадії виникнення та розвитку рейдерства в Україні	126
Курило С. Л.	
Взаємодія органів внутрішніх справ з органами місцевої влади: сучасний стан законодавчого забезпечення та шляхи його удосконалення	129
Лисенко О. О.	
Правові засади захисту суспільства від дії шкідливої інформації ..	132
Михайлова Ю. О.	
Щодо визначення поняття безпеки життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України	134
Нечитайло О. М.	
Особливості участі органів державної податкової служби як сторони в адміністративному та господарському судочинстві	137
Нижеголенко Н. В.	
Роль дільничного інспектора міліції у реалізації прав і свобод громадян	139
Опацький В. І.	
Вищі навчальні заклади у системі об'єктів державного контролю ..	141
Осятинський С. О.	

Медіація в адміністративному судочинстві України	144
Панасюк О. В.	
До проблеми розмежування категорій «законність» та «дисципліна» в державному управлінні	147
Прокопенко О. Ю.	
Загальна характеристика системи профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку	149
Пузанова Т. А.	
Дія принципу пріоритету прав людини і громадянина в державній службі України.....	153
Пчелін В. Б.	
Щодо класифікації адміністративних актів органів внутрішніх справ України.....	155
Радько Д. В.	
Місце та особливості фінансових компаній у системі суб'єктів адміністративного права	158
Семіног О. О.	
Щодо проблем правового статусу державної міграційної служби в Україні.....	161
Сіверін В. І.	
Проблемні питання надання дозвільних послуг у сфері забезпечення екологічної безпеки	163
Собко Ю. В.	
Методологічні та правові проблеми у сфері координації правоохоронної діяльності	165
Солдатова В. Д.	
Судовий контроль за законністю в адміністративній діяльності ОВС України.....	167
Тер-Степанян О. В.	
Щодо питання про визначення адміністративної послуги у сфері телекомунікацій	169
Угровецький П. О.	
Щодо класифікації адміністративних актів органів прокуратури ..	171
Фомін Ю. В.	
Щодо доцільності реформування публічної адміністрації в Україні.....	174
Шатрава С. О.	
Соціально-правові аспекти протидії торгівлі людьми.....	177
Шпенюк Д. Ю.	
Перспективи розвитку інформаційної сфери України.....	179
Штих О. В.	

Вплив функції та ролі суб'єктів доказування в справах про адміністративне правопорушення на зміст їх адміністративно- правового статусу	182
---	-----

Секція 4

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Галкін Д. В. Служба дільничних інспекторів міліції у 20–30-ті роки XX сторіччя	185
Галкіна О. М. Державна стандартизація як засіб забезпечення безпеки та якості продукції в СРСР у 20–30-х роках XX сторіччя	187
Глушенко Ю. М. Стадії правотворчої діяльності місцевих державних адміністрацій	190
Гришина Н. В. Кодифікація податкового законодавства в Україні	192
Дронів Б. М. Публічно-правові аспекти регулювання економічних відносин	194
Загумення Ю. О. Органи охорони громадського порядку в державах Стародавнього світу	196
Козир О. В. Діяльність державної служби охорони МВС України щодо забезпечення конституційного права особи на недоторканність житла	199
Копиця Я. П. Міжнародні організації по підтриманню мира та участь в них України	201
Кріцак І. В. Форми та напрямки реалізації функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України в сучасних умовах ...	204
Лазарєв В. В. Щодо визначення основних етапів розгляду питань, пов'язаних з громадянством України	206
Пінська О. С. Правова свідомість і правова культура: взаємозв'язок та взаємозалежність	209
Подойнік О. С. Міжнародні зобов'язання України у сфері боротьби з сексуальною експлуатацією дітей	211
Скупінський О. В.	

Конституційно-правове закріплення основних економічних прав особи в Україні.....	213
Стрекалов А. Є.	
Обмеження конституційних прав і свобод як юридичний інструмент протидії злочинності.....	215
Супрун В. М.	
Механізм правового регулювання відносин у сфері інформаційного суверенітету.....	217
Соколан Т. С.	
Як не порушити право на недоторканість приватного життя під час здійснення відео спостереження?	220
Фуфалько Т. М.	
Витоки і генезис принципу пропорційності	222

Секція 5

ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ

Бессарабова Н. А.	
Критичне мислення як сучасна техніка опрацювання інформації.....	226
Горбачова О. В.	
Явище ксенофобії у проблематиці досвіду «іншого»	227
Лаврик Ю. В.	
Особливості впливу соціальних якостей особистості на формування соціально-професійної компетентності майбутнього фахівця	230

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ НАУКИ**
в дослідженнях молодих учених

Матеріали
науково-практичної конференції

(Харків, 5 червня 2010 р.)

Відповідальний за випуск *О. А. Севідов*
Комп'ютерне верстання *О. Ф. Півень*

Формат 60×84/16. Ум.-друк.арк. 13,94. Обл.-вид.арк. 15,92.
Тираж 100 пр. Зам. № 2010-24.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.